Fuzûlî Dîvânı

Sertifika No: 10614

Dizgi Girişim Dizgi
Kapak tasarım Kenan Doğan
Düzelti S. Asaf Taneri

ISBN: 978-975-10-2482-4

09 10 11 12 11 10 9 8 7 6 5 4

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

İNKILÂP
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna - İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks: (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

FUZÛLÎ DÎVÂNI

DÖRDÜNCÜ BASKI

Hazırlayan
Abdûlbâki Gölpınarlı

İNKILÂP

İÇİNDEKİLER

——— o ———

ÖNSÖZ

Dîvânını sunduğumuz Fuzûlî hakkında bu önsözümüzde uzun ve etraflı bir inceleme yaptığımızı iddia etmiyoruz. Ancak şair hakkında şimdiye kadar bilinen şeyleri, daha doğrusu bilinmeden verilen hükümleri, her edebiyat âliminin yaptığı gibi tekrarlamayacağız. Türkçe ve Farsça dîvânını tekmil okumadan verilen hükümleri de burada uzun uzadıya tenkit edecek değiliz. Biz, yalnız bulduğumuz ve doğruluğuna inandığımız bilgilerle fikirlerimizi ilim erbâbının tenkit nazarına sunacağız.

I

HAYATI

Osmanoğulları hânedanına siyasî bağlılığı olmayan ve bu bağımsızlığı "Şîilik"le dinî bir rekabet haline sokan Azerî sâhası, gene bu mezhebî ayrılıkla, şiddetle tesiri altında kaldığı Çağatay lehçesinden de ayrı bir lehçeyi kurmaya muvaffak olmuş ve siyasî ayrılık, Çağatayca, yahut Osmanlıca'nın, Azerî sahasında edebî yazı dili olmamasını temin etmişti. Zaman-zaman yetişen Hasanoğlu, Kadı Burhaneddin, Erzurumlu Darîr, Nesîmî, Habîbî ve Hatâyî (Şah İsmail) gibi şâirler de Azerî lehçesinin edebî bir yazı dili olarak takarruruna yardım etmişlerdi. Bu suretle Fuzûlî'den çok önce, bu sâhada kurulan saraylar etrafında, kaynağını halk edebiyatından alan ve bilhassa İran klâsik edebiyatını örnek tutarak meydana gelen ve mezhebî ilhamlarla gelişip halka bile tesîr eden, aynı zamanda Çağatay edebiyatıyla Osmanlı edebiyatına da bîgâne olmayan bir "Azerî" yüksek zümre edebiyatı" kurulmuştu. Fuzûlî; bu suretle kurulmuş bir edebiyatın mümessillerinden biri olmuş, bir yandan Çağatay şâirlerinden ve bilhassa Ali Şîr Nevâî'den, bir yandan Osmanlı şâirlerinden ilham alarak tevarüs ettiği san'atı, ne dereceye kadar işleyebilmişse, işlemiştir.

Hayatının sonlarını Irak'ın, Safavîlerle Osmanoğulları arasında bir savaş sahnesi olduğu devirde geçiren Fuzûlî'nin nasıl bir ömür sürdüğünü bütün tafsilâtıyla bilemiyoruz. Elimizdeki kaynaklar, yalnız şuarâ tezkireleridir. Onlar da zamanlarının usulünce seci'li cümlelerle satırlar karalamışlar, hattâ sayfalar doldurmuşlar, fakat hemen hemen hiçbir şey söylememişlerdir. Hattâ "Bağdadî" diye şöhret bulan şâirin, Irak'ın hangi şehrinde veya köyünde doğduğunu bile tam olarak kaydeden yoktur. Yalnız Âlî, onun Bağdat'ta doğup gene orayı yurd edindiğini, Kınalızade, Hille'li, Riyazî ise Kerbelâ'lı olduğunu söyler.

Şâir, Türkçe dîvânının önsözünde Irâk-ı Arab'da doğup büyüdüğünü, bütün ömründe başka bir memlekete gitmediğini söyleyip "Lillâhil hamdi vel minne ki hâk-i Kerbelâ, sâir memâlik iksîrinden eşref olduğu mâlûmdur ve rütbe-i şi'rimi her yerde bülend eden hakıykatte bu mefhumdur" demekte (1924, İstanbul, Yeni Şark basması, s. 9) ve Kerbelâ'da doğdu-

ğu hakkında Riyazî'nin verdiği bilgiyi kuvvetlendirmektedir. Farsça dîvânının önsözünde ise bu karîne, sarahat haline geliyor. Kendisinden şâirlik beklemenin şaşılacak bir şey olduğunu söyleyen Fuzûlî, çünkü diyor, doğduğum ve oturduğum yurt, Irak-ı Arab'dır. Burası bir yerdir ki padişahların gölgesinden uzak ve şuursuz kişiler yüzünden harap. Bir bahçe ki salına-salına yürüyen selvileri zehirli kasırgalar. Açılmamış koncaları mazlûm mezarlarının kubbeleri. Şarabı paramparça olmuş ciğerlerin kanı. Nağmesi âvâre gariplerin feryatları...(1) Bu itizara muhatap olansa hakıykıy cemâl âşıklaryile ilâhî şevk şarabının sarhoşlarının çoğunun muhabbet kılıcıyle helâk olduğunu söyledikten sonra diyor ki: "İşte bu ülkenin toprağı o mazlûmların kanıyla karılmıştır, o şehitlerin kanları bu toprağa dökülmüştür. Hilkat da senin hamurunu bu toprakta yoğurmuş, kader, seni burada yetiştirmiş. Mihnet beşiğinde meşakkat sütüyle gelişmiş ve bu havayla, bu suyla yetişmiş bulunduğundan ben de bilirim, mayanda derd eseri var. Fakat şâirliğin sermâyesi de bu zaten."(2)

Bu mukaddimenin sonlarında "Zamanenin gün görmemiş, tecrübesiz yeni yetişmiş güzelleri, yalnızlık derdini çekmiş yetimler" diye övdüğü şiirlerinin, Necef ve Kerbelâ toprağında zuhur ettiğini, Velîler burcunun suyuyla, havasıyla geliştiklerini söyleyip gezdikleri sırada nereye yönelirlerse, nerede konaklarlarsa saygı görmelerini diliyor ve "Fuzûlî oturduğum yer Kerbelâ toprağı olduğundan şiirime, nereye varırsa saygı göstermek gerektir. Ben bir kulum, şiirlerim altın değildir, gümüş değildir, inci değildir, lâ'l değildir, topraktır. Topraktır, ama Kerbelâ toprağı" mealinde bir de kıt'a yazıyor.(3)

Bağdat'ta şehitlerin kanlarıyla karılan toprak ne bizzat Bağdat'tır, ne Basra'dır, ne Hille'dir, ne de başka bir yer. Irak'ta böyle bir yer, ancak Kerbelâ'dır ve o havayla, o suyla yetişip gelişen Fuzûlî, hem Türkçe, hem Farsça dîvânlarının mukaddimesinde ancak Kerbelâ'nın adını anmıştır. Tezkirelerin onu "Bağdadî" diye anmaları, Kerbelâ'nın Bağdat muzâfâtından olması dolayısıyladır. Bu suretle apaçık anlaşılıyor ki Fuzûlî, Kerbelâ'lıdır. Ömrünü de Kerbelâ ve Necef'te geçirmiştir. Hille müftisinin oğlu olduğu, hocasının kızını sevdiği hakkındaki lâflar, medarsız, mesnetsiz uydurma lâflardır. Son zamanlarda, bir "Fuzûlî Manâkıbı"ndan bahsedildi. İstanbul'da Kitapçı Râif Yelkenci'de bulunan nüshayı Abdülkadir Karahan görmüş, yalan olduğuna hükmetmiştir. Bir başka nüshası da eski talebemden Cahit Öztelli'de. Cahit Öztelli, bu Manâkıb'ın doğruluğunu kesin olarak söylemiyorsa da, doğru olmasını da istemiyor değil (Türk Dili, cilt: VII, Sayı: 80, 1 Mayıs 1958; Fuzûlî Menakıbı uydurma mıdır? s. 396-399). Konya'ya bir gidişimde Cahit Öztelli, bu yazmayı bana gösterdi. Kendisine de söylediğim gibi bu kitap, düpe-düz uydurmadır; uyduranı da tanırdım. Şimdi ölmüş bulunan ve kitapçılıkla geçinen bu zât Selçuk Şehnâmeleri, Karaman Şehnâmeleri, Yunus'un hayatından bahseden mecmualar uydurur, yeni kâğıtlara yazdığı bu uydurma kitapları, sâf-dillere satardı. Çok şükür Farsça bilmez, vezinden anlamaz bir bilgisizdi. Eti, Hitit, falan-filan gibi devrin modalarına da uyardı. Netekim bu manâkıpta da Fuzûlî'yi Hit köyünde doğduruyor. Sözüm ona, Farsça yazılan bu manâkıp, Farsça'yı hiç bilmeyen, fakat "kerd, küned" diyebilen bu adam tarafından uydurulmuştur.

Fuzûlî'nin hemşehrisi ve çağdaşı olan ve ölümüne bir de tarih söyleyen Ahdî, onu bilgi ve fazîlet sahibi, hendese, hey'et, hikmet, tefsir ve hadis bilgilerine sahip, şûh tabiatli, sohbeti tatlı bir zat olarak övüyor.

Fuzûlî'nin mezhebi hakkında burada fazla söz söylemeyi lüzumsuz buluyoruz. Türkçe dîvânında Alî hakkındaki kasidesinde Şîa inanışınca Âdem ve Nuh peygamberlerin Necef'te Alî ile beraber yattıklarını söyleyen ve Alî'yi birçok peygamberlerle mukayese eden (1924, S. 21-22), İbrahim Han'a yazdığı medhiyede Alî'yi

Hudâ'nın "İnnemâ" kavlinde halk içre velâ-ahdi,
Rasûl'ün Lahmike lahmî ser-î hânında mihnânı(1)

Emîr ül mü'minin Hayder Aliyy-ibn i Ebî-Tâlib
Ki Cibril-i emin'dir halvet-i vahdetde derbânı

---

(1) Movlîd-u makaamem Irâk-ı Areb'est, zîrâ ki bık'aîst ez sâye-î selâtîn dûr ü be vâsıta-i kesân-i bî şuûr nâ-m'amûr. Bûstânist, servhâ-yı hırâmâneş gird-bâdhâ-yı sarsar-i semûm ve goncehâ-yı nâ şugufteeş kubbehâ-yı mezâr-ı şehidân-ı mezlûm. Şerâbeş hûn-ı cigerhâ-yı pâre, negmeeş nâlehâ-yı gerîbân-ı âvâre... (V: 4. a - b)

(2) Hâlâ hâk-i in diyâr be hâk-i on mezlûman berâmihteest ve hûn-ı on şehîdan berin hâk rihteest ve hilkat tıynet-i turâ berin hâk sirişte ve nasîb-i mukadder-i turâ berin hâk rîhte ve çün der mehd-i mihnet be şîr-i meşakkat peverdei ve derin âb-u hevâ neşv-u nemâ kerdeî, mîdânem ki der cibillet eser-i derd dârî ve eser-i derdest sermâye-i suhan-guzârî. (V: 5. a - b)

(3) In nov-resîdegân-ı rûzgâr-nedîde ve in yetîmân-ı uzlet-keşîde ki ez hâk-i Necef u Kerbelâ ser berâverdeend, der âb u hevâ-yı Burc-i ovliyâ perverdeend, der esnâ-yı müsâferet be her câ teveccüh nemâyend, be nezer-i i'tibâr derâverend.

Çün hâk-i Kerbelâst Fuzûlî makam-ı men,
Nezmem be her kucâ ki resed hurmeteş revâst,

Zer nîst, sim nîst, guher nîst, lâ'l nîst,
Hâkest şi'r-i bende velî hâk-i Kerbelâ'st (V: 10. - b)

(1) "İnnemâ" Arapça'da "söz budur, bundan başka söz olamaz, ancak budur bu" gibi terceme edilebilecek bir ektir ve hasra delâlet eder. Kur'ân'ın beşinci sûresinin (Mâide) 55 inci âyeti bu sözle başlar. Âyetin meali şudur: Velîniz, ancak Tanrı'dır, elçisidir, iman edip namaz kılarken rükûda zekât verenlerdir. Bu âyet, H. Ali'nin bir gün rükûdâ iken bir yoksula parmağındaki yüzüğü vermesi üzerine nâzil olmuştur.
Muhammed Peygamber, Ali'ye "Ya Ali, senin etin benim etimden, kanın benim kanımdandır..." demiştir.

diye anan (1924, s. 44) On iki İmâm'a yazdığı medhiyede,

Vakt oldu gonce âçıla gül hurdesin zâhir kıla
Mehdî zuhûrûnu bile fâş ede sırrını kazâ

beytiyle On ikinci İmamı "Mehdî-i Muntazar" bilen ve zuhurunu bekleyen (s. 79), Şah İsmail adına yazdığı "Benğ ü Bâde" de peygamberi medhettikten sonra Alî hakkında

Her zaman bin selâm ü bin salavât
Ona vu ol İmâm'a kıl bizzât
Yâr-ı Selmân u Hâce-i Kanber,
Vâli-i ravza, Sâki-î Kevser
Oldur âyîne-dâr ı sûret-i Hak
Ne vasî, vâris-î Nebî mutlak
Nâzım-ı şer'u sâki-i Kevser
Bâb-ı Şübbeyr ü vâlid-î Şebber

diyen (s: 82), İbrahim Han medhiyesinde,

Takıyy-ü Askeriyy-ü Mehdi'ye ansâr gönderdin
Ki âlâyişli kâfir leşkerinden saklaya ânı

. . . .

Çü deş-tî Kerbelâ'ya leşker-î İslâmı cem'ettin
Yakin oldû ki Şâh-ı Kerbelâ'nın istenür kaanı

diye telmihlerde bulunan (s. 44), Ali'den önce gelip geçen üç halifeyi, eliften önce konan üç sıfır sayan (Abdülbâki Gölpınarlı: Fuzûlî Dîvânı, I. Rubaî XX, s. 351, tercemesi, s. 374),(1) ezanda "Eşhedu enne Emîr-elmü'minîn Aliyyen veliyyullâh" demeyen mezine, tespih taneleri gibi dili düğümlensin diye ilenen (Birinci basım; beyitler: II, s. 347, tercemesi, s. 374),(2) Farsça dîvân mukaddimesinde, Türkçe'sinde olduğu gibi Kerbelâ'yı her ülkeden üstün utan, bir gazelinde kendisini Muhammed ve Âl-i Muhammede âşık olarak öven,(3) "Kerbelâ'da esen bir halde oturan, ne

---

(1) Bu basımda Farsça şiirleri koymadık. "Halîfelikte, görünüşte başkalarının Alî'den önce gelmesindeki maksat, Tanrı Arslanı'nın olgunluğunu göstermekti ancak. Bir eliften önce üç tâne sıfır konmuş; ne çıkar? Sayıda hangisi üstün, meydanda" anlamına gelen bu rubâî şudur:

Ez sebkat-i sûrî-i hilâfet maksûd
Cuz arz-ı kemâl-i Esedullâh nebûd
Uflâd se sıfr egerçi pîş-i elifî
Peydâst ki der mertebe kadr-i ki füzûd

(2) Bu beyit de şudur:

Girih çû ukde-i tesbîh bâşedeş bezeban
Müezzini ki negûyed Alî Veliyullâh

halde olursa olsun, hattâ toprak bile olsa kadri alçalmaz. Onu alır, tespih yaparlar ve yüceliği dolayısıyla elden ele gezdirir, çekerler" rubâisiyle Kerbelâ'ya bağlılığını Şîa ananeleriyle söyleyen(4) Ali'yi, "Hadîs-i menzile"yi(5) esas tutarak Muhammed'e, Mûsâ'ya Hârun ne menziledeyse o menzilede görüş peygamberlikten başka her hususta Muhammed'le bir bilen,(1) seyyitleri en yüksek bir mertebede gören (Türkçe divan, 1924, s. 20, Farsça dîvâan, 2. Rubaî, 172. a), On ikinci İmam Mehdi'yi bir terkiple öven (Bizdeki Türkçe dîvan, İst. Üniv. K. Farsça yaz. 1183, 5. a - 6. a), Ahlâk-ı Alâî sâhibi tarafından Râfızî diye vasıflanan (Köprülüzâde, 1924 İstanbul basması dîvan, Önsöz, s. 18), Sam Mirza tarafından "Şiirlerinin çoğu, din imamlarının menkabelerine aittir"(2) diye övülen, İmam Huseyn'in şahadetine dair yazdığı "Hadîkat-üs Suada"sı, Dergezin'de Şîîler tarafından okunan (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İkdam matbaası, 1314, c. 4, s. 355-357) bir şâiri, Sünnî padişahı ve halifesi Kanunî Süleyman'a

---

(3) *Kerdest mihr-i gayr Fazûlî zi dil birun*
Tâ âşık-ı Muhammed-u Âl-i Muhammedest.

(4) *Asûde-i Kerbelâ be her hâl ki hest*
Ger hâk şeved nemişeved kardeş pest
Bermidârend sehbeeş mîsazend
Mîgerdânend ez şeref dest bedest (170. a)

(5) Muhammed Peygamber, Tebük savaşına giderken Ali'yi Medine'de yerine bırakmış, o da, Ey Tanrı elçisi, beni kadınlarla çocuklar arasında mı halife olarak bırakıyorsun deyince Muhammed, Ya, Alî, sen bana, Mûsâ'ya Hârun ne menziledeyse o menziledesin, buna razı değil misin? Ancak şu var ki benden sonra peygamber yok, demiştir. Buna "Hadîs-i Menzîle" derler. Bu Hadîsten başka birkaç yerde daha ayni mealde Ali'ye iltifatta bulunmuştur. Bu hadîs, birçok hadis kitaplarında vardır. Şîada, Ehl-i Beyit'ten rivayet edilmiştir. Ali'nin imametine delâlet olarak kabûl edilen hadîslerdendir.

(1) *Guft Ahmed Hayderest ez men çû Hârûn ez Kelîm*
İn beyân-ı şirket-i emr u kemâl-i izzetest
Ey ki mîgûyî Alîra der nubuvvet nist dahl
Muşrik-i emr-i Nubuvvet nîst hıfz-ı milletest
Şöhreti dâred ki çûn mîreft ez dunya Rasûl
Guft behr-i hıfz-ı dîn mustahlef-i men itretist
İtretest on fırka-i eşref ki tâ rûz-ı ebed
Mûcib-î ibkaa-yi din u mezher-i her hikmetest
Her kîrâ mîbînem ez Âl-i Nebi Âl-i Alîst
On du âlî kadrrâ itret mahall-î şirketest

Türkçesi: Ahmd, Tanrı Kelîmi Mûsâ'ya. Hârun ne menziledeyse Alî de bana o menzilededir dedi. Bu söz, Peygamberlik işinde bile ortaklığını ve onun yücelikteki kemalini bildirmektir. Ali'nin peygamberlikte ortaklığı yok diyen! Evet, o peygamberlikte ortak değildir, fakat bu, şeriatı korumaktır. Peygamberin dünyadan giderken dini korumak için halifem Ehl-i Beyitimdir dediği meşhurdur. Kıyamete dek dînin durmasına sebeb olan ve her hikmete mazhar bulunan kadri yüce taife Peygamber soyudur. Kimi Peygamber soyundan görsem, Alî soyundandır. O iki kadri yücenin ortaklığı, Ehl-i Beyttedir, Peygamber soyundadır.

(2) "Ekser-i şi'r-i û menkâbet-i Eimme-i dînest.

sunduğu "Leylî vü Mecnun"da, Peygambere yazdığı naatlarda bile adlarını anmadığı "üç sıfır"ı, yani ilk üç halifeyi, hiç şüphe yok ki takıyye olmakla beraber gene adlarını anmamak şartıyla:

Ey çâr-yâr-ı kâmilin a'yân-ı milk-i din
Erbâb-ı sıdk u ma'delet ü re'fet ü hayâ

Devrin bu dört fasl ile bir mu'tedil zaman
Şer'in bu dört rükn ile bir mu'teber binâ

gibi iki beyitle, yahut gene Osmanlı padişahına sunduğu kasidesindeki,

Bunda olmuş münteşir feyzi İmam-ı A'zam'ın
Bunda olmuş behre-î ilm-î şeriat intişar

gibi bir beyitle Sünnî saymak, ancak hakikatleri görmeyecek kadar gözü bağlı olmıya ve Süleyman Nazif merhum gibi önceden hüküm verip vesikaları inkâra, yahut verdiği hükme uydurma zahmetine katlanmaya bağlıdır.

Fuzûlî, büyük bir bilgindir. Çağdaşı Ahdî, onun hadis ve tefsirden başka hendese, hey'et ve hikmet de bildiğini ve üç dille, yani Arap, Fars ve Türk dilleriyle şiirler yazdığını söylediği gibi kendisi de Türkçe dîvânının önsözünde aklî ve naklî bilgileri tahsil edip hikmet ve hendese de öğrendiğini (1924 tab'ı, s. 6) ve üç dilde şiirleri olduğunu (s. 7) bildirir. Farsça dîvânının önsözünde de "Bazen Arapça şiirler yazdım da Arap fasihlerini Arapça fenlerle hazlandırdım. Bu, bana kolay geldi, çünkü Arapça, benim ilmî mübâhese dilimdi. Bazen Türkçe meydanında tabîat atımı koşturdum, Türk zariflerini Türkçe sözlerle faydalanırdım. Bu da beni o kadar teşvîşe düşürmüyordu, çünkü Türkçe aslî selikama uygun düşmüştü. Bazen de ibâre ipine Farsça inciler dizdim ve gönlümün murat meyvasını o ağaçlıktan, o daldan topladım, devşirdim"(1) diyerek üç dildeki kudretini anlatmadadır. Zaten tezkirelerin onu "Mevlâna Fuzûlî" diye anmaları da bilgideki yüksek kabiliyetine bir delildir. Dîvânındaki gazelleri, kasîdeleri, hele dinî bilgilerden başka mantık, hey'et, nücum, tıp gibi bilgilerde, hattâ kimya ve havas gibi garip ilimlerde bile behresini gösteren tahmidi, onun bilgideki ihatasını gösterir. "Sıhhat u Maraz" dansa tıp bilgisi-

(1) Gâhî be eş'âr-ı Arabî perdâhtem, fusahâ-yı Arabrâ filcümle be fünûn-ı tâzî mahzûz sâhtem ve on ber men âsan nemûd, zîrâ ki zebân-ı mübahasa-i ilmî-i men bûd. Gâhî der meydân-ı Turkî semend-i tebîat rondem ve zerîfân-ı Turkrâ be letâif Turkî temettu' resondem, on nîz çendon teşvîşem nemîdâd, çün be selîka-i asliyye-i men muvâfık oftâd. Gâhî berişte-i ibâret-i pârisî guher keşidem ve ezon şâhsâr miyve-i kâm-ı dil çîdem, (5. b , 6. a)

ni adamakıllı bildiği anlaşılıyor (Abdülbâki Gölpınarlı: Sıhhat u Maraz tercemesi, İstanbul Üniversitesi, Tıp Tarihi Enstitüsü yayınlarından. 13, 1940 İstanbul, önsöz, s. 11 - 13).

Bu âlim şâirin, ömrünü neyle ve nasıl geçirdiğini şimdiye kadar kat'i olarak söyleyen yoktur. Bu önsözü yazmak için Türkçe ve Farsça dîvanlarını dikkatle okuduk. Farsça dîvânında, Mukattaât arasında şöyle bir kıt'aya rastladık:

Dürr-i sadef-i sıdk Cenâb-ı Mütevellî
Kez re'y-i münîreş Atebâtest münevver

Ömrîst dîmâg-ı dil-i sükkân-ı Meşâhid
Ez râyıha-i mekrümet-î ûst muatter

Pâkîze-nihadî ki dileşrâst hemîşe
Endîşe-i gamhâri-i ovlâd-ı peyember

Ferhunde-mealî ki murâd-ı dü cihânîş
Der hidmet-i ovlâd-ı Rasûlest müyesser

Ârâyiş-i ma'mûri-i her merkad-i âlî
Şud râtibe-i û sebeb-î rütbe-i dîger

Ey bâd eger fırsat-ı guftâr biyâbî
Der hidmet-i on zât-ı museffâ-yı mutahher

Ez mâ bireson bendegiy u arz kun in hâl
K'ey der heme câ der heme fen ber heme server

Herçend ki der fazl u huner misl nedârî(1)
Gâfil meşov ez nükte-guzârân-ı suhanver

Mâ hâk nişinân-ı ser-î kûy-ı belâyîm
Mârâ netevandâşt beher süfle berâber

Mâ âyinedâran-ı bed u nîk-i cihânim
Ger nîsti âgeh biguşâ dîde vu binger

Ham yâfte der hidmet-i mâ kaamet-i gerdun
Pur geşte zi âvâze-i mâ dehr serâser

(1) Bu mısra pek bozuktu, düzelttik. Böyle olması lâzım sanıyoruz.

Mâ râtibe-hârân-ı der-î Âl-i Rasûlîm
Ömrîst ki in râtibe dârîm mukarrer

Mesdûd nekeşte der-i in râtibe mârâ
Zonrûy ki hestîm derin râtibe der hor

Mâyîm pesendîde-i dovran be kanâat
Pîrân-ı cüvan-baht u fakıyrân-ı tevanger

(V. 143, a - 144. b.)

Nasılsa şimdiye kadar, ortada olduğu halde, kimsenin gözüne çarpmayan bu kıt'anın tercemesini vermeden önce birkaç söz söyleyelim:

Alî, Necef'te medfundur, Huseyn Kerbelâ'da, Bağdat'ta On İki İmam'ın yedincisi İmam Mûsa-l-Kâzım'la torunu ve dokuzuncu İmam Muhammed-üt Takıyy-ül Cevâd, yanyana gömülüdür. Bu mahalleye Kâzımıyye ve türbeye Kâzımeyn denir. Samırra'da da onuncu İmam Aliyy-ün Nakıyy ile oğlu ve on birinci İmam Hasan-ül-Askerî, ayni türbede gömülüdür. Askereyn denen bu türbede On İkinci İmam Mehdiyy-i Muntazar'ın kaybolduğu Serdap da vardır. Bu makamlara "Atebât" ve "Atebât-ı âliyât" denir. Buraların evkafına bakan ve mutlaka sâdâttan, yani Muhammed Peygamber'in soyundan olan zata mütevellî, türbelerdeki çeşitli hizmetleri gören seyyit, yahut âmî, yani gayri seyyit kimselere de "hâdim, huddam - hizmetçi, hizmetçiler" derler. Hâdimlerin vazifelerine, yani gördükleri hizmete karşılık aldıkları paraya "râtibe" adı verilmektedir.

Şimdi kıt'aya gelelim, Fuzûlî diyor ki:

"Doğruluk sadefinin incisi cenabı Mütevelli ki atebât, onun aydın reyile nurlanmıştır. Bir ömürdür, meşhetlerde oturanların gönül dimağları, onun kerem kokusuyla güzel kokulara bürünmüştür. Öyle temiz yaratılışlıdır ki gönlünde daima Peygamber evlâdının derdine derman olmak düşüncesi vardır. Öyle aydın, öyle parlak bir meale sahiptir ki iki cihan muradını da Peygamber evlâdının hizmetiyle kolayca elde eder. Onun râtibesi, her yüce türbenin mamurlukla bezenmesine, bir başka yüceliğe ulaşmasına sebep olmuştur. Ey rüzgâr, o tertemiz, o arı-duru zâtın kapısında söz söyleme fırsatını bulursan kulluğumuzu arzet de şu hali bildir ve de ki: Ey heryerde, herfende herkese baş olan! Fazilette, hünerde eşin, benzerin yok amma söz bilir nüktecilerin halinden de gafil olma. Biz, belâ köyünün toprağında oturmadayız, bizi her kadri alçak kişiyle bir tutmamak gerektir. Biz, dünyadaki iyinin, kötünün aynasıyız, bilmiyorsan gözünü aç da bak. Gökyüzünün bile tapımızda boyu eğilmiştir. Zaman, bizim şöhretimizle dolmuştur. Biz, Peygamber evlâdının kapısının râtibesini yemedeyiz, onunla geçinmedeyiz, bir ömürdür, bu râtibe, daima bize ulaşmadadır. Bu râtibeyle geçinmeye başladığımız günden beri bu kapı, bize kapanmamıştır. Biz, devranın kanaatle övüp beğendiği bahtıgenç pirleriz, zengin fakirleriz."

Apaçık anlaşılıyor ki Fuzûlî, atebatı aliyâtın birinde "Râtibehâr - vazîfeli, maaşlı" dır, onunla geçinmededir ve huddamdandır. Türkçe dîvânında, yanlış olarak "Kasîde der medh i Şâh-ı Vilâyet" başlığını taşıyan bir kasîde var. Kasîdeye bir giriş yaptıktan sonra diyor ki:

Bu fakr ilen ki benim râhatımdurur müşkil
Bu hâl ilen ki benim dirliğimdürür dûşvâr

Meğer meded kıla ol pâdşâh-ı kişver-i ilm
Ki ilmidir kamu eşyâya vâkıf-ı esrâr

Şeh-î serîr-i Necef âftâb-ı evc-i şeref
Aliyy i âli-i a'lâ kasîm-i cennet ü nâr

Ümîd vâr ki bir şemme-î inâyet ilen
Müceddeden vere lûtfı teselli-î ben-i zâr

Riâyetimi rücu'ede pâk nutfesine
Yegâne Seyyid-i arş-âstân u kûh-ı vekar

Muhammed-i Necefiyy ü yegâne-i sânî
Ki sûret-î Hak'adır zât-ı pâki âyinedâr

Bülend-mertebeî kim ulüvv-i kadrinden
Harîm-i dergehine Cebreil bulmaz bâr

Eyâ bülend-nazar mâh-ı âftâb-eser
Ki re'y-i pâkin ilendir mürûr-ı dehre medâr

Safâ-yı meşrebine i'timâd eyleyüben
Bir iki nükte beyân eylesem ben-î efgâr

Teneffür eyleme kim bîkesim benî-bîkes
Özüdür öz sözünü arz eyliyen nâçâr

Şehâ ben ister idim bir zevâlsiz sâye
Kim onda olmıya mutlak mazarrat-ı eşrâr

Sanâ yetürdü benî hâdi-î reh-î tahkıyk
Dedî budur ki dilersin yitürmegil zinhâr

Bu gün ümhid ile bir ömrdür ki dergehine
Birakmışım ser-i ihlâs ü sıdk leyl ü nehâr

Ümîd vâr ki ümmîdim olmaya hırman
Ümîd vâr ki ıkbâlim olmaya idbâr

Cemî'-i ehl-i cihâna bu nükte rûşendir
Ki müslim ehl-i saâdet olur şakıy küffâr

Tamâm zümre-i İslâma hem mukarrerdir
Ki cümleden yeğ olur Âl-i Aamed-î Muhtâr

Bu hem mukarer oluptur cemî'-i sâdâta
Ki sensin Ahmed-i Muhtâr nesline serdâr

Delîl-i vâzıh ilen vâzıh oldu kim sensin
Güzîn-i ehl-i cihan melce'-î sıgar u kibâr

Gerek ki sen olasın cümle-î cihâna penâh
Gerek ki sen olasın ehl-ifakre istizhâr

Eger tarıyk-ı mürüvvet sanâ hem olmasa resm
Hakıykatinde vefâdan bulunmaya âsâr

Aceb yok eylesem ikrâh ehl-i îmandan
Cemî'-i zümre-i İslâmdan olup bîzâr

Necef'te bağlamayam hakk-ı hidmetîne kemer
Gidip Freng diyârına bağlayam zünnâr

Belâların çeküben dönmeyip tarıykından
Tutup tarıyk-ı sülûk-i Muhâcir u Ansâr

Benî tarıykına ihlâs-ı pâk ü sıdk-ı dürüst
Çeküpdürür ki sanâ candan etmişim ıkrâr

Eğer günâh ise ihlâsım eyleyim tevbe
Ve ger hatâ ise sıdkım kılâyım istiğfâr

Eğer kabûl ve ger nâ kabûl hidmetine
Özümü ben sanıram bir kemîne hidmetkâr

Eğer tarıyka-i hidmette kılmışsam taksîr
Ve ger kapunda tapup behre etmişem inkâr

Banâ harâm ola râhat ki bulmuşam inkâr
Ve gerne hasma müvekkil Müheymin-î Cebbâr

Şehâ Fuzûli-i dil-haste hâk-i râhındır
Hemîşe nakd-i hayâtı senin yolunda nisâr

Demê ki milke heves ide yoksa mâle tama'
Teveccüh etse değil âna dâr-ı dünyâ dâr

Müdâm tâ felek-i tîz gerd dâimdir
Hemîşe tâ ki tapâ emr-i âlem istıkrâr

Seni ki cümle-i âlemde ferd-i kâmilsin
Penâh-ı emn ü amânında saklasın Settâr

(1924 basması, s. 19 - 20)

Görülüyor ki, Fuzûlî, yoksulluğundan bahsederken mealen "Bu yoksullukla rahatım müşkil. Bu halle dirliğim güç. Meğer ki bilgisi, bütün şeylerin hakikatlerini bilen o bilgi ülkesinin padişahı, o Necef tahtının şahı, yücelik evcinin güneşi, yüceler yücesi, halkı cennetle cehenneme taksim edecek Alî, meded etsin. Ümidim var, bir cüz'î inayetle yeniden lutûf edip bana teselli versin de riayetimi pâk nutfesine, soyunun hülâsasına, eşiği Arş rütbesinde olan o vekar dağı, tek seyyide ısmarlasın. Tertemiz zatı, Hak suretine bir ayna mesabesinde olan o seyyid, Necef'li Muhammed'dir, Ali'den sonra seyyitler içinde tek bir ikincidir o..." diyerek zamanında, sâdâtın en yücesi sayılan Necef'li Muhammed adlı birisine hitab ediyor ve bu kasîde, Ali'ye değil, Necef'li Muhammed'e sunulmuştur. Fuzûlî, yıllarca onun kapısında hizmet ettiğini, İslâm ehlinin eşrefi olan seyyitlere serdar bulunan bu zatın da kendisine yardımı dokunmazsa ehli İslâmdan ikrah ederek, orada hizmete kemer kuşanmaktan vaz geçip Frenk diyarına gider, orada zünnar bağlanırsa şaşılmayacağını söylüyor ve kusurunun affını dilerken de mala, mülke tamaı olmadığını, dünya dar olmadığından nereye dilerse gidebileceğini de anlatıyor. Bu kasîdeden aldığımız parçanın dördüncü beyitinde yeni baştan bir lutûf dilemekte, mücceddeden bir lutûfla teselli istemektedir. Demek ki nail olduğu ilk lûtuftan mahrum kalmıştır.

Biz bundan önce Fârisî kıt'ayla bu kasîdede aynı adama hitab edildiğine hükmediyoruz. Fuzûlî, İbrahim Sultan'a sunduğu bir kasidede:

Emîr-ül mü'minin Hayder Aliyy-ibni Ebî-Talib
Ki Cibrîl-i Emin'dir halvet-î vahdette derbânı

Nedir dünya vü ukbâ bî rızâ-yı Murtazâ billâh
Ne ol bâkıy gerek sıdk ehline mutlak, ne bû fânî

Müdâm ol kim bu dergâhın kamu sâdât u huddâmın
Serâser cem'-i hâtır kıldın ol cem'-î perîşânı

Ben-î gaafilden âgâh ol ki bir kemter senâ-hânım
Gerek sen tek serefrâzın benim tek bir senâ-hânı

Fuzûlî bû harem içre şeb ü rûz u geh ü bî geh
Duâ-yı hayr kıl Sultân'a terk et seyr-i büstânı

Ne evrâd u duâ kim kıldı Sultan âstanlarda
Kabûl olsun budur dîl-şâd eden yüz bin müselmânı

beyitleriyle Necef-i Eşref'de H. Alî'nin Meşhedinin, ravzasının hâdimlerinden olduğunu apaçık ve herkesin duyup anlayabileceği bir dille herkese duyuruyor, anlatıyor (1924 basması, s. 44). Nitekim Farsça dîvânında da "Ya murtaza Ali" redifli bir gazelinde,

Şukr-ı Hudâ ki sâye fekendest ber serem
İkbâl-i müstedâm-ı tü yâ Murtazâ Alî

Behr-i necât ber heme çün tâat-ı Hudâ
Farzest ihtirâm-ı tü yâ Murtazâ Alî

Mânend-i Kâ'be ma'bed-i ins u melâikest
Her câ buved makaam-ı tü yâ Murtazâ Alî

Her lehze mîresed be Fuzûlî hezâr feyz
Ez hân-ı âm-ı lûtf-ı tü yâ Murtazâ Alî,

yani "Şükür olsun Tanrı'ya ki ya Murtazâ Ali, senin daimî ikbalin, başıma gölge salmıştır. Sana hürmet etmek kurtuluş için Tanrı'ya ibadet gibi herkese farzdır. Makamın neresiyse orası, Kâbe gibi insanların da ibadetgâ-

hıdır, meleklerin de. Lûtfunun umumî ve şâmil sofrasından Fuzûlî'ye her an binlerce feyiz erişmededir" beyitleriyle gene Necef hâdimlerinden olduğunu söylemektedir. Fuzûlî Necef'te, H. Ali'nin ravzasındaki hâdimlerdendir. Herhangi bir sebeple râtibesi kesilmiştir. Kendi tâbirince bir ömürdür bu râtibeyle geçindiği ve bu hizmette ihtiyarladığı cihetle ve aynı zamanda bu hizmetten ayrılmak istemediğinden, zaruret içinde kaldığından Farsça bir kıt'a ve Türkçe bir kasideyle Mütevelliye baş vuruyor, mahrum kaldığı lûtfa yeni baştan nail olmayı niyaz ediyor.

Farsça dîvânında "Göz nuru ve baş tacı olan seyyitler, faziletle, Peygamber soyuna mensup olmakla insanların hülâsasıdırlar. Fakat atalarının ümmetine kılavuz oldukları için doğru yoldan çıkmamaları gerektir"(1) ve "Seyyidin, nasıl olması gerekse öyle olması, babasının, atasının huyuna sahip bulunması lâzımdır. Kötü işlerde bulunan her işi kötü kişi, hâşâ, Muhammed'in evlâdından olamaz"(2) mealinde iki rubâî var. Bize bu iki rubâî de gene bu hâdise münasebetiyle ve Mütevelliye tarîzan yazılmış gibi geliyor. Bir kıt'ada da "Bu ülke halkının bana ne bir inayet eseri var, ne bir şefkat eseri. Ya bu kavimde marifet yok, ya bende hiçbir kabiliyet yok" diyor ki(3) bu da o zaruret devirlerine ait bir şikâyettir mutlaka.

Râtibesinin kesilmesine sebep nedir? Bunu bilemiyoruz. Yalnız şâirin,

Ramazân oldu çekip şâhid-i mey perdeye rû
Mey için çeng dutup ta'ziyet açtı giysû (S. 129, CCXL)

yahut,

Gönül tâ vâr elindê câm-ı mey tesbîhe el urma
Namâz ehlîne uymâ onlar ile durma ôturma (S. 136, CCXLIV)

gibi şeriata aykırı ve hazmedilemeyecek gazelleri,

---

(1) *Sâdât ki nûr-ı dîde vu tâc-ı serend*
Bâyed ki zi râh-ı râst birun nerevend
Bâ fazl u neseb zübde-i nov'-ı beşerend
Çün ümmet-i cedd-i hîşrâ râhberend (172. b.)

(2) *Seyyid bâyed çünan ki bâyed bâşed*
Der siyret u sûret-i eb u ced bâşed
Her bed-fi'lî ki fi'l-i û bed bâşed
Hâşâ ki zi ovlâd-ı Muhammed bâşed (172. b.)

(3) *Merdum-i in diyârrâ bâ men*
Eser-i şefkat u inâyet nist
Yâ derin koum nîst ma'rifeti
Yâ merâ, hiç kaabiliyyet nist (151. b, S. 347, XLVII. tercümesi, S. 373)

Subh çekmiş çerha çalmış tâşa tîygın âftâb
Zâhir etmiş ol meh-i dellâke ayn-i intisâb (S. 21, XXVI)

Kıldı ol serv seher nâz ile hammâma hırâm
Şem'-i ruhsârı ilê oldu münevver hammâm (S. 112, CCVII)

gibi pederast zevkı açıklayan şiirleri, ne vakit yazıldıkları bilinmemekle beraber, örnekleri çok olan ve bulunduğu hizmetle uzlaştırılamıyacak şiirlerdir.

Râtibesinin, Sâfavîler devrinde kesildiğini sanıyoruz. Çünkü Osmanoğulları devrinde Kanunî'ye, Ayas Paşa'ya, Veys Bey, Rüstem Paşa, Nişancı Mustafa Çelebi, Kadıasker Kadir Çelebi, Kadı Mehmed Gazi, Câfer Bey, Mehmed Paşa, İbrahim Bey gibi vezir, serdar, hâkim ve bilginlere kasîdeler sunmakla meşguldür. Bu kasîdelerde işsiz olduğunu, perişan bir halde bulunduğunu anlatır. Ahdî ve diğer tezkireler, Fuzûlî'nin ne bu hizmetinden bahsederler, ne râtibesinden. Yalnız Âşık Çelebi, Fuzûlî'nin Bağdat'a Süleyman'la görüştüğünü, İbrahim Paşa ile Kadri Efendi'ye kasîdeler verdiğini, Bağdad irtifâatından kendisine maaş tayin edildiğini söyler ve o andan itibaren "Ahvâl-i maâşı müheyyâ ve esbâb-ı intiâşı mühennâ ferâğ-ı bâl ve fârığ halle nazm-ı eş'âra ve tedvîn-i ebyât-ı belâgat-şiâra müdâvimdir" der, Hasan Çelebi de bunu tekrarlar, Fuzûlî'ye verilen dokuz akçe vazife, evkafın zevâidindendir ve buna ait kendisine sunulan berat, kendi tabirince "Tanıklığı yalanlanmış şahit gibi söylediğine pişman, âdeta hükmü neshedilmiş bir âyet" gibi elinde kalakalmış ve Fuzûlî, bu maaşı bir türlü elde edememiştir. (Şikâyetnâme, 1924 Tab'ı divan, s. 102). Fuzûlî, "Hakikaten zevâit sözünden maksat, atebat'ın hâidmlerinin vazifeleri, tekaüt olanlarının maaşları, hayvanların arpaları, samanları, ahırların temizlenme vesaire masrafları ve nihayet aptesanelerin ihtiyaçları giderildikten sonra artacak paraysa ve ben, bu artıktan faydalanacaksam hakikatte yüce tapıdan, Fuzûlî kendisini istihkak erbabından biliyor amma benim padişahca merhametim ve lûtfum, ihsanım zuhura geldi, kendisine cömertlik delillerini ihtiva eden bu beratı verdim ve buyurdum ki bundan sonra iktidarının rütbesini ve itibarının mertebesini bütün yoksullardan, hattâ hayvanlardan, taştan, topraktan bile aşağı ve bayağı bilsin, boş yere berata sahip olmasın da mertebesinden haberi olsun" sözleriyle (s. 103) âdeta padişahı hecvetmekte, fakat bu sözlerden sonra yine "Bu işten ben eziyetlere uğradım, yoruldum, usandım, mahrumiyetlere düştüm amma çektiğim elem, kendi zahmet ve mahrumiyetim için değil, beratı yazarken emek çektiniz, bu emeğiniz zâyi oldu, asıl buna üzülüyorum. Elden ne gelir, ne yapalım? Tanrı, bu zahmetin mükâfatını versin ve takdîr kalemi, dilekleri yerine getirsin" diye hem Nişancı'ya, hem kendisine dua

etmede, nazikçesine ümidini kesmediğini anlatmaktadır (s. 103). Âşık ve Hasan Çelebiler, ya Fuzûlî'ye verilen beratla tayin edilen maaşım neticesini bilmiyorlar, yahut da sözleri doğrudur ve Fuzûlî, "Şikâyetname" adı verilen mektubu Nişancı Celâlzade Mustafa Çelebi'ye gönderdikten sonra bu maaşa, yahut başka bir geçim vasıtasına nail olmuştur. Bunu kat'î olarak söylememize imkân yoktur.

Fuzûlî, râtibesinin kesilmesinden sonra Kerbelâ'ya gelmiştir. Âşık Çelebi, Süleyman'la da görüştüğünü kaydediyor. Kendisi, Ayas Paşa'ya sunduğu bir kasîdede mahza Paşayı görmek için gurbet ihtiyar ettiğini, oturduğu yerde kadri bilinmediğini söyler. İhtiyar ettiği gurbet de ayni kasîdede:

Sebat-ı adl için revnak bıraktın mülk-i Bağdâd'a
Bakaa-yı genc için ey Hızr yaptın köhne dîvânı

dediğine göre Kerbelâ'dan Bağdad'a gitmekten ibarettir.

Divanında Kanunî Süleyman'a, meşhur "Geldi Burc-ı evliyâya. Padşah-ı nâmdâr" tarihini ihtiva eden kasîdesiyle "Gül" redifli kasîdesi de dahil olduğu halde dört kasîdeyle bir terkibi bent, Ayas Paşa'ya sekiz kasîdeyle bir terci' yazmıştır. Bunlar dahil olmak üzere Rüstem Paşa, Mehmet paşa, Veys Bey, Mustafa Çelebi, Kadir Çelebi, Mehmet Bey, Cafer Bey gibi Osmanlı büyüklerine verdiği kasîdelerin tutarı yirmi dokuz kasîdeyle iki terkiptir. Bir tanesi bir sürahiyi medh zımnında yazılan ve İbrahim Han'a sunulan üç kasîdeyle birisinden yazlık elbise umarak yazılan "Kasîde-i şitâiyye" ve gene,

Hest Rükn-ül izzi vel ikbâli ved-din rükn-ı tü
Mîresed bîmârrâ ez nushaet bûy-ı şifa

beytinden anlaşıldığına göre adı Rükneddin olan ve:

Pâdşârâ dehl der kâr-ı nızâm-ı âlemest
Hikmetetrâ dehl der zât-ı şerîf-i Pâdşâ

(1924 basması, s. 29)

beytine nazaran padişahın hekimbaşısı olduğu anlaşılan bir zata hastalığından bahsederek şerbet istemek için sunulan Farsça bir kasîdesi ve gene Padişah'a sunduğu anlaşılan bir kıt'a (Divanımız, s. 334 - 5, II), bunlara dahil değildir. İşaret ettiğimiz bu son kasidelerle, kasîdelerinin tutarı otuz dörde çıkar. Padişah'a yazdığı bu Türkçe kıt'ada,

Ben ki bir kemter duâ - gûyum nazar saldın bana
Koymadın kâk-i mezellette yatam zâr-u hazin

Zayi îken kadrimî bildirdin ehl-î âleme
Tîre îken eyledin hâk-i vücûdum anberin
Ebr-i lûtfun kıldı hâr-ı huşkümü gül-berk-i ter
Feyz ü cûdun kıldı âb-ı çeşmimî dürr-i semîn
Ni'metin şükrü banâ arzetti ezkâr-ı hayât
Şefkatın tavkı benî kıldı gulâm-ı kemterin

beyitleri, aldığı bir câizeye karşı duyduğu şükran borcunun ifadesi olsa gerek. Çünkü daimî bir geçime nail olsaydı Farsça dîvânındaki "Padişah bana bir lûtufta bulunmazsa sıkılmam, o da padişahın beni esirgediğine bir nişanedir. Çok zayıf olduğumu anlamıştır. Biliyor ki Kafdağı'nın yükü bile onun minnet yükünden daha hafif gelir bana" (s. 347, kıt'alar XLVI, tercemesi, s. 373)[1] kıt'asını yazmazdı. Maamafih yine bu iki kıt'anın yazılış tarihleri belli olmadığına göre kat'î bir hüküm vermemize imkân yoktur.

Kendi sözüne göre "Bir ömürdür", yani pek uzun bir müddet Necef'te râtibe sahibi olan ve "Âli Resûl"ün kapısında "Râtibe-hâr" olan, sonra yazdığı kasidelere karşılık az çok câizeler aldığı muhakkak bulunan Fuzûlî, hakikaten sızlandığı kadar yoksul muydu? Sözlerine tam inanacağımız sırada Osmanoğulları devrinde kadı olan Seyyit Muhammed Gazi'nin, şâirden bir mutâlebede bulunduğunu, gene kendisinden öğreniyoruz (1924 basması, s. 65-67, bilhassa 67). Bu mutâlebenin miktarını, mahiyetini bilmiyoruz. Şâir, bu hususta yazdığı şiirde:

Azl kılmış benî amellerden
Âmil î kâr-hâne-î dünyâ

Kılmazam kâr u bâr-ı âleme meyl
Çekmezem azl ü nasb için gavgaa

Bana vermiş cihân kamu fakrin
Nola etsem cihâna istiğnâ

Sûretim fakr u siyretim mün'im
Hey'etim mûr u himmetim ankaa

Rif'at-î kadrim iltimâs etmez
Ger Süleyman kılursa istiğnâ

(1) *Eğer be men nebuved pâdşârâ lûtfi*
Nemîkunem gile k'on hem nişân-ı şefkat-i ûst
Zi za'f-ı kaaleb-i men vâkıfest u mîdâned
Ki bâr-ı Kaaf sebükter zi bâr-i minnet-i ûst.

beyitleriyle hiçbir iş yapmadığını, azilden, nasıbdan kurtulup bir köşede oturmakta bulunduğunu, sûrette yoksul, fakat ahlâk bakımından zengin olduğunu, hâsılı kendi yağıyla kavrulup gittiğini anlatıyor ve:

Bana taksîr hükmün etmişsin
Demek olmaz bu hükme hükm-i kazâ

. . . .

Lûtf senden banâ münâsib iken
Benden etmek mutâlebe ne revâ

Ey Fuzûlî bu nev' dâ'vâda
Maslahattır dutam tarıyk-ı rızâ

Hâl müşkildir onda kim bir ola
Sâhib-î hükm ü sâlib-î da'vâ

beyitlerinde bir taksirden bahsediyor, hüküm sahibi aynı zamanda dâvâcı olursa bu işe razı olmaktan başka çare yok diyerek sızlanıyor. Bu şiirde, Kadı Muhammed Gazi'yi,

Gül-i gülzâr-ı itret-î Nebevî
Çemen-efrûz-ı millet-î zehrâ

Nûr-ı çeşm-î tamâmi-î sâdât
Muktedâ-yı cemî'-i ehl-i zekâ

diye övüyor. Seyyid olduğu anlaşılan bu zat, Fuzûlî'den ne istiyor? Gene kat'i bir şey söyleyemeyiz. Yalnız Farsça dîvânında, bir kıt'ada, İslâm dinini, kendilerini Peygamber soyuna mensub gösteren hata ehliyle her işte halkın merci'i olan cahil kadılardan korumasını Tanrı'dan niyâz ediyor (V0 144 a b). Türkçe dîvânında da bir kadı'ya "Dünya menfaati sakın sana yanlış hükümler verdirmesin. Bilgi ve mârifet, seni halka makbûl etmişken rüşvet, Hâlika merdûd etmesin" diye çatmadadır (s. 192, XXXVI). Bu iki kıt'adaki kadının bir ve hattâ bu Seyyid Muhammed Gazi olduğunu kuvvetle tahmin ediyoruz. Fuzûlî, bir başka kıt'asında da "Riyaset ehlinin mârifet eteklerini tutsam yakamı, şeriat yolunun korku pençesi tutar, hâkimleri bırakıp kanaat bucağına sığınsam rahat aynamı iflâs pası kaplar. Âlemde ruh huzurunun eseri bile bulunmaz. Ne san'at tutarsam tutayım, ıstıraba düşerim vesselâm" demektedir ki (s. 187. XV) bu da manidardır. Acaba Şîî hocası Fuzûlî, Sünnî hâkimlerin yanında bir hizmete mi

tayin edilmişti? Her ne olursa olsun şâir, söylediği kadar da zarurette değildir ve kendisinden mutâlebede bulunulacak bir adamdır.

Fuzûlî ister isen izdiyâd ı rütbe-i fazl
Diyâr-ı Rûm'u gözet terk-i kâk-i Bağdâd et
(s. 28, XXXIX)

Fuzûlî eyledi âheng-i ayş-kâne-i Rûm
Esîr-i mihnet-i Bağdâd gördüğün gönlüm
(s. 110, CCIV)

gibi beyitlerle Rum ülkesine ve şüphe yok İstanbul'a gitmek istediğini açıklayan şâir, Farsça dîvânında da "Ey Rum zarifleri, felek, sizin muradınızı vermiş, şükredin. Sizin bizimle münasebetiniz bile yok, durağınız, durağımızdan üstün. Biz, ay yüzlülerin kullarıyız, bütün ay yüzlüler, sizin kullarınız" mealindeki kıt'asiyle Rum ülkesine ve bu ülkenin adamlarına karşı büyük bir saygı ve sevgi gösterir. "Leylî vü Mecnun" unda da,

Bir nîce zarîf-i kıtta-î Rûm
Rûmî ki dedin kaziyye ma'lûm
. . . .
(1924 basması, s. 242)

diye aynı fikri yürütür. Fakat bu emeline nâil olamamıştır.

Doğduğu tarihi bilmediğimiz için ne kadar yaşadığını söyleyemeyeceğiz. Ancak zamanının bir kısmını tahsille, Bağdat fethinden önce de uzun bir müddet Necef'de Hazreti Ali'nin Ravzasında hizmetle geçiren şâirin, Irak'ın Osmanoğulları eline düşmesinden sonra da (24 cümadelûlâ 9407 Arabî aylar otuz gün sayılırsa tam yirmi iki yıl, dokuz ay, üç gün yaşadığı düşünülürse epeyce uzun ömürlü olduğunu ve hemen ileride bahsedeceğimiz gazellerindeki ihtiyarlıktan şikâyetinin yaşlılığın verdiği fütûr ve inkisârın ifadesi bulunduğunu kabul etmek lâzımdır. 963 de Irak'da salgın bir halde hüküm süren veba, Fuzûlî'yi hâmûşanâ katmıştır. Feridun Fazıl Tülbentçi, Mısır basması bir dîvânın arkasında Fuzûlî'nin, bu yılın Saferinin yirmi yedinci günü vefat ettiğinin kayıtlı olduğunu görmüştür ki bu tarih 11 Ocak 1556'ya rastlar (Geçmişde bugün, 1943 den 1944 e kadar Ankara radyosundaki konuşmalardan meydana gelen üçüncü cilt, s. 98 ve müteakip).

Fuzûlî'nin Kerbelâ'da, Bektaşi tekkesinde Abdülmü'min Dede adlı birisinin yanında gömülü olduğu rivayet edilir. Fakat Fuzûlî'nin Bektaşî olduğu, tekkede çerağcılık, yani mumları yakma hizmetinde bulunduğu, ölünce şeyhi Abdülmü'min Dede'nin yanına gömüldüğü rivayetini çıkaranlar, Bektâşîlerdir. Bu bakımdan bu rivâyet, "Şeyhin kendisinden menkul keramet" kabîlindendir. Bektâşîler, her şöhret sahibini kendilerinden sayarlar ve bu hususta Bâtınî usulünü aynen tatbik ederler. Kerbelâ'daki Bektâşî tekkesi, sahan içindeymiş ve Süleyman tarafından yaptırılmış. Evkafının bir kısmı zaptedilmiş. Sultan Abdülmecit zamanında Takıy Baba adlı bir Şeyhi varmış. Ölümünden sonra yerine oğlu Abbas Baba geçmiş. Sonradan tekkeyi bir molla zapta kalkışmış. Bu bilgiyi "Bektâşî Sırrı" adlı eserden öğreniyoruz. (C. 2, s. 150,160, Zülkadriyeli Müftüzade Hâzim Agâh'ın mektubu). Ali Suat, bu tekkeyi 1327 de ziyaret ediyor. Kerbelâ'da Sahanı şerifin bir kapısının yanındaymış. Fuzûlî, şeyhin evinin önünde ve Sahnı şerifin büyük kapılarından birine karşı, Abdülmü'min Dede'nin türbesinde yatıyormuş. Asıl mezarlar, çukur bir mağaradaymış. Şeyh, türbeyi tamir ettiriyormuş, türbenin binası bitince Fuzûlî'nin orada mevcut kitabesi meydana çıkacak demiş (Seyahatlerim, Kanaat Matbaası, 1332, s. 104-111). Bugün Kerbelâ'da bir Bektâşi tekkesi yoktur. Esasen Kerbelâ gibi bir yerde Bektâşi tekkesini tutan, ancak Osmanlı nüfûzudur. Yoksa demini, yomunu gören ve zâhir-i şerîata riayet etmeyen, Câferî'yiz dedikleri halde Câferîliğin hiçbir şeyini bilmeyen, hâsılı iki mezhep arasında olan, fakat ikisinden de olmayan bu tâife, Kerbelâ gibi Ca'ferîliğin kökleştiği bir yerde yaşayamaz. Bektâşi sırrı, Fuzûlî'nin mezarından hiç bahsetmiyor. Ali Suat da kitabeyi görmemiş. Bağdat'da valilik eden Süleyman Nazif, kitabesi olmayan ve bir rivayetten, o da Bektâşî rivayetinden başka medarı bulunmayan mezarı mevsuk saymıyor. (Fuzûlî, Yeni Matbaa, 1926, s. 54-55, 155. Aynı kitap, Kaamûs-ül alâm'ın, Fuzûlî'ye ait Hille'de bir türbe olduğu rivayetini kökünden yalanlıyor, s. 156). Hâsılı Fuzûlî'nin mezarı belli değildir. Bektâşîlerin rivâyeti uydurmadır. Vefatına "Göçtü Fuzûlî" terkibini tarih düşüren hemşehrisi Ahdî bile böyle bir şeyden, hele onun Bektâşiliğinden bahsetmemiştir. Zaten Kerbelâ'da defnedilenlerin pek azının ve ancak, o da en büyük müctehitlerin kabirleri bellidir ve pek azının kitâbesi vardır.

II

FUZÛLÎ'NİN ŞİİRİ

Fuzûlî'nin şiiri hakkında en meşhur tezkirelerden Ahdî tezkiresi şu mütalâayı yürütmektedir: "Kendü tarzında muhteri' ve tarıyk-ı maânîde mübdi' ve şâhid-i fikri elfâz-ı pâk ile müzeyyen ve gün gibi câme-i zerrîn-i ma'nâ ile a'yân içinde muayyen ve lisân-ı Tâzîde olan ebyâtı, fusahâ-yı Arap'ta meşhûr ve güftâr-ı Nevâî-âyîni Türkân-ı Mogol yanında mezkûr ve zebân-ı fürste olan dîvânı pesendîde-i her merzibûm ve eş'âr-ı Türkî'si makbûl-i zurafâ-yı Rûm olmuştur." Şâirlerin değerlerini belirtmede ve haklarında haklı ve çok yerinde hükümler vermede hakikaten büyük bir isâbet gösteren Lâtîfî de Fuzûlî'nin şiiri hakkında "Nevâyî tarzına karîb bir tarz-ı dil-firîb ve üslûb-ı acîbi vardır. Tarzında mübdi' ve tarıykında muhteri'dir" diyor. Diğer tezkireler de umûmiyetle onu övmede ve bilhassa Nevâî tarzında yakın bir tarzda şiir yazdığını ve vadîsinde garîb ve muhteri' yani bir edebiyat tarihçisinin garip anlayışı gibi şimdiki manâda garip değil, eşsiz, tek ve örneksiz, ayni zamanda da ihtira' sahibi olduğunu söylerler. Hakikaten de lehçe ve edâsı bakımından, artık İstanbul şivesini umumî yazı şîvesi olarak kabûl etmiş olan Anadolu, Rumeli ve İstanbul şâir ve müdekkiklerince garîp, eşsiz, örneksizdir. Fuzûlî de doğrucası şöhretinin mühim bir kısmını bu edâya ve Âzerî lehçesine borçludur.

Fuzûlî, Türkçe Dîvân mukaddimesinde şiiri, her şeyden önce bir isti'dat ve binaenaleyh bir yaratılış işi olarak görmekte, bu isti'dadın, muhit ve cemiyette inkişaf edeceğini söylemektedir (Dîvânımız, s. 3). Fakat "İlimsiz şiir, esası yok dıvar gibi olur ve esassız dıvar, gaayette bî i'tibâr olur" (s. 4, satır 2-3) diyerek şiirin, ilimle gelişebileceğini, ilimsiz şiirin, ruhsuz kalıp olduğunu (s. 4, satır 4-5) bildirir. Bu fikir, yalnız onun fikri değildir. Devrindeki dîvân şâirlerinin hepsi ayni fikirdedir. Daha çocuk denecek bir çağdayken şiir söylemeye başladığını, şöhretinin dünyayı tuttuğunu söyleyen şâir (s. 3, kıt'a 3), Türkçe Dîvânını nasıl tertip ettiğini şöyle bir hikâyeyle anlatır:

"Yüzündeki bene Huten miski demek hata olan, saçlarına çektiği haset yüzünden Tatar ülkesindeki nâfenin bile günü, zamanı kara bir hale gelen, saçı, sakalı miskler kokan kara gözlü bir güzel, günün birinde yürüyen bir selvi gibi salına-salına geldi, aşkından topraklara döşenmiştim de beni görüp üstüme merhamet gölgesi saldı. Tatlı-tatlı hatırımı sordu, gönlümü aldı. Konuşur-görüşürken ey fesâhat bahçesinin çiçeği, ey güzel söz ilkbaharının yeşilliği dedi, hamdolsun Tanrı'ya, irâdesi, kaderi, sana kuvvet vermiş, başarılar ihsan etmiş, nazım ve nesir fenlerinin ülkelerini zaptetmeyi sana müyesser eylemiş. Söz iklimlerinin başbuğluk nöbeti, yavaş-yavaş sana gelip çatmış. Arap'ta, Acem'de, Türk'te eşi bulunmaz kâmiller çok, amma senin gibi bütün dillerde şiir ve nesir yazacak yok. Dilinin anahtarı, zamanın yüzüne feyiz kapılarını açmada. Bir dalgıç olan şâirlik tabîatin, halkın ileri gelenlerine de, aşağı tabakasına da fesâhat denizinden belâgat incilerini çıkarıp saçmada. Dünya halkının kimisi nesir ve muamma incilerinden feyiz almış, kimisi mesnevîlerinle kasîdelerinden faydalanmış. Bazısı Farsça gazellerini gönüllerine nakşetmişler, bâzıları Arapça recizlerinin zevkine varmışlar. Türk-zade güzellerin, şiirinin feyzinden mahrum kalmaları, zevk sahibi Türk taifesinin, sözlerinin bahçesinde gazel dîvânının çiçeklerini bulmamaları hiç de doğru değil. Bu yüzden şâirlik binânın kusurlu kalması ve bu sebeple yücelik isti'dâdının esasının rahnelenmesi yakışmaz" (s. 4). Burada şâirin, gazel hakkında altı beyitlik bir mesnevîsi var. Diyor ki:

"Nazar ehline safa bağışlayan, onları tertemiz bir hale getiren gazeldir. Gazel, hüner bahçesinin gülüdür. Gazel ceylanını avlamak kolay değildir. Gazeli inkâr eden irfan sahibi olamaz. Şâirin kudretini gazel gösterir. Nâzımın şöhretini gazel arttırır. Gönül, şiirin birçok tarzı var, amma sen hepsinin içinden gazeli seç. Çünkü gazel, her topluluğun ziyneti ve akıllarının san'atıdır. Devrinde ve dünyada meşhur olan, okunması, yazılması kolay bulunan gazel söyle sen." (s. 4-5)

Şâir, bu güzelin sözünü dinliyor ve çocukluğunda yazdığı gazelleri, kendisinden reca ve minnetle alanlardan recalarla, minnetlerle alıp toplayabildiklerini topladığını, bu suretle de muhtasar bir dîvân meydana getirdiğini söylüyor (s. 5).

Türkçe dîvânındaki şiirler, Fuzûlî'nin çocukluğunda, yahut çocuk denecek çağlarında söylediği şiirler midir? Buna imkân yok. Bu gazellerin çoğu, Nevâî'ye, Anadolu şâirlerinden Nizâmî'ye, Necâtî'ye vesaireye nazîrelerdir. Bunlara nazîreler söylemiş, mazmunlarını tasarruf etmiş, İran şâirlerinden mülhem olmuş, Hâfız'dan, Sa'dî'den, Selman'dan, Kâtibî'den... mazmumlar almıştır. Belki gazellerinin bir kısmı, gençlik çağına aittir. Fakat çoğunun olgunluk devrine aid olduğu şüphe götürmez bir hakikattir. Fuzûlî, Hayalî Bey'le İran seferi münasebetiyle Bağdad'da 940-

942 de, yani ölümünden yirmi küsur yıl önce tanışmıştır. Rum ülkesine gitmeyi arzuladığını bildiren gazeller şüphe yok ki Osmanoğullarının Bağdad'ı almasından sonra yazılmış gazellerdir.

Bükülmüş kaddimî kurtaragör kullâb-ı zülfünden
Hatâdır çekmesin çok bağrı çökmüş bir çürük yâyı
(s. 142, CCLXVI, beyit: 10)

beytindeki bükülmüş bel, şâirâne bir tarzı ifade sayılsa bile,

Verdi rihletden haber mûy-ı sefîd ü rûy-ı zerd
Çihre-î handânı vü zülf-î perîşânı unut
(s. 29, XLII, b: 9)

beyti ve,

Gönül yetti ecel zevk-ı ruh-î dildâr yetmez mi
Ağardı mûy-ı ser sevdâl-yı zülf-i yâr yetmez mi

Yetirdî bâşını gerdun ayâğa bâr-ı mihnetden
Hayâl-i halka-i giysû-yı anber-bâr yetmez mi

Sanâ yetdi ecel peymânesin nûş etmeğe növbet
Hevâ-yı çeşm-i mest ü gamze-î hun-hâr yetmez mi

Yeter oldû kulâğa bang-i rihlet dehr bâğından
Ne durmuşsun temâşâ-yı gül-i ruhsâr yetmez mi

Yeter cem'eyle bâr-ı ma'siyet tagyîr-i atvâr et
Hayâ kıl yok mudur insâf ol kim vâr yetmez mi

Hidâyet menzilîne yetdiler sa'y ile akrânın
Dalâlet içre sen kaldın sanâ ol âr yetmez mi

Fuzûlî sanma yetmek menzil î maksûda müşkildir
Tutan dâmân-ı şer'-i Ahmed-î Muhtâr yetmez mi
(s. 161, CCCIII)

gazelinin, ölüme yaklaşmış, beli bükülmüş, saçları ağarmış, yaptıklarına nadim mü'min bir ihtiyarın ağzından çıktığı muhakkaktır. Kıt'alarından biri de ayni mealdedir ve ayni inkisarla yazılmıştır (s. 188, XX). Kadılara, padişaha, valilere hitab eden kıt'aları, bilhassa kasîdeleri, Osmanoğullarının Bağdad'ı almalarından sonra yazıldığı gibi gazelleri de hayatının

muhtelif devirlerine aittir. Zamanının ziyâına yanıp yakılan (s. 205, LIV), ihtiyarlığını belirten (s. 209, LXXV) rubâîleri de vardır. Hâsılı bütün bir ömür mahsulü olan bu dîvânın, bir güzelin isteği üzerine toplanması da, içindeki şiirlerin, çocukluğuna ait şiirler olması da şâirâne bir hayalden ve dîvân edebiyatının esas unsuru olan yalanın şâirce ifâdesinden başka bir şey değildir:

Ger derse Fuzûlî ki güzellerde vefâ var,
Aldanma ki şâir sözü elbette yalandır!

Şâir, Farsça dîvân mukaddimesinde de hemen-hemen aynı şeyleri söyler: "Bir gün bir mektep sahasından geçiyordum, yolum oraya düşmüştü. Peri yüzlü bir Fars gördüm. Öyle usul boylu bir selviydi ki güzel yürüyüşü, o yürüyüşe dalıp şaşıran elif'i hareketten alıkoymuş, mushaf yüzünü mütalaa şevkı, sad'ın görmez gözünü görüşün ta kendisi etmişti."(*) O güzel, şâirin şiirlerinden birkaç beyit okumasını istiyor, şâir, Arapça ve Türkçe şiirlerinden birkaç beyit okuyor. Güzel, ben bunları anlamam. Bu dil benim dilim değil ki. Bana Farsça ve ciğerler yakan gazeller gerek diyor. Bunun üzerine Fuzûlî, birkaç gece içinde Farsça gazellerden bir dîvân meydana getiriyor.(1) Bu sözlere inanırsak Fuzûlî, evvelce yalnız Arapça ve Türkçe şiir yazarmış, Farsça dîvânını sonradan meydana getirmiş. Halbuki Türkçe dîvân mukaddimesinde Türkçe dîvânını, Arapça ve Farsça şiirleriyle şöhret bulduktan sonra ve çocukluk şiirlerinden tertîb etmiş olduğunu söyler. O söze ne kadar inanabilirsek bu söze de o kadar inanabiliriz, "Ve ennehum yekulûne mâ lâ yef'alûn."(2)

Farsça dîvânı da gazelleriyle, kıt'alariyle, rubaîleriyle, beyit ve müfretleriyle bir ömür mahsûlüdür. Şüphe yok ki her iki dîvânını da ömrünün sonlarına doğru tertîb etmiş ve söylediği bütün şiirleri toplayıp tertîb ettikten sonra da bu mukaddimeleri yazmıştır. Neden böyle söylüyor o hâlde? Gene şüphe yok ki bu şiirlerin, çocukluk mahsûlü olduğunu, yahut birkaç gecede yazıldığını söyleyerek kendinin pek büyük bir şâir olduğunu, bu şiirlerin onun en bayağı şiirleri bulunduğunu bildirmek istiyor. İşte bütün iş, bundan ibarettir!

Fuzûlî, Türkçe dîvânının mukaddimesinde Rum, yani Anadolu - Rûmeli ve Tatar şâirlerine hitâben ben diyor, Irak'lıyım, şiirlerimde Osmanoğulla-

(*) Rûzî guzârem be mektebî uftâd, perî-çehreî dîdem Fars-nijâd ve sehî-serv ki hayret-i nezzâre-i reftâreş elifrâ ez hareket endâhtebûd ve şovk-ı mutâlaa-i mushaf-ı ruhsâreş dîde-i nâbînâ-yı sâdrâ ayn-i basar sâhtebûd... (9. a).
(1) Şebî cend hodrâ der âteş-i tefekkur kudâhtem u der gazeliyyât-ı fârisî dîvânî muretteb sântem ki... (9. a-b)
(2) Şuarâ suresi, âyet, 226: Hiç şüphe yok ki şâirler, yapmadıkları şeyi söylerler.

rı ve Tatar ülkelerindeki sözlerden, lâtîfelerden, darbımesellerden bir şeyler yoksa mâzur görün. Her memleket ehli, eğreti şeyden arlanır. Başka diyar halkının şiirlerinden tasarrufu gayret de kabûl etmez. Bir ülkenin ıstılâhlarını da başka diyar halkı kullanmaz. Hamdolsun Tanrı'ya, Kerbehâl toprağı, kadir ve kıymet bakımından başka memleketlerin toprağından yücedir. Zaten şiirimi yücelten de gerçekten budur (s. 5-6). Ondan sonra sefere çıkan şiirlerinin feshad ehlinden ve bilhassa yanlış yazan kâtiplerle şiiri nesîrden ayırd edemeyen ve okuyunca berbad eden kişilerden, bir de şâirlik davâsına kalkışan, fakat hakikatte şâir olmayan hasetcilerden koruması için Tanrı'ya niyazda bulunuyor (s. 6-7).

Aşağı yukarı diyebiliriz ki her iki dîvânın önsözü de ayni tarzda yazılmıştır. Henüz göremediğimiz Arapça dîvânının önsözü de sanıyoruz ki gene bu çeşittir.

*

Fuzûlî'nin şiirlerinde Sa'di (1291 - 2), Selman (1376 - 7), Hâfız (1389 - 90) ve Kâtibî (1435 - 6) gibi kendisinden önce gelip geçen üstat İran şâirlerinin izleri, gayet kolay bulunur. Süleyman Nazif, Fuzûlî'nin:

Görmemişdir gerçi kimse can bedenden gittiğin
İşte ben gördüm ki şimdi kendi cânımdır giden

beytinin ve bilhassa bu beytin ikinci mısraının, Sa'di'nin şu:

Der reften-î cân ez beden gûyend her nov'î suhan
İnek be çeşm-î hîşten dîdem ki cânem mîreved

beytinden âdeta terceme olduğunu söyler (Fuzûlî s. 144).

Fuzûlî'nin şiirlerinde Selman'ı hatırlatan parçalar da pek çoktur ve bunlara sık sık rastlanır. Selman'ın meselâ:

Men kîstem tâ vâşevem sovdâ-yı dîdâr-ı şumâ
İnem ne bes k-âyed bemen bûyî zî gulzâr-ı şumâ(*)

*

Kıble î mâ nîst cuz mihrâb-ı ebrûy-ı şumâ
Dovlet-i mâ nîst illâ der ser î kûy-ı şumâ

(*) Ben kim oluyorum ki sizin yüzünüzü görebilmek sevdasına düşeyim? Gül bahçenizden bir kokudur geliyor, bir kokudur alıyorum, bu yetmez mi bana?

Rûz-ı mehşer der cevâb-ı pursiş-î sovdâ yı kufr
Hîç dest-âvîz mârâ nîst cuz mûy-ı şumâ(**)

beyitlerini okurken Fuzûlî'yi hatırlamamak imkânsızdır:

Ben gedâ sen şâha yâr olmak yok ammâ neyleyim
Ârzû ser - geşte-î fikr-î muhâl eyler benî
(s. 148, CCLXXVII, b: 4)

*

Zâhidâ sen kıl teveccüh gûşe-î mihrâba kim
Kıble-î tâat ham-ı ebrû yı dilberdir bana
(s. 19, XXI, b: 6)

*

Ey koş ol kim ışk harfin bir dahî tekrâr edem
Haşr dîvânında görgeç nâme-i a'mâlimi
(s. 145, CCLXXI, b: 4)

Zâten Selman'la Fuzûlî arasında mizaç ve edâ bakımından büyük bir benzerlik vardır.

Vaktiyle Hâfız'ı Türkçe'ye çevirirken Fuzûlî'nin onun muhtelif mazmunlarını ne suretle tasarruf ettiğini örnekleriyle göstermiştik. (Abdülbâki Gölpınarlı: Hâfız Dîvanı, Millî Eğitim Bakanlığı, klâsik yayınlarından, 1944, önsöz, s. 23-24).

Fuzûlî'nin

Beyâban gerd-i Mecnun'dan gam u derdim suâl etme
Ne bilsin bahr hâlin ol ki menzilgâhı sâhildir
(s: 42, LXVII, b: 2)

*

Bir perî zülfün tutup hâlinden aldın kâm-ı dil
Dut ki Çin mülkini duttun Hind'den aldın harâc
(s. 33, XLIX, b: 5)

*

(**) Mihrap kaşlarınızdan başka kıblemiz yok, Mahallenizde, civarınızda bulunmaktan başka bir devletimiz olamaz. Mahşer günü küfür sevdasını sordular mı cevabını verirken elimizde saçınızdan başka bir armağan olmayacak:

Vâiz bize dün dûzahı vasfetti Fuzûlî
Ol vasf senin külbe-i ahzânın içindir
(s. 50, LXXXIV, b: 7)

*

Secdedir her kanda bir büt görsem âyînim benim
Hâh kâfer hâh mü'min dut budur dinim benim
(s. 114, CCIX, b: 1)

*

Fuzûlî eyledi âheng-i ayş-hâne-i Rûm
Esîr-i mihnet-i Bağdâd gördüğün gönlüm
(s. 110, CCIV, b: 1)

beyitleri Hafız'ın şu beyitlerinden terceme değilse mutlaka tevarüd de değildir, mazmun tasarrufundan başka bir şeye hamledilemez:

Şeb-î târîk u bîm-i mevc girdâbî çünin hâil
Çi mîdânende hâl-î mâ sebükbârân-ı sâhilhâ(1)

*

Dü çeşm-i şûh-ı tu berhem-zede Hıtâ vu Habeş
Be Çîn-i zülf-i tu Mâçîn-u Hind dâde harâc(2)

Hadîs-i hevl-i kıyâmet ki guft vâiz-i şehr
Kinâyetîst ki ez rûzgâr-ı hicran guft(3)

*

Rûzgârîst ki sevdâ-yı bütan dîn-i menest
Gam-ı on kâr neşât-ı dil-i gamgîn-î menest(4)

*

Reh neberdîm be maksûd-ı hod ender Şîrâz
Hurrem on rûz ki Hâfız reh-i Bağdâd kuned(5)

——— o ———

(1) Kapkaranlık bir gece, dalga korkusu, bu çeşit korkunç bir girdap... Kıyıda yükleri hafif, dertleri az yolcular, nerden bilecekler bizim hâlimizi?
(2) İki şuh gözün, Hıta ve Habeş ülkelerini birbirine katmış. Maçin ülkesiyle Hind diyarı, büklüm büklüm saçlarına haraç vermiş.
(3) Şehir vâizinin kıyâmet korkusuna dâir söylediği söz yok mu? O söz ayrılık gününe ait bir kinaye, onun için söyledi o sözü.
(4) Zamanladır ki putların, güzellerin sevdası benim dinimdir. O işin gamı, gussası, dertli gönlümün neş'esidir.
(5) Şiraz'da maksadıma yol bulamadım. Ne mutlu o gün ki, Hafız, Bağdad yolunu tutur.

Fakat Fuzûlî'ye en ziyade müessir olan İran şâiri, sanırız ki Kâtibî'dir. Fuzûlî'nin

Nakd-i can târâc-ı gamdan saklamak düşvâr olur
Işk tâ seng-î melâmetten hisâr etmez bana
(s. 15, XIV, b: 5)

Yattılar Ferhâd u Mecnun mest-i câm-ı ışk olup
Ey Fuzûlî biz olar yattıkça növbet bekleriz
(s. 67, CXVIII, b. 8)

gibi beyitleriyle, yahut LXII numaralı rubaîsiyle (s. 207), Kâtibî'nin,

*

Mâ bâ vücûd-ı seng-i melâmet selâmetim
Gûyâ ki senghâ-yı melâmet hisâr-ı mâst(1)

Geh menem u deştu der geh menem u kûhsâr
Kıssa-i Mecnun merâst gussa-i Ferhâd hem(2)

gibi beyitleri arasındaki benzerlik, hele Kâtibî'deki "sek" mazmunlariyle Fuzûlî'deki "it" mazmunlarındaki ayniyet, pek barizdir. Verdiğimiz bu örnekler, Fuzûlî'nin san'at nescini ören mizac hakkında ancak bir fikir verebilir. Yoksa Fuzûlî'yi İran şâirleriyle ve maalesef beşerî cephede onlar gibi, meselâ Hafız gibi bir dev şâir olmadığından; yalnız bu bakımdan karşılaştırmak, tamamiyle ayrı ve cidden uzun bir iştir.

*

Fuzûlî'ye tesir eden Türk şâirlerinin başında Nevâî (1500) gelir. Bu bahse, neşrettiğimiz Dîvân, "Dîvân-ı Gazeliyyat" olmakla beraber Fuzûlî'nin meşhur "Su" redifli kasîdesinin de Nevâî'ye bir nazire olduğunu söyleyerek başlayacağız. Nevâî "Su" redifli gazeline,

Saçtı terdin gûl üze ol serv-i gül-ruhsâr sû
Köymekim def'iga kıldı ot üze ızhâr sû
(385. b)

diye başlar. Fuzûlî'nin bu pek meşhur nâatının matlaı da şudur:

(1) Biz, melâmet taşları oldukça selâmetteyiz. Sanki melâmet taşları, çevremizde bir hisardır.
(2) Gâh çölde, yazıda dolanırım, gâh dağlara çıkarım. Mecnun'un hikâyesi de benim hikâyem, Ferhad'ın derdi de benim derdim.

Saçma ey göz eşkdin gönlümdekî odlâra sû
Kim bu denlü dûtuşan odlâra kılmaz çâre sû

Beyitlerde o kadar benzerlik vardır ki...

Haste könglüm zahmı ağzı puhtalık peygânıdın
Bar anın dik kim pamuk bırla içer bîmâr sû

beytiyle,

Vehm ilen söyler dîl-î mecrûh peygânın sözün
İhtiyât île içer her kimde olsâ yâre sû

beytini karşılaştırmak, bu benzerliğin derecesini açıklar sanırız.

Nevâî'nin gazelindeki,

Mihr kim ol çihre aksîdur nidür ger bolmamış
Otlug âhım şu'lesîdür künbed-î devvâr sû

beytiyle Fuzûlî'nin,

Âb-gûndur künbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhît olmuş gözümden künbed-î devvâre sû

beytinin benzerliği, bu karşılaştırmayı daha kuvvetlendirmiş olur sanırız.

Fuzûlî'nin dîvânının,

Kad enâr-el ışk lil-uşşâkı minhâc-il hüdâ
Sâlik-î râh-ı hakîkat ışka eyler iktidâ
(s. 9, 1)

matlaiyle başlayan ilk gazelinin bile Nevâî'nin,

Aşrakat min aksi şem-ül ke'si envâr-ül hüdâ
Yâr aksin meyde kör dip câmdın çıktı sadâ

beytiyle başlayan gazeline nazîre olduğunu söyledikten sonra Fuzûlî'nin, Nevâî'ye yazdığı nazîreleri birer-birer arzedelim:

Nevâî : *Ni sun'undan aceb yüz minğ cihan bolmak binâ peydâ*
Ni milkinke halel yüz minğ cihandın bolsa nâ peydâ

*

Fuzûlî : *Zihî zâtın nihân u ol nıhandan mâsivâ peydâ*
Bıhâr-ı sun'unâ emvâc peydâ ka'r nâ-peydâ
(s. 10, IV)

——— o ———

Nevâî : *Tapmış ol yüz katre katre koydın özkê âb u tâb*
Kayda veh veh munca kevkeb zâhir eyleb âftâb

*

Fuzûlî : *Subh çekmiş çerha çalmış tâşa tiygın âftâb*
Zâhir etmiş ol meh-î dellâke ayn-i intisâb
(s. 21, XXVI)

——— o ———

Nevâî : *Sin lebinğ sorgan hamı min kan yutarmın iy habîb*
Sin mey içkil kim menğe hûn-ı ciğer boldu nasîb

*

Fuzûlî : *Kûh-ken Şîrîn'e öz nakşın çekip vermiş firîb*
Gör ne câhildir yonar daşdan öziycün bir rakıyb
(s. 24 XXXI)

——— o ———

Nevâî : *İy saçınğ âşüftesî yüz hayl-i sevdâyî-mizâc*
Körmedük zencîr hem sevdaga bâis hem ilâc

*

Fuzûlî : *Münhariftir sâkıyâ endûh-i dünyâdan mizâc*
Bâde dut kim illet-î endûha gafletdir ilâc
(s. 33, XLIX)

——— o ———

Nevâî : *Yenke körközdü savuğ âh u sarığ ruhsâr subh*
Gör nihânî mihridin min dik imes bîmâr subh

*

Fuzûlî : *Ger değil bir mâh mihriyle benim tek zâr subh*
Bâşın âçıp nîşe her gün yâhasın yırtâr subh

(s. 35, LIV)

——— o ———

Nevâî : *Bedenke kilmedi tâ aczm-i kûyıng eyledi rûh*
Ki rûh şahsını ol gamze eyledî mecrûh

*

Fuzûlî : *Eğer murâd ise vermek safâ-yı cevher-i rûh*
Felek - misâl yürüt sâgar-ı şerâb-ı sabuh

(s. 36, LV)

——— o ———

Nevâî : *Dud-ı`âh irmes köngül ottın kara kılganda verd*
Çün yakıldı ışk hükmîdin hevâga çıktı gerd

*

Fuzûlî : *Germdir şâm u seher mihrinle çerh-î lâcüverd*
Geh sirişk-î âl eder ızhâr geh ruhsâr-ı zerd

(s. 39, LXII)

——— o ———

Nevâî : *Nî murâd-u nî ümîd eyler ol aydın bizni şâd*
Âh kim ışk içre hem nevmîd biz hem nâ murâd.

*

Fuzûlî : *Göz hatından merdümün mahv etmedin bulmaz murâd*
Zâyi' eyler hüsnünü hattın sevâd üzre sevâd

(s. 40, LXIV)

——— o ———

Nevâî : *Ol melek-sîmâ perî kim halk anın hayrânıdır*
Canlar âşûbı velî âşüfte canım cânıdur

*

Fuzûlî : *Ol perî-veş kim melâhat milkinin sultânıdır*
Hükm onun hükmü banâ fermân onun fermânıdır

(s. 43, LXIX)

——— o ———

Nevâî : *Hurrem oldı bâğ u yir güldin içimde gam henüz*
Küldi her yan gonca vu gönglüm işî mâtem henüz

*

Fuzûlî : *Âlem oldu şâd senden ben esîr-î gam henüz*
Âlem etdi terk-i gam bendê gam-ı âlem henüz

(s. 95, CXIV)

——— o ———

Nevâî : *Serv yanğlağ cilve kılsanğ nâz ile iy serv-i nâz*
Canlar itkeyler ayâgınga fidâ ehl-i niyâz

*

Fuzûlî : *Raz-ı ışkın saklaram dildê nihan ey serv-i nâz*
Gitse bâşım şem' tek mümkin değil ifşâ-yı râz

(s. 125, CXVI)

——— o ———

Nevâî : *Bâğ arâ nî serv itermin ârzü nî gül heves*
Dehr bâgıdın menğe bir serv-i gül-ruhsâr bes

*

Fuzûlî : *Ey gönül ol hancer-î müjgâna eylersen heves*
Kasd-i cân ettin bekaa-yi ömrden peyvendi hes

(s. 71, CXXV)

——— o ———

Nevâî : *Nefs kutta'ut tarîkı menzilîdür bu rıbât*
Nakd-i din hıfzıga kıl ötkünce andın ihtiyât

*

Fuzûlî : *Kılmagıl muhkem gönül dünyâda akd-î irtibât*
Sen bir âvâre müsafirsin bu bir köhne rıbat
(s. 79, CXLII)

——— o ———

Nevâî : *Rişte dikkatdur kelâmıngda dür-î şeh-vâr lafz*
Riştege dürler çekersin tâ tapar tekrâr lafz

*

Fuzûlî : *Dürcdür la'l-i revan-bahşın dür-î şeh-vâr lafz*
Dürcden dürler tökersin eylesen ızhâr lafz
(s. 80, CXLIII)

——— o ———

Nevâî : *Çün şebistan içre kıldı ârızın cânana şem'*
Meş'al-î mihr olsa kim közge görünmes yâne şem'

*

Fuzûlî : *Dil uzâdır bahs ilê ol ârız-ı handâne şem'*
Od çıkar ağzından etmez mî hazer kim yâne şem'
(s. 81, CXLVI)

——— o ———

Nevâî : *İsteseng kim urgasın devranga tiyg-ı inkıtâ'*
Elvidâ itkünce sin kılgıl burunrak elvidâ

*

Fuzûlî : *Âftâb-ı tal'atın dutdukça evc-î irtifâ'*
Katl-i ehl-î ışka tiyg-ı gamzedir ondan şuâ'
(s. 80 CXLIV)

——— o ———

Nevâî : *Ança mahzun könglüm olmuş ışkdın nâzârlığ*
Kim kılurmın yıglayan her kimni körse zârlığ

*

Fuzûlî : *Sâkıyâ mey sun ki dâm-ı gamdürür hüşyârlığ*
Mestliktir kim kılar gam ehlinê gam-hârlığ
(s. 82, CXLIII)

——— o ———

Nevâî : *Gerçi yoktur lâlezâr-ı eşkine peydâ kırağ*
Dûde-î âhım bile koyman bolur barlıga dâğ

*

Fuzûlî : *Ayş için bir turfa menzildir behâr eyyâmı bâğ*
Onda tutsun gonce-veş her kim ki ayş ister otâğ
(s. 83, CXLIX)

——— o ———

Nevâî : *Tâğ âşıklık yükidin ham bolurga yok hilâf*
Kör ki nî nev' oldı ham çün kaldı ışk üstide kaaf

*

Fuzûlî : *Mihnet-i ışk ey dil âsandır deyü çok urma lâf*
Işk bir yüktür ki ham bolmuş onun altında kaaf
(s: 83, CL)

——— o ———

Nevâî : *Hayâling hüsnige könglümde ziynet birse hicrâning*
İrür gülgûne kan meşşâta ışk u közgü peygâning

*

Fuzûlî : *Ne hoşdur ârızın devrinde zülf-î anber efşânın*
Bu devrân île hoş cemi'yyetî var ol perîşânın
(s: 94, CLXXI)

——— o ———

Nevâî : *Kaşlarınğdın kim irür kanlığ könğül içre hayâl*
Ol kızıl kâgazda nundur bu şafak içre hilâl

*

Fuzûlî : *Çerh her ay bâşınâ salmış kaşından bir hayâl*
Bû cihettendir her ay bâşında olmak bir hilâl

(s: 95, CLXXIII)

——— o ———

Nevâî : *Yâr hicrânîda bir vaktınga yetsenğ iy ecel*
Can fidânğ olsun henüz azdur ki kiltinğdür mahal

*

Fuzûlî : *Eyle müstesnâ güzelsin kim sanâ yokdur bedel*
Senden ey can munkati' kılmaz benî illâ ecel

(s. 96, CLXXV)

——— o ———

Nevâî : *Tâ yigit irdim karılarga küp irdi hidmetim*
Karıgan çağda yigitlerke ağır dur sohbetim

*

Fuzûlî : *Zâir-î meyhâneem muğ secdesîdir tâatım*
Işk pîrim nakd-i can nezrim tevekkül niyyetim

(s. 115, CCXII)

——— o ———

Nevâî : *Firkatinğdin gîceler örter mini baht-ı zebun*
Gûyıyâ min örtenür ot min karankuluk tütün

*

Fuzûlî : *Dûst bî pervâ felek bî rahm devran bî sükûn*
Derd çok hem-derd yok düşmen kavî tâli' zebun

(s. 118, CCXIX)

——— o ———

Nevâî : *Sensizin iy ömr bir sâat menğe can bolmasun*
Sin bol u bes tâbi vu firdevs ü rıdvan bolmasın

*

Fuzûlî : *Cem' gölün devr cevrinden perîşân olmasın*
Çerh fermânınla dönmekten peşîmân olmasın

(s. 128, CCXXXIV)

——— o ———

Nevâî : *Felektin ger menğe her lâhza yüz kaygu kilür ayrû*
Eger min kaygudın sonğ bir sivinmek bâr imes kaygu

*

Fuzûlî : *Nihâl-î derddir Mecnun yer etmiş sâyesin âhû*
Başındâ kuş yuvası berk ayâğındâ selâsil sû

(s. 130, CCXLI)

——— o ———

Nevâî : *Gül-gûn yinğ içre elkim ol müşk-bû gazâle*
Yâ reng kıldı müşkin yâ kolka tutdu lâle

*

Fuzûlî : *Mushâf demek hatâdır ol safha-î cemâle*
Bû bir kitâb sözdür fehm êden ehl-i hâle

(s. 135, CCLI)

——— o ———

Nevâî : *Bir perî-peyger gamı âşüfte-hâl etmiş mini*
İlke ahvâlin dimektin keng ü lâl etmiş mini

*

Fuzûlî : *Hayret ey büt sûretin gördükde lâl eyler beni*
Sûret-î halim gören sûret hayâl eyler beni

(s. 148, CCLXXVII)

——— o ———

Nevâî : *Min müdür min kim ayırmış vasldın cânan mini*
Öltürür ansız zaman minğ vasl ile hicran mini

*

Fuzûlî : *Gark-ı hûn-âb-ı dil etti dîde-î giryan beni*
Anca kan töktü ki bundak durlu âhır kan beni
(s. 151, CCLXXXIV)

——— o ———

Nevâî : *İy hayâtım dakdi lâ'l-î hurde-dânınğ sadkası*
Cevher-î cânım akıyk-ı dür-feşânınğ sadkası

*

Fuzûlî : *Göz karâsı eşk-i gül-gûnunda hâlin sadkası*
Eşk-i gül-gûnun gül-î ruhsâr-ı âlin sadkası
(s. 159, CCXCVIII)

* * *

Nevâî'nin, matla'larını yazdığımız gazellerle hem-kafiye ve hem-vezin daha birçok gazelleri vardır ki onları da kaydetseydik söz, çok uzayacaktı, zâten fazlasiyle de uzadı ya. Nevâî'nin, Fuzûlî'ye ne kadar müessir olduğunu biraz daha açıklayabilmek için onun bir gazelindeki:

Kaaşıga kılgaç sücûd öltürdi ol kâfer mini
Hi müselman yâr yârab nâ müselmân olmasun

beytiyle Fuzûlî'nin bir gazelindeki:

Demâdem cevrlerdir çektiğim bî-rahm bütlerden
Bu kâferler esîrî bir müselmân olmasın yârab
(s. 20, XXIV, b: 2)

beytini, yahut Nevâî'nin:

Can birip bir nâfe zülfidin didim sevdâ kılay
Bu sıfat sevdâyî ol fikr-i muhâl etmiş mini

beytiyle Fuzûlî'nin:

Ben gedâ sen şâha yâr olmak yok ammâ neyleyim
Ârzû ser geçte-î fikr î muhâl etmiş beni
(s. 184, CCXXVII, b. 4)

beytini (ki yukarılarda bu beytin, Selman Sâvecî'nin bir beytine de benzediğini işaret etmiştik), yahut da Nevâî'nin şu,

Rûzedê leb teşnelığdın kıldı za'f ol mâh-rû
Can birürmen lâ'lığa tâ bolgası cânımda sû

Lâ'lıga sû ârzû bolmuş susuzluk tâbıdın
Kim körünür çeşme-î hayvan su kılmak ârzû

İstedim ol gülni siyrâb u bu kim bî âb irür
Haste könğlüm gonca dik kan bağlanıptur tû be tû

Za'fdın her dem koyâşım hûşidın gaayip bolur
Köz salıp Tanğrı üçün harşîd gaayip boldu mu

Min salay âhım bilê hâlimga zulmet iy Hızır
Sin sugını çi yökür çeşminğ sarı âlıp sebû

Teşnelığdın zâhidâ huşk oldı ol ay rûzede
Gerçi zühd ehlî harâbât içre kaldı kû-be kû

İy Nevâyî her dem ol ay za'fıdın bî-hâl irür
Hiç bilmen kim ni kılgaymın aceb hâl oldı bu

gazeliyle Fuzûlî'nin, dîvânımızdaki, CLXXVIII. gazelini (s. 97) karşılaştırmak kâfidir sanırız. Gene Nevâî'nin,

Gerçi tökti kan közüm sensiz heman könğlüm heman
Nî könğüldin bir zaman çıktınğ ni közdin bir zaman

Çün tenimni hecr otı köydürdi âh ursam nî tanğ
Dûd kılmay yetlekey ahker üze tüşkey heman

. . . .

İy Nevâyî bir zaman ger vasl tapsanğ ayş kıl
Kim zamanga mümkin irmes hiç kim bolmak zıman

gazelini okuyanın, hem mazmunları, hem edası, hem de birçok yerlerindeki ayniyet derecesindeki benzerlik bakımından Fuzûlî'nin II. terciini, hele o terciin ilk bendini hatırlamamasına imkân yoktur (s. 179).

Nevâî'den sonra Fuzûlî'ye en fazla tesir eden Nizâmî (XV inci yüzyıl), Hayalî-i kadîm (XVI ncı yüzyıl) ve bilhassa Necâtî (1508) dir. Fuzûlî, en güzel mazmunlarının bir çoğunu, hassaten Necatî'den almıştır.

Fuzûlî'nin,

Kûh-ken Şîrîn'e öz nâkşın çekip vermiş firîb
Gör ne câhildir yonar taşdan özüne bir rakıyb
(s: 24, XXXI)

gazeli, Alişir Nevâî'ye nazire olmakla beraber bu vezin ve kafiyede Nizamî'nin,

Nîce feryâd etmesin derdiyile miskin garîb
Kimse görmez çün habîbîne rakıybinden rakıyb

Necati'nin,

Âşık olduğum duyaldan yüzüme bakmaz habib
Yöresîne uğramaz ölümlü hastanın tabîb

ve

Dil garîb olduğıyîcün yüzünê bakmaz habîb
Gerçi kim mergub olur her tuhfe kim ôla garîb

matla'lı gazelleri vardır. Herhalde Nizamî ve Necâtî'nin gazelleri de birbirlerine nazîre olsa gerektir. Ancak Necâtî'nin ilk gazelindeki,

Kısmet almak ister îsen derd ü gam cân u dile
Ok bıraksun gamzen ey ebrû-kemânım yâ nasîb

beytiyle Fuzûlî'nin,

Kaşların yâyı bir ok lûtf eylemiş her âşıka
Ben hem ondan eylerim bir ok temennâ yâ nasîb

beytinde o kadar bir benzerlik var ki, Nizâmî'nin,

Üştür-î ser-mest eğer götürse hicrânın yükün
Zülf ü hâlin gibi kâfir cenneti mesken tutar

beyti, 7'nci surenin (A'râf), "Delillerimizi inkâr edip onlardan baş çekerek ululanmak isteyenlere gök kapıları açılmaz. Onlar, deve, iğne yordamından geçmedikce cennete giremezler. İşte mücrimlerin yaptıklarına karşılık biz de onları böyle cezalandırırız" mealinde 39. âyetini mânen tazminle meydana gelmiş bir beyittir. Fuzûlî de,

Bu gamlar kim benim vardır, baîrin bâşına koysan
Çıkar kâfir cehennemden güler ehl-î azâb oynar
(s. 50, LXXXII, b: 6)

beytiyle aynı âyeti tazmin etmededir. Zaten Fuzûlî'nin birçok beyitleri, insana Nizâmî'yi hatırlatır. Meselâ:

İşk derdînin devâsı kaabil-î derman değil
Terk-i can derler bu derdin mu'teber dermânına
(Leylî vü Mecnun, 1924 basması dîvanı, s. 324)

beytiyle Nizâmî'nin,

Zahmımâ kim baksa der kî bûna merhem neylesün
Derdimî kim görse eydür kaabil-î derman değil

beytinin benzerliği tevarüde hamledilemeyecek bir derecededir. Fuzûlî'nin,

Âşiyân-ı murg-ı dil zül-fî perişânındadır
Kanda olsam ey perî gönlüm senin yânındadır
(s. 57, XCVII)

gazeli, Nizâmî'nin,

Ol perî-peyger ki dil, zülf-î perişyânındadır
Ayet-î hüsn-î letâfet ol perî şânındadır

matla'lı gazeliyle Necâtî'nin:

Meyvesi her şîvenin lûtf ile büstânındadır
Fitnesî âhır zamânın çeşm-i fettânındadır

matla'lı gazeline naziredir. Necâtî'nin,

Ey nasihat eyliyen ben bî dile dildâr içün
Hey ne derdin var senin, gönülcüğün yânındadır

gibi çok güzel bir beyti de ihtiva eden bu gazelindeki,

Derd ilê çâk-î girîbân eyliyen eller bu gün
Rûz-ı mahşerdê senin sercümle dâmânındadır

beyti, hiç şüphe yok ki Fuzûlî'nin en güzel beyitlerinden biri olan:

Çekme dâmen nâz edip üftâdelerden vehm kıl
Göklere âçılmasın eller ki dâmânındadır

beytinin aslıdır, orijinalidir.

Gene Fuzûlî'nin,

Reh - rev-î ırfâna bestir sâgar û sâkıy delîl
Kim meh ü hurşîdden tapmış temennâsın Halîl
(s. 99, CLXXX)

gazeli, Nizâmî'nin,

Ey sebîl-î ışkının İnnâ hedeynâhus-sebîl
Lâ'l-i nâbın çeşmesî Aynen tüsemmâ selsebîl

gazeline nazîredir, Fuzûlî'nin,

Canlar verip senin gibi cânâna yetmişem
Rahm eyle kim yetince sanâ câna yetmişem
(s. 107, CXCVII)

gazeli de gene Nizâmî'nin,

Hurrem budur ki ölmüş iken câna ermişem
Kim hecr içinde vuslat-ı cânâna ermişem

gazeline, ayni vezin, fakat ayrı redifde bir nazîredir. Nizâmî'nin bu gazeldeki,

Derler ki vuslatına eren câna êrişür
Ben vuslatından ayrılalı câna ermişem

Bir zerreyim ki cehd ile hurşîde yetmişem
Bir katreyim ki sa'y ile ummâna ermişem

beyitleriyle Fuzûlî'nin,

Canlar verip senin gibi cânâna yetmişem
Rahm eyle kim yetince sanâ câna yetmişem

. . . .

Miskin Fuzûlî'yem ki sanâ dutmuşam yüzüm
Yâ bir kemîne katre ki ummâna yetmişem

beyitleri, o kadar birbirine benzemektedir ki

* * *

Fuzûlî'nin,

Buldu kûyunda devâ derd-î dilî-bîmârımız
Sen akasın, biz kuluz kûyundadır tîmârımız
(s. 64, CXI)

matla'lı gazeli, Necâtî'nin:

Yerlerî seylâba verdî dîde-î bidârımız
Göklerê değdi asâ-yı âh-ı âteş-bârımız

matla'lı gazeline ve Fuzûlî'nin Nevâî'ye nazîre olan,

Ey gönül ol hancer-î müjgâna eylersen heves
Kasd-ı cân ettin bakaa-yı ömrden peyvendi kes
(s. 71, CXXV)

matla'lı gazeli, aynı zamanda Necâtî'nin:

Dil kesilmez ışk-ı dilberden ko nâsıh sözü kes
Veh ki bû hâb-ı eecldir ôlamaz mâni' meges

ve

Âçılıp dil karşunâ eyler ser-î zülfün hevves
Gel murâdını ver ol bîçârenin îpîni kes

matla'lı gazellerine nazîredir ve Necâtî'nin ilk sekiz beyitlik gazelindeki "Meges" ve "Hâr u has" kelimelerinden başka kafiye teşkil eden bütün kelimeler, aynen Fuzûlî'nin gazelinde vardır, yalnız onun gazelinde bir "has" kelimesi, Necâtî'de geçmez.

Fuzûlî'nin Necâtî'ye yazdığı nazîrelerin matlalarını yazıyoruz:

Necâtî : *Duhân-ı âh ile doldum seriv gibi rakkaas*
Sirişk-i çeşm ile oldum güher gibi gavvâs

*

Fuzûlî : *Zihî cevâhir-i ihsân ı âma ma'den-i hâs*
Dür-î şefâat için bahr-i rahmetê gavvâs
(s. 78, CXXXIX)

——— o ———

Necâtî : *Nâr-ı haddin hasretinden sînesînê çekti dağ*
Lâle dâhi mihr-i mâh-efrûzdan yâkar çerâğ

*

Fuzûlî : *Ayş içün bir turfa menzildir bahâr eyyâmı bağ*
Onda diksin gonce - veş her kim ki ayş ister otâğ
(s. 83, CXLIX)

Fuzûlî'nin bu gazeli aynı zamanda Nevâî'ye de nazîredir.

Necâtî : *Deme kim yârde yok cevr-ü cefâdan gayrı*
Ne dilersen bulunur mihr ü vefâdan gayrı

*

Fuzûlî : *Hâsılım yok ser-î kûyunda belâdan gayrı*
Garezim yok reh-i ışkında fenâdan gayrı
(s. 146, CCLXXIV)

Fuzûlî'nin bu gazelinde gerçekten bir şah-beyit olan

Ne yanar kimese banâ âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı

beyti, Necâtî'nin gazelindeki,

Beni ağlan beni kim üstüme gelmez ölicek
Bir avuç toprağ atar bâd-ı sabâdan gayrı

beytinin tahrifinden ve bu beyitteki mazmunun tasarrufundan meydana gelmiştir. Bana Necâtî'nin bu beyti, Fuzûlî'ninkinden çok daha kuvvetli geliyor. Fuzûlî'nin aynı redif ve kafiyeyle söylenmiş iki gazeli daha vardır. Fuzûlî, mutlaka Necâtî'nin bu beytine vurulmuş ve bu vurgunlukla bu üç gazeli meydana getirmiş. Bir tanesi, aynen Necâtî gibi başlıyor:

Yâr kılmazsa banâ cevr ü cefâdan gayrı
Ben onâ eylemezem mihr ü vefâdan gayrı
(s. 145, CCLXXII)

Öbüründeki (s. 162, CCCIV)

Cümle-î halk banâ yâr için ağyar oldu
Kalmadı kimse banâ yâr Hudâdan gayrı
Azm-i kûyunda gönül yârlık ister bizden
Elimizden ne gelir hayr- duâdan gayrı

beyitleri de Necâtî'nin bu gazelindeki,

Dûd-ı âhım ne aceb göklere tutsâ yüzünü
Âşıkın kimsesi yok çünkü Hudâdan gayrı
Yüzünê tutsa Necâtî ne aceb haclet elin
Nesi var yüze gelür dest-i duâdan gayrı

beyitlerinden mülhemdir ve Necâtî'nin bu gazeli, Fuzûlî'nin gazelinden çok üstündür.

Necâtî : *Âhım yelîne mâil olsâ o gül budâğı*
Çekmezdi lâle gîbî dil sûhte bu dağı

Her gîce ey güneş meh senden yakar çerâğı
Sen mâha çerh çâdır meh bir sefer çerâğı

*

Fuzûlî : *Merhem koyup onarmâ sînemde kanlu dağı*
Söndürmez öz elinsê yardırdığın çerâğı
(s. 153, CCLXXXVII)

——— o ———

Necâtî : *Hâkîleriz biz özleriz ol serv-kaameti*
K'ehl-i kubûr can gibi ister kıyâmeti

*

Fuzûlî : *Mahşer günü görem dedim ol serv-kaameti*
Ger anda hem görünmese gel gör kıyâmeti
(s. 157, CCXCV)

Fuzûlî'nin bu kafiyede bir gazeli daha vardır (s. 158, CCXCVII).

*

Fûzûlî — Hayâlî-i Kadim.

Fuzûlî'nin,

Tutuştu gam odunâ şâd gördüğün gönlüm
Mukayyed oldu ol âzâd gördüğün gönlüm

gazeli (s. 110, CCIV), Hayâlî-i Kadîm'e nazîredir. Yavuz'a defterdar olan ve gazellerinden başka "Leylî vü Mecnun"u da bulunan Hayâlî-i Kadîm'in gazelini olduğu gibi yazıyoruz:

Harâb oluptur ol âbâd gördüğün gönlüm
Gamımla toptoludur şâd gördüğün gönlüm

Cihanda bâşına sultân iken benim servim
Kul oldu sen şehe âzâd gördüğün gönlüm

Cefâya öğreniben cevre can verir şimdi
Vefâ vu cevr ile mu'tâd gördüğün gönlüm

Görünce dâne-i hâlünü dâm-ı zülfünde
Tutuldu kaldı o sayyâd gördüğün gönlüm

Karışdı kaara yerê kûhsâr-ı mihnetde
Hayâli şimdi o şayyâd gördüğün gönlüm

Üniversite kütüphanesinde, Türkçe yazmaların 755 numarasında kayıtlı olan Hayâlî dîvânında bu gazelin üstüne "Hayâlî-i Kadîm" kaydı konmuştur. Lâtîfî de bu gazelin matlarını Hayâlî-i Kadîm adına kaydediyor.

Fuzûlî, daha gazelinin matlaında Hayâlî'nin mazmununu tasarrufa bağlamıştır. En güzel gazellerinden olan bu gazeli, tamamiyle ayni edâ ve ayni müedda ile yürür-gider.

* * *

Fuzûlî ile Hayâlî'nin de birbirlerine nazîreleri vardır. Fakat Irak seferi münasebetiyle görüşen bu iki şâirin hangisi, hangisine nazîre yazmıştır? Bunu tesbite imkân yoktur. Fuzûlî'nin "Su" redifli meşhur naatı, Nevâî'ye nazîre olduğundan Hayâlî'nin,

Dökse ger çeşmim habâbı sen semen-ruhsâre sû
Kanlu yâşım gibi bôyansun kızıl kanlâra sû(*)

*

Âşıkaane gönlünü âkıtmasaydı yâre sû
Olmaz îdî vâdi î-aşka düşen âvâre sû

matla'lı gazelleri, Fuzûlî'ye nazîredir. İkinci gazelin,

Kâ'be-î kûyunda kıldım gözlerim yâşın sebîl
Teşne-diller çığrışıp derler meded bir pâre sû

Mâil olmâ ser-keş ol mahbûba istiğnâ gerek
Serv baş eğmez ayâğın ger öpê yalvâra sû

Sâkıyâ bozsâ aceb mi hâne-î zühdü şarâb
Çün esâsından yıkar êrişse bir dâvâre sû

beyitleriyle Fuzûlî'nin naatindeki

İste peygânın gönül hecrinde şevkım sâkin et
Sûsuzam bir kez bu sahrâda benimcün âre sû

Serv ser-keşlik kılur kumrı niyâzından meğer
Dâmenin tûta ayâğınâ dûşê yalvâre sû

Zevk-ı tıygından aceb yok olsa gönlüm çâk çâk
Kim mürûr îlê bırâğur rahneler dîvâre sû

beyitleri arasındaki benzerlik, tevarüde değil, ancak dîvân edebiyatındaki kopyacılığa nümune olacak örneklerdir. Nitekim bu naata, Hayâlî'nin ra-

(*) Tahir Olgun: Fuzûlî'ye dair, Selâmet Matbaası, İstanbul, 1936, bu eserde, bu gazelin matlaı nasılsa yanlış yazılmıştır.

kıybi Yahya da bir gazelle cevap vermiş, yâni nazîre yazmış, Hayâlî'den üstün olmaya çalışmıştır.(*)

Fuzûlî ve Hayâlî nazîrelerini aşağıya kaydediyoruz:

Fuzûlî : *Şeb ki miftâh-ı meh-î nev ola gencîne-güşâ*
Kıla peymâne-i gerdûnu cevâhir-peymâ
(s. 18, XX)

Hayâlî: *Subh-dem kim yakınıp hûn-ı şafaktan hannâ*
Nev-arûs-î tutuk-ı çârum olâ çihre-guşâ

Bu iki gazelden biri akşamı, öbürü sabahı vasfediyor. Fakat bu akşamla sabah, birbirinin o kadar aynı ki! İki gazel de sonuna kadar aynı eda ile ve aynı tarzda gidiyor. Hattâ Fuzûlî, son beyitte,

Câm-ı devrinde Fuzûlî okurum mey vasfın
Âteş-î hırmen-i gam, âb-ı hayât-ı hükemâ

der, Hayâlî de buna, sanki başka bir lâfmış gibi şu beyitle cevap verir:

Sâgar u bâdeye derlerse Hayâlî yeridir:
Âb-ı rûy-ı hukemâ, çeşm ü çerağ-ı şuarâ

——— o ———

Fuzûlî : *Şerbet-î lâ'lin ki derler çeşme-î hayvân ona*
Ol verir can dem-bedem uşşâka vu ben can ona
(s. 19, XXII)

*

Hayâlî: *Ol melek-sûret perî kim benzemez insân ona*
Cân ilê dilden fedâ olsun hezâran cân ona

——— o ———

Fuzûlî : *Germdir şâm u seher mihrinle çerh-î lâcüverd*
Geh sirişk-î âl eder ızhâr geh ruhsâr-ı zerd
(s. 39, LXII)

*

(*) Aynı eser, s. 35.

Hayâlî: *Âftâbım yôluna hâk olmasun her ehl-i derd*
Korkarım kezzâb olup dâmânına el ûra gerd

——— o ———

Fuzûlî : *Benî zikretmez il efsâne-i Mecnûn'a kaaildir*
Ne benzer ol banâ derdî onun takrîre kaabildir
(s. 42, LXVIII)

*

Hayâlî: *Demen Mecnûn'a ilm-î ışkı tekmîl etti, kâmildir*
Benim yânımda ol dîvâne bilmez nesne câhildir

——— o ———

Fuzûlî : *Ol perî-veş kim melâhat milkinin sultânıdır*
Hükm onun hükmüdürür fermân onun fermânıdır
(s. 43, LXIX)

*

Hayâlî: *Şol gedâ kim kûyunun çeşmiyle âb-efşânıdır*
Pâdşâh-ı berr ü bahr olmuş cihan sultânıdır

——— o ———

Fuzûlî : *Nîce yıllardır şer-i kûy-î melâmet bekleriz*
Leşker-î sultân-ı irfânız vilâyet bekleriz
(s. 67, CXVIII)

*

Hayâlî: *Âşıkız dervâze-i şehr-î melâmet bekleriz*
Zâhid-âsâ sanmanız semt-î selâmet bekleriz

*

Kayddan âzâdeyüz kûy-î ferâgat bekleriz
Nakd-i sabrın genciyüz künc-î kanâat bekleriz

——— o ———

Fuzûlî : *Ey fıraak-ı leb-i cânan ciğerim hûn ettin*
Çihre-î zerdimi hûn-âb ile gül-gûn ettin
(s. 86, CLV)

*

Hayâlî: *Ey gönül hâlimi derdinle diğer-gûn ettin*
Göreyim otlara yan sen beni mahzûn ettin

——— o ———

Fuzûlî : *Değilsin çoktan ey gerdn cihan seyrinde yoldaşım*
Nolâ ham olsa kaddim senden artıktır benim yâşım
(s. 101, CLXXXVI)

Hayâlî: *Mahabbet şehsüvârının atı oynâğıdır bâşım*
Semend-î aşkın alnımdâ nişân-ı na'lidir kaaşım

——— o ———

Fuzûlî : *Zâir-î meyhâneem muğ secdesîdir tâatım*
Işk pîrim nakd-i can nezrim tevekkül niyyetim
(s. 115, CCXII)

*

Hayâlî: *Ben cünûn-ı vâdi-î ışıkım gedâlık san'atım*
Mûy-ı jûlîdemdürür bâşımda tâc-ı devletim

——— o ———

Fuzûlî : *Olsoydı bendekî gam Ferhâd-ı mübtelâde*
Bir âh ilê verirdî bin Bî sütûnu bâde
(s. 131, CCXLIV)

*

Hayâlî: *Sûzum sirâyet etsê Mecnûn-ı nâ-murâde*
Kuşlar kebâb olaydı bâşımdaki yuvâde

——— o ———

Kaan ağladın görüncê ben âşıkı belâde
Ey çeşm-i hun - feşânım olsun demin ziyâde

*

Bu iki gazelle Fuzûlî'nin gazeli arasında mazmun birliği bakımından çok büyük bir benzerlik vardır.

——— o ———

Fuzûlî : *Göz karâsı eşk-i gül-gûnumda hâlin sadkası*
Eşk-i gül-gûnum gül-î ruhsâr-ı âlin sadkası
(S. 159, CCXCVIII, Bu gazel Nevâî'ye de nazîredir.)

Hayâlî: *Teşneyim kandır beni âb-ı zülâlin sadkası*
Ağlarım güldür benî goncê zülâlin sadası

Bunlardan başka Hayâlî'nin:

Bûm âr eyler iken konmağa virânemize
Ol hümâ hîç ola mı sâye salâ lânemize

matla'lı gazeli de Fuzûlî'nin "Leylî vü Mecnûn"daki,

Yâr rahm etti meğer nâle vü efgaanımıza
Ki kadem bastı bu gün külbe-i ahzânımıza
(1924 İst. basması, s. 291)

ve

Küfr-i zülfûn salalı rahneler îmânımıza
Kâfer ağlar bizim ahvâl i perîşânımıza
(aynı, s. 292)

matla'lı gazellerine pek benzer. Şüphe yok ki Hayâlî, Fuzûlî'ye, Fuzûlî de Hayâlî'ye nazîreler söylemiştir. Fakat bilhassa Irak seferindeki görüşme yüzünden doğan bu nazîrelerde asıl gazel kime aittir ve nazîreler kimindir? Fuzûlî'nin Nevâî'ye söylediği nazîreler müstesnâ, bu husûsu kat'î olarak söylemeye imkân olmadığını tekrar edelim. Zâten dîvan edebiyatı, bir bakımdan da bir "nazîre edebiyatı" olduğundan böyle bir şeyi araştırmak, herhalde bir şeyse de lûzumsuz bir şeydir.

Görülüyor ki Fuzûlî, Anadolu şâirlerinden habersiz değildir. Irak'lı şâir, Nizâmî'yi, hele Necâtî'yi ve nihayet Hayâlî'yi ve Yahyâ'yı mükemmel biliyor ve onlardan pekâlâ ilhâm alıyor. Bilhassa Necâtî'yi çok okumuş. Zâten Necâtî öyle bir şâir ki Bâki bile meşhur mersiyesini ona borçlu. Hele bu meşhur mersiyenin en güzel beyitlerinden biri olan,

Hurşîde baksa gözleri halkın dolâgelür
Zirâ görünce hâtıra ol meh-likaa gelür

Beytinin, Necâtî'nin şehzade Abdullâh'a yazdığı mersiyedeki,

Alur gözüyile bakmâ cıhâna kim güneşin
Yüzüne doğru bakaanın gözünden âkar yaş

beytinden,

Derd ü gamınla çâk-i girîbân edip kalem
Pîrâhenîni pârelesin gussadan alem

beytinin, gene ayni mersiyedeki

Yüzün yusun kana bayrak saçını yolsun tuğ
Gidermesün yüzü çînîni tâ ebed kalkan

beytinden mülhem olduğu meydandadır. Bilmem, Bâki'nin bu mersiyesinin kendilerine çok şeyler söylediğini övünerek bildiren münekkitler, Necâtî'yi de Bâki kadar mı bilirler ve ihataları, hep lâfla mıdır?!

* * *

Fuzûlî'nin Nesîmî ve Habibî'den de müteessir olduğu hiçbir örnek ve delil gösterilmeden ortaya atılmış ve söylendiği günden beri işleri, "nakl-i kavil"den ibaret ulema tarafından da gevelenmiş bir sözdür. "Leylî vü Mecnûn" da Fuzûlî, Nesîmî'nin bir mısraını tazmîn etmiş, bazı küçük benzerlikler de bulunabilir. Fakat biz Nesîmî ile Fuzûlî arasında kuvvetli bir benzerlik bulamadık. Bulup gösteren bizi irşad, ilme de hizmet etmiş olur.

Habîbî'ye gelince: Bu şâirin şiirleri esasen elimizde yok. Köprülüzade M. Fuat, 1520 den önce İstanbul'da ölmüş olan bu şâirin 42 parça şiirini neşretmişti (Darülfünun, Edebiyat Fakültesi mecmuası, 1932, c VIII; sayı 5, s. 106 - 133). Bu 42 parçanın bir tanesi Fuzûlî'nin tanzîr ettiği meşhur müseddestir. Biri "kıtla" diye kayıtlanmışsa da matla'ı olduğuna göre tamamlanmamış bir gazelden iki beyittir. Bu gazeller içinde yalnız,

Meğer bâd-ı sabâ zülfün ucundan key perîşandır
Ki bâş û can u dil her dem ayâğ altında rîzandır

matla'lı gazelle Fuzûlî'nin "CI" numaralı gazeli arasında (s. 59) vezin ve kafiye bakımından bir benzerlik bulabildik. Fuzûlî, Habîbî'nin bir gazelini

tahmis etmiş (s. 173, V) ve onun bir müseddesini tanzir ederek bu müseddesin şöhretini temin etmiştir (s. 174 - 175). Bunlar, Habîbî'yi tanıdığına, hattâ sevdiğine delâlet ederse de onun tesiri altında kaldığına delâlet etmez. Bir şâir, diğer bir şâirin bir şiirini sever, tanzîr eder, tahmîs eder, hattâ bu tanzir ve tahmis, bâzan hatır için bile olur. Bunlar, pek o kadar mühim şeyler değildir. Biz, Habîbî'nin, elimizdeki şiirlerine göre, edâsında ve şâirliğinde Fuzûlî'yi teshîr, hele ona tesîr edecek bir üstünlük göremedik. Fuzûlî, Habîbî'ye değil, Habîbî Fuzûlî'ye borçludur. Fuzûlî, onun bir gazelini tahmis ve bir müseddesini tanzir etmeseydi ihtimal adı bile anılmıyacaktı.

Fuzûlî, "Leylî vü Mecnûn" da, kitabın yazılma sebebini anlatırken bir münasebetle Şeyhî, Ahmedî, Celîlî ve Nizâmî'nin adlarını anar. Fakat bunlardan, Rum diyarı şâirlerinin bahsetmekte olduklarını söyler. Ancak yukarıda da söylediğimiz gibi Osmanlı şâirleri içinde Fuzûlî'nin san'atında cidden müessir olan en mühim şâir, Nizâmî ve bilhassa Necâtî'dir. Hâsılı Fuzûlî'nin san'at nescini ören İran ve Türk şairlerinden tesbit edebildiklerimizi, bu suretle açık örneklerle kaydettikten sonra onun şiirini tahlil edebiliriz:

Fuzûlî estetik ve teknik bakımından dîvân edebiyatının esas prensiplerine sadıktır. Yalnız o, Farsça dîvânının önsözünde, evvelce tabiatının kasîde ve muammaya meylettiğini, gazel yazmayı hiç düşünmediğini söylüyor. Türkçe dîvân mukaddimesinde de münşeat ve muammalarından, mesnevî ve kasîdelerinden, aynı zamanda Farsça gazelleriyle Arabî recizlerinden bahsetmektedir (s. 4). Her iki dîvânda da gazele sonradan başladığını bildiriyor. Fakat o, gazeli, şâirin, şiirdeki kudretini gösteren bir tarz olarak kabul etmekte. Makbul ve güzel gazeli de "Feyzi umumi olup daima anlayışlı kişilerin meclislerini bezeyen, neşe ve safa ehlinin, temiz insanların dillerine virdolan, mazmunu insana zevk veren ve çabuk anlaşılan gazeldir" diye tarif ederek "İbaresi müphem olup her yerde dinleyenleri sıkan, usandıran gazelden ne çıkar?" demektedir (s. 193, kıt'alar, XXXVII). Hakikaten de Fuzûlî'nin gazellerinde iglak ve ibhâma pek az tesâdüf edilir. Şiiri bir tanrı vergisi bilen ve bilgiyle bu kabiliyetin tenmiye edileceğine inanan Fuzûlî, şiir zevkinin bambaşka bir âlem olduğunu, şiirle iki dünyayı zaptetmenin pek güç bulunduğunu söyler (s. 193, XXXVII). Şiir, bu kadar güç olmakla beraber kendisi şâirdir, şâirliğine cidden inanır. Dîvân mukaddimesinde daha çocukken şöhretinin her yana yayıldığını söylediği gibi (s. 3) bir kıt'asında da nazım ve nesirde kendisini taklîd edenler olduğunu, pehlivanlar koşarlar, erler at koştururlarken çocuğun da onlara özenerek koşmaya giriştiğini, fakat atının ağaçtan olduğunu söyler, kendisinin tek bir şâir olduğunu bildirir (s. 195, XXXII4). Bir başka kıt'ada da der ki: "Ülkenin padişahı, memleket almak için rüşvet verir,

paralar döker de ordu hazırlar, yüzlerce fitne ve fesat çıkartarak bir ülke alır. Alır, amma o ülkede emniyetten, doğruluktan çok uzaktır. Felek bir döndü de bir inkılâp yüz gösterdi mi kendiside yok olur, ordusu da, ülkesi de. Bense bir yoksulum, amma bir bak da gör, ne sultanım ya! Sözdeki feyiz, ikbâlimi yardım eserlerine mazhar etmiş. Her sözüm, Tanrı kuvvetine sahip bir yiğit. Bir yürüdü mü yavaş-yavaş denizi de ele geçirir, karayı da. Nereye giderse haraç da istemez, hac da. Hangi ülkeyi zaptederse orada kimseye kötülüğü dokunmaz, kimseye zarar vermez. Zamanın değişmesi, onu ayaklar altına atmaz, feleğin dönüşü, ona tesîr etmez. Padişahlar, dünyada bana bir şey teklif etmesinler, başımdaki kanaat tacı, yeter bana. Dünyada hiçbir şeye aldırış ettiğim yok. Varlık ehli olanlar, ebedîliğe erişenler, şu cihan da rızk için yokluk ehline kul olurlar mı? Haşâ!" (s. 189 - 190, kıt'alar: XXVI).

Kendisine bu kadar güvenen Fuzûlî, hakikaten dîvân edebiyatının büyük bir şâiridir. Fakat bizce, san'atta kendisine üstad olan Ali Şir Nevâi kadar halka yayılmamış ve münevver zümre edebiyatını halk görüşüyle, halk âdet ve an'aneleriyle, halk sözleriyle işlememiştir.

Fuzûlî, Ali Şir'e nispetle çok daha mahduttur. Nevâî'nin öyle gazelleri vardır ki insan, adetâ bir halk bilgici konuşuyor sanır. Öyle gazelleri vardır ki sevgilisi, adamın gözünün önünde giyimiyle, kuşamiyle, yüzünün hatları, saçının rengi, elbisesinin şekliyle, hattâ yeriyle-yurduyla, huylarıyla, sözleriyle zaman ve mekân çerçeveleri içinde beliriverir. Öyle gazelleri vardır ki o devrin hususiyetlerini bize, tamamıyla ve büyük bir sadakatla nakleder. İtiraf etmeliyiz ki bunlar, bu kudret, Fuzûlî'de yok denecek kadar azdır. Hattâ, I. muhammesinde bu iktidarı, cüzî olmakla beraber gene ve ancak Nevâî tesiriyle kesbedilmiştir (s. 63 - 164). Necâtî ile mukayese edince de aynı neticeye varıyoruz. Ahmet Paşa ve Şeyhî eski tezkirelerin dedikleri gibi İran edebiyatını tedkik, tetebbu' ve şiirleri terceme ile eserler vermişler,(*) fakat Necâtî, mazmunlarıyla atasözleriyle, halk gelenekleriyle, hattâ diliyle halkın münevver zümre edebiyatına bağışladığı ilk şâir olmuştur.(**) Necatî, Fuzûlî kadar lirik olmayabilir, fakat Fuzûlî'den ziyade bizimdir. Fuzûlî şöhretini, bu vasıflara değil, içliliğine, lirizme ve tekrar edelim, Azerî lehçesine borçludur.

Gazellerinin oldukça sade olmasını isteyen Fuzûlî, san'at külfetlerine de fazla düşkündür. Hatta bu düşkünlük, onu,

Kılarsın bin ciğer kan her yanâ bastıkça ey zâlim
Ne bakmaktır bu her dem kandan alsın bir ciğer âşık
(s. 84, CXLII, b. 5)

(*) Lâtîfî tezkiresinde Ahmet Paşa ve Şeyhi'nin hal tercemelerine bakınız.
(**) Aynı eserde Necatî'yi okuyunuz.

Dil dutar mâr-ı ser-î zülfünü vehm eylemeyip
Bilmezem kim ona ta'lîm ve efsûn ettin
(s. 87, CLVIII, b. 5)

*

Kûh-ken künd eylemiş bin tîşenî bir dâğ ilen
Ben kopârıp atmışım bin dâğı bir dırnâğ ilen
(s. 125, CCXXXII, b. 1)

*

Nedir dîdim ruh-ı sâfında aks-î merdüm-î çeşmim
Dedî gelmiş gemiyle Rûm'a deryâ kat'edip Hindû
(s. 130, CCXLI, b. 5)

*

Her-gözüm pür mevc bir deryâdır ol deryâ üze
her kaşımdır mevcden bir ser-nigûn olmuş gemî
(s. 151, CCLXXXIII, b. 2)

*

gibi berbat beyitler yazdırır, dilinden bahsederken söyleyeceğimiz gibi bir alay soğuk ve çirkin "it" mazmunları bulur. Fakat aynı düşkünlük, ona,

Sînemî çâk eyle gör dil ıztırâbın ışkda
Revzen aç her dem hevâdan mev uran deryâya bah
(s. 38, LX, b. 5)

*

Ey Fuzûlî şem' veş mutlak açılmaz yanmadın
Tâblar kim sünbülünden rişte-î cânındadır
(s. 57, XCVII, b. 7)

*

Cânâ ne revâdır ki çekip tiyg demâdem
Gamzen söke cismim dele bağrım töke kaanım
(s. 110, CCIII, b. 5)

*

Ney-i bezm-î gamım ey âh ne bulsan yele ver
Oda yanmış kuru cismimde hevâdan gayri
(s. 146, CCLXXIV, b. 2)

gibi gerçekten de güzel beyitler ibda' ettirir. Hele bazı gazelleri vardır ki (XXIV, XLI, LX, LXXIV, LXXXIV, XCVII, CLVI, CIV, CCXIV, CCXIV, CCLXXIV) hakikaten güzeldir ve içlerinde atılacak beyitler hemen hiç yoktur. Bunların içinde,

Serv-i âzâd kadinle bana yeksan görünür
Neye ser-geşte olan baksa nırâman görünür

gazelindeki bazı beyitler, aynı estetikle o vezinle ve o mazmun içinde Fuzûlî'nin söylediğinden daha mükemmel söylenemez. Bu gazeldeki,

Ne kemandârsın ey meh ki atıp gamze okun
Yıktığın saydde nî zahm ne peygân görünür

beytini ne vakit okusam büyük Yunus'un,

Yârab bu ne derttir derman bulunmaz
Ye bu ne yaradır zahmi belürmez

beytini hatırlarım.

Felektir mihr-i zâil, yâr gaafil, ömr müsta'cil
Nedir tedbîr bilmen câna yettim bî vefâlardan
(s. 116, CCXIV, s. 7)

beytini, yahut:

Dûst bî pervâ felek bî rahm devran bî sükûn
Derd çok hem-derd yok düşmen kavî tâli' zebun

beytiyle başlayan gazeli (s. 119) yazan şâir, hiç şüphe yok ki büyük bir şâirdir. Fuzûlî'nin Yunus'u okuduğunu, hattâ duyduğunu sanmıyorum. Ne olurdu okusaydı, onun yolunu tutsaydı, onun gibi halkın malı olsaydı da dili, bugün küçük bir değişmeyle anlaşılsaydı, birçok duyguları da devrine ve mensub olduğu zümreye münhasır kalmasaydı.

——— o ———

III

FİKRÎ HAYATI

FUZÛLÎ VE ŞARAP

"Sâkî-nâme"sinde "Akla nurlar veren şarabı sun, aklı gideren şarabı değil. Şerîata düzen veren şarabı sun, şer'an harâm olan şarabı değil" diyen,(*)

Defter-î a'mâlimin hattı hatâdandır siyâh
Kan döker çeşmim hayâl ettikçe hevl-i mahşeri
(s. 140, CCLXI, b. 5)

diye sızlanan, ihtiyarlığında:

Fuzûlî sanma yetmek menzil-î maksûda müşkildir
Tutan dâmân-ı şer'-î Ahmed-i Muhtâr yetmez mi
(s. 161, CCCIII, b. 7)

beytiyle şeriata yapışmayı tavsiye eden,

Ey Fuzûlî reh-i şer'îni dut ol râhberin
Bu tarıyk ile dalâletten özün eyle rehâ
(s. 11, V, b. 7)

beytiyle kurtuluşu ancak şerîata uyuşta gören ve birçok şiirleriyle samimî bir Şîî olan Fuzûlî'nin bazı beyitleri ve gazelleri, bu inanışıyla hiç uzlaşmıyacak kadar tuhaftır:

(*) *Meyî dih ki gîred hıred nûr ezû*
Ne on mey kî kerded hıred dûr ezâ
Meyi dih kezû şer'gired nızâm
Ne on mey ki der şer'bâşed herâm (1924 basması dîvân, s: 105, b: 8 - 9.)

Kıldı benden ref' teklîf-î namâzı mestlik
Saldı ancak neş'e-i câm-ı mey-î gül-gûn bana
(s. 15, XIII, b. 2)

Fuzûlî buldu genc-î âfiyet meyhâne küncünde
Mübârek mülktür ol mülk vîrân olmasun yarab
(s. 20, XXIV, b. 7)

Sabûh için bana dürd-î mey-î şebâne yeter
Eser çü vâr harâb olmağa bahâne yeter

. . . .

Fuzûlî istemezem mesned-î Cem-ü Cemşîd
Banâ neşîmen-i devlet şarâb-hane yeter
(s. 47, LXXVII)

Meyhânedir Fuzûlî cihandâ makaam-ı emn
Cehd et bir ev habâb gibî onda dut makaam
(s. 196, CLXXXIII, b. 7)

Hîç reng îlen banâ âbâdlığ münkin değil
Ben harâb-ı bâde-î sâf u izâr-ı sâdeem
(s. 106, CCVI, b. 2)

Ramazan olup mey dilberi, perde ardına girdiğine hayıflanan, bu mağfiret ayına "belâ, kara gün" adlarını takan, meyhanenin fethi için Fâtihalar okuyan (s. 129, CCXL) Fuzûlî,

Kayd-ı İslâm Fuzûlî bize bir âfettir
Bir hisâr êdegör onda özünê zünnârı
(s. 146, CCLXXII, b. 7)

beytinde söylediği gibi zamanla, yahut zaman-zaman İslâmî kayıtlardan usanarak,

Ne gördü bâdede bilmen ki oldu bâde-perest
Mürîd-i meşreb-i zühhâd gördüğün gönlüm
(s. 212, CXCIX, b. 3)

diye şaraba mı düşmüş,

Devran havâdısinde yok bâkimiz Fuzûlî
Dâr-ül amânımızdır meyhâneler bucâğı
(s. 110, CCIV, b. 7)

diyerek teselliyi ancak meyde ve meyhanede mi bulmuş, hattâ,

Işk derdiyle hoşam terk-î nasîhat kıl refîyk
Ben ki tiryâkî mizâcım zehr kâr etmez bana
(s. 15, XIV, b. 4)

beytinde bildirdiği gibi afyona da mı müptelâ olmuştur?

Sevgilinin kaşını mihrapla bir görüp (s. 20, XXIII, b. 20) Sofuya "Beni onun küfr-i zülfünden men'etme" (s. 17, XVII, b. 6) der ve "Medrese fıkıyhı aşkı inkâr ederse mâzurdur. Başka ilmini inkâr etmeyiz, amma bu bilgide câhil" hükmünü verirken (s. 42, LXVII, b. 6) bizi ancak şâirane bir edâ ile aldatıyor mu, yoksa ruhî haletlerini, buhranlarını ve bu yüzden düştüğü halleri mi anlatıyor?

Girip meyhâneye mey meşrebîlen kim ki hû eyler
Olup mü'min behiştê kâferem ger ârzû eyler
(s. 55, XCIII, b. 1)

*

Yâr kûyundâ müselmanlar ger olsaydı yerim
Kâferem ger ravza-î rıdvâna eylerdim heves
(s. 72, CXXVIII, b. 2)

beyitleriyle, cennetteki Kevser'den murat, gül yüzlü sâki ile parlak ve şeffaf kadehtir (s. 78, CXL, b. 2) ve sevgilinin yüzündeki ayva tüylerine, o hatt u hâle vurulup dîvâne olanı, mushaf satırları zincir olup bağlayamaz (s. 83, CL, b. 3) hükümleri, söz olsun diye mi verilmiştir?

Tasvîr eden vücûdum yazmış elimde sâgor
Ref' olmağa bu sûret yok elde ihtiyârım

Dûr istemen zamânî mey neş'esin başımdan
Toprâğ olanda yârab dürd-î mey et gubârım
(s. 106, CXCV, b. 5-6)

beyitleriyle ef'at i ibadda, ihtiyarı esas tutan ve emir ve neyhi tahyîrî olarak kabul eden Şîa-i İmâmiyye akidesine zıt ve daha doğrusu kendisini mecbur ve binaenaleyh mâzur gösteren bir ifade yok mudur?

Secdedir her handa bir büt görsem âyînim benim
Hâh kâfer hâh mü'min dut budur dînim benim
(s. 114, CCIX, b. 1)

ve

Zâir-î meyhâneem büt secdesîdir tâatım
Işk pîrim nakd-i can nezrim tevekkül niyyetim

Hancarû varsam surâhî tek sücûd etmek işim
Kanda olsam bâde tek düşmek ayâğa âdetim

Tavrımâ zâhid eğer süretde eyler i'tirâz
İhtilât etsem onû şemende eyler sîretim
(s. 115, CCXII, b. 1-3)

diyecek kadar ileriye giden, hattâ,

Gönül tâ vâr elindê câm-ı mey tesbîhe el urma
Namâz ehlîne uymâ onlar ile durma ôturma

Eğilip secdeyê salmâ ferâgaat tâcını baştan
Vuzû sûyu bilê râhat yukusun gözden ûçurma

Sakın pâ-mâl olursun bûriyâ tek mescidê girme
Eğer nâçâr girsen onda minber gibi çok durma

Müezzin nâlesin almâ kulâğa düşme teşvîşe
Cehennem kapusun açtırma vâizden haber sorma

Cemâat izdihâmı mescidê saldı küdûretler
Küdûret üzre lûtf et bir küdûret hem sen arturma

Hatîbin sanma sâdık müftinin kavlîne fi'l etme
İmâmın sanma âkıl ihtiyârın ôna dapşurma

Fuzûlî behre vermez tâat-ı nâkıs nedir cehdin
Kerem kıl zerkı tâat sûretinde hadden âşurma
(s. 136, CCLIV)

gazelini yazan Fuzûlî,(*) ancak riyayı mı çatıyor, yoksa çok, hem de pek çok sâfdillerin zannı gibi tasavvuf mu yapıyor, Niyazî-i Mısrî gibi bir sûfî bile, bu gazele,

(*) Bu gazel, sanıldığı veya istendiği gibi Fuzûlî'ye aidiyeti şüpheli bir gazel değildir. Edâsının, zevkinin, tarzının, herşeyinin ona aidiyetindeki kat'îyet şöyle dursun, bu gazel Fuzûlî'nin en

Gönül tesbîh çek seccâdeden hiç âyağın ırma
Namâz ehlinden özgeyle sakın sen durma ôturma

İbâdet ehli ol hem özünü kaldırma toprakdan
Vuzûdan el yuyup râhat edip şol nefsi yâturma

Yüzün yerlêre sür gel bûriyâ tek mescid îçinde
Otur minber gibi dâim kafeste kuş gibi durma

Müezzin nâlesin dinle dagılsın dilde teşvîşin
Sakın terk eyleyip Tâmu kapusun sâna açtırma

Cemâatle namaz terk êdenî almış küdûretler
Onun terkiyle lûtf et bir kûdûret hem sen artırmâ

Hatîbin sanma kim mülhid onun fi'lîne uy dâim
İmamdan gayriyê aslâ sakın özünü tapşırma

Niyâzî tâatı terk eylemek bil kim Fuzulluktur
Kerem kıl terk-i tâatla bu halkı bâşa üşürme
(Bütün dîvânlarda var, o cümleden,
İst. basması, s. 66-67)

nazîresini, nazîresini değil, daha doğru bir sözle reddiyesini yazmakla, hattâ son beyitte şâirin mahlasını, lûgat mânasıyla da tezyîfen anmakla hataya düşüyor da zamane münekkidleri mi doğruyu görüyor, buluyorlar?

Meyhaneden mescide yüz döndüren şeyhleri sapık ve yolsuz gören (s. 44, LXXII, b. 3), mescit yolunu tutan takva ehlini yol yitirmiş sayan (s. 134, CCXLIX, b. 7), hattâ

Yürümeziz arakı meclis içre bâde ile
Halâl-zâdeyi koyman harâm-zâde ile
(s. 138, CCLVIII)

eski yazması olan ve 981 de, yani Fuzûlî'nin ölümünden on sekiz yıl sonra yazılmış Nizamî Enstitüsü nüshasıyla gene ölümünden 21 yıl, 2 ay sonra, Azeri imlâsıyla Lehçe hususiyetleri tamamıyla muhafaza edilerek yazılmış olan Konya Müzesi nüshasında, ölümünden 28 yıl sonra yazılmış olan Leningrat nüshasında, Konya Müzesi nüshası dahil olmak üzere gördüğümüz nüshaların en sahih ve mükemmeli olan, neşrimize esas ittihaz ettiğimiz 1079 recebinde Necef'te yazılan nüshada, İstanbul Üniversite kütüphanesinde XVII'nci yüzyıla ait iki nüshada (No. 813, 2850), aynı kütüphanede XVIII'inci yüzyıla ait bir mecmuadaki dîvânda (2859), aynı kütüphanede XVIII'inci yüzyıla ait bir mecmuadaki dîvânda (2859), yeni ve eksik bir nüshada (5719), hattâ bütün yazma nüshalarda vardır. Fuzûlî'ye adiyetini şüpheli görmek, bütün nüshaları ve binaenaleyh Fuzûlî'ye ait her şiiri şüpheli görmek demektir ki bu, kablî hükmün tevlîd ettiği hastalıktan başka bir şeyle izah edilemeyecek bir garabettir.

beytiyle Yahya Kemal'den aşağı-yukarı dört yüzyıl önce Türk edebiyatına rakıyı sokan Fuzûlî,

Gel harâbada nazar sâkiye kıl kim yoktur
Ruh-ı sâf u mey-i sâfında safâdan gayrı
(s. 162, CCCIV, b. 3)

beytinde, ondan bir hayli yıl sonra gelen ve içki içmediği muhakkak olan Şeyhülislâm Yahyâ'nın,

Mesciddi riyâ-pîşeler etsin ko riyâyı
Meyhâneye gel kim ne riyâ var ne mürâyî

beyti gibi ancak bir lâf mı ediyor? II. murabba' (s. 166), hele o murabbaın "Gam def'ine bir kadehi bile yeterken eldeki malını, ya'ni ömrünü şaraptan başka bir şeye harcedenin, peşin parasını nisyeye, ya'ni veresiye verenin, veresiye olan âhiret zevkı, Kevser şarabı, huri ve gılman için peşin olan şarabı terk edenin nakd-i ömrü, elbette kaybolur-gider, ziyan olur-biter. Fuzûlî, riyâ ehlinin gidişinden ne hâsıl olur ki? Gel, sarhoş, hayran meyhane eri ve korkusuz olalım! "mealindeki son bendi, nihayet gene hercayî mahbupla hâlis şarap düşkünlüğünü Tanrı takdiri sayması (kıt'alar, s. 182, I, b. 5) ve Hayyam gibi, vâizle "Meyi, mahbubu menediyorsun, amma söyle, cennette bunlardan başka ne var?" diye eğlenmesi (rubâîler, s. 204, XLIX) ve daha örnek verecek olsak sahifeler dolduracak kadar çok olan bu çeşit sözleri, herhalde asılsız ve sebepsiz olmasa gerektir sanıyoruz. Biz, bütün bu şarapları, feyiz, vahdet, neş'e ve aşk şarabı, bütün bu meyhaneleri âlem, birlik bezmi, yahut dergâh, feyiz mahalli, bütün bu mahbupları mürşit, rehber, falan ve filân sayacak kadar sâf değiliz.

Sende dün gördüm Fuzûlî meyl-i mihrâb ü namâz
Terk-i ışk etmek mi istersin, nedir niyyet sana
(s. 17, XVIII, b. 7)

Meyden egerçi tevbe verir il Fuzûlî'ye
Ey serv sen kadeh sunar olsan revân içer
(s. 54, XCII, b. 6)

Ey Fuzûlî eylemê tâat riyâyî terkin et
Tevbe kıl min ba'd meşgul-i menâhi olmagıl
(s. 95, CLXXIV b. 7)

Ey Fuzûlî mey ü ma'şuk mezâkın terk et
Özünü âsi-i dergâh-ı İlâh etme dahi
(s. 161 CCCIII, b. 7)

beyitleri, hele,

Gönül yetti ecel zevk-ı ruh-ı dildâr yetmez mi
Agardı mû-yı ser sevdâ-yı zülf-i yâr yetmez mi

gazeli (s. 161, CCCIII), mütereddit bir rûhun duyduğu nedâmetlerle, ihtiyarlamış bir günahkârın husranlarıyla doludur.

Yevm-üs suâl hazrete arz eyleyim eğer
Eltâf u merhametle kulundan cevâb ala

Dünyâ evinde konduk oturduk bir iki gün
Lâyık mıdır Kerîme konuktan hisâb ala
(Kıt'alar, s. 194, XLI)

kıt'asında söylediği gibi Fuzûlî, bir iki gün dünyada konukken, âhirette sorulacak birçok şeyler yapmıştır sanırız. Râtibesinin kesilmesinde, ihtimâl bu şerîata aykırı, hattâ kim ne derse desin, Bâtınî akideleri okşayacak kadar ileri olan bu sözlerin ve bu sözlerin belirttiği işlerin dahli, tesiri, pek âlâ düşünülebilir.(*) Mizâcındaki bu taşkınlık, Necef'ten ayrıldıktan sonra ihtimal Şâiri büsbütün derbeder bir hale getirmiş, Osmanoğulları muhîtinde zevka dalmış, fakat yetişme şartları, zaman-zaman ve belki ölümüne yakın, tamamiyle kendisini dinî bir korkuya, bir nedâmete düşürmüştür.

Bu şarap düşkünlüğü, bütün bu ifadeler, bu tereddütler, bu nedâmet ve hüsran duyguları da asılsız lâflardan, uydurma sözlerden ibaretse bu keyfiyet, dîvân edebiyâtındaki riyâ defter-i seyyiâtına kaybedilmelidir ki buna, Fuzûlî namına, gönlümüz râzı olmuyor.

(*) "Bâtınî" sözüyle, "İsmâîliyye-i Seb'iyye" yi kasdetmiyoruz. Bektâşîlerle Alevî — Kızılbaşlar da "İsnâ-aşerî" dirler, yâni On iki İmamı tanırlar, fakat Bâtınîdirler. İbadetleri, hikmet-i teşrîiyye bakımından mutalâa edip hiç biriyle kendilerini mukayyet görmezler. Hattâ hakikate erişen kişi için ibadeti şirk sayarlar. İçkiyi ehline helâl, ne-ehle haram addederler. Melâmî — Hamzevîlerde de aynı inanış, fakat Bektâşîlerde olduğu gibi bir gelenek halinde değil, aşk ve irfandan doğan bir akide halinde mevcuttur. Ali'yi diğer sahabeye tafdil etmekle beraber tamamıyla Sünnî olan diğer tarikatlerde de, umumî olmamakla beraber bu inanış vardır. Mevlânâ bile bir rubâîsinde şahîd, semâ' ve şarabın ehline helâl, nâ-ehlîne haram olduğunu söyler. Sultan Veled, Zâhid Mevlânâ'nın Şems'le görüştükten sonraki ahvalîni "İbtidâ-nâme" de uzun-uzadıya anlatır. Bütün bunlar şerîata sığar akideler değildir ve ibâdetlerin hikmeti teşriiyesini sormağa bizi memur, hattâ me'zun bile saymayan şeriatta, insandan ibâdeti iskat eden ve kulu Tanrı yapan böyle bir yakıyn ve irfan derecesi yoktur. Bütün bu şeriata aykırı telâkkiler, Hind — İran ve Yunan felsefeleriyle yeni Eflâtuncuların kanaatlerini İslâmîleştiren Hukemâ felsefesinden doğmuş, İsmaîliler, bu felsefeyi halka yaymışlar, az-çok bütün tarîkat-

IV
FUZÛLÎ'DE TASAVVUF

Fuzûlî, hiçbir vakit kendisini tasavvufa kaptırmış bir şâir değildir. Ona bazı beyitleriyle ne kadar zevkperest demek mümkünse bazı beyitleriyle de o kadar zâhid demek mümkündür. Zâten bu tereddüdü yukarıda işâret etmiştik. Fakat ona hiçbir vakit sûfî denemez.

Vâdi-î vahdet hakikatde makaam-ı ışkdır
Kim muşahhas olmaz ol vâdîde sultandan gedâ

Işk kilki çekti hat levh-î vücûd-ı âşıka
Kim olâ sabt Hak ısbâtında nefy-î mâadâ
(s. 9, I. b. 3, 6)

beyitleri gibi sûfiyâne, hattâ mutasavvıfâne değil, ancak tasavvufu okşar beyitleri, mizacını gösteren ve âşıkane bir tasavvuf yapmaya özenen beyitlerdir. Meselâ yukarıya aldığımız birinci beyitti birlik vâdîsinin, hakikatte aşk durağı olduğunu, çünkü o vâdîde sultanla yoksulun farkı olmadığını, aşkın sultanı da, yoksulu da sevgiliye karşı aynı hale düşüreceğini söylemekle, yahut ikinci beyitte "hakkı isbatta, ondan gayriyi nefiy sâbit ol-

lerle tarîkat ehli olmadığı halde felsefeyle meşgul olan ve serbest düşünen şahıslara bu telâkki, tesîr etmiştir. Fuzûlî'de Batınîlik temayülü görürken biz, ancak bunu kasdettik. Esasen ona Bâtınî de demedik. Hele onun İsmâillî olduğunu aklımıza bile getirmedik. Prof. Dr. M. Köprülü, İslâm Ansiklopedisi'nde, onu, yedi İmamı medheden şiirine nazaran Seb'iyye'den saymanın hatâ olduğunu söylüyor (C. 37, Fuzûlî: s. 669 - 686, bilhassa 691). Böyle bir iddiada bulunan, ancak cehlini ilân eden bir cesur olabilir. Çünkü Fuzûlî, o medhiyede Necef, Kerbelâ, Kâzımiyye ve Samirâ'da yatan Ali, Huseyn, Musa-ı Kâzım, Muhammed-ut-Takıy, Aliyy-ün-Nakıy, Hasan-ul Askerî ile gene Samirâ'da Serdap'ta Gaybeti Kübrâ ihtiyâr eden Mehdi'yi över ki bunlar, sırasıyla On İki İmamdan birinci, üçüncü, yedinci, dokuzuncu, onuncu, on birinci ve on ikinci İmamlardır. İsmâîliyye ise Ali, Hasan, Hüseyin, Ali Zeyn-el Âbidîn ve Muhammed-ul-Bâkır'ı imam tanır, mühim bir kısmı İmâmiyye'de beşinci imam olan Ca'fer-us-Sâdık'ı, niyâbet yoluyla tanıyıp altıncı imam olarak onun oğlu İsmâil'i, yedinci imam olarak da onun oğlu Muhammed-ül-Mektûm'u kabul ederler ve onlarca bu Yedinci İmam, Kaaim'dir. Fuzûlî'nin övdüğü beş İmamı tanımazlar. Bu, sâbit bir hakikatken sayın Prof. böyle bir ihtimâli nasıl düşünebildi? Anlayamadık.

sun diye aşk kalemi, âşıkın varlık levhine bir çizgi çekti" demekle "Lâ ilâhe illâllâh" Kelimei tevhidindeki nefiy ve isbatı, "Lâ" ve "İllâ"yı bildirmesi, yahut zamanında pek yaygın olan Hurûfîlik prensiplerinden "İstiva" ya işaret etmesi, hiçbir vakit Yunus'da, yahut Nesîmî'de görülen vecitli inanışı ifade edemez.

Fakr mülkî taht u âlem terki efserdir bana
Şükr lillâh devlet-i bâkî müyesserdir bana
(s. 19. XXI b. I)

*

Ger dilersen êdesin nezzâre-î didar-ı yâr
Kendözün görmê arada dîde-î rûşen gibi
(s. 152, CCXXXV, b. 6)

Ser-beser vâdi-i mihnettir ü gam milk-i vücûd
Bir ferâgat yeri yok şehr-i fenâdan gayrı

. . . .

Fakr imiş fakr Fuzûlî şeref-i ehl-i vücûd
Özünê eyleme hemdem fukarâdan gayrı
(s. 162, CCCV, b. 4, 7)

gibi beyitleri, hiçbir vakit tasavvufun özlü ve coşkun örnekleri olamaz. Bunlar, her dîvân şâirinde rastlanan beyitlerdir ve bunları, yalnız tasavvuf ehli, mutasavvıfâne addedebilir. Halbuki o, bunlara karşılık,

Riyâyî zâhid-i huşkün semâından nolur hâsıl
Hoş ol kîm rind-i meyhânê içip câm-ı şarâb oynar
(s. 50, LXXXIV, b. 5)

beytinde semâ' eden sûfiyi, zahitle bir görmüş, meyhane rindinin, şarap kadehini çekerek oynamasını, sûfînin semâından üstün tutmuş,

Zerk deryâsında bir hâşâkdir kim çizginir
Sûfi-î şeyyâd kim devran dutup eyler semâ'
(s. 80, CXLIV, b. 3)

beytinde de semâ' eden sûfiyi, riyâ denizinde dönen bir çöple bir görmüştür.

Bunlar, bir tarafa kalsın, şâirin, Vahdeti Vücudu benimsediğini söyleyenler, onun bu inancını ispat edecek bir tek beytini bile bulamazlar. Onda dâima kul ve Tanrı ayrıdır. O, dâima niyazdadır. Onda Mevlânâ'da, Yu-

nus'da, Nesîmî'de, yahut bunlar gibi Vahdet-i Vücut inancını bir aşk, bir hüviyet haline getirmişlerde değil, onun ilmini yapmış olan Gülşenî, Nakşî, Oğlanlarşeyhi İbrahim gibi şâirlerde, hattâ Hüdâyî gibi korkak Vahdet-i Vücutcularda görülen mecâzî varlığı nefyetmek, herşeyi Hak görmek, ondan başka bir varlık tanımamak, bu akideyi terennüm veya telkin etmek gibi şeylere asla rastlanmaz.

Bir yerde sâbit et kadem-î i'tibarımı
Kim rehber-î şerîat olâ muktedâ bana
(s. 10, III, b. 1)

*

Ey Fuzûlî reh i şer'îni dut ol râhberin
Bu tarıyk ile dalâletten özün eyle rehâ
(s. II, V, b. 7)

gibi beyitlerle tarîkatten ziyade şerîata düşkün olduğunu gösteren Fuzûlî, ne Türkçe dîvânında, ne Farsça dîvânında tarîkat pirlerinden hiçbirine bağlılık göstermemiş, hiçbirinin adını anmamıştır. Tarîkate mensup bir şâirin, pîrini övmemesine imkân yoktur. Allah'tan, Peygamber'den, Sünnî veya Şiî oluşuna göre Ehl-i Beyt'ten ve Sahâbe'den sonra derhal pîrin medhi gelir. Gazellerde bile pîre bağlılık izhâr edilir. Fuzûlî'deyse hiç böyle bir şey yoktur. Hattâ koca dîvânda herhangi bir pîrin medhi şöyle dursun, Kanunî Süleyman'a sunduğu kasîdedeki,

Bundadır Ma'rûf'a ser-menzil Cüneyd'e cilve-gâh
Bundadır Bühlûl'e zencir-i cünun Mansûr'a dâir
(İst. basması, 1924, s. 26, b. 23)

beytinde, o da tarihî vak'aları hikâye zımnında yazılmış bir tek beyitti sûfî ulularından yalnız Ma'ruf, Mansur ve Cüneyd'in, bir de sûfîler tarafından benimsenmiş Bühlül'ün adından başka hiçbir sûfînin adı geçmez.

Bektâşîler, Bâtınî usulünce her büyüğü olduğu gibi Fuzûlî'yi de şöhretine binaen kendilerinden saymışlar, ona bir de Yavuz zamanında yapıldığı söylenen Kerbelâ Bektâşî tekkesinde çırağcılık hizmeti vermişler, Abdülmü'min Dede adlı yaşayıp yaşamadığı bile meçhul birisini şeyh yapmışlar, bu meçhul şeyhin yanında ona ait bir mezar uydurmuşlardır, gene bu an'anenin tesiriyle Alevî Kızılbaşlar, onu "Nesimî, Hatâyî, Pîr Sultan, Kul Himmet, Yemînî ve Vîrânî"yle beraber yedi büyük ve kutsal şâirin biri saymışlardır. (Abdülbâki Gölpınarlı, Pertev Nailî Boratav: Pir Sultan Abdal, Ankara Üniversitesi yayınlarından, 1943, s. 17). Bu uydurma Bektâşîliğe inanan Filozof Rıza Tevfik, hiç yoktan Fuzûlî'yi Hurûfî göstermede (Yeni Sabah, 20 İlkteşrin ve 22 Birincikânun 1944) ve

Nihâl-i serυdir kaddin kaşın nûn ol nihâl üzre
Misâl î noktâ-î nun hâlin ol müşkîn hilâl üzre

Ham ettim kaametin tek terk-i ser kıldımsa ma'zûrum
Ne özrüm υâr eğer der olsa olmaz nokta hâl üzre
(s. 139, CCLX, b. 1. 3, Makalede yanlış yazılmıştır.)

beyitleriyle oğlunun adını Fazlullâh koymasını buna delil saymadadır (Fuzûlî ve Hurûfîlik: Yeni Sabah, 20 İlkteşrin 1944). Halbuki oğlunun adı Fazlullah değildir, Mahlası Fazlî'dir. Maamafih Fazlullah olsa ne çıkar? Her Fazlı, Fazıl ve Fazlullah'ın babası veya kendisi Hurîfî olmaz ya, sonra yukarıdaki beyitlerde Hurûfîliğin şemmesi bile yoktur. Ayni mazmun, İran şâirlerinde de vardır, Türk şâirlerinde de. Bütün dîvân şâirleri, boyu elife, kaşı nuna, beni noktaya, kaameti dala benzetir. Meselâ, Fuzûlî'ye çok müessir olan Kâtibî,

Kâtibî ez nokta-î sırr-ı dehâneş dem mezen
Yâ hat-ı hestî zi lovh-î con be âb-ı rû bişûy(1)

Dil futâd ez hâl-i muşkîn-i dehânet der galet
Zon ki herf-i mîmrâ der hîç hat nebved nokat(2)

dediği gibi Ali Şir Nevâî de,

Tâğ ki âşıklık yükündin hem bolurga yok hilâf
Gör ki nî neυ' aldı hem çün kaldı ışk üstüne kaaf

*

Kaşlarından kim irür kanlığ köñğül içre hayâl
Ol kızıl kâğıdda nundur bû şafak içre hilâl

diyerek aynı şeyleri tekrarlar. Necâtî'nin şiirlerinden rasgele örnek verelim:

(1) Ey Kâtibî, ya ağzının sır noktasından bahsetme, yahud da can levhinden varlık yazısını, yüz suyuyla yıka, arıt.
(2) Gönül, ağzının misk gibi siyah beni yüzünden yanlışa düştü; çünkü mim harfinin hiçbir yazıda noktaları yoktur.

Mîm ağzın dâl zülfün cânım û ömrümdürür
Hey elâ gözlüm meded şol mîm ü dâlinden senin

*

Hâlin bulup çıkardı dilî sîneden belî
Her kanda olsa nokta ilê bîlinir zamîr

Şimdi Kâtibî'yi, Ali Şîr'i, Necâtî'yi de Hurûfî mi sayalım? Eğer böyle bir miyara göre harekete kalkışırsak bütün divân şâirleri Hurûfî olur. Meşhur Melâmî - Hamzavî oğlanlarşeyhi İbrahim'in hal tercemesini bir yerde görmediğini (birçok kitaplarda, hattâ benim "Melâmilik ve Melâmiler" de vardır), dîvânı kütüphanelerimizde bulunan bu sûfî şâirin bir beytine veya kıt'asına rastlamadığını söyleyen (Yeni Sabah, 14 Temmuz 1944) ve onun halîfesi Gaybi Sun'ullah'a "Baba" unvanıyla bir Bektâşî icazetnamesi sunan (ayni gazete, 7 Temmuz 1944) aziz Filozof, eski yazılarını hâlâ tekrarlamakla meşgul ve mâzurdu. Fuzûlî, hiçbir vakit Vahdet-i Vücud felsefesine intibak etmemiş, hattâ bu düşünüşe temastan bile çekinmiştir. Arapça şiirlerdeki "Hurûfîlik temayülleri" de bizce, yukarıdaki izahat çerçevesine girecek şeylerden başka bir şey olamaz. Hurûfî şâiri, derhal Fazl-ı Yezdan'dan Fazl-ı Feyyaz'dan, Fazl-ı Rabb-ül âlemin'den, İstivâdan, Bist ü heşt ve Sî vü dü'den bahse başlar, Rûhî gibi,

Fazl-ı Hakk'a yüz tutup oldum cehâletten emîn
Dâimâ vird-i zebânımdır Hüvel Fazl ül mübîn
(1281 basması, s. 50)

*

Dilersen yâr-ı bâkıy feyz-i Fazl-ı Hakk'a mazhar düş
Çıkar dünyâyı dilden kim fenâdır Rûhiyâ dünyâ
(s. 93)

*

Olmayıncâ Fazl-ı Hak keşfolmaz esrâr-ı hatın
Okumaz bî ilm olan âyat-ı Kur'ân'ı dürüst

*

Yârin yüzûnde kudret elî yazdı nerm hat
Keşfôla tâ ki mes'ele-î merdüm-î katat

Ol hatt-ı istivâ ki reh-î müstakıymdir
Yol bulsa her kim âna odur ümmet-î vasat
(s. 263)

gibi beyitlerle, gazellerle, kasîdelerle inancını belirtir. Hele Nesîmî, Arşî, Muhîtî, Misâlî, Refîi... gibi Hurûfî şâirlerinin şiirleri, Hurûfîlik esasları ve terimleriyle doludur. Halbuki Fuzûlî'de bunların hiçbiri yoktur. Hurûfîliğe mütemayil göstermek, her halde yanlıştır kanaatindeyiz. Onun "Söz" (s. 68, XXX), "Lafz" (s. 80, CXLII) redifli gazellerinde bile Hurûfîlik akideleri yoktur. Halbuki bu iki gazel, Hurûfîlik inancının gösterilebileceği gazellerdir. Bir Hurûfî, bu rediflerle gazel yazsa neler yazmazdı?

Ahdî'nin, onun hakkındaki "Kemâl-i ma'rifethe kâmil ve fünûn-ı fazâil ile fâzıl ve şûh-tab' ve şîrin-sohbet ve ilm-i hendese ve hey'et ile ehl-i hikmet ve ahâdîs ve tefâsîr ile pey-rev i şerîat ve bende-i ehl-i tarîkattir" sözündeki tarîkat, şeriata seci' olan bir sözdür. Nitekim tarîkati münkir olan hocalar da sözlerinde, vaizlerinde, dualarında "Şerîat-ı garrâ-yı Muhammediyye ve tarîkat-i beyzâ-yi Ahmediyye" demekle yalnız ve yalnız şerîatı kastederler ve şeci' yaparlar. Ayni zamanda "tarikati ilmiyye" malûmdur ki hocalık yolu manâsına gelir. Eskiden tefeyyüz için iki yol vardı: Tarîkat-i ilmiyye, Tarîkat-ı mülkiyye. Tanzimattan sonra askeriyye yolu da bir tefeyyüz tarikı olmuştu. "İlmiyye tarikına intisap etmiştir" sözüyle hocalık yolu kasdedilirdi. Bu yola giren müderris, kadı, kazasker, nihayet şeyhülislâm olurdu. Bizce Ahdî'nin cümlesinden, onun bir tarikate kul olduğunu anlamak imkânı yoktur. Maamafih Ahdî, böyle bir şey söylese, yâni şeriat karşılığı olarak tasavvufun sistemleşmesinden doğan "taîkat"ı kastetmiş olsa bile bu, bir sözden ibaret kalır. Çünkü Fuzûlî, hiçbir tarikate sâlik değildir. Sûfî, yahut mutasavvıf bir şâir olması şöyle dursun, her hangi bir tarikate de intisâp etmemiştir. Bütün eserleri, buna şâhittir. "Leylî vü Mecnun"daki sûfiyâne aşk, ancak Nizâmî'den ve eserin esasından mülhemdir ki bunu aşkını tahlil ederken açıklayacağız.

——— o ———

V

FUZÛLÎ'DE AŞK

Fuzûlî'nin san'atının en büyük unsuru ve ondaki lirizmin en kuvvetli desteği aşktır. Onca aşk, bütün dünyayı kaplamış bir keyfiyettir. Meydeki hararet, neydeki sada tesîri ondandır. Aşk, bir Tanrı takdîridir (s. 9, gazel I). Âşık, ölse bile aşk yolundan çıkmaz. Aşk ehlinin geçtikleri yol üstüne gömülmeyi ister (s. 13, X, b. 7). Canı için cananını seven, sevgiliyi değil, öz canını sever (s. 49, LXXXII, b. 1). Canını sevgiliye feda eden âşıktır. Âşığın kemali budur. Vuslat deminde sevgiliye can verip rahatlaşmak, hicren ateşiyle yanmaktan yeğdir. Pervâne, ışığı görünce nasıl kendisini atıp yakmada... Âşık da aşk türesini pervaneden öğrenmeli. Aşk derdinin dermanı yoktur, bu derdin en iyi devâsı, can vermektir. Can vermek de ancak Fuzûlî şanındadır (Leylî vü Mecnun, 1924 İstanbul basması, s. 324).

Hayâliyle tesellîdir gönül meyl-î visâl etmez,
Gönülden taşra bir yâr olduğun âşık hayâl etmez

Hakıykî ışk çün müstevcib-î noksan değil mutlak
Özün ehl-î hakıykat vâlih-î hüsn-î cemâl etmez

Kemâl-î ışka tâlib muhterizdir hüsn-i sûretden
Ki kayd-ı hüsün-i sûret âşıkı sâhib - kemâl etmez

Delîl-i cehldir ışk ehlinê sûret - perest olmak
Ki âkıl ıftirâkı mümkin ile ittisâl etmez

Gönüldê dûst temkin bulsa olmaz gözden cevlânı
Mahabbet sâbit olsâ öz yerinden intikaal etmez

Sevâd-ı mâsivâdan levh-i dil hâlî gerek dâim
Muvahhid safha-î idrâke nakş-ı hatt u hâl etmez

(Levlî vü Mecnun, s. 334)

gazeliyle,

Hevâ-yî vasldır kim hûplar vaslına tâliptir
Vegernê ışk-ı kâmil fark-ı hicrân ü visâl etmez

(Leylî vü Mecnun, s. 339, b. 2)

beyti, Fuzûlî'nin platonik aşka taraftar olduğu zannını verebilir. Nitekim,

Hâsılım yok ser i kûyunda belâdan gayrı
Garezim yok reh-i ışkında fenâdan gayrı

(s. 146, CCLXXIV, b. 1)

beyti de aynı fikre kuvvet verir. Hele "Leylî vü Mecnun" daki aşk, görünüşe göre tamamıyla plâtonik ve sonu, aşkta, âşıkla mâşukun birliğini izhâr eden sûfiyâne bir aşktır. Mecnun, kendisiyle buluşan Leylâ'ya "canım gideli çok oldu, şimdi bendeki can, başka bir can. Şimdi tenimde canım, gözümde nurum, ciğerimde kanım sensin. Sen beni benden ayırdın, ya ben seni kimlere arzedeyim? Benden görünen zâten sensin. Ben yokum, varlığım senden ibaret. Daima benden tecellî etmedesin, başkalarıyla hiçbir ilişiğim kalmamıştır. Ben, bensem sen nesin sevgili? Yok, sen sensen ben neyim? Ben seninle doluyum. Öyleyken senin nişâneni dışarda aramam, mekânını kendimden başka bir yerde sanmam, birlik gidişinde hoş bir şey değil.Önce bu işe başladığım zaman ben çocuktum, zamâne üstattı. Beni sana bağlamıştı, sanki bana ebced dersi verirdi. Şimdi kemâl sâhibi oldum. Kâmil, ebced okur mu?" der (İstanbul basması dîvân, 1924, s. 333, b. 3 - 12). Dikkat edilirse burada bile meselâ Şeyh Galib'in "Hüsn-ü Aşk" ındaki vahdet yoktur. Bu hal, Mecnun'un, bir kemâl halinden başka bir şey değildir. Hele Leylâ'da Tanrı'yı görmek, Tanrı'dan başka bir varlık tanımamak ve kendisini de o varlıkta kaybetmek, yahut da o varlıkla görünüp Tanrılığını belirtmek, hiç yoktur. Nitekim Leylâ öldükten sonra Mecnun, Leylâ'nın mezarını kucaklayıp Leylâ diye can verir. Hâsılı bu eserde Mecnun'un aşkı ve aşkın seyri, mevzuun muktezâsındandır. Fuzûlî'nin aşk telâkkisini bu esere nazaran tahlîl etmek doğru değildir. Şâir, bir gazelinde.

Hûb sûretlerden ey nâsıh beni men'etme kim
Pertev-î envâr-ı hurşîd-i hakıykattir mecâz

(s. 66, CXVI, b. 6)

diyerek güzellere meftun olduğunu, mecazın hakikat güneşi nurlarının ışığı bulunduğunu söyleyerek sûfîlerin meşhur "mecaz, hakikatin köprüsüdür" sözünü hatırlatır. O,

Terlemiş ruhsâr ilê hûbûn açarlar gönlümü
Gör ne gülsendir ki âteşten verirler âb ona
(s. 14, XII, b. 7)

beytinde söylediği gibi bütün güzellere meftundur. İsteyen kâfir desin, isteyen mü'min, onun türesi, nerde bir güzel görürse secde etmektir (s. 114, CCIX, b. 1). Nerde olursa olsun, bir güzele müptelâ olmadan duramaz. Göz, ona bir belâdır, mahzun gönül, bir âfet (s. 15, XIII, b. 5). Bütün güzelleri sevmekle beraber zaman-zaman muayyen güzellere de tutulmuştur. Bir gazelin "Âhım, süreyyayı, binât-ün naaş gibi dağıtsa ne var? Yedi gündür o ay yüzlüyü göremedim" diye sızlanmada (s. 142, CCLXV, b.), bir gazelinde "Fuzûlî, Tanrı ikbalimi gözden saklasın, o kıble kaşlar gece gündüz karşımda" diye şükretmede (s. 145, CCLXXI, b. 7), bir başka gazelinde de "Ten gemisinin, oynıya-sarsıla, kıyısı yokluk olan aşk denizinden çıkmak istediğini" söylemektedir (s. 145, CCLXXXIX, b. 3) "Aşk derdine giriftar olalı zemâne kaydından kurtuldum. Yarabbi, beni aşk derdine bundan fazla giriftâr et" diyen (s. 31, XLV, b. 6) ve sevgiliye "Ah ne olurdu, keşki bin canım olaydı da her biriyle bir kere sana feda olaydım" (s. 18, XIX, b. 3) diye iştiyakını bildiren Fuzûlî'de zamanında bilhassa münevver zümre arasında revaç bulmuş olan ve münevverlerden halka taşan Yûnânî aşk de pek üstündür. Bazen,

Subh çekmiş çerha tiygın tâşa çalmış âftâb
Zâhir etmiş ol meh-î dellâke ayn-ı intisâb
(s. 21, XXVI)

beytiyle başlayan bir gazelde açıkladığı gibi bir berbere vurulmuş, bazen,

Derdim oldur kim müselmân olmuş ol tersâ beçe
Küfre ôlan zulmler ya'nî bu gün İslâmadır
(s. 46, LXXVI, s. 5)

beyitinden anlaşıldığı gibi bir Hıristiyan çocuğuna tutulmuş, gâh,

Bir kul oğlunu gönül tahtına sultân ettim
Mısr idî pâdşehin Yûsuf-ı Ken'ân ettim
(s. 102, CLXXXVII, b. 5)

beytiyle anlattığı gibi bir kuloğluna âşık olmuş, gâh,

Işkını âsan bilip oldum esîrî tıfl iken
Bilmedim geldikçe bir âşûb-ı devrân olduğun
(s. 117, CCXVI, b. 6)

diye küçük sevgilisinin serpildikçe güzelleştiğini bildirmiş,

Can veren demdê yanımga Tanrı îçin gel beğim
Bâri görmüş bolga ben bir lâhza dîdârın senin
(s. 170, muhammes, bend: II)

diye sızlanmış, bazen de "O delikanlı, bu ihtiyara meyletmezse ben de, ömrüm olursa, başka birini seveyim de görsün (s. 181, II. tereî', bend. 6, b. 3) diye sevgilisine nispet vermiştir.

Câna hem elbette ondandır bu isti'dâd kim
Rağbet-i mahbûb-î hercâyî, şarâb-ı nâb eder
(Kıta'lar, s. 182, I, b. 5)

beytiyle bu hali, Tanrı takdîrine veren ve "Cennette de mahbuptan başka ne var ki?" diyen şâir (Rubâiler, s. 204, XLIX),

İlm kesbiyle pâye î rif'at
Arzû-yı muhâl imiş ancak,

Işk imiş her ne vâr âlemde,
İlm bir kıyl ü kaal imiş ancak

hükmünü verir (kıt'alar, s. 187, XVIII) ve ilmin dedikodudan ibaret olduğunu, âlemde ne varsa aşktan ibaret bulunduğunu söyler. Fuzûlî, İran ve Osmanlı şâirlerinin çoğu gibi sevgilisinin adını vermez. Ancak iki gazelini müveşşah olarak yazmıştır; mısra'larınilk harfleri, "Ali Bâli.. adını gösterir (s. 131, CCXLIII, not. 17, s. 133, CCXLVII, not. 12). O, sevgilinin adının açıklanmasını edepsizlik sayar:

Dâra çekmiş nakş için Ferhâd Şîrin sûretin
Arza kılmış halka mahbûbun aceb bir âr imiş
(s. 141, CXXVII, b. 3)

"Mahbupların sevgisi cehenneme sebepse cennetin hûrisi de Rıdvan'a kalır, gılmânı da" diyen şâir (s. 91, CLXI, b. 2), bir seher çağı, bir güzelin hamama gittiğini vasfeder. Sözü kendisine bırakalım:

"O selvi boylu, bir seher çağı nazla, salına-salına hamama gitti. Hamam, yanağının ışığıyla aydınlandı. Bedenî, elbisenin yırtmacından görünmedeydi. Elbisesini soyundu, yeniay gibi bedenini tam olarak gösterdi. Çıplak vücudunu mavi bir futaya sardı; sanki derisi soyulmamış badem, menekşe içine düştü. Tas elini öptü, haset, bağrımı kara sulara boğdu. Su bedenine döküldü, gıpta huzurumu aldı. Ter tanelerini, belki satılır sandılar da çokları ham tamaa düşüp keseye el vurdular. Kâhküllerini taradı, havaya anber kokusu yayıldı. Buluta benzeyen saçlarını dağıttı, ye-

ri anber rengine boyadı, sabun, ezildi ve köpük-köpük bedeninden aktı, bir-bir ayağına düşmeye kalkıştı. Hamamdan çıkıp gözümün perdesine sarındı, gözümün ucunda yerleşip rahatlaştı. Gözbebeklerim, ayaklarına su döktü, zâten de selvinin ayağına dâimâ su dökülür..." (s. 112, CCVII).

Bu gazelin bir kız için yazıldığını, yahut Fuzûlî'nin, kadınlar hamamına gittiğini sanmıyoruz! Divân edebiyatı şâirinin, gözlerini yumarak dünyayı içten seyredişini bildiğimiz için belki olmamış, seyredilmemiş, göz yumulu görülmüş bir âlemin tasvîridir bu. Fakat her halde bir özleyişten mahrum da değildir. Ve biz, Nedîm'in "Hammâmiyye"sini tasavvuf remzi sanan münekkit kadar, câhilâne demiyelim, sâfdilâne bir iddiâ ile bu şiirde tasavvuf arayamayız, sabunun, nefsî temizleyen mücâhede remzi, hamamın, vahdet neşesiyle müşâhede yeri olduğunu söyleyemeyiz.

Bu gayri tabiî sevgisinden başka onda kız ve kadın aşkı, tabiî aşk da vardır. Zaten bu Yûnânî aşkta hiçbir vakit ahlâk hududunu aştığına kâni değiliz. Farsça dîvânında, gençleri edepsizlik yoluna götürenlere candangönülden ilenmededir (147. b).

Fuzûlî reşkten titrer dil-î pür hûnu uşşâkın
Binâgûşunda yârin her zaman kim lâl-i nâb oynar
(s. 50, LXXXIII, b. 8)

beyti, l'al küpeli bir güzel kıza söylendiği gibi,

Zülfü gibî ayâğın koymaz öpem nigârım
Yoktur onun yanında bir kılca i'tibârın
(s. 106, CXCV)

beyti, saçları topuklarını döven bir güzele söylenmiştir.

Ele âlır gezicek şol gül-i ra'nâ eteğin
Vehm eder kim duta bir âşık-ı şeydâ eteğin
(s. 123, CCXXVII)

beytiyle başlayan gazel ve salına-salına yürürken eteğini eliyle tutan bir dilbere söylenmiş bir gazeldir.

Bir muhammesinde (s. 168 - 169, I) "Ey ipekliler içinde bedeni, billûr içinde gül suyuna benzeyen sevgili, göğsün berrak bir su, düğmelerin, su üstündeki habbeler. Öyle güzelsin ki dünyâda sana bakmaya imkân yok, Âh, tezce bir çıksan, serpilip peçeni açsan hiç şüphe yok ki âlem, seni görünce harâb olur. Ey yüzü gül, gömleği gül renkli, elbisesi kırmızı güzel, ateş renginde elbise giyip bizi ateşlere yandırdın. Güzellikte Ayla

Güneş bile sana karşı âciz. Ey kâfir kızı, Âdemoğlundan senin gibisi doğmaz. Sanki baban aydın Ay, anan Güneş.(1) Al saçak altında misk gibi siyah saçların, hâlimi perişan etti. Gümüş gibi bembeyaz ayaklarındaki kızıl halhalların ayakları altına döşenmiştim. Halhalların gibi beni de sevginden hâlî sanma. Yanaklarının devrindeki altın gibi saçlarının zincirine benziyorum: Gamze oklarından hüzünlü canım, yüzbinlerce defa bükülüp kıvranmada. Altın bir otağa benzeyen saçların, dile geldi de lâ'l dudaklarından haber getirdi. Kulağındaki lâ'l küpe, o söze kulak verdi. Tarak zülfüne hemdem, bense perîşan bir halde ondan uzakım. Tarak, diş salıp saçlarındaki büklümleri açtıkça hasetten can ipliğime yüz binlerce kıvrım, büklüm düşmede. Gözler sürmeden kara, eller kınadan lâle renginde. Senin gibi şûh ve şen bir tek güzel yok. Rastıklı kaşın, yeşil tozlu yay, bakışın ok. Fuzûlî, durmadan, dinlenmeden bakışına, kaşına meyletmede; kuşun oktan, yaydan çekinmemesi ne tuhaf" diyerek devrindeki bir kızı, hem de giyimiyle, kuşamıyle, elbisesinin rengiyle, her şeyiyle bize bildirmededir.

Aşk âleminde rüsvaylıktan çekinmeyen (s. 68, CXIL, b. 5) ve "Şu dönen gök kubbe, dönmeye başlamadan benim başım aşk vâdîsinde dönmeseydi" diyen Fuzûlî (s. 70, CXXIII, b. 3).

Halka hublardan visâl-i râhat-efzâdır garaz
Âşıka ancak tasarrufsuz temâşâdır garaz
(s. 78, CXL, b. 1)

beytiyle halkın, güzellerden, huzura huzur katan vuslat dilediğini, fakat âşıkın tasarrufsuz, yâni vuslatsız bir seyirden başka bir şey istemediğini söylemekte,

Fuzûlî, kâinat esbâbının kıldım temâşâsın
Nedâmetsiz tena'um yok, tasarrufsuz temâşâ tek
(s. 91, CLXV, b. 7)

beytiyle âlemin bütün esbabını seyrettiğini, tasarrufsuz, yani vuslatsız güzel seyretmek gibi sonunda nedâmede düşülmeyen bir nîmet olmadığını, bundan başka her zevkin sonunda hüsran ve nedâmet olduğunu söyler.

---

(1) Bu mazmun, Fuzûlî'nin öz malı mıdır, bilmiyoruz. Ancak Nedîm'in, bu mazmunu Fuzûlî'den aldığını biliyoruz:

Atan ânan senin var îse mihr ü mâhtır cânâ
Ki bir bakışta mihrê bir bakıştâ mâha benzersin

VI

AHLÂKI VE BAZI FİKİRLERİ

Fuzûlî, herşeyden önce devrinin adamıdır. Onun meziyyet ve kusurlarını, devrine nazaran ölçmek icâb eder. O da devrinin âdetlerine uyup zamanındaki büyüklere kasîdeler yazmış, methiyelerle onların gönüllerini ve şüphe yok, paralarını almaya çalışmıştır. Fakat onda kalbî gınâ ve istiğnâ, bütün bu temelluklarn üstündedir.

Buldu kûyunda devâ-yı derd-i dil bimârımız
Sen akaasın, biz kuluz, kûyundadır tîmârımız
(s. 64, CXI)

beytiyle başlayan bir gazeli var ki daha ilk beyitte "timar" kelimesini kullanması, son beyitten bir beyit önce de,

Eşkimiz girdâbı âli, ömrümüz bünyâdı pest
Gör ne alçak dirlik ilê çizginir pergârımız

diye "dirlik" sözünü anması çok dikkate değer. Bu "aka" kimdi acaba? Hiçbir kaynakta Fuzûlî'nin timar, yahut dirlik ashâbından olduğu mukayyet değil. Kendisi de başka bir yerde bunu anmaz. Herhalde bu, bir ta'riz olsa gerek ve şâir, "Herkesin timarı var, efendisi var. Biz de kuluz, bizim akamız da sensin ve timarımız, senin civarında. Gözyaşımızın girdabı yüce, ömrümüzün yapısı alçak. Bak, pergelimiz ne alçak dirlikle dönmede" diye sevgilisine hitap etmededir. Nitekim aynı gazelde,

Ehl-i terkin kûluyuz oldur bizê candan azîz
Yûsuf îsê hud-füdûş ônunla yok bâzârımız

diyerek kendisini satanlarla hiçbir alış-verişi olmadığını söylemektedir.

İğtişaşlı bir devrin hassas, fakat mistik kanaatlerle yoğrulmuş bir adama yaptığı tesîr, yâni herşeyden geçici ve dünyanın fânî olduğuna îman, Fuzûlî'de de pek kuvvetlidir. Onun,

Tılısm-ı genç için bin ism-i a'zam yâd dutdun dut
Tılısmı sındırıp gencî bozup ismî unutdun dut

Töküp mey câm-ı Cem dutmak temennâsın çıkar başdan
Yöküş kanlar töküp âlemde çok kân-âbe yutdun dut

Şarâb-ı nâb zevkından ne hâsıl çün değil bâkıy
Rıyâz-ı ömre min kez sû verip âhır kurutdun dut

Çü nî Cemşîd bilmişdir bakaa keyfiyyetin nî Cem
Bu dem içrê Cem ü Cemşîd elinden câm dutdun dut
(s. 3, XLIII)

gazelini okurken Yunus'un,

Sen bu cihan milkini kaftan kafa dutdun dut
Ya bu cihan malını oynayıban utdun dut

şiirini hatırlamamaya imkân yoktur.

Dehr arâ ger bir sınık dîvâr görsen eyle bil
Ol Süleyman milkidir kim çerh vîrân eylemiş
(s. 79, CXXXI, b. 4)

*

Bezm-i Cemşîd fena bulmağıla bildim kim
Devr cevrinden imiş nevha-i ney nâle-i def
(s. 83, CL, b. 6)

gibi beyitleri, bu kanâatin mahsulüdür. O da fatalisttir. Yüce Tanrının takdir kalemi, âhilin sûretini varlık levhine yazarken der, idbâra ve ikbâle âit ne yazmışsa başkası o yazıyı bozamaz. Ezelî saâdet, zevâl kabûl etmez. Nitekim güneş de yer üstüne düşmekle ayaklar altında kalmaz (Terkîbi bend s. 176, son bent). kötülüğün yaratılışa tâbi olduğunu söylerken adamın yaratılışında kötülük küfrü varsa der, bilgi terimlerini bellemekle Müslüman olmaz. Karataşı kızıl kanla boyasan tabîati değişip de Bedahşan lâ'lî olmaz ki. Dudu kuşuna söz söylemeyi belletsek ne çıkar? Sözü insan olur, amma özü insan olmaz. Her uzun boylu, yiğitlik dâasına kalkışamaz. Her boy atıp yükselen ağaç, salınan selvî olamaz (kıt'alar, s. 186, XII). Hattâ görülüyor ki

Câhil tabîatında mezaak-ı kemâl yok
Câhil fazîlet ehli ilê âşînâ değil.
(Kıt'alar, s. 187, XVI)

diye bilgiyi çok üstün gördüğü halde yaratılıştaki kötülüğü, bilginin gideremeyeceğini söylüyor. Zâten O, bilginin, kötülere tezvîr âleti olduğunu, böylelere ilim öğretmenin, halkı öldürmek için cellâdın eline kılıç vermek olduğunu söyler ve,

Her ne tezvîr etse ehl-î cehl onâ olmaz sebât
Mekr-i ehl-î ilmdir asl-ı fesâd-ı rûzgâr

hükmünü verir (kıt'alar, s. 191, XXXI).

Fuzûlî, devrindeki kötülüklere göz yummuş, yahut zevke dalıp yapılanları görmemiş bir adam da değildir. Tâ padişahlardan işe başlar. Bir aralık kendisinin de başvurduğu o tapıdaki kudretin bir hiç olduğunu, padişahlıktan maksadın gönül safası bulunduğunu, halbuki padişahların, nefis kulu olduklarını söyler:

Murâd er saltanattan kâm-ı dildir, nefse tâbi'sin
Ne hâsıl saltanat âdiyle kılmağ bende fermanlığ
(s. 82, CXLVII, b. 2)

Yoksulluğu, padişahlıktan üstün tutar da der ki: Yokluk mülkünde yoksulluk şivesini ganîmet bil. Padişahın tapısını da unut, mevkiinin yüceliğini de. Ey yoksullukla başı yücelmiş er, âlem kaydını çekme. Saltanat tahtına eriştin; artık bağı, zindanı hatırlama (s. 29, XLII, b. 4 , 5). İstiğnâda yücelik isteyene yoksulluk mülkünü tavsiye eder. Vazgeç saltanat kaydından, o vâdîde ihtiyaç çoktur der ve insanın, taç ve taht kaydını çekmemesini, başsız-ayaksız olmasını, tahtın bir ayak bağı, tacın da başa bir belâ olduğunu söyler (s. 33, XLIX, b. 2 - 3). "Hırs ehline huzûr imkânsızdır. Çünkü adam, İran Şâhı olsa Turan saltanatını da ister." (Enis-ül kalb, b. 29) "Halkın malıyla sofrasını bezeyen, her yemekte kızarmış et ve kebap yiyen kişi, nasıl olur da param-parça yüreklere acır? Merhametsiz gönül, yanıp-kebap olmuş gönüllere nerden merhamet edecek? Zâlim padişahın devrinde halka huzûr imkânı yoktur. Sürünün çobanı kurt oldu mu, bu, koyunlara bir belâdır. Ey zâlim hükümdar, köylü, o fidanı senin faydalanman için dikmiş, yetiştirmiştir. Kendine taht yapmak için ona testere vurma, onu kesmeye kalkışma. Dudağıyla yaralı gönlüne melhem koyan gül bedenli güzelin dudağını dişlemek, adamlık değildir. Yoksulların kirpiklerinden sızan, damlıyan su üstündeyüzüp gidecek bir tahtı neylersin?" (Aynı kitap, b: 32-37) ve "Köylünün malında ortaklar gibi senin de bir hissen var, amma onu her âfetten korumak şartıyla. Köylünün malı ziyan olursa ödemek sana düşerken onu sen ziyan edersen kim ödeyecek?" (Aynı kitap, b. 38 - 39) sözleriyle gerçekten büyük bir medenî cesâret gösterdikten, köylüye, yâni yüksek zümrenin dayandığı yığına, şehirlerin kurulmasına ve kurulu şehirlerin düzenine sebep olan halka, köye ve köylüye ne kadar büyük bir sevgi beslediğini belirttikten sonra daha ileri giderek zâlim padişahların değnekli kapıcıları bulunduğunu, onlara yakınlık bir gülse bu sopaların da diken olduğunu, defîne ümidinin yılan tarafından zehirlenme korkusuna değmeyeceğini hattâ yoksulun, kendisini padişahlara yaklaştırmayan kapıcıların sopalarını öpmesi gerektiğini, onların adamlarının halktan topladıkları parayı, şuna-buna ihsân ederek kerem sâhibi tanındıklarını anlatır. (Aynı kitap, b. 40 - 46). Sonra gene rindliğe başvurur, bir peri zülfünü tutup beninden gönül murâdını aldınsa kendini, Çin mülkünü zaptettin, Hind'den haraç aldın say diye rintçe, âşıkca bir istiğnâya bürünür, kendisi de,

Ey Fuzûlî men melâmet milkinin sultânıyam
Berk-ı âhım tâc-ı zer sîm-i sirişkim taht-ı âc

diye övünür (s. 33, XLIX, b. 7), sevgili, aşkının dağı, saltanat zevki kadar tatlı ve güzel, mahallenin toprağı yedi iklimi zaptetmek kadar lezzetli der (s. 41, LXV, b. 4).

Kıyâs et şem'den vehm eyle çerhin inkılâbından
Kim ol baş almağa kasd etmeyince tâc-ı zer vermez
(s. 69, CXXI, b. 5)

beytiyle padişahlığın canla-başla oynamak olduğunu söyleyen Fuzûlî, sevgilisine,

Dil-î sad-pâreden bîdâd kesmez gamze-î mestin
Ne gaafil pâdşehtır milk virân olduğun bilmez
(s. 70, CXXIV, b. 5)

derken ülkenin yıkımından gafil padişahları hatırlatır ve der ki:

Ey Fuzûlî odlâra yansın bısât-ı saltanat
Yeğdir ondan Hak bilir bir gûşe-î külhan bana
(s. 12, VII, b. 7)

Fuzûlî,

Ey felek yokdur libâs-ı fakrden ârım benim
Atlasından bilmişim üstün mahakkar şâlimi
(s. 145, CCLXX, b. 3)

ve,

Dâmenin doldursa gerdun dürr ilen tök ebr tek
Dürr için telh etme kâmın bahr-i ter-dâmen gibi
(s. 152, CCLXXXV, b. 5)

derken zenginlere de "Malım çok diye övünme. Altının, gümüşün çokluğu seni gururlandırır. Malın-menalin ne kadar çoksa Tanrı tapısından o kadar uzaklaşırsın. Nîmet bile çok olsa fazla yeme. Karın dolgunluğu insana huzursuzluk verir" (s. 184, Kıt'alar, VII) diye bir tenbihte bulunur. "Zâlim, zulümle akçeler alarak halka minnetle ihsan eder. Halbuki yaptığına karşılık alçalarak cezasını bulacaktır. Fakat o, bu âdetle Tanrı rızâsını elde edeceğim sanır, amma cennet akçayla alınmaz, cennete rüşvetle girilmez" (s. 190, kıt'alar, XXVII) diye zamanındaki seyyieyi vecîz bir sûrette anlatan, "Selâm verdim, rüşvet değildir diye almadılar" sözünü söyleyen; kadıya, dünya menfaati uğruna hataya düşmemesini, halkın makbuliyken rüşvetle Hâlık'ın merdudu olmamasını söylemekten (s. 192 kıt'alar, XXXVI), vezîre, dîvânın şevketine bakıp gururlanmamasını, halka insaf etmek için tâyîn edildiği mesnette imansızlık yüzünden din ehline âfet olmamasını, İslâm mâmûrelerini vîrân ederek şeytan yardımcılarının en ulusu hâline gelmemesini, sonra cihan halkının en üstünüyken cehennem halkının en alçağı olacağını ihtardan çekinmez (s. 193, kıt'alar, XXXIX). Padişahtan bir lûtuf göremeyince onu bile, fakat çok güzel ve gerçekten mağrurâne hecvetmekten çekinmemiştir.(*)

Böyle bir dünyayı,

Yok özünden haberî kim ki gelir dünyâya
Bezmden dışra komaz pîr-i mugan hüşyârı
(s. 145, CCLXXIII, s. 5)

diye anlatan şâir, dünyâ ehline,

Kef-î hırs ile dâim dâmen-i gerdûn-ı dun dutsan
Zemâne şûr-baht eyler senî peyveste deryâ tek

Mülevves olmayıp tecrîd ilê çıksan bu âlemden
Senî Zâl-î felek hurşîde cüft eyler Mesîsâ tek

kıt'asıyla hırstan çekinmelerini, pislenmemelerini tavsiyede bulunur (s. 184, kıt'alar, V). "Mal düşüncesiyle sersem-sersem gezip gece-gündüz perîşan bir halde dolaşıp durursun. Rahata ereyim diye mal toplarsın, amma malın arttıkça rahatın kaçar. Malı çoğaltma, azâbından sakın. Hammalın yükü ağırlaştıkça zahmeti artar (s. 184, kıt'alar, VII) der ve gerçeğe erenlere şu teklifte bulunur:

Gelin ey ehl-i hakıykat çıkalım âlemden
Gayri yerler gezelim özge safâlar görelim

Seyr-i germiyyet-i gavgaa-yı kıyâmet kılalım
Vaz'-ı cem'iyyet-i hengâme-i mahşer görelim

Revîş-î silsile-î dehr melûl etti bizi
Nice bir dehrde evzâ'-ı mükerrer görelim
(s. 188, Kıt'alar, XXII).

Fuzûlî, cidden halkı seven bir şâirdir ve bu yüzden halkı incitenleri hiç sevmez.

"Abıhayatın nasib olmasını istersen karanlıklar gibi sen de halkın ayıbını ört, güneş gibi herkesin ayıbını gösterme ki felek seni yücelttikten sonra yerlere salmasın. Herkesin makbulü olmaya cehdet, ehli olmadığın işin başına geçmekle övünme. Soy-sop, sana bir şeref verir, mal-mülk sana bir mevki yapar sanma. Ay gibi eğretiyle bezenme, başkasından eğreti aldığın nur bile olsa kaldır, at yazıya" der (s. 189, kıt'alar XXIV).

Zâten o, soya-sopa hiç ehemmiyet vermez. Seyyitleri, Muhammed ümmetinin en üstünü görmekle beraber (İstanbul basması dîvân, s. 20) onların bile atalarının huylarına sahîb olmadıkça Muhammet evlâdı sayılmayacaklarını söyler (Farsça dîvân, iki rübai, b. 172) ve Ali'ye yazdığı bir naatla,

Fil'dir asl-ı rızâ-yı Hak ne kim asl u neseb
Hâk-i ferman-ber beşer âsî melek Şeytân olur

Şâir-î mahlukdan bir kimse olsâ pâk-i dil
Ehl-i Beyt'in fırkasından sayılur Selmân olur

Hâh seyyid, hâh âmî kâm bulmaz bî-edeb
Fi'li müstahsen olan müstevcib-î ihsân olur

hükmünü verir (İstanbul basması, s. 21).

(*) *Eğer be men nebuved pâdşâhrâ lûtfi*
Nemîkunem gile k'on hem nişân-ı şefkat-ı ûst
Zi za'f-ı kaaleb-i men vâkıfest u mîdâned
Ki bâr-ı kaaf sebükter zi bâr-ı minnet-i ûst

Türkçesi: Pâdişahın bana bir lûtfu yoksa, bundan şikâyetim yok. Çünkü bu da, onun beni esirgemesindendir. Bedenimin zayıf olduğunu, Kafdağı'nı yüklenmenin, onun minnetini yüklenmekten daha kolay, o koca dağın, onun minnet yükünden daha hafif bulunduğunu biliyor.

Riyâdan hiç hoşlanmayan Fuzûlî, riyâ ehline riyâkâr diye fazla târizde bulunmanın bile riyâdan ileri geldiğini söyler:

Kemâl-î hüsn-i meşreb, âli olmaktır taarruzdan
Riyâ ehlîne hem çok i'tirâz etmek riyâdandır
(s. 48, LXXX, s. 7)

Menfaat bakımından da şâir, tamamıyla realiteye uygundur. Karşılıksız menfaat tanımaz o:

Sarf-ı nakd-i ömr edip ben kesb-i irfân etmişem
Ehl-i dünyâ hem kemâl-î cehl ile tahsîl-i mâl

Dehr bir bâzârdır her kim matâan arzeder
Ehl-i dünyâ sîm ü zer ehl-î hüner fazl u kemâl

Kim ki benden nef' bulmaz istemen nef'in onun
Ol ki yok nef'im onâ nef'î banâ olmaz helâl

İstemen nâdan banâ ger verse genc-î sîm ü zer
Kim ivazsız mâla zındân-ı tasarrufdur vebâl
(s. 183, Kıt'alar, III)

Fuzûlî, zamanında, rağbetin câhile olduğunu, mârifet ehlinin ayaklar altında kaldığını söyleyip bundan anlıyorum ki der, bu dünya, bir kadın. Kadının işi de tıpkı böyledir. Büyük oğlunu sütten keser, döver, küçüğünü sevip beşiğe bağlar (s. 188, kıt'alar XXIII). Bilgiyi en üstün gören şâire göre bilgi, bilgiç görünmek, sûret bezemek değil, mâna yüceliğini elde etmektir. Çünkü altın sırmalı çul, hayvanı adam etmez:

Sûret-ârâ olma tahsîl-i kemâl-î ma'ni et
Kim behâyim nev'in etmez âdemî zer-beft çül
(s. 98, CLXXX, b. 6)

Bu beyti okurken Fuzûlî'den yüzyıllar sonra gelen Ziya Paşa'nın,

Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma
Zer-dûz palân ursan eşek yîne eşektir

beytini hatırlamamaya imkân yok.

Fuzûlî, bilginin, adama bilmediğini öğreteceğini, gururlanan bilgi sahibine câhil dendiğini söyleyip "Zâhitlik riyâ doğurursa ondan kaçınmak

daha iyi, bilgiden gurur meydana gelirse o bilgiyi unutmak, bellemekten yeğ. Zâhidin mescit tâmiri, Tanrı için değil, dükkânını bezemesi, kendisini satmak içindir. Riyâkârı tespih çekiyor sanma, dünyayı satın almak için nakdini saymada" der (Enîs-ül kalb, b: 13-16). Adamı adam etmeyen bilginin bin dersinden, meyhanede bir güzelin elinden içilen bir kadeh şarap, daha üstündür onca (s. 96, CLXXV, b. 6).

Fuzûlî, Türkçe dîvânının önsözünden de anlaşıldığı gibi tefsir, hadis vesaire gibi naklî bilgilerle hey'et, hikmet, hendesi gibi aklî ve eskilerin tabirince cüz'î, yahut şettâ denilen bilgilere ehemmiyet verir. Meselâ onca nücum bilgisi, remil vesaire gibi uydurma bilgiler, tamamıyla asılsızdır.

Sen ne âfetsin banâ ey akl-ı nâ-fercâm kim
Bulmağ olmaz sûret-î kurbunda âsâr-ı neşât

Tıfllar dîvâneler senden müberrâ olmağın
Dünyi vü ukbîde bulmuşlar kemâl-î inbisât

İzzet ü zillette bilmezler tarîk-ı i'tibâr
Hillet ü hürmette çekmezler azâb-ı ihtiyât

Ol ki dâim hem-nişînindir mukarrepdir müdâm
Nîşe kim teklîf-î hükm-î şer'ilê sensin binât

Ol zamandan kim sanâ verdim inân-ı ihtiyâr
Ol zamandan k' eyledim mutlak seninlê irtibât

Olmayıp hâlî gam u endûhtan gönlüm evi
Hâr bisterdir banâ peyveste hâkister bisât

Olmasaydım kâşkî hergiz seninlê hem-nişîn
Kılmasaydım kâşkî mutlak seninlê ihtilât

kıt'ası (s. 185 - 186, kıt'a XI), bütün mânasıyla rasyonalist bir ağızdan çıkmadır ve bu kıt'a okununca "Gözyaşım döner-durur, amma değeri yok; bu zamanda kimse adamım, adamoğluyum demesin" (s. 106 CXCI, b. 4) diye zamanını bir beyitle ifade eden Fuzûlî'nin, cünun iklimini ve cünunu neden akla üstün tuttuğu derhal anlaşılır. İlmin satılık bir mata' olmadığını "Bilmeze fazîlet ve hüner göstermek onu utandırmak da nedir? Apaçık bir zulüm. Sen ondan ne alacağını aşağı-yukarı bilirsin amma o, senden aldığı şey güzel midir, çirkin mi? Onu bile bilmez. Açıkcası hüner satıp ihsan almak, bir alış-veriştir ki ona itibar edilmez. Çünkü bilgisiz adam ço-

cuktur. Şerîatta onun alımı-satımı doğru olamaz" kıt'asıyla anlatan Fuzûlî (s. 187, kıt'a XVII), zamânındaki mevhum bilgileri kökünden yıkar. Bu bakımdan O, devrine göre tamamıyla müsbet bir kafaya mâliktir.

Ben subh u şâm derd-i dil-î sûznâk ile
Bağrın kebâb edip veririm çerha inkılâb

Hut u hamel medârı ilê âsman dağı
Kan yutturup verir dil-i sûzanıma azâb
(s. 192, Kıt'a, XXXV)

kıt'asına bakınca feleğin, insan üzerinde, dünya üzerinde bir tesiri, bir nüfûzu olduğunu sanmak mümkündür. Fakat bu kıt'aya kanmamak gerektir. Bu kıt'a tam bir alaydır. Çünkü,

Sipihr î pür kevâkipten değil derdê devâ mümkin
Hayâl etmê vere tiryak-ı zehr-î gam bu haşhâşı
(s. 147, CCLXXV, b. 4)

beytiyle yıldızların sâmit birer cirim olduğunu, nüfuz, tesir ve takdîr bakımından göklerin bomboş bulunduğunu söyleyen Fuzûlî, bir kıt'asında "Kutluluk ve yomsuzluk hallerini yıldız bilgisini bilenden sorsan, bilgide uyduğu, Müşteri'dir, Zühal'dir. Remil bilenden geleceğe ait iyilik ve kötülüğü araştırsan onun da yakıyn yolunda kılavuzu enkîs ve lehyan. Remil noktalarıyla yıldızların seyrindeki şekil, kime kılavuz olursa o adama akıl feyzi, bir bühtandır" (s. 191, kıt'a XXXIII) diyerek bütün bu bâtıl bilgileri kökünden inkâr ediyor. Bu müsbet görüş, "Enis-ül Kalb" de de vardır. (b. 23 - 25)

O, büyük bir açık fikirlilik ve bedâyi'-perestlikle müziğin de harâm olduğuna kail değildir. Bu sözü İslâma bir iftira sayar. "Ey cahil sofu, Ney sesi haramdır dedin de şerîata aykırı lafınla İslâmın nâmûsunu yele verdin. Bir de bu endamla hâl ehli içinde vecde erişmek istiyorsun ha! İlâhî, endâmın ney gibi delikdeşik olsun" der (kıt'a XXX, S. 193).

İlmini, yüceleme vâsıtası, iğfal ipi yapan bilgi sahiplerine ne kadar ehemmiyet vermezse halka kendini satan sûfilere de o kadar ehemmiyet vermez. "Senin gibi gaflet ehli olandan irşat beklemem. Papas puta secde eder, amma putun, bundan ne haberi var?" sözleriyle bu inancını belirtir (Enîs-ül Kalb, b. 51).

Bu bahse onun şu kıt'asını yazarak son veriyoruz:

Doğrûluğ île iste uluvv-î makaam kim
Geldikçe hâlinê vere devr-î felek revâc

Doğruluğ ile harflerê sadrdır elif
Yâ harfinî ayâğa bırakmıştır i'vicâc

Yâ ihtilâtı ile serîr oldu pây-mâl
Baştâ makaam duttu elif nusratiyle tâc

Doğrular île gez ki senî ser-bülend ede
Eğrîler ile eyleme elbette imtizâc
(s. 193, Kıt'a XL)

——— o ———

VII

FUZÛLÎ'NİN DİLİ

Fuzûlî, "Hadîkatüs - Suadâ"nın başlarında bir kıt'ada, "Farsça şiir çoktur, çünkü Türkçe'yle ince şiir yazmak güç. Türk dili, nazmı, terkibi kabûl edince birçok sözleri bağımsız kalıyor, düzene girmiyor. İlkbahar olunca gül, yokluk âleminden zuhura gelir ya... Ben de Tanrı, basarı verirse yoku var edeceğim, o güç şeyi kolaylaştıracağım" diyerek Farsça şiir söylemenin Türkçe'den kolay olduğunu söyler, fakat güç olan işi, yani Türkçe şiir söylemeyi, kolaylaştıracağına kanidir. Halbuki Türkçe dîvânının mukaddimesinde, dîvânındaki şiirleri, çocukluk çağında söylediğini bildirir. Farsça dîvân mukaddimesindeyse Farsça dîvânındaki gazelleri, Türkçe ve Arapça şiirlerinden sonra ve birkaç gece içinde yazdığını söyler. Bunlara çok evvel temâs ettiğimiz için burda yalnız Türkçe şiirin güçlüğünü, fakat bu güçlüğü kolaylaştıracağına da inandığını kaydettikten sonra onun dil hususiyetlerini kısaca arzedeceğiz. Fuzûlî'nin Türkçe'si, söylemeye hacet yoktur ki tam bir Âzeri Türkçe'sidir. Fuzûlî devrinde Bağdat ve havalisinde Azerî lehçesinin Çagatayla ne derecede karışık olduğunu bilmiyoruz. Yalnız Fuzûlî'de:

Zikr-î lebinle zülfün dil boldu (oldu) dest-res
*
Bülbül âçılgan (açılan) gülü yüzüne kalkan eylemiş
*
Kıldı mâh-ı rûze hurşîdimni (hurşîdimi) gün günden zaîf
*
Yüzüngü (yüzünü) gözgüye gıybette okşadan gaafil
*
Gîce âhım dâğıdır gündüz yıkılgan (yıkılan) hırmenin
*
Bâr-ı mihnetten nihâl-î kaametin ham bolmasun (olmasın)
*

Rişte-î cânımga (canıma) düştü reşkden yüz pîç-ü tâb
*
Kuş acebdir kılmagay (kılmasa) tîr ü kemandan ictinâb
*
Can veren demde yanımga (yanıma) Tanrı için gel begim
*
Ey gönül nê yerke yetkey (yere yeter) nâle vü zârın senin
*
Kaanımâ birkey (verir, verecek) danuğlığ iki ayyârın senin
*
Onda hem bolga (olur) benim rûhum meded-kârın senin
*
Dûstlar hem nâle vü feryâd kılsam ayb imes (değildir, olmaz)

gibi Çağatayca kelimelere rastlamaktayız. Bu verdiğimiz örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Bunların çoğu, Âzerî lehçesiyle söylenseydi vezin de düşmezdi. Ondaki bu Çağaday lehçesi hususiyetlerinin, Ali Şîr Nevâî tesîriyle mi meydana geldiğini, yoksa o asırda Bağdat ve havalisindeki Âzerî lehçesinin Nevâî diliyle bu kadar karışık mı olduğunu inceleyip bir hükme bağlamak, salâhiyetimizin tamamıyla dışındadır. Biz burda bu noktayı da işâret ederek Fuzûlî'nin dili hakkında inceleme yapacak salâhiyet erbabına bir ip-ucu veriyoruz. Bu hususta kalem oynatmak, dilcilerimize düşen bir ödevdir.

Fuzûlî'de gördüğümüz bir za'fa, âdeta sâbit bir fikre de işâret edeceğiz. Fuzûlî, "it" ve Farsça olan "sek" kelimesiyle şu mazmunları yapmış, bu kelimeyi şuralarda kullanmıştır:

1) *Pâre pâre dil-i mecrûh u perişânımdan*
Ser-i kûyunda gezen her ite bir pâre fedâ
*
2) *İtirme itleri âvâzının gönül zevkın*
Yeter karâ geceler herze-herze feryâd et
*
3) *İtin yôlunda huplar sürseler yüz nôla emrinle*
Melek haylî sücûd-ı âdem etmek nass-ı Kur'andır
*
4) *Benzetirsin özünü itlerinê her sâat*
Ey Fuzûlî olabilmez sana benzer küstâh
*
5) *Ol ser-î kûy itlerî içre Fuzûlî yok yerim*
Bes banâ mâtem-serâ ben kandan u kandan sürûr
*

6) *Eylerim bîhud figan gördükçe kûyun itlerin*
Âşinâ râz-ı nihânın âşinâdan saklamaz
*
7) *Gezerdim itlerin içrê fezâ-yı kûyunda*
Yerim behişt-i berîn îdi ben bir Âdem idim
*
8) *Bırakmış itlerîne pâre-pâre gönlümü ol şûh*
Üleştirmiş kesip erbâb-ı istihkaaka kurbânın
*
9) *Dil-i sad-pâremî cem'eylemek kûyunda müşkildir*
Olur mû cem'a kaabil her itin ağzında bir pâre
*
10) *Pâre-pâre ciğerim itlerinê nezr olsun*
Ol ser-î kûya eğer düşse güzârım bu gece
*
11) *Kapında ham kadimî gezdirip yürür gönlüm*
İtindürür yöğürür her taraf kılâde ile
*
12) *Zamîr gözgüsünê gerd kılmışam hâsıl*
Tabîât-i sek-i şeb-gerd kılmışam hâsıl
*

Bunlara, nüsha farkıyla,

Dirildikce sek-î kûyun ölende hâk-i pâyınaı

mısraını da ilâve edelim. Belki gözümüzden kaçanlar da olmuştur. Fuzûlî, kendisine nasıl garip bir mahlas seçmişse acaba bu "it" mazmununu da garâbet olsun diye mi seçmiştir? Halbuki köpeği sevmiyor da. Farsça dîvânında bir kıt'a var: Kediyle köpek konuşuyorlar. Köpek diyor ki: Ben, insanlara sâdıkım, vefakârım, onları korurum, îcâbında onlar için kendimi tehlikeye bile atarım. Öyleyken yerim kapı dışındadır, yediğim kemik parçası. Sense bütün bu meziyetlerden mahrumsun. Fakat onların yanında, ev içinde, yumuşacık yerlerde yatar, et yersin. Senin artığın olan kemikler bana verilir. Bunun sebebi nedir? Kedi, sende diyor, öyle kötü huylar var ki bu bile sana az.

Be mihmân u gedâ muttasıl cedel dârî
Be her garîb mûdâm ez tu mîresed âzar

"Konukla yoksula daima örer-durursun. Her garîbi muttasil incitirsin." (148. b).

Bu çok güzel kıt'adan da anlaşılıyor ki Fuzûlî, hem de mezhebi muktezâsı, köpekten hoşlanmıyor. Öyle olduğu halde dîvânındaki bu köpek bolluğuna sebep ne? Bağdat'ta mı köpek çoktu? Tevâzuu mu buna sebep oluyor? Bu, bir eda haline gelen fikr-i sâbit midir? Yoksa bu,

Gerdem be zouk u şâdî şeb bâ sekân-ı kûyeş
Sohbet behem hoş âyed yârân u âşinârâ

"Gece, mahallesinin köpekleriyle zevk ve neşe içinde gezdim-durdum. Bilsinler ki dostların bir-birleriyle sohbetleri hoştur."
*

Üftem der pây-ı û bîgâne-veş rûz-ı visâl
Çün sekî k'û bâz yâbed âşinâ-yı hîşrâ

"Vuslat günü, bildiğine yeniden rastlayan köpek gibi yabancı bir tarzda ayaklarına kapanıverdim.
*

Çi ayb eğer sek-i Leylî be pursişî rûzî
Sepîd-rûy kuned ustuhân-ı Mecnunrâ

"Leylânın köpeği, günün birinde sorup suâl ederek Mecnûn'un kemiklerinin yüzünü ağartsa ne çıkar ki?"
*

Ey hecr hûn-ı men be sek-î kûy-ı yâr behş
Çün zînhâr hâstemet zînhâr behş

"Ey ayrılık, kanımı, sevgilinin mahallesinin köpeğine bağışla. Senden adalet, merhamet istiyorum ya, lûtfen, bana merhamette bulun" gibi köpekli mazmunları çok kullanan Kâtibî'nin tesiriyle midir?

Dikkat edilecek olursa Kâtibî'nin ilk beytindeki köpeğin geceleri gezişi unsurunu, Fuzûlî'nin, 1, 6, 7, 10, 11 ve 12 nci beyitlerinde; köpeğin sahibini tanıyışını, köpekle âşinâlık unsurunu, Fuzûlî'nin 6 ve 7 nci beyitlerinde buluyoruz. Herhalde Kâtibî'nin Fuzûlî üzerinde büyük bir tesîri olduğu muhakkak bulunduğundan bu hususta da Fuzûlî'de izler bırakmıştır. Maamafih böyle bir mazmûnu beğenmek de tuhaf bir ruhî halettir. Esasen Fuzûlî'nin ruhî bir tahliline de lüzum vardır. Bu hususta Bakırköy Emrazı Akliye Hastanesi Baş doktoru Fahri Celâl'le konuştuk. Vaktiyle böyle bir tez yaptığını, doktor Raşit Tahsin'in bu tezi yok ettiğini anlattı, gene bir kalem tecrübesinde bulunacağını vaat etti, sözünde durmadı. İhtimal unutmuştur ve ihtimal şimdi "Ve mâ ensânîhu illa-ş Şeytan" der!

VIII

FUZÛLÎ'DE REALİTE

Bu başlık kimseyi şaşırtmasın, tam yerindedir. İdealist bir edebiyatta realitenin olmadığını söyleyenler bulunabilir. Fakat biz, şâiri, muhîtinden ve dünyadan ayrılmış, mücerret bir buutta, gözlerini yummuş, iç âlemine dalmış ve iç âlemi de, dış âleminden tamamıyla ayrı, düşüncelerine, sözlerine ancak kendini mihver edinmiş garip bir mahlûk olarak tanımıyoruz. Şiirde esas, istediği kadar idealizm olsun, şâir, istediği kadar idealist bulunsun, yaşadığı cemiyetten ayrılamaz, insanlığından, insanlık duygularından ve insanlığın ihtiraslarından kurtulamaz. Bu bakımdan, dîvân şâirlerinde de realite arayabiliriz ve ararsak tabiî o estetiğin müsâadesi miktarınca bulabiliriz. Fuzûlî, istediği kadar

Benden Fuzûlî isteme eş'âr-ı medh u zem
Ben âşıkım hemîşe işim âşıkaanedir
(s. 49, LXXX, b. 8)

desin; O da fecri görmüş, gurubu seyretmiş, sokaklarda gezmiş, tapmış, sevmiş, ıztırap çekmiş, memnun olmuş, içlenmiş, karnı acıkmış, insanlar istemiş, geçim derdi çekmiş, gün görmüş, ömür sürmüş, görmüş-geçirmiş, istilâlar muhîtinde yaşamış ve nihayet ölmüş bir fânîdir, bir insandır. Fakat görgüsü ve ifâdesi, mensûb olduğu devrin, o devre hâkim zevkin, o zevkin yoğurduğu zümrenin ve o zümreye ait edebiyâtın çerçevesi içindedir.

Geceyi anlatırken onca Yeniay, bir hazine anahtarıdır, hazineyi açar, felek kadehini doldurur, güneş kaynağını gizler, katre-katre yıldızları saçar. Sırça gök, şafakla lâle rengine boyanır. Sanki billur bir kadehtir, içindeki gül renkli şarap görünmede. Dehir sâkisi, Yeniay kadehini döndürmeye başlar da gökyüzündeki yıldızlara hevâ ve heves neşesi verir. İşret fidanı, cana canlar katan şarapla sulanır, yetişir-gelişir. Şâir de o şarapla kadehini doldurur, çeker (s. 188, XX).

Sabah, bir Ay yüzlünün aşkıyla ağlamada, her gün halka bir gizli dağ göstermededir. Yıldızlar batar, güneş çıkar. Şâire göre sabah bir aşk esîridir, inci gibi gözyaşlarını döker, ateşli bir âhtır, çeker. Seher çağları, ölüler bile dirilse şaşmamalı; çünkü sabah, sevgilinin lâ'l dudaklarını anmada. Yahut da sabah bir ressamdır ki altın kalemle felek sahîfesine sevgilinin yanâğını resmemededir. Seheryeli bir güneşi müjdelemiş olacak ki sabah, ona padişahlara lâyık yüzbinlerce inci saçmadadır. Sâdık bir âşıktır sabah. Her seher çağı âh edip derdini söyler, halkı uykusundan uyandırır. Gam gecesinin bir sonu var derler, amma şâirin hiç ümidi yoktur, sabah var dedikleri, olsa-olsa bir tesellidir (s. 36, LVI).

Bu mu realite demeyin. Bu idealist görüş ve ifâde içinde devrin bir gece âlemini görüyoruz biz. Akşam olunca sofra kuruluyor, işret hazinesi açılıyor. Sâki, meclistekilere billûr kadehle gül renkli, lâle renkli şarap sunmadadır. Bir tek kadeh, sâkiden alınmada, sâkiye verilmede. Hevâ ve heves neşesi herkesi sarmadadır. O devrin bir "devr-i meclis"idir bu. İkinci şiirde de hiç olmazsa devrin aşk ve âşık timsallerini görüyoruz, altın kalemle halkârı tezhibler yapan, minyatürler çizen bir ressamı seyrediyoruz, müjdeye inciler saçan bir beyi, bir beyzadeyi duyuyoruz.

Bir gazelinde der ki: Bir bak da seyret, gül bahçesinin ne letâfeti var. Her tarafta binlerce yem-yeşil selvi, terütaze gül. Çınarın eli, taraklar hazırlamış, sanki sünbüllerin kâküllerini tarayacak. Saçlarının dolaştığını anlamış galiba. Tâze çimen nergisin gözünü görmüş de uykusu var sanıp bahçeye yaygı yaymış, halılar döşemiş. Gül bahçesinde ne derde devâ istersen var. Sanki yoncanın hokkasında şifalı gül suları saklı. Menekşenin zülüfleri, halkı bahçelere çekmede, herkesi bir seyir, bir seyran havasıdır, sarmış. Gül gülüyor, sünbül açılmış, lâle çiy taneleriyle dolmuş. İşret edecek vakti ve nakdi olana ne mutlu. Fuzûlî'de gül mevsiminde bahçeye meyletmede. Şaşılacak ne var bunda? Onun da işaret için gönül kanıyla dolmuş hâlis bir şarabı var (s. 45, LXXIII).

Bu gazelinden de hiç olmazsa şunu duymuyor muydu: Her taraf yem-yeşil, güller, nergisler, menekşeler, sünbüller açılmış, çınarlar yapraklanmış. Herkes seyirde, seyranda. Ne mutlu bu mevsimden kâm alabilene. Fakat öyleleri de var ki şarapları, ancak gönüllerinin kanları

XXVI. gazelde başları, ayna gibi parıl-parıl parlatan, başlardaki sevda (karalık, saç) cemâlinin nikabını alan eli çabuk, alabildiğine güzel bir berberi. CCVII. gazelinde hamamda soyunup mavi bir futaya sarınarak içeri giren, köpük-köpük sabunlarla yıkanan, çıkarken ayağına sular dökülen, hamam parası yerine âşıkların can nakdini verecekleri bir dilberi, CCLXXXII. gazelinde bir delinin başına çocukların üşüşmesini (s. 159 b. 7), II. murabba'da bir sarhoşun bütün lâübali düşüncelerini, I numaralı muhammeste gül renginde gömlekli, kırmızı elbiseli, saçları saçakla örtü-

lü, gümüş bacaklarına kızıl halhallar takınmış, ipeklilere bürünmüş, ayağı kınalı, gözü sürmeli, kaşı rastıklı, sarı saçlı bir güzel kızı (s. 168 - 169) pekâlâ seyredebiliyoruz.

"Baharın işret için bağ, bahçe eşsiz bir yer. İşret isteyen gonce gibi gidip orada konaklamalı Gonceler açıldı, ey gönül ehli, seyre çıkın, güllerin açıldığı çağ. Ey bülbül, gül mevsiminde benim derdim senden üstün. Sende taze gül var, bende taze dağ. Gül dalı, seher çağı selvinin bahçeye geldiğini bilmiş de geçeceği yola binlerce çerağ yakmış. Sevgili, sünbül saçlarının firakıyle dimağ müşevves, zincirle çekseler gül bahçesine gitmem. Gül mevsimi, amma yeşillikte gözüm yok. Civarın, beni seyirden, seyrandan alıkoymuş" derken (s. 83, CXLIX) zamanını, zemînini, düşüncesini, zevkini görmemeye imkân yok.

Gör ki sâyen düştüğü yerdendurur bir vechi var
Gelse âlî-kadrler fakr ehli durmakdır edeb
(s. 23, XXIX, b. 2)

beytinden zamânın bir âdetini anlıyoruz: Rütbesi yüce kişiler gelince yoksulların ayağa kalkmaları, edeb muktazâsıdır.

Serv kaametler perî-ruhsâreler toprâğıdur
Her semen kim âçılır her serv kim kaamet çeker
(s. 44, LXXI, b. 5)

beytinde şâirin bir düşüncesini okuyoruz: Topraktan boy atıp yükselen her selvi, selvi boyluların, her yasemin, peri yüzlülerin toprağıdır.

Ehl-î zamâne kaanına çok teşnedir zemin
Kaanın kimin tökerse felek ol revân içer
(s. 54, XCII, b. 2)

derken halkın kanına susamış bir yeryüzü görmekteyiz: Kimin kanı dökülürse hemen içmede. Ve Moğol istilâsından sonra elden-ele geçen, nihâyet Safavîlerle Osmanoğulları arasında savaş sâhası olan Irak, tam bu yer.

Reh-î ışkında olman seng-dil sevdâ hücûmundan
Tarıyk-ı saltanat her kim dutar gavgaayı hû eyler
(s. 55, XCIII, b. 4)

beytinden anlıyoruz ki saltanat elde etmek isteyen, çâresiz kavgayı, savaşı huy edinecektir.

Gamze tıygın çekme her sâat gönül yâğmâsına
Hükme tâbi' mülke gaaret-ger sipâhî olmagıl
(s. 95, CLXXIV, b. 2)

beytiyle emir kulu, fakat ülkeleri yağma eden sipahîleri, "Yeniçerilerin başlarında öyle bir külâh vardır ki baksan hayran olursun. Gümüşle, altınla bezenmiş, fakat dağarcık gibi biraz uzun. O damarı kötü, o huyu pis kavmin başına kodular mı, sanki altın bir dağarcığa köpek başı konmuş. Ona benziyor" kıt'asında inancına aykırı bir inançla gelen padişah ordusuna karşı duyduğu gayzı görüyor ve duyuyoruz.(*)

Safavîler devrinde İran şâiri Hayretî'nin (1588), Şâha kasîde, kendisinin Ali'ye yahut İmamlardan birine naat söylediğini, Hayretî'nin İran Şâhından para, kendisinin Arap şâhından feyz-ı nazar elde ettiğini, o büyük istiğnasını göstererek bildiren,(**)

Mûr ı muhakkaram ki serâsîme çok gezip
Nâgâh bar-gâh-ı Süleymân'a yetmişem
(s. 107, CXCVII, b. 4)

beytiyle Kaanûnî'den bir şey uman, sonra ona unutulmayacak derecede mağrûrâne bir heciv yazarak, onun minnet yükünü yüklenmektense Kafdağını yüklenmenin daha ehven olduğunu bildiren, ihtimal Bağdad'a, yahut nihâyet Basra'ya gidince bu kısa yolculuğu bir gurbet sayan (s. 116), CCXIV b. 2), bundan evvelki bahislerde anlattığımız gibi Necef'teki hizmetini, râtibesinin kesildiğini, düştüğü geçim derdini, kendisinden mütâlebede bulunulduğunu... bize bildirerek hayatını, mümkün olduğu kadar, gören gözlere karşı safha-safha açan şâiri, sırf idealist ve binaenaleyh realiteden tamamıyla uzaklaşmış ve iç âlemine dalmış sayamayacağımız pek tabîîdir. Fakat şunu da söyleyelim ki ülkeler, elden-ele ve îmândan-îmâna geçer, çarşılarda İskender Çelebi gibi henüz zâlim veya mazlûm olduğu kat'iyetle anlaşılmamış kudretler asılır, mallar müsâdere edilir, vâli-

(*) *Külahest ber fark-ı Yengîçerî*
Ki hayran şevî çün derû bingerî
Zi sim u zereş kâr-sâz âmede
Veliykir çü enban drâz âmede
Çü ber fark-ı on koum-ı bed-rek nîhend
Der enbân-ı zerrîn ser-i sek nihend

(**) *Men zi ıklîm-ı Arab Hayreti ez milk-i Acem*
Dûş kerdîm be hengâm-ı suhan kâm-taleb
Yaftîm ez dü kerem-pîşe murâd-ı dil-i hîş
Û zer ez Şâh-ı Acem men nazar ez Şâh-ı Areb

ler, kelleleri pahasına memleketleri idâreye çalışır, canlar yanar, hanümanlar söner ve meclisler kurulur, âlemler yapılırken Fuzûlî, bütün bu hâdisâtı bize katre-katre, sızım-sızım verebiliyor ve biz, bütün bunları, onun birkaç mısraından, birkaç kıt'asından, edâsından, fütûrundan, ye'sinden anlamaya çalışıyoruz. Kök yolduruyor bize ve çâresiz gene dîvan edebiyâtı diyor, halk destanlarının bize aksetmemiş mısralarında mâşerî vicdânın bütün bu hâdiseleri, duygulaştırarak, ezgileştirerek verdiğine, örneklerini görüp inanıyoruz ve iç çekiyoruz. Öyle bir kudretten bu kadarcık bir şey mi beklerdik biz? Dîvân edebiyâtının kemâl devrinin şâhikası ve zevâlinin mebdei olan Nedîm, elbette Fuzûlî'den çok daha üstün bir kudretle devrini, devrinin sefâhetlerini, sarayı, helva sohbetlerini, muâyedeleri, mümkün olan her şeyi, mensûb olduğu zümrenin biraz da halka inmiş, halka yayılmış diliyle ve Fuzûlî'den daha nüfuzlu bir tasvir kabiliyetiyle, realiteye çok daha uygun bir şekilde verebilmiştir. Fakat XVI. yüzyılla XVIII. yüzyılı, İstanbul'un saray, konak, mesîre ve zevk muhitiyle Irak'ın meşhet, ziyâret, ta'ziye ve çöl muhîtini, istilâ görmüş bir ülkeyle istilâların yağma artıklarını zevk sofralarına meze yapan bir şehri, nihayet Necef'te Hazreti Ali meşhedinin huddâmından Fuzûlî-i Derdmend'le III. Ahmet ve Dâmâd İbrahim Paşa muhîtinde şakıyan Nedîm-i Zâr-ı her iki ruhu besleyen muhîti ve yetiştiren cemiyeti düşünürsek Fuzûlî, haklıdır ve gene bize çok, pek çok şeyler vermiş sayılır.

IX

FUZÛLÎ'YE GÖRE FUZÛLÎ

Fuzûlî'yi kendisinden dinlemek, elbette çok hoş bir şey. İsterse mubalâğa yapsın, duyduğundan büsbütün ayrı bir şahsiyet belirtemez ya. Fuzûlî, kendisini öyle bir âşık görür, öyle bitkin bir halde tasvir eder ki... Vücuduna, üstünde yattığı hasır izleri yer etmiş (s: 65, LXXIX, 5), aynı zamanda bedeni dağlara sürülen merhemler üstüne yapıştırılmış pamuklardan görünmez olmuş. Bu, diri oldukça elbisesidir, ölünce de kefeni (s: 197, CLXXXIV, 1). Saçları darmadağan, karmakarışık. Fakat kendine, yüce bir hüma olan sevgilinin hümayun sayesidir bu. Gözyaşı habbeleri içinde yüzmede (s: 92, LXXIX, 5), derd ülkesinin sergerdanı. Kim onu isterse lâle renginde katre katre gözyaşlarını izliyirek bulabilir (106, XCIII, 2). Dudağı şirin dilberler zevkiyle asrın Ferhadı. Kendisine atılan ve yanında toplanmış olan kınama taşları da Bîsütûn'u (s: 106, XCIII, 6). Yakuttan değersiz değildir, ciğer kaniyle boyandıkça kadri, kıymeti artmadadır (s: 113, C, 2). Gözyaşları kırmızı, bağrı paramparça. Bir belâ dağıdır ki içi dışı lâlelerle, la'llerle dolu (s: 194, CLXXXI, 3). Şehir içine girse çocuklar, seyrine toplanırlar. Onlar, âdeta askerleridir, onlarla cünun ülkesini zapta niyetlenir (s: 289, CCLXXVI, 7). Gam kafilesinin kervanbaşısıdır, mihnet ve elem sahrasının yolcusu. Hiç kimseden aşağı değildir. Padişah gibi bir fakirdir, muhteşem bir yoksul. Yürüyüp giden tahtı, gözyaşıdır, bayrağı, ah! Belâ ve derd, yanından ayrılmıyan kullarıdır, cefa ve cevir, adamları. Ne mala, mülke memnun olur, ne maldan, mülkten ayrılsa mahzun. Müflistir, aşağıdır, fakat kendisini Kaarun sanır. Gönlünde vefa definesi vardır, gözünde akıp duran la'âl ve inci hazinesi. Dertlidir, benzi sapsarıdır. Karanlık gecelerde sabaha kadar feryad eder. Ne verseler şükreder, ne yapsalar sevinir. Gül endamlıların havasiyle ağlar, siyah saçlıların derdinden hali perişandır. Her işi, başkalarının isteğincedir, özgelerin rizasiyle. Ne felek onun dileğince döner, ne kendisi, isteğine erişir (Terkibi bend, 327-8). Takdir, ona, yüz parça gönülden bir parça nasib etmiştir (s: 116, CIII, 6). Öyle bir haldedir ki kimin derdi varsa,

gönlü sıkıntıdaysa onu görünce haline şükreder, sevinir (s: 107, XCIV, 5). Âşk derdine razıdır, bu dertten kurtulursa helâk olur. Onun için doktora aman der, beni tedavi etme. Beni helâk edecek zehir, dermanındadır senin (s: 109, XCVI, 2). Asrın akıllısıyken aşk belâsına düşmüştür. İl, evvelce ondan aldığı öğüdü şimdi ona vermededir (s: 115, CII, 2). Her zaman, bir âşığın deveranı yürür dedikleri doğrudur: Mecnun, nöbetini sürüp geçmiştir, şimdi aşk rüsvası odur (s: 81, LXVIII, 4). Ferhat da, Mecnun da aşk kadehini içip yatmıştır; onlar yattıkça O, nöbet beklemededir (s: 127, CXIV, 8).

*

Bazan ruhî haletlerini de söyler, yokluk yolunu tutsam tabiatım bana uymaz, nefsim râm olmaz der, zenginlik istesem esbabını bir araya getiremem (s: 122, CIX, 1). Devran bana daima muhaliftir, Galiba istidat erbabını istemiyor (s: 128, CXV, 8).

Sözü, ne kadar uzatsak bu, böyledir, hep böyle gider. Hasılı O, beli bükülmuş, gözyaşları döken gönlü yıkık, canı yanık (s: 299, CCLXXXVI, 4), sevgilinin sitem taşiyle başı yarık, bedeni kırık bir şairdir. Arayan, onu ancak bu nişaneyle bulabilir (s: 299, CCXXXVI, 7).

X

FUZÛLÎ'NİN TESİRİ

Fuzûlî'nin tesirinden uzun-uzadıya bahse imkân, hattâ bir bakımdan lüzum yoktur. Kısaca anlatmak iktizâ ederse o, devrinden çok sonra Emîrî gibi oldukça kudretli bir Çağatay şâirinin yetişmesine sebep olmuş, bu suretle Çağatay edebiyâtındaki nüfûzu, âdeta Nevâî ile rekabet eder bir hale gelmişti. Bir taraftan Hayâlî'ye, Taşlıcalı Yahya'ya, Ruhî ve Âlî'ye, nihayet XVI. yüzyıl Batı Türk dîvân edebiyatının en büyük şâiri Bâki'ye, ondan sonra XVIII. yüzyılda Nedîm'e ve Şeyh Galib'e çok mühim tesirleri olmuştur. Emîrî sanıldığı gibi Fuzûlî'ye müessir olan şâirlerden değil, Fuzûlî'nin muakkiplerindendir. Birçok gazelleri, Nevâî'ye nazîre olan ve Nevâî'ye tahmisleri bulunan bu şâirin, Bî-dil'i (1720) tahmîs ettiği nazarı dikkate alınırsa XIX. yüzyıl Çağatay edebiyatı mümessillerinden olduğu meydana çıkar. Nevâî'ye birçok nazîre ve tahmisleri olduğu gibi Fuzûlî'ye de pek çok nazîreler yazan ve onun bir gazelini (C) tahmîs eden Emîrî, Nevâî'den ziyâde Fuzûlî tesirine kapılmıştır. Edâsı da tamamiyle Fuzûlî edâsıdır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde, Türkçe yazmalar arasında 2850 numarada kayıtlı ve Fuzûlî dîvânını da muhtevî bir mecmuadaki dîvânını tetkik neticesinde bu kanaate vardık.(*)

Fuzûlî'nin Hayâlî ve Yahya'ya olan tesirlerini, şiirini anlatırken izaha çalışmıştık. Bâki de onun birçok gazellerini tanzîr ve onun en güzel gazellerinden birini (s. 82, CXLVIII) tahmîs etmiştir. Bâkî'nin,

---

(*) Emîrî'nin kim olduğunu kitabımız basılırken bulduk. Halil Edhem merhum "Düvel-i İslâmiye" de Hokend Hanlarından ve Temûr ahfâdından Ömerşeyh oğlu Muhammed Babur'un soyundan olup 1215 te Âlem Han yerine Hân olduğunu, 1224 te (1809) öldüğünü yazıyorsa da yanlıştır (s. 443 - 444). Emir ve Emîrî mahlaslariyle şiirler yazan Emir Ömer Han'ın dîvânı, 1300 de, Çağatay lûgatı sahibi Süleyman Efendi tarafından İstanbul'da, Mektebi Sanayi matbaasında bastırılmıştır. Divânda Emir Ömer Han'ın kısa hâl tercümesi de vardır.

Ez "makaam-ı şehriyâri" "Şâh" reft-u "Han" nişest

ve

"Kazâ numûd Emir" tarihlerinden ve daha birçok tarihlerden anlaşıldığı üzere 1252 hicrîde (1836) ölmüştür. Bu bakımdan Emîrî, XIX. yüzyıl şâirlerindendir.

Kadrinî seng-i musallâda bilip ey Bâki
Durup el bağlıyanlar karşına yâran saf-saf

beytinin bulunduğu meşhur gazeli bile Fuzûlî'ye nazîredir. Kudretli ve serkeş şâir Rûhî de, dîvânına Fuzûlî'ye nazîre olan bir gazeliyle başlar. Dîvânda Fuzûlî'ye bir hayli nazîreleri olduğu gibi Fuzûlî tarzında ve aynı mazmunlarla, fakat başka kafiyeyle yazılmış gazelleri de vardır. Nedim gibi cidden yüksek ve Galip gibi gerçekten üstün iki dîvân şâirinde de Fuzûlî tesiri, pek bârizdir. Hele Şeyh Galib'in "Hüsn ü Aşk" ının mevzûu, doğrudan doğruya; fakat büyük bir tasarruf kudreti ve ibda' kabiliyetiyle yepyeni ve Galibâna bir tarza sokularak; Fuzûlî'nin "Sıhhat u Maraz" ından alınmıştır (Abdülbâki Gölpınarlı: Sıhhat ve Maraz tercemesi, İstanbul Üniversitesi, Tıp Tarihi Enstitüsü neşriyatından, 1940 İstanbul, önsöz, bilhassa s. 15 - 18). Fuzûlî'nin Nev'îzade Atâyî, Riyazî, Nâilî, Nabî... gibi şöhret sâhibi şâirlerden başka Dukakin zâde Ahmed Bey, Tıflî ve saire gibi dîvân edebiyatının hakikaten değerli, fakat nedense şiirleri, ağızlara çengel sakızı olmamış ve unutulmuş şâirlerine de tesiri vardır. Tek sözle söylemek lâzım gelirse dîvân edebiyatında Fuzûlî'yi okumayan ve okuyup da tesîri altında kalmayan şâir yoktur.

Fuzûlî'nin, zamânından itibâren artmaya başlayan ve günden - güne yayılan şöhreti, bilhassa onun Şiî bir şâir oluşu ve Bektâşî tekkelerinde, muharremlerde "Hadîkat-us Suadâ"sının okunması yüzünden Bektâşi ve Alevîler tarafından benimsenmesi, şiirlerinin bestelenerek, yahut semâî, kalenderî veya dîvân tarzlarında, yahut da gazel tarzında Bektâşî tekkelerinde, Alevî ayni cemlerinde okunmasına ve bu sûretle onun saz şâirleri tarafından da tanınmasına sebep olmuş, şiirleri tekkelerden saz kahvelerine, Bektâşî ve Alevî saz şâirlerinin hâfızalarından lâdinî halk türküleriyle destanlarının yazıldığı cönklere intikaline yol açmıştır. Bu sûretle kudsîleşen şâir, Zühdî-tasavvufî edebiyat mümessilleri tarafından da sevilmiş, hattâ yukarılarda tam örneğini yazdığımız bir gazeliyle onun bir gazelini ve o gazeldeki fikirlerini reddeden Niyazî-i Mısrî bile tertîb ettiği dîvâna, ona yazdığı bir nazîreyle başlamıştır. Gene bu yüzden XIX. yüzyılın meşhur sûfîlerinden ve Kaadirî tarîkatinden Abdürrahman Talabânî, onun bâzı gazellerini şerhetmiştir. Bu sûretle Fuzûlî sûfîler tarafından büyük bir ârif, bir sûfî tanınmış ve sâf-diller, onun her şiirinde tasavvufî bir mâna aramaya kalkışmışlar, Fuzûlî de büyük İran şâiri Hâfız ı Şîrâzî'nin mazhariyetine sâhib olmuştur.

Fuzûlî, Tanzimat şâirleri tarafından da sevilmiştir. Osman Şems, Eşref Paşa, Nâzım Paşa, Yenişehirli Avni, Ziya Paşa, Ali Ruhî, Muallim Nâci gibi üstat şâirlerle Abdülhalim Memduh ve Nâmık Kemal gibi bunlara özenen şâirler de Fuzûlî'ye nazîreler yazmışlardır. Tanzimat edebiyatiyle Ser-

veti Fünun edebiyatı arasında bir hadd-i fâsıl olan Abdülhak Hâmid'in "Makber"i ve "Makber" de, Fuzûlî'ye "şâirî âzam" diyerek onun "Leylî vü Mecnun" undan bir beyti tazmîn etmesi düşünülürse Hâmit üzerindeki nüfûzu da açığa çıkar. Bütün bu sözlerimiz, gelişi güzel sözler ve söylenmiş sözlerin tekrarı değildir. Adını andığımız, yahut kısa keselim diye anmadığımız şâirlerin her birinden örnekler alarak fikirlerimizi ispâta kalkışırsak zâten bir kitap haline gelmiş olan bu "önsöz"ümüz, beş on misli daha uzar. Onun için ancak bu kadar söylüyoruz.

Fuzûlî'nin Çağatay ve Osmanlı sâhasında, kısaca anlattığımız bu nüfuz ve tesîrine Âzerî sâhasını katacak değiliz. O sâhada yetişen Zâkir ve Vâkıf gibi büyük şâirler, eserlerinde, onun feyzini dâima göstermişlerdir.

Bir yandan Âzerî sâhasındaki derin tesîri, bir yandan Bektâşîler ve Alevîler tarafından benimsenmesi ve bu sûretle önce dînî, sonra lâdînî halk edebiyatına tesîri, Hayâlî, Gevherî, Âşık Ömer ve Dertli gibi klâsik zevkle yetişen halk şâirlerinin, onun nüfûzunun altında kalmaları, bir taraftan Emîrî gibi Çağatay şâirleri vasıtasiyle Nevâî zevkinin hüküm sürdüğü sâhalara yayılması, bir taraftan da Osmanlı sâhasında, gene Osmanlı şâirleri vâsıtasıyla tanınması yüzünden Fuzûlî, yüzyıllarca bütün Türk ülkelerinin Nevâî'den sonra, fakat daha yakından ve sevilerek tanınan tek şâiri olmuştur. Bu kudrette, onun içli şiirlerinin, özlü lirizminin, halk sevgisinin ve nihayet dîvânından da üstün olarak mevzûu herkes tarafından tanınan meddahlardan dinlenen ve Karagöz oyunlarında bile seyredilen "Leylî vü Mecnun"unun müessir olduğu da inkâr edilemeyecek bir keyfiyettir.(*)

Serveti Fünun edebiyâtında Fuzûlî'yi, artık taklit ve tanzîr ederek değil, onun, edebiyatımız içindeki beşerî hüviyetini mümkün olduğu kadar belirterek tarihe mal eden ilk büyük şâir, Tevfik Fikret olmuş ve bu hususta da müsbet rolü gene O yapmıştır. (Rübâb-ı Şikeste: Âveng-i tasâvîr, Fuzûlî).

———— o ————

(*) Leylî vü Mecnun, 28 Ramazan 1285 te (1869), İstanbul'da, Gedikpaşa'da, "Tiyatro-yı Osmânî" de beş perdelik bir piyes olarak oynanmıştır. Bu tiyatro, Güllü Agob'undur. 1287 hicrîde, tiyatronun adı, Osmanlı Tiyatrosu olmuş, Leylî vü Mecnun, bu sefer yedi perdelik bir piyes olarak sahneye konmuştur (Agâh Sırrı Levend; Bakû Yazarları Birliği'nde; Türk Dili, c. VIII, 1 nisan 1960, Sayı: 91, s. 360 - 361).

XI

FUZÛLÎ'NİN ESERLERİ

1) Türkçe Dîvân.

İstanbul'da, 1268'den (1852) itibaren, Arap harfleriyle on beş, Tebriz'de 1247 hicrîden itibaren üç, İran'da (Belki bu da Tebriz'dir) bir, Bulak'ta (Mısır) 1254, 1256 hicrî yıllarında iki, Taşkent'te 1311 hicrîde bir kere basılmıştır ki toplamı, yirmi iki oluyor. 1948 de yeni harflerle tarafımızdan hazırlanmış, İnkılâp Kitabevi tarafından basılmıştı. 1950 de Ali Nihat Tarlan'ın hazırladığı dîvân da İst. Üniversitesi yayınları arasında çıkmıştır. Hamid Araslı tarafından hazırlanan Dîvân da, SSSR İlimler Akademisinin Âzerbaycan şubesi Edebiyat ve Dil Enstitüsü tarafından, 1944 te, Nîzâmî-i Gencevî'nin hâtırasına ithâfen Rus harfleriyle Bakû'de basılmıştır. Böylece, taş ve hurûfat basması olarak, Arap ve Lâtin harfleriyle tam yirmi beş kere basılmıştır (Daha geniş bilgi edinmek için Dr. Müjgân Cumhur'un, "Fuzûlî hakkında bir Bibliyoğrafya Denemesi adlı kitabına bakınız; Mf. V. yayını, İst. 1956 - Maârif Basımevi, s. 3 - 5).

Yirmi altıncı basım, Prof. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Dr. Sedit Yüksel, Dr. Müjgân Cumhur tarafından, her nedense basmalar, nazara alınmadan, altmış sekiz yazma karşılaştırılarak hazırlanan ve 1958 de, İş Bankası yayınları arasında, ciltli olarak çıkan basımdır (Türk Tarih Kurumu Basımevi — Ankara).

Büyük bir dâvâ ile çıkan bu basımın üstünde biraz duracağız.

§ Önsöz'de, 1924 te, İstanbul'daki son basımına kadar (tabiî 1924 basımı dâhil), eski harflerle 21 kere basıldığı söyleniyor (s. VII). Hazırlayanlar arasında bulunan Müjgân Cumhur'un Bibliyoğrafya Denemesi'nde 22.)

§ Bizde, "R" harfindeki LXXXVI. gazel (I. basım, s. 98, LXXXV, II. basım, s. 50), İş Bankası basımında yok.

Aynı harfteki CVII. gazel de yok (s. 62, I. basım, s. 119, gazel. CVI).

"Ş" harfindeki CXXXV. gazel de yok (s. 76. I. basım, s. 143, CXXXI).

"Y" harfinin son gazeli olan CCCV. gazel de yok (s. 162. I. basım, s. 312, CCXCIX).

Basmaları ihmâlin sonucu budur işte. Basmalar, basma olarak ezelden beri mevcut değil ya; onlara esas olanlar da yazmalar.

Önsöz'de, iki yeni rubâî alındığı söyleniyor. Bu rubâîlerin ikisi, bizde var; buna karşılık, bizdeki XXX. (s. 201, I. basım, s. 353, XXXI), XXXV. (s. 202, I. basım, s. 354), XLI (s. 203, I. basım, s. 355, XL), LXVII. (s. 208, I. basım, s. 360) ve LXXXIII. rubâî (s. 211, I. basım, 3. 363, LXXXI), İş Bankası basımında yok (Bunları önce tesbît eden, sayın Câhit Öztelli'dir; Fuzûlî Dîvânı'nın yeni basımı üzerine; Türk Dili, CVIII, Sayı. 86, s. 179 - 181).

§ VI. kasîde, Şâh-ı Vilâyet'e, yâni 4. halîfe Alî'ye değil, Muhammed-i Necefî'yedir (s. 29-32. sahîfede, 22. beyit, bunu açıklar.) Bu zât, 21. beyitte de belirtildiği gibi, Alî'nin "pâk nutfesi, yegâne seyyid-i arş-âstân û kûh - vekaar"dır. Bizim baskımız 1948 de çıktı; önsözde bunu belirttik; 1958 de basılan bu dîvânı hazırlıyan ve biri profesör, ikisi doktor olan dört kişi, on yıl içinde bir kez olsun, bizim önsözü okumamışlar mı?

§ "R" harfindeki XCV. gazel (s. 219), kesin olarak Fuzûlî'nin olamaz. Bunu anlamak için uzun-uzun araştırmaya, tartışmaya lüzum yok. Fikir softaca; edâ bozuk. Daha ilk beyitte yanlışlar, düzeltmeler başlıyor.

Secdedir her kanda bir büt görsem âyînim benim
Hâh kâfer hâh mü'min dut budur dînim benim

diyen Fuzûlî,

Bende-î mü'min olan çeşmî ter ü giryân olur
Çeşmi giryân olmıyan elbette bî îmân olur

demez. İkinci beytin birinci mısraında, beşinci beytin gene birinci mısraında vezin bozuk. Zâti beşinci beyit olan vezinsiz beyit, Fuzûlî'yle azıcık uğraşan herkesin aklına, onun,

Nûh sandukına keştî tek aparmıştır penâh
İhtiyât eyler ki nâgeh bir dahı tûfân olur
(İş. B. b. s. 34, beyit. 21)

beytini getirir. XCV. gazelin beşinci beyti, bu beyitten bozma:

Nûh'un sandığına geşt-i tekâpuymuş penâh
İ'tikaad ile mebâdâ bir zaman tûfân olur

Hazırlayıcılar, tutalım bu beytin aslını hatırlamazlar; Nûh'u, tûfânı da mı duymadılar, görmediler de "keştî"yi, "geşt-i" yazdılar?!

§ CLXXX. gazelin (s. 304) son beytinin ikinci mısraı yanlıştır. "Ceh it bir ev habâb kimi onda dut makaam" mısraında, habbeler gibi orayı yurd edin, orda konakla dendikten sonra "bir ev" sözündeki "ev", oturulan ev olamaz. Bu ev, "ivmek" mastarından "iv" dir, bir tez ol, acele et demektir.

§ CLXXXII. gazelin (s. 306), altıncı beytinin ikinci mısraı "Tîg mûyın" değildir; "Mıyg-ı mûyun" dur.

§ CCXXXIII. gazelin (s. 357) ikinci mısraı, "Yâ eyyühel uşşaak kûmû" diye başlayamaz; vezin düşer. Doğrusu, "Eyyühel uşşaak kuumû" dur.

§ CCLXXVIII. gazelde (s. 402), bizdeki altıncı beyit yok. (s. 142).

§ bizdeki CCCV. gazel de (s. 162), bu basımda yok.

§ I. murabbaın mütekerrir mısraı,

Mest-i medhûş u harâbâti-i bî bâk olalım

değil (s. 470 - 471),

Mest ü medhûş u harâbâti yü bî bâk olalım

dır.

§ 427. sahîfedeki müstezâdın beşinci aslî beyti. "Zülfün yıbarından gönlüme sevdâ yeli esdi" yazılmış. Vezin düştüğü gibi anlam da yok. İst. Üniv. K. Müzesinde bulunan mecmûaya baktık, anladık ki okunamamış. Mısraın aslı şu:

Zülfün sarıdan gönlüme sevdâ yeli esdi.

§ LIX. rubâînin üçüncü mısraında vezin bozuk (s. 515). Doğrusu şu:

Bir katla ki munda Nûh tûfân gördü
(Basımımız, s. 209, LXXI)

Bu basım hakkında şöylece bir bilgi verdikten sonra, yirmi yedinci basıma geçelim.

Fuzûlî Dîvânı'nın, 980 recebinin sonlarında, Avlunyalı ve Saîdî diye tanınmış Dâvudoğlu Mahmut tarafından yazılmış tıpkı - basımı, Âzerbaycan SSCB İlimler Akademisi tarafından Bakû'de, 1958 yılında basılmıştır. Dîbâcenin sonunda şu ketebe var:

"Temâm şud dîbâce-i Dîvân-ı Fuzûlî fî yevmis sâlisi şehri muharremül harâm min şuhûri seneti seb'e ve seb'îne ve tıs'a mie." (s. 12)

Bu ketebeden anlıyoruz ki dîbâce, 977 muharreminin üçüncü günü yazılmış. Asıl ketebe şu:

"Temmet hâzel kitâb bi avnillâhil melikil vehhâb alâ yedi Mahmûd ibni Dâvûd-al Avlunya-viyy-al müşteher bis Saîdî gafarallâhu lehû ve li vâlideyhi ve ahsene ileyhimâ ve ileyhi fî avâhırı receb-al ferd seneti semânîne ve tis'a mie." (s. 145) 'Dîvân, üç yıl, yedi ay içinde yazılmış. "Fuzûlî Dîvânı; Foto - Sûret" adını taşıyan dîvâna H. Araslı, 8 sahîfelik bir sunuş yazısı yazmış, burda Fuzûlî'den, dîvânından, basmalardan ve bu basmadan bahsetmiştir (s. 3 - 10). Esefle söyleyelim ki kâğıdı kötü olduğu, aslının bâzı yerleri bozuk olduğu için bâzı yerler okunamıyor. Okunamayan yerler, bir cetvel hâlinde, sahîfe ve satırlar gösterilerek eski yazıyla sunulmuş (s. 157 - 160). Fakat bu cetvel' yeter değil. Dîvân'da yalnız gazellerle kıt'alar ve rubâîler var. Yalnız Kalem kasîdesi tam, Gül kasîdesi noksan olarak kenara yazılmış (s. 6 - 8, 8). 15. sahîfeden îtibâren de gene kenarda bir kasîde var.

Burda şunu da söyleyelim: H. Araslı, Müjgân Cumhur'un eserinde olmıyan ve biri Hıyve olmak üzere daha dokuz basmadan bahsediyor ki bu takdirde Foto - Sûret, 36. basım oluyor.

2) Farsça dîvân.

Üniversite kütüphanesinde, Farsça yazmalar arasında 833 numarada kayıtlı, yazısı ve kâğıdı bakımından Fuzûlî'nin devrine yakın bir zamanda ve nihayet XVII. yüzyılda yazıldığını tahmin ettiğimiz dîvânın maalesef baş ve son taraflarıyla ortalarından yaprakları eksiktir. Bu eksik kısımların bâzıları, o cümleden olarak mukaddime ve dîvânın sonu, Farsça bilmediği anlaşılan güzelce yazılı birisi tarafından tamamlanmıştır. Fakat bâzı yapraklar, olduğu gibi eksik kalmış, ortalardan bir kısım yerleri de hiç yazılmamıştır. Bu suretle epeyce eksik olan bu nüshada, eksikliğine rağmen, 433 gazel, 1 mesnevî, 1 terci', 40 kıt'a, meşhur sâkiname, 103 rubâî, bir de İstanbul tab'ına (1924) alınmış olan Hekimbaşıya yazdığını sandığımız kasîde vardır.(*)

Fuzûlî'nin bâzı Farsça şiirlerine mecmualarda da rastlıyoruz. Meselâ gene İstanbul Üniversitesi K. nin Türkçe yazmaları arasında 1183 numarada kayıtlı mecmuada da şiirleri var. Farsça kıt'a ve rubâîleriyle diğer şiirlerinden bâzıları, Türkçe dîvânına da karışmış. Meselâ bizim, tab'a esas

(*) Ali Nihat Tarlan'ın, Manisa Muradiye Kütüphanesi'nde gördüğü nüshada 400 gazel bulunduğuna göre bizim bu eksik nüsha bile bu nüshadan fazladır. Esasen Muradiye kütüphanesindeki nüsha, Fuzûlî'nin ölümünden önce yazılmıştır. (İstanbul Mecmuası, 1944, Fuzûlî'nin Farsça Dîvânı, sayı: 25, s. 2 ve müteakip.)

ittihâz ettiğimiz nüshada bunların bir kısmiyle Bağdat'taki yedi İmam hakkındaki na'tı var. Bâzı Farsça kıt'a ve beyitleri de Konya Müzesi kütüphanesindeki yazmaya alınmış. Leningrat külliyatının mühim bir kısmını da Farsça dîvânı teşkil ediyor (varak: 142 - 188: kasîdeler, 293 - 377: gazeller). Farsça gazelleri, Türkçe gazellerine çok benzer. bu benzerlik bazen Farsça, yahut Türkçe yazılan bir gazelin, sonradan öbür dile çevrilmişi zannını verecek bir derecededir.

Zihî feyz-i vucûd ez pertev-î tu zât-ı âlemrâ
Kemâl-i kadr-i tu berdâşte ez hâk âdemrâ

beytinin,

Zihî zâtın nihân u ol nihandan mâsivâ peydâ
Bıhâr-ı sun'unâ emvâc peydâ ka'r nâ peydâ

beytini hatırlatmaması,

Şebî mi'râc ta'zîm-i tu sâbit keşte ber encüm
Be çerh âverde zovk-ı pây-bûset arş-ı a'zamrâ

beytini okuyanın, meşhur "Su" kasîdesindeki,

Sensin ol bahr-ı kerâmet kim şeb-î mi'râcda
Şebnem-î feyzin yetürmüş sâbit ü seyyâra su

beytini hatırlamaması,

Beher târî zi cu'd-ı sunbuleş dil beste şeydâyî
Sabâ berhem mezen cem'iyyet-î dilhâ-yı şeydârâ

beytiyle,

Mest-i hâb-ı nâz edip cem'et dil-î sad-pâremi
Kim anın her pâresî bir nevk-i müjgânındadır

beyti arasında münasebet bulmaması imkânsızdır.

Pur zi derdest u elem dâire î milk-i vucûd
Menzil-î râhat u ârâm Fuzûlî ademest

beytiyle,

Ser-beser vâdi-i mihnetdir u gam milk-i vücûd'
Bir ferâgat yeri yok şehr-i fenâdan gayrı

beyti aynıdır ve iki dille yazılmış bir beyittir. Hele,

Meh-i dellâk-i men âyîne-i ehl-î nezerest
Her zemon seyd-i kesî kerde be şekl-î digerest

gazeli,

Subh çekmiş tâşa tîgın tâşa çalmış âftâb
Zâhir etmiş ol meh-î delâke ayn-i ıntisâb

gazeli, o kadar benzerlik arzeder ki.

Fuzûlî, Farsça dîvânında mezhebini, yâni Şîa-i Âl-i Muhammed'den olduğunu apaçık izhâr etmektedir. Hayâtına ait verdiğimiz malûmatın en esaslı kısımlarını da Farsça dîvânından istinbât ettik.

Fuzûlî'nin Farsça şiirleri de Türkçe şiirleri kadar kuvvetlidir.

Fuzûlî'nin, Leningrad Şarkıyat Enstitüsü'nde bulunan ve 1589 da, yâni şâirin ölümünden otuz üç yıl sonra yazılmış olan bir nüshasından seçilen 194 gazel, 1 mesnevî, 30 kıt'a, 35 rubâî, 37 beyitten meydana gelen ve "Der nasîhat-i ferzend-i hod" adını taşıyan bir kıt'a ve Hâkaanî'yle Câmî'ye nazîre olan "Enîs-al Kalb" kasîdesi, "Eş'âr-ı Müntehab-ı Fârisî" adı altında 1958 de Bakû'de basılmıştır (Âzer - Neşr, Bakû - 1958). Bu seçmeyi hazırlayan Prof. Hamid Araslı'nın, "Fuzûlî şâir-i şehîr-i Âzerbâycan" adını taşıyan ve Fuzûlî'nin hayatiyle bilhassa Farsça şiirinden bahseden 13 sahifelik bir de önsöz vardır (III - XV). Farsça dîvânının tümünü, Doç. Dr. Hasîbe Mazıoğlu'nun hazırladığını, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi tarafından yayınlanacağını Dr. Müjgân Cumhur bildiriyor (Fuzûlî, Hayatı ve eserleri; Tarih Cofrafya Dünyası, Sayı. 3 - Cilt. 1, 1 Haziran 1959, s. 165 , 171).

3) Arapça dîvân.

Arapça şiirleri olduğunu kendisi, Türkçe ve Farsça dîvânlarının mukaddimelerinde haber vermektedir. Sadıkî de, "Mecma'-al Havâs" da, onun 30.000 beyitlik bir Arapça dîvânı olduğunu söyler. Bu dîvânın noksan ve tek hüshası, Leningrat'taki Fuzûlî külliyatının 189 - 199 uncu varaklarındadır. 465 beyitten ibarettir. On bir kasîde ve bir hatimeden ibaret olan bu manzumelerin en uzunu 63, en kısası 21 beyittir. Peygamber hak-

kında yedi, Ali hakkında, öbürlerinden uzun olmak üzere üç methiyesi vardır. Bu külliyat ve Arapça dîvân hakkında ilk malûmatı E. Berthels vermiştir (Bulletin de l'Academie des sciences de l'Urss, classe des Humanités, 1930, nr, 5, s. 297 - 306). Abdülkadir İnan, "Fuzûlî'nin Arapça Dîvânı" adlı makalesinde, E. Berthles'nin bu etüdünü hulâsa etmiştir (Türk Dili Belleteni, II. seri, sayı: 3 - 4, 1940, s. 59 - 61). Bu dîvândaki,

Keeneke Hilliyyun ve arduke Bâbîlu

mısraına dayanarak Hille'li olduğunu istidlâle de bizce imkân yoktur (K. Fuat Köprülü, bu mısradan, şâirin Hille'li olduğunu çıkarıyor. Fuzûlî: İslâm Ansiklopedisi, c. 37, 1947, s. 687, sütun. 1). Kemal Edip de, gene Fuzûlî'nin Arapça dîvânına ait, E. Berthels'in makalesinde neşrettiği "Sen Babil diyarında yetiştin, orada tekemmül ettin, yüceldin. Bu yüzden eşine az rastlanır. Geniş Hille'den güzelliğin, alımın arttı. Bundan dolayı tabîat bakımından tatlısın, ter-temizsin. Güzel kokun etrafa yayılmada, sanki dâimâ Vilâyet Sultanı Ali'nin meşhedini ziyaret etmektesin" meâlindeki üç beyte dayanarak şâirin Hille'li olduğunu söylemişti (Fuzûlî'nin bilinmeyen bir kasidesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi dergisi, c. IV, sayı. 3, s. 315, not. 1, 1946).

Arapça şiirleri, 1958.de, Bakû'de H. Araslı tarafından yayınlanmıştır. Bu şiirlerin mikro - filmini, Ankara'da, Millî Kütüphanede gördük. 179. sahîfedeki bu üç beytin Türkçesi şudur: "Sen, Babil'de yetiştin, orda olgunlaştın; bu yüzden de büyü yapma san'atında gücün - kuvvetin var. Geniş Hille'de güzelliğin, alımın arttı; bundan dolayıdır ki tabîat bakımından tatlısın, ter-temizsin. Kokun etrafa yayılmada; sanki boyuna Vilâyet Sultânının Meşhedini "ziyâret etmedesin." Bundan sonraki, 180. sahîfedeki ilk beyitse, Alî'yi övmeye başladığı şu beyittir:

İmâm-al varâ kenz-al Munâ alam-al hüdâ
Valiyyun vasıyyun vasfuhû mutakâsiün

Yâni, "O vilâyet Sultânı, kâinâtın imâmıdır, dilekler defînesidir, doğru yolun bayrağıdır; velhidir, vasıydır; vasfı arttıkça artar."

Görülüyor ki şiir birisine hitaptır; kendisini söylemiyor; Bâbil'de yetişmiş, Hille'de gelişmiş birini övüyor. Hille'nin, yıkılan Babil şehrinin bulunduğu yere kurulması, kalan harâbelerin, şehre yakın olması, Hârût - Mârut efsânesi, Bâbil kuyusu ve büyü belleyiş... bütün bunlar, şâire bu beyitleri söyletmiştir; işte o kadar. Hattâ Bay Kemal Edip de bu üç beyitten sonra diğer bir şiirin, "Dilin tatlı, göz ucuyla bakışın, sihirbaz. Sanki Hille'lisin, diyârın Babil" meâlindeki beytin sevgilisine hitab olduğunu söylemek zorunda kalıyor (aynı sahife, aynı not).

4) Leylî vü Mecnun.

Fuzûlî, dîvânı kadar meşhur olan mesnevî tarzındaki bu eserini,

Târihine düştüler muvâfık
Bir olmak ile ol iki âşık

beytinden anlaşıldığı veçhile 942 hicride (1535 - 6), 940 dan sonra (1533 - 4) Bağdad'a Beylerbeyi olan ve 951 de (1544 - 5) Yemen'de öldürülen Üveys Paşa adına yazmıştır. Kitabın son faslından evvelki ve "Beyân-ı te'lif-i kitaptır ve tarîh-i zamân-ı feth-i bâbdır başlığını taşıyan fasılda bulunan yukarki beyitte, iki "âşık"ın birleşmesinden kitabın bitim tarihinin meydana çıktığını haber veriyor ki ebced hesabınca "âşık" kelimesi 471 tuttuğundan kitap, "471 + 471 = 942" tarihinde yazılmıştır. Fuzûlî, bu mesnevîyi, baş taraflarda söylediği veçhile "Bir - îki zarîf-i hıtta-î Rum"un teklifiyle, yâni Bağdad'a Süleyman ordusuyla giden Hayâlî ve Yahyâ Beylerin teşvikiyle yazmıştır. Bu verdiğimiz malûmatı, ilk önce ilim âlemine sunan, rahmetli Tahir Olgun (Tahir-ül-Mevlevî) dir (Fuzûlî'ye dâir, 1936, İstanbul, Selâmet Matbaası, s. 27 - 49).

Bu mesnevî, Vasfî mâhir Kocatürk tarafından nesre çevrilmiş, İst. Ahmed Halit Kitabevi tarafından 1943 te yayınlanmıştır. Cumhur, 17 kere basıldığını, son baskının Prof. Necmettin Halil Onan tarafından hazırlandığını yazıyor (Tarih Coğrafya Dünyası'ndaki makale). Bu son baskıyı incelemediğimiz için değeri hakkında bir söz söyleyemeyeceğiz.

5) Beng ü Bâde.

Afyonla şarap arasında geçen bir savaşı temsîl eder. Mesnevî tarzında yazılmış olan bu eser, Şah İsmâîl'e ithaf edilmiştir. Bağdad'ın Osmanoğulları tarafından alınmasından, hattâ Çaldıran seferinden evvele ait olan bu eser, Fuzûlî'nin gençlik çağlarında yazdığı bir kitaptır. Tahir Olgun, "Fuzûlî'ye dâir" adlı kitabında, bu mesnevîde Fuzûlî'nin, afyonla II. Bayezid'i, şarapla da Şah İsmâîl'i kasdettiğini söyler. İstanbul tab'ı dîvânda bu mesnevî de vardır. On üç defa basıldığını, son baskıyı Kemal Edib Kürkçüoğlu'nun hazırladığını, Leylî vü Mecnun'la bu eserin de Almanca'ya çevrildiğini, Dr. Cumhur'dan öğreniyoruz (Aynı makale).

6) Rind ü Zâhid.

Mensur ve Farsça'dır. Taş basması İran basmaları olan bu eser, 1219 da (1804 - 5) Üsküdarlı Mustafa Sâlim tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Kemâl Edib Kürkçüoğlu'nun hazırladıı son baskı, 1956 da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi yayınları arasında çıkmıştır.

7) Sihhat u Meraz.

Farsça mensur bir risâledir. Bâzı yazma nüshalarda "Rûh-Nâme", bâzı yazma nüshalarda da "Hüsn ü Aşk" adını taşımakla beraber hem mevzûuna, hem de Sâdıkî vesâire gibi en eski tezkirelere nazaran adının "Sihhat u Maraz" olduğu muhakkaktır ve yukardaki yazmalarda görülen adların uydurma olduğu meydandadır. 1273 te "Cevâhir-i Mültakata" sâhibi Lebîb Efendi tarafından terceme ve tab'ettirilmiş, bu terceme, ikinci defa 282, (1265 - 6) de Cerîde-i Havâdis matbaasında basılmıştır. Lebîb Efendinin, birçok yerleri yanlış olan tercemesi, üslûbu, gûya zamanının uslûbuna uydurularak Trabzon'da 1327 de (1909 kitapcı Ahmet Hamdi isminde biri tarafından Mihalidi Matbaasında bastırılmıştır. Fakat bu seferki, eskisinin yenilenmesinden meydana gelen terceme, akla gelmeyecek tasarruflarla dolu olduğu gibi bâzı yerleri meâlendir. Birçok yerlerinde aşırı terceme yanlışları vardır, bazı yerlerinde de mütercim, kendi aklından uydurduğu şeyleri kitaba eklemiş, aslı hiç gözetmemiştir. Dilde tabîi eskidir. Hattâ asıl eserdeki fiillerle rabıt ekleri, diğer lâhikalarla Türkçe'ye çevrilmiş, bilhassa terkipler, uydurulan ve eklenen yerler müstesnâ, aynen alınmıştır. Aslı anlamak, tercemeyi anlamaktan çok kolaydır. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse bu terceme, tercemeler arasında fecâat bakımından rekor kıracak bir şaheserdir.

Fuzûlî'nin, devrindeki tıp bilgisiyle de yakın alâkasını gösteren bu mühim eser, son defa olarak İstanbul Üniversitesi Farsça yazmaları arasında 339 numarada kayıtlı mecmuadaki "Sıhhat u Maraz" nüshası esas ittihâz edilerek tarafımızdan da Türkçe'ye çevrilmiş ve tercememiz 1940 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü yayınları arasında neşredilmiştir (İstanbul, Millî Mecmua basımevi). Bilâhare Prof. Necati Lugal ve eski İstanbul Darülfünunu Arap Edebiyâtı müderrisi Prof. O. Reşer (Osman Yaşar) tarafından "Sıhhat u Maraz"ın metni de basılmıştır. (Des Türkischen Dichters Fuzulî, İstanbul, 1943, s. 1 - 14).

Bu kitabı terceme ederken, Şeyh Galib'in "Hüsn ü Aşk"iyle fevkalâde yakınlığını görmüş ve Şeyh Galib'in, "Hüsn ü Aşk"ın mevzûunu, doğrudan doğruya bu kitaptan aldığını, fakat bu mevzûu, büyük ve ibdâ'kâr kabiliyetiyle işleyip eserini meydana getirdiğini, delilleriyle açıklamıştık (Sıhhat u Maraz tercemesi, önsöz s. 17 - 18, bilhassa 15 - 18). Bu defa, Fuzulî'nin eserinin Şihâbeddin Süherverdî-i Maktûl'ün "Mûnis-ül uşşak" adlı risâlesinin mevzûundan alındığını işâret edeceğiz.

8) Sâkıy-nâme.

İstanbul basması dîvânında olan ve "Şeh - Nâme" vezninde yazılmış bulunan bu yedi fasıllık Farsça eserin adı,

Zi seyr-î kevâkib meşov telh-kâm
Mecû cuz mey-î câm ezin "Heft Câm"

"Yıldızların dönüşünden ağzının tadı kaçmasın, elemlenme. Bu "Heft Câm" (Yedi Kadeh) dan, yedi kadehteki şaraptan başka hiçbir şey isteme" beytinden de anlaşıldığı veçhiyle (İstanbul basması, s. 104, b. 12) "Heft Câm" dır. Bu eser hakkında henüz bir tetkik yapılmadığı gibi Türkçe'ye de çevrilmemiştir. Hâfız'ın "Sâkıy-nâme"sinin tesîri altında yazıldığı meydandadır ve esâsen, adı şöyle dursun, eser, bir Sâkıy-Nâme'dir. Zaten bu yüzden de birçok yazma nüshalara asıl adıyla değil, bu adla kayıtlanmıştır.

9) Şâh u Gedâ.

Fuzulî'yi gören ve onun tesîri altında kalan hamse sâhibi Taşlıcalı Yahyâ'nın da bu adda bir eseri vardır. Fuzulî'nin, henüz rastlamadığımız bu eseri, Leningrat'taki külliyatı arasında mevcuttur (Abdülkadir İnan: Fuzulî'nin Arapça dîvânı, Türk dili belleteni, II. seri, sayı. 3 - 4, 1940, s. 59 - 61).

10) Enîsi-ül Kalb.

134 beyitlik bir kasîde olan "Enîs-ül Kalb", İran şâiri Hakaanî'nin "Bahr-ül-Ebrâr" adlı kasîdesine bir nazîredir. Mîr Husrev, Hakaanî'nin bu kasîdesine "Mir'ât-us-Safâ", Câmî "Cilâ-ur-Rûh" adlı nazîreler yazdıkları gibi Fuzulî'den sonra Nef'î de bu kasîdeye "Tuhfet-ül-Uşşaak" adlı bir nazîre yazmış, sonradan Yenişehirli Avnî de bir nazîre vücuda getirmiştir. Rahmetli Süleyman Cafer Erkılıç tarafından metinle beraber tercemesi, 1944 te Hüsnütabiat Basımevinde bastırılmıştır. Fuzulî'nin fikirleri, bilhassa beşerî ve insanî duyguları, bu kasîdede mütekâsif bir şekildedir. Süleyman Cafer Erkılıç, büyük bir himmet sarfederek ve çok isabetli bir düşünüşle, tercemesinde, her beyitteki fikri, gene Fuzulî'nin dîvâniyle "Leylî vü Mecnun" undan aldığı beyitlerle karşılaştırmak sûretiyle te'yîd etmiş ve izâhı icâbeden yerleri izâh etmiş, bu sûretle tercemesi, tefsirli bir terceme, daha doğrusu bir şerh halinde yayınlanmıştır. Fuzulî bu kasîdesini "Emin olan temiz ruhlu adamların ellerine tevdî ederek İran mülkünden adâlet ülkesi olan Rum'a gönderiyorum, âlemi zaptetmek ve cihânı teshîr eylemek

hususunda Sultan Süleyman devletinden kendisine bir fetih te'siri erişir ümidiyle..." (Cafer Erkılıç tercemesi, s. 35, b. 133 - 4) beyitleriyle bildirdiğine göre Rum ülkesine, Sultan Süleyman'ın hüküm sürdüğü ülkeye, yâni İstanbul'a göndermek veya o ülkede yayılmasını temîn etmek üzere yazmıştır. Cafer Erkılıç'ı, bu beyitlere nazaran kasîdenin, Bağdad'ın Osmanoğulları eline geçmeden önce ve Bağdad Safavîlerin elindeyken yazılıp İstanbul'a gönderildiği fikrine zâhib oluyor (Önsöz, s. 5), M. Fuat Köprülü'yse "Bu şiirin, Sultan Süleyman İstanbul'a döndükten sonra gönderilmiş olması da mümkün ve hattha daha makuldür" mütalaasını yürütüyor (İslâm Ansiklopedisi, c. 37, s. 696, sütun. 2). Bizim fikrimize göre Padişahın nasıl olması, halka nasıl hizmetetmesi lâzım geldiğini en elire bir sûrette tesbît eden, Halk - Padişah ve hükûmet münâsebetlerini, devrine göre en ileri bir fikirle tâyin eyliyen ve zâlim Padişâhın halk nazarındaki mevkiini büyük bir isâbetle bildiren, hâsılı âdetâ devrinin, devrindeki hükûmetin, memurların ve bu devri temsîl eden Padişâhın ve sarayın aleyhine bir ihtilâl beyannamesi, mahiyetini taşıyan bu kasîde, M. Fuat Köprülü'nün dediği gibi Süleyman'ın İstanbul'a dönmesinden sonra yazılmış, ihtimâl İstanbul'a gönderilmemiş, fakat İstanbul'a gideceği ve Padişah tarafından görüleceği sanılarak, istenerek nazma çekilmiştir. Yazılmasındaki en büyük âmil de, Evkaftan alması tasvîb ve bu resmî tasvîb, beratla te'yid edildikten sonra şâirin uğradığı hüsrandır ki "Şikâyet Nâme" adı verilen mektup da bu devrin mahsûlüdür. Farsça dîvândan bahsederken söylediğimiz gibi, Prof. H. Araslı tarafından farsça seçme şiirlerin sonunda yayınlanmıştır.

11) Terceme-i hadîs-si Erbaîn.

Muhammet Peyamberin, kırk hadis ezberliyen tebşîri üzerine İslâm âlim, şâir ve münşîleri tarafından meydana getirilen ve kırk hadisi ihtiva eden kitaplardan biridir. Fuzulî, bu eserini Câmî'nin farsça manzum bir risâlesini gene nazmen Türkçeye çevirerek meydana getirmiştir. Câmî'nin eserinde her hadis, bir kıt'a ile terceme edildiği gibi Fuzulî'de Câmî'nin her kıt'asını bir kıt'a ile terceme etmiş ve sonuna:

Eser-î erbaîn-iehl i sülûk
Kurb-ı Hak rütbesin kılur hâsıl

Umarız kim Fuzûlî-î miskîn
Ola bir erbaîn ile vâsıl

kıt'asını yazarak eserini tamamlamıştır. (Millet kütüphanesi, Reşid Efendi kitapları, No. 1465, mecmua hâşiyesinde). 1948 de Doç. Dr. Abdülkadir Karahan, 1951 de de Kemâl Edib Kürkçüoğlu tarafından yayınlanmıştır.

12) Hadîkat-us Suadâ.

Peygamberlerle H. Muhammed'in çektikleri cefâları, uğradıkları musîbetleri, H. Muhammed'in, İmam Ali'nin Fatıma'nın ölümlerini, İmâm Hasan'ın şahâdetini, nihâyet Kerbelâ fâciasını ve İmâm Huseyn'in şahâdetiyle Ehl-i Beyt'in esâretini, Kerbelâ'dan Kûfe'ye, Kûfe'den Şam'a götürülmelerini ve Şam'dan Medine'ye gönderilmelerini anlatan ve On iki İmam'ın, gâyet muhtasar tercemeleriyle biten bu mensûr türkçe eser, on bap ve bir hâtimeden ibârettir. İçinde yer-yer nazım parçalarını da ihtivâ eden hadîka, tasnîfinden de anlaşıldığı veçhile muharremin on günü ile on birinci gecesi (Şâm-ı garîban - Garipler gecesi) okunmak üzere yazılmıştır. Kendisinin de söylediği veçhile Huseyn Vâiz'in Ravzat - üş - Şühedâ'sı esas tutulmak ve diğer maktel kitaplarından da istifade edilmek sûretiyle yazılan bu kitap, bir terceme değil, bir te'liftir. Tekkeler kapanıncaya kadar Bektâşîler, muharremlerde, on gece, onuncu gün (Âşûrâ) ve on birinci gece, bu kitabı okurlardı. Okuyan, "Yâ imâm" der, dinleyenler, "Yâ Huseyn" derler, gene okuyanın "Ah Hasen" sözüne "Vah Huseyn" diye cevap verirler, ondan sonra hep birden "Selâm-ullâhi ale-l Huseyn, La'net-ul lâhialâ kaatil-il Huseyn" denir, ondan sonra okuyan, Hadîka'ya başlardı. Dokuz kere basıldığını, son baskının K. E. Kürkçüoğlu tarafından hazırlandığını ve basılmakta olduğunu Dr. Cumhur'un makalesinden anlıyoruz. Son zamanlarda İst. Maârif Kütüphanesi de bu kitabı bastırmıştır.

13) Risâle-i muammeyât.

Pek güzel tezhipli, yazısı da güzel bir talik olan tek nüshası, Bursa Kütüphânesinin Genel Kitaplar bölümünde, 1241 numarada kayıtlıdır. 73 yaprak olan bu farsça kitap, K. E. Kürkçüoğlu tarafından 1949 da, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi'nde yayınlanmıştır (c. VII, Sayı. 1).

14) Matla'-ul İ'tikaad.

Kâtip Çelebi'nin haber verdiği bu eserin tek nüshası, Leningrad'daki Külliyât içindedir (Varak 10 - 51). 1958 de Bakû'de yayınlanmıştır. Dr. Cumhur, "son yapılan tetkikler, şimdiye kadar sanıldığı üzere eserin, Fuzulî'nin Şîîliğine delil sayılmasının aksini, yâni Sünnîliğini ortaya koymuştur" diyor (Tarih Coğrafya Dergisi'ndeki makale, s. 171). Bu sözler, tamâmiyle indîdir ve bu hüküm, tamâmiyle yanlıştır. Aslı, zamanlardır K. E. Kürkçüoğlu'da duran ve bir türlü ne basılan, ne geri verilen bu risâlenin mikro - filmini, Millî Kütüphânede inceledik. Risâlenin

adı, "Matla'-ül İ'tikaad fî Ma'rifetih Mebdei vel Maâd"dır ve 115 sahîfedir. Kelâma âid olan risâlenin birinci bâbı, ilimden, mârifetten, ikinci bâbı, âlemin ahvâlini bilmekten, üçüncü bâbı, Vâcib-ül Vücûdu bilmekten, dördüncü bâbı, Nübüvvetten, beşinci bâbı İmâmetten bahsediyor. Bu bapta, İmâmetin, Sünnîlere göre icmâ'la sâbit olduğunu, imâm hakkında nassa olmadığını söylüyor ve dört halîfeyi anıyor. Mu'tezile'ye göreyse, İmâmet, usûl-i dîndendir, imâm, ma'sûmdur; nass ve peygamber tarafından tâyinle sâbit olur duyor (s. 100). Alî'den sonra Muhammed ibnil Hanefiyye'yi, ondan sonra Hâşim inbi Muhammed'i imâm tanıyanlar bulunduğunu, Zeydîlere göre, imâmın Fâtımî olması gerektiğini bildiriyor. İmâmiyye'ye göre halîfe, Peygamber'den sonra "bilâ faslin" Alî'dir; İsmâîlîler, İmâm Ca'fer'den sonra İsmâîl'i imâm tanırlar deyip, İsnâ - Aşeriyye İmamlarını, yâni Alî, Hasan, Huseyn, Âbid, Bâkır, Sâdık, Kâzım, Rızâ, Takıyy, Nakıyy, Askerî ve Mehdî'yi sıralıyor; Mehdî'ye, İmâmiyye şiârınca, "Mehdıyyül Muntazar" diyor (s. 101). Herhalde Osmanlılar devrinde yazılmış olacak ki tercih yok; tamâmiyle tarafsız. Hiçbir yerinde Şıâ'yı tenkîd yok; aksine teyîd edercesine bir dil var. Bundan sonra da 101. sahîfeden sonra dek Bâtınîyyeden, rûhânî cismânî âlemden bahsediyor.

15) Mektubları.

Bunları ayrı bir eser saymıya şimdilik imkân yoktur. Fakat, kendisine Osmanlı devrinde Evkâf zevâidinden tayin edilen e beratla da te'yid olunan dokuz akça yevmiyeyi alamaması yüzünden yazılmış "Şikâyet-Nâme"den sonra birkaç mektubunun daha bulunması, bize münşeatı toplanmamış olan Fuzulî'nin böyle bir eser sâhibi de olabileceği düşüncesini verdiğinden buna da ayrı bir kısım tahsis ettik.

Ebüzziya Tevfik'ın "Nümû-i Edebiyat-ı Osmaniyye"sinden itibaren (Ebüzziya matbaası, 1329) "Şikâyet-Nâme" adıyle anılan mektubun Nişancı Mehmet Paşa adlı birisine yazıldığı sanılmıştı. Tahir Olgun "Fuzûlî"ye dâir" adlı eserinde bu umûmîleşmiş ve dilden - dile nakledile gelmiş yanlışı düzeltmiş, mektubun, Mehmet Paşa'ya değil, Celâlzâde Nişancı Mustafa Çelebi'ye yazıldığını isbat etmiştir (s. 14 - 26 ve 55 - 57).

Musul Mîr-livâsı Ahmed Bey'e, Kadı Alâeddîn'e, Bağdad vâlisi Ayas Paşa'ya, Kanûnî'nin oğlu Bâyezid Çelebi'ye yazdığı mektupları var. Bunların ilk üçü, Şikâyet-Nâme'yle bile, Karahan tarafından 1948'de, dördüncü mektup da H. Mazıoğlu tarafından, gene aynı yılda yayınlanmıştır. 1958'de de Bakû'de yayınlandı.

16) Sohbet - ül Esmâr.

200 beyitlik bir manzûmeymiş. 1958'de Bakû'de H. Araslı tarafından yayınlanmış. Köprülü, bu eserin, Fuzûlî'ye âid olmadığını söylemişti. Görmediğimiz için birşey diyemeyiz.

17) Çağatayca - Farsça manzum Lûgat.

1956'da Prof. Fâhir İz tarafından Pakistan'da bulunan bu eser, henüz yayınlanmamıştır.

18) Cümcüme - Nâme.

Fuzûlî, Şah Tahmasb zamanında, Bağdad vâlisi olan İbrahim Han Musullu'ya yazdığı bir kasîdede,

Misâl-i Meşhed-i Şems ü mezâr-ı Cümcüme bir-bir
Temâşâsiyle gördün mu'cizât-ı Şâh-ı Merdân'ı

beytiyle Cümcüme'nin adını anar.(*)

Herhalde, aşırı Alevîler'deki Cümcüme Sultân hikâyesine âid bir eser.(**) Bu eser, Şâh u Geda gibi bulunamamıştır.

19) Risâle-i Mevlânâ Fuzûlî.

Mevlânâ Müzesi K. de 2633 no. da kayıtlı olan bu eseri henüz görmedik. Dr. M. Cumbur haber veriyor (Aynı makale, s. 171).

Fuzûlî'nin hamsesi olduğunu, hemen hemen bütün tezkireler haber veriyorlar. Şüphe yok ki bu eserler arasında "Leylî vü Mecnun, Beng ü Bâde, Rind ü Zâhid, Şah u Gedâ, Sihhat u Maraz", şâirin "Hamse"sini teşkil eden beş kitaptır. Maamafih bu kitapların, Leylî vü Mecnun müstesna,

(*) Birinci mısraın sonu, İş. B. basımında "yir yir" dir; "bir - bir" nüsha farkı olarak gösterilmiş; oysa ki "bir - bir" in doğru olduğu ap-açık meydanda (s. 88, beyit. 17). İst. 1924 basımında da "bir - bir" dir (s. 44, beyit. 7).
Fuzûlî, beyitte; "Bir - bir, bunca yerleri gezdin; Şâh-ı Merdân'ın, yâni Alî'nin mûcizelerini gördün" diyor. M. Cumbur'a soruyoruz: Sünnî, Alî'nin mûcize gösterdiğine inanır mı? Sünnîlikte, peygamberlerden zuhûr eden olağanüstü şeyler "mûcize"dir; velîlerden zuhûr eenler, kerâmettir; kötü kişilerle kâfirlerden zuhûr ederse "istdrâc" denir. Şîa'daysa Peygamber ve İmâm, mûcize gösterir.

(**) Cümcüme için Yemînî'nin "Fazilet - Nâme" sine bakınız (İst. 1325 - 1327, s. 139-140).

birinin yerine Heft Câm-ı, yahut başka bir eserini de koyabiliriz. "Leylî vü Mecnun"dan başka bu eserler arasında Nizamî tarzında ve onun yazdığı mevzûda yazılmış bir eser olmadığı için bâzı tezkirelerin "Nizamî'nin Hahme'sine cevabı" olduğu hakkındaki kayıtların yanlış olması düşünülebilir.

Süleyman Nazif, Recâîzade Ekrem'in "Kudemâdan birkaç şâir" adlı kitabında "Fuzûlî'nin "Hamse" nâmiyle de bir eseri olduğu, bir Tezkîret-üş şuarâ'da görüldü. Fakat mürâcaat olunan kütüphanelerin hiçbirisinde bulunamadı" cümlelerini her nasılsa aynen almış (Fuzûlî, s. 152). Anlaşılıyor ki Recâîzade, Fuzûlî'nin "Hamse" adlı bir eseri olduğunu sanmış! İnsan, bunu okuyunca bu zâta, devrinde nasıl "üstad" denmiş, Süleyman Nazif gibi pertevsizle hatâ arayan bir zat, nasıl olmuş da bu cümleyi görmemiş, Nâcî gibi bir kâmil, nasıl "Mürteci'-i edebî" sayılmış da "Lâedrî"yi şuarâ tezkirelerinde arayana nazîre yapan ve kütüphanelerde "Hamse" adlı bir kitap arayan, nasıl "üstad" ilân edilmiş? Şaşıp kalıyor!

Fuzûlî'nin oğlu Fazlî.

Fuzûlî'nin "Fazlî" mahlasını kullanan bir oğlu vardır. Ahdî üç dilde şiir söyleyen ve muamma ile tarih san'atlarında mâhir bulunan bu zâtın "Hâlâ îlm-i zâhire meşgul ve kunc-i uzlette hamûl" bulunduğunu haber vermededir. "Hille'de şimdi iki şâir var: Oğlu Fazlî, babası Fuzûlî. Dünyânın işleri hep böyle tersinedir; doğrusu, Fazlî babasıdır da oğlu Fuzûlî'dir" mealinde bir kıt'a vardır.(*) Bu kıt'a ağızdan ağıza döner dolaşır. Ne vakit yazılmıştır, kimindir? Bunu haber veren yoktur. Eski mecmualarda bulunduğunu söyleyenler de bu mecmuaların ne kadar eski olduğunu, zamanlarını ve yazıldıkları yeri tayin ederek söylemezler. Eğer bu kıt'a, Fuzûlî'nin zamanında yazılmışsa o zamanın şâirlerinden birisinin bu baba ile oğlu, haklı olarak mukayese ettiği ve "Fazlî"nin, daha babasının zamanında şiir yazmaya başladığı ve binaenaleyh babasının ölümünden hayli zaman evvel doğmuş bulunduğu ve nihayet Fuzûlî'nin bir müddet Hille'de bulunduğu, yani oturduğu (fakat oralı olduğu değil) anlaşılır. Fakat 1014'de (1605-6), yani Fuzûlî'nin ölümünden aşağı yukarı yarım asır sonra Şam'da ölen ve 993'de (1585), yani yine Fuzûlî'nin ölümünden yirmi dokuz yıl sonra Bağdad'a defterdar olan Ali'ye ve 995'te (1587) Sinan Paşa'nın oğluna yaptığı mükellef düğüne birer tarih düşüren ve daha bir hayli müddet de Bağdad'da kaldığı 1007'de (1598) Bağdad'a vali olan Ali Paşa'ya tarih düşürmesiyle muhakkak olan Rûhî, Fuzûlî'den hiç bahsetmez, yalnız ona nazîreler yazarken oğlu Fazlî'den bir çağdaş sıfatıyla bahseder. Bağdad'dan Basra'ya, Ali Han adlı birisine gönderdiği mektupta,

(*) *Der Hille du şâirend eknun* / *Fazlî puser u peder Fuzûlî*
Aksend cemi'-i kâr-ı âlem / *Fazlî peder u psuer Fuzûlî.*

Yine evvelki hâli üzre bilsün kehle kırmakta
Suâl eylerse ahvalin eğer Fazlî-i nâdanın

diye alaylı bir sûrette "Fazlî"den bahsettiği gibi (Rûhî dîvân, s. 55, b. 12) hayatının sonlarında Şam'dan Bağdad'a yolladığı mektupta da,

Târih midir dedikleri hep yîne Fazlı'nın
Gûya mı ol müverrih i devran ne demdedir

beytiyle Fazlî'nin hatırını sormadadır (s. 58, b. 10). Biz, bu karinelerle Fazlî'nin, babasının zamanında şiir söyleyecek bir çağda olmayıp, pek genç bulunduğunu ve hele hakkında böyle bir kıt'a söylenecek derecede şöhret kazanmasına imkân bulunmadığını, bu bakımdan da bu kıt'anın sonradan uydurulmuş bir kıt'a olduğunu zannediyoruz. Zâten onun, Bağdad Valisi Murat Paşa'nın yaptırdığı camiye söylediği tarih 987 yılını gösterir (Nazmîzâde. Gülşen-i Hulefâ, Üniversite kütüphanesi, Türkçe yazmalar, 2636, v. 194. a).(**) 988'de (1530), Irak'ta Hıristiyanların siyah, Yahudilerin kızıl külâh giymelerinin emredilmesi üzerine Fazlî'nin, Şîîleri Yahudilerle bir tuta bir kıt'a söylemesi (Mehemmed Ali Terbiyet: Dânişmendân-ı Âzerbaycan, Tehran, 1314, s. 299-300), bu oğlun, babasının mezhep ve meşrebinden uzaklaştığını gösterir. Zâten Rûhî'nin onu Osmanlı câmiası içinde anması da buna delildir.

*

Fuzûlî dîvânının, tarafımızdan hazırlanan ilk basımını 1948'de İnkılâp Kitabevi yayınladı. Bundan sonra Dr. Ali Nihat Tarlan, Fuzûlî dîvanını 1950'de bastırdı (c. I, İst. Üniv. Yayınlarından, No. 455, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyâtı Dalı; İst. Üçler Basımevi). Bu dîvândaki önsöz, iki buçuk sahîfedir; ancak, dîvânda kullanılan transkripsiyon tarzından bahsediliyor. Dr. Abdülkadir Karahan'ın, "Fuzûlî - Muhîti, hayatı ve şahsiyeti" adlı eseri, aynı yayınların 2. ve Edebiyat Fakültesi yayınlarının 410. olarak 1949'da basılmıştır (İst. İbrahim Horoz Basımevi). Bu kitap, o ta-

(**) Tarih beyti şudur,
Fazlî dedi bû mescid için sıdk ile târîh
Gel mescide ey pâk murâd eyle temennâ

rîhlerdeki batıda - doğuda, Fuzûlî hakkında yürütülen fikirleri, yapılan eleştirmelerle incelemeleri, toplu olarak vermesi, bunlara yeni belgeler eklemesi bakımından önemlidir.

1959'da İş Bankası tarafından, Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde bastırılan ve Hasibe Mazıoğlu'nun doktora tezi olan "Fuzûlî - Hâfız" adlı kitaba gelince,

Şöyle gelişi güzel ve rast-gele baktığımız bu kitapta bulduğumuz şeyleri sıralayalım:

§ 41. sahîfedeki 2. gazel, "Seğirdir" diye başlıyor; Düzeltme cetvelinde de düzeltilmemiş. Söz, böyle okunursa vezin düşer. "Seğridir" diye okumak zorundayız:

Seğridir cil veye ol yâ r(ı) semendin yenemez
Fâilâtün feilâtün feilâtün feilün

§ 42-43. sahîfelerdeki gazelin redîfi, "imiş" değil, "imes" tir. Bu gazel, bizde, CXXIX. gazeldir (s. 73). İş Bankası basımında, CXXVI. gazeldir, orda da doğru olarak redîfi "imes"tir (s. 250). Bu gazelin rediften önceki kafiyeleri, "kârbân-ı, efsâne-hân-ı, hazân-ı... tarzında terkîp değildir; "kârbânı, efsâne-hânı, hazânı..." dır. İkinci beyitte kafiye, 1. notta gösterildiği gibi hatâlı değildir; o söz, "kemâlı" değil, "gümânı"dır.

§ 42. sahîfedeki 4. gazelin 4. beytinin ikinci mısraı,

Tekellüf bir taraf kim bir büt-i Tersâya benzersin

değildir; o söz,

Tekellüf ber taraf...

tır.

§ Aynı sahîfedeki 5. gazelin birinci beytinin ikinci mısraı,

Sındırdı min gönüllü safını yenîçeri

dizilmiş; doğrusu,

Sındırdı bin gönüllü safın bir yenîçerî

dir. Binle bir karşılaştırılıyor (Bizim baskımız, s. 144, CCLXX, İş B. s. 421, CCXCVII). 43. sahîfede, aynı gazelin beşinci beytinin ikinci mısraı,

Yoldur gice evde basa bir yatan eri

tarzında vezin bozuk. Doğrusu,

Yoldur mu gîce oda basa bir yaban eri

dir. "Oda basa"nın doğru olduğu, birinci mısrâdaki "odlu gönül"den de belli. "Yaban", bâzı nüshalarda "yatan"dır; fakat o vakit, ikinci mısrâdaki "oda"nın, "evde" olması gerekir. Fakat "yoldur"dan sonra "mu" kalktı mı, vezin de kalkar - gider. Aynı gazelin son beyti şöyle okunmuş:

Bilmez midür günâh-ı Fuzûlî çeker sanâ
... kıla cevr hanceri

İş. B. basımında,

Bilmem nedir günâhı Fuzûlî çeker sana
Her lâhza ol cefâ kılıcı cevr hanceri

Böyle olunca, "günahı"nın fâili kim? "Sana" nüsha farkıyla "bana" olunca, "günâhı" da, "günâh-ı" olur ve anlam doğrulur:

Bilmem nedir günâh-ı Fuzûlî çeker bana
Her lâhza ol cefâ kılıcı cevr hanceri,

yânî, "Bilmem, Fuzûlî'nin günâhı nedir ki o cefâ kılıcı her lâhza bana cevr hançerini çeker", aynı zamanda, "o, her lahza bana cefa kılıcı, cevir hançeri çeker."

§ Aynı sahîfede 1. no. lu rubâînin ilk üç mısraında vezin bozuktur. İş B. basımında, XXVIII. rubâî olan bu rubâînin üçüncü mısraında da vezin yoktur (s. 507). Bu mısra',

Kurbânın olam eğer sitemdir besdir

tarzında düzelebilir.

§ Gene aynı sahîfedeki 3. rubâînin üçüncü mısraında vezin bozuk; İş B. basımında da öyle (s. 515, LIX). Bizde LXXI. rubâî olan bu rubâînin üçüncü mısraı şudur:

Bir katla ki munda Nûh tûfan gördü

§ 62. sahîfede, Necef'li Seyyid Muhammed'e yazılan kasîdeden alınan parçanın ilk mısraı,

Şehâ men isterem edem bir zevâlsiz sâye

tarzında yazılmış. Gene en ön plânda gelen, noktayla -çizgiyle bulunamayan, fakat ilk ve son önemsiz bilgi olan, galibâ bu yüzden de yeni bilgin-

ler tarafından gerçeğe alınmayan vezin meselesi. Fakat bu bilginler şunu bilmeliler ki bu mesele halledilmeden hiçbir şey yapılamaz. Bu yazılan şekil, "Mefâilün feilâtün mefâilün feilât (feilün diyorlar şimdikiler) veznine nasıl uyar? Bu mısraın doğrusu,

Şehâ ben isteridim bir zevâlsiz sâye

dir (İst. s. 20, İş B. s. 31, beyit. 27).

§ 39. sahîfedeki 1. notta, "garîb, acîb" sözlerinin anlamı bugünkü kullanılışa göre verilmiş. Halbuki garîb, eşsiz - örneksiz anlamınadır; acîb de şaşılacak kadar güzel demektir.

§ 331. sahifedeki ilk Farsça beytin ikinci mısraındaki "müddeiyet"in doğrusu, "müddeiyest"tir; anlam, "iddiâ makaamı" değil, "dâvâcının durağı"dır. İkinci beyitteki "ma'şuk u muha", nın doğrusu, "ma'şûk u mey"dir. "Biraz da sevgili şaraba hizmet edeyim" anlamı yanlıştır; doğrusu, "bir zamanda sevgiliyle şaraba kulluk edeyim"dir.

Bilinen, bulunan şeylere hiçbir şey katmayan bu kitapta, her sahîfede yanlış var, yanlışlar var. Ketebeler alınırken "kâtibuhû", "katib" mi olmamış, "ahyâr", "ahbar" şekline mi bürünmemiş, "ıstashabahû", "ıstahabahû" mu olmamış. Bu tezden, ancak, bizdeki CXXXV. gazelin Şâhî-i Magrıbî'ye âid olduğunu öğrendik (s. 36, not. 2). Yalnız İst. basmasında bulunan bu gazelin Fuzûlî'ye âdiyietini şüpheli görmüştük (s. 76, not. 1). 41. sahîfedeki 2. gazel, 68 yazmaya dayanan dîvânda da yok. "Fuzûli-i zâr, miskin fûzûlî", bu gazelde kendisini "meyhâne levendi" diye övüyor; za'f-ı teliflerle dolu olan bu gazelin, Fuzûlî'ye âit olduğuna inanmıyoruz, 42. sahîfedeki 4. gazel de öyle.

*

Kemâl Edib Kürkçüoğlu'nun, "Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi"nde çıkan Fuzûlî'nin bilinmeyen şiirleri" adlı makalesindeki şiirleri de biz, Fuzûlî'ye yakıştıramadık (C. VI, Ankara - 1948, s. 324-327).

*

Son zamanlarda, Sayın Agâh Sırrı Levend, kendisinde bulunan ve Fasîh Ahmed Dede'ye (ölm. 1111. H. 1699) âid mecmuadan, Fuzûlî'nin çağdaşlarından olan ve sonradan II. Selîm zamanında Hekimbaşlığa atanan, tıbbî Rabî'us-Selâm adlı bir de kitap yazan Nidâî'den naklen şu kaydı, bilgi âlemine sundu:

"Fakıyr Bağdad'a vardığım sene fevtoldu. Evlâdlarından Fazlî Çelebi ile ziyâde sohbet ve dostluk itdük. Mevlânâ Akkoyunlu Türkmanından imiş. Bağdad'da neşv ü nemâ bulmuş bir ârif can idi, sâhib - derundan çok kimse ile görüşmüş ve her fenne dahlitmişidi.

Nidâî Çelebi" (Türk Dili, C. VIII, sayı. 90, 1 mart 1959, Bakû'de Fuzûlî'yi Anarken, s. 293-294).

Şimdiye dek Fuzûlî'yi, Bayat Boyu'ndan bilirdik; Nidâî Çelebi mi yanıldı; yoksa Akkoyunlu Türkmenleri de Bayat Boyu'ndan mıdır? Boy bilgisiyle uğraşanlar araştırsınlar.

*

Câhit Öztelli, Konya'da, sayın İzzet Koyuncuoğlu'nun Kütüphanesindeki bir Fuzûlî dîvânında başka dîvânlarda olmayan bir rubâî ve bir kıt'a olduğunu görmüş; bunları sunuyor (Türk Dili, aynı sayı, Fuzûlî Bibliyoğrafyasına Yeni Katmalar, s. 336).

Kıt'a şu:

Nükte-î ışkı nicê sûrette
Ehl-i ma'nî ile tasrîh ettik
Kesretî vahdete kılıdık tebdil
Cümleden uzleti tercîh ettik

Rubâî de şu:

Dâğ-ı gamım cânıma yeller koydum
Efsâne-i cihâna diller koydum
Hecrin gicesi şem'-sıfat subha dek
Yandım eridim bâşıma güller koydum

Rubâî, dîvânda böyleyse, dîvânı kopya eden, yanlış yazmış olacak. Birinci mısra'ın anlamı nedir? "Yeller", "yıllar" olsa gerek. Gamının dağını, yıllardır bağrıma koydum demek istiyor galibâ. Fakat Fuzûlî'de bu kadar za'f-i telîf olmasına imkân yok. İkinci mısra'da vezin bozuk. Üçüncü mısra'da "dek", "değin" olursa vezin düzelir. Dördüncü mısra'daysa "güller", "küller" olacak; ihtimâl tertip hatâsıdır bu.

*

Prof. Ahmet Ateş de, Üniversite Kütüphânesinde, Farsça yazmalar arasında, 367 No. da kayıtlı bulunan ve 5 rabî'ulevvel 950 hicrîde Bağdadlı Pîr Kaasım oğlu İvaz tarafından yazılmış olan bir "Bûstan" nüshasının son sahîfesinde bulduğu bir kaydı, Fuzûlî'nin elyazısı diye neşretti (Türk Dili, C. V, 1 Hazîran 1956, sayı. 57).

Yazı şu:

Hezâran durûd u hezâran selâm
Zi mâ ber Muhammed aleyhis selâm

Ketebehul abd
Molla Muhammed Fuzûlî

Diyelim ki bu kitap, Fuzûlî'nin eline geçmiş; ne diye bu beylik beyti yazar da imzasını atar? Bu beyit, birçok yazmalarda, hattâ bizim yazmamızda bile var; fakat beyti, yazmayı kopya eden yazar. Bu yazı, temellük kaydı da değil; öyle olsa, usûlünce ve kitabın iç kapağı sayılan boş sahîfesine yazılır. Sonra o devirlerde, Muhammed Fuzûlî diye imza atılmaz; hattâ bu devirde bile eski tarza uyan, kendisini böyle anmaz; "el - fakıyr - ül hakıyr... Muhammed ibni fülân-al şehîr" yahut "el-mutahallas bi falan" gibi şeyler yazar. Hepsi bir yana, "Molla" ne demek? Ya, "Al - Mavlâ", yahut "Monlâ" denmesi gerek, amma hiç kimse, kendisine böyle bir ilim pâyesini veremez; ayıptır.

Bütün bu bakımlardan, bu yazı, kesin olarak Fuzûlî'nin değildir. Kurnaz, fakat bilgisiz biri, eline geçirdiği bu kitabı değerlendirmek için bu yazıyı yazmıştır.

XII

BASTIRDIĞIMIZ DÎVÂNI NASIL HAZIRLADIK?

Fuzûlî'nin, Türkiye'deki en eski dîvânı, Konya Müzesi Kütüphanesindeki dîvânıdır. Bu dîvânı ilim âlemine ilk haber veren sayın Prof. Ali Canip'tir (Hayat Mecmuası, c. 3, sayı. 56, s. 62-63). Müze Kütüphanesinin 2429, D. 6. 66 numarasında kayıtlı olan bu dîvân, 20x12,5 eb'adında ve 88 varaktır. Bütün yazmalar gibi bunda da kasîdeler yoktur. Her sahîfesinde 14 satır vardır. Yazısı talik şikestesidir ve güzeldir. Mukavva üstüne meşin kaplı bir ciltle ciltlenmiştir. 199. sahîfede bir yaprak eksiklik var. Dîvânda 279 gazel, 2 tercî, bir terkip, bir muhammes, bir tahmis, bir kıt'a, iki rubâî mevcuttur. Bunlardan başka dîvânın üst ve kapak kâğıdına Fuzûlî'ye ait 8 kıt'ayla 1 rubâî ve 1 matla' kaydedilmiş, bunlardan sonra Sultan Huseyn Mirzâ'nın bir gazelinden iki beyitle, Bâbur Şâh'ın bir matla'ı yazılmıştır. Yazıda Âzerî şîvesinin bütün husûsiyetleri görünmektedir, yâni imlâ, Âzerî şîvesine göredir. Yazan, en sona, aynen,

Her ki hâned duâ teme'dârem
Zon ki men bende-î güneh-kârım
El-fakıyr ül-hakıyr dâî
Huseyn bin Gülşenî Muallim-i
Kâşî

ketebesini yazmıştır. Bu yazının üstünde:

Temmet-il kitâb bi-avn
-il-Melik-il-Vehhâb tahrîren
fî târîhi şehr-i rebî'-ul âhır
984
Sene

kaydı var.

Feridun Tülbentçi'nin kaydı doğruysa bu dîvân, rebiulâhırın ilk günü yazıldığı farzedilirse, Fuzûlî'nin ölümünden tam yirmi yıl bir ay, iki gün sonra yazılmış demektir.

Bu dîvân nüshasından sonra bildiğimiz en eski dîvân, Ali Emîrî Kütüphanesindeki dîvândır. Ketebesine nazaran bu dîvân, 990 zilhiccesinin on üçüncü günü Basra'da, Fuzûlî'nin şagirdi Ayşî tarafından yazılmışsa da hem dîvân eksiktir, yâni baş tarafı yoktur, hem de yazan "merhûm" kelimesini "merhûmî", "târîh" kelimesini "tâlîh" şeklinde yazacak kadar câhil bir şagirttir. Bu yüzden bu dîvândan istifâde edilemez desek câizdir.

Bunlardan sonra, hicrî 1000 târîhine kadar yazılmış nüshalara, İstanbul Kütüphâneleriyle, Anadolu'nun büyük şehirlerindeki kütüphânelerde rastlanır (İş B. basımına bakınız; s. 525-558). Ancak, eski, yâni müellifin, yahut şâirin zamânına yakın nüsha, doğruluğu ve tamam oluşu nisbetinde değerlidir.

Biz, basınımıza, bizdeki yazmayı esas ittihâz ettik.

Sonradan âdî bir meşin ciltle ciltlenmiş olan bu nüsha, 19,5x12,5 eb'adındadır. Yazılı kısmının eb'adı 11,5x8'dir. Her sahîfesinde 13 satır vardır. Mukaddimede "nazm, beyt, şiir" gibi başlıklarla dîvânda kafiyeleri gösteren başlıklar surhla yazılmıştır. Kâğıdı, filigranlı Venedik kâğıdıdır. Yazı güzel bir nestaliktir. Baş tarafında üç, nihâyette altı yaprağında Hatâyî'nin bâzı şiir ve mânileriyle "Nasîhat - Nâme" adlı mesnevîsi vardır. Bunlarla beraber bütün dîvân 144 varaktır. Fuzûlî dîvânı, "4. b. 137 a."dadır. "138. b"deki ketebe, aynen şudur:

Şud be toufîk-ı Hudâ-yı Lâyenâm
İn kitâbet rûz-ı pençşenbih temâm
Hezâran dürûd u hezâran selâm
Zi mâ ber Muhammed aleyhisselâm

Temmet-il kitâb bi avn-illâh-il Vehhâb be târîh-i gurrei şehri receb-ül mürecceb fî sene-i pıçı ıl sene tis'a ve seb'îne / ve elf min ba'd-il-hicret-in Nebeviyyet-il Mustafaviyyeti sallâllahu aleyhi ve âlihi ve selleme elfi elfittahiyyeti ves-senâ' / hasb-el fermûde-i ref'et-penâh Ağamverdi Bik veled-i merhamet ve mağfirat-penâh Selman Akaa-i Karacalu min kabîle-i Acarlu / merkum-ı kalem-i şikeste-rakam kerdîd ümmîd ez kerem-i İzed-i Müteâl çunânest ki ez ser-i ferâgat u âfiyet / u hoş-hâlî mutâlaa nemâyed istid'â vu iltimâs ez zât-ı hamîdet-us sıfât-ı honendegon / u nuvîsendegon onest ki eger sehvî yâ hetâyî derin sahâyifât vâki' şudebâşed der durust nemûden gûşîde zeyl-i afvî beron pûşîde dârend ki ind-Allâh ind-Allâhi Resûl (inde Rasûlullâh olacak) zâyi' nehâhedşud / Ketebehuz-zaîf-un nahîf turâb-ı akdâm-ı gulâmân-ı Emîr-ül Mü'minin / Muhammed Bâkır ibn-i Muhammedî afâ anh.(*)

Bu dîvânda 317 gazel, 5 murabba', 4 muhammes, 1 tahmis, 1 müseddes, 1 terkip, 2 tercî', 41 kıt'a, 75 rubâî ve 1 müfret vardır. Gazellerin 22 tânesi, "Leylî vü Mecnun"dan alınmış olduğu cihetle dîvândaki gazellerin sayısı, 295 kalır. Bunlardan başka "Sabâ" redifli naatla Farsça ve İmâm Ali, Huseyn, Mûsa-l Kâzım, Muhammed-al Cevâd, Aliyy-al Hâdî, Hasan-al Askerî ve Mehdî'yi öven fârisî müsebba'da bu dîvâna alınmıştır.

Fuzûlî'nin ölümünden 113 yıl sonra Necef'te H. Ali Meşhedi hâdimlerinden Muhammed Bâkır tarafından yazılan ve imlâsında Âzerî lehçesinin husûsiyetleri muhafaza edilen bu nüsha, Konya nüshasından üç yıl önce ve Fuzûlî'nin ölümünden 18 yıl sonra yazılmıştır. H. Araslı, hazırladığı dîvânda, gene Leningrat yazmaları arasında bulunan ve 991'de (1589) yazıldığı tahmîn edilen nüshayla, 1857 Tebriz, 1913 Taşkent ve 1928 İstanbul tabı'larındaki nüsha farklarını da ilâve etmiştir.

*

Hazırladığımız dîvân'da, arzettiğimiz gibi, esas, bizdeki yazma olmakla beraber Prof. H. Araslı'nın bastırdığı dîvândan ve bu sûretle Leningrad Şarkıyat Ensititüsündeki külliyât içindeki 981 hicrîde yazılmış dîvândan ve gene Lenigrad'da bulunan 991 hicrîde yazıldığı tahmîn edilen dîvândan faydalandık. Bu sırada, 1959 yılında, Bakû'de Fuzûlî'yi anma törenine dâvet edilen Sayın Agâh Sırrı Levend, hicrî 980'de Avlunya'lı Dâvud oğlu Mahmud tarafından yazılan ve basımı (Foto - Sûret), getirdiler ve bize vermek lûtfunda bulundular. Metni, bu tıpkı - basımla da karşılaştırdık. Lüzum gördükçe Ali Nihad Tarlan'ın hazırladığı dîvâna ve bilhassa 68 yazmanın karşılaştırılmasıyla hazırlanan İş Bankası basımına da bakmayı ihmâl etmedik.

Basmalar içinde en doğru ve mükemmeli, İbn-ül Huseyn Asker-i Ordubâdî hattıyla olup 1266'da (1849-50) Tebriz'de taş basması olarak basılan dîvândır ki bundan da istifadeyi unutmadık ve pek lüzumlu yerlerde

(*) Uyumaz ve gaflet etmez Tanrı, başarı verdi de bu yazı işi, perşembe günü bitti. Bizden Muhammed aleyhisselâma binlerce övüş, binlerce esenlik. Herşeyi veren ihsan sâhibi Tanrı yardımıyla Mustafâ Peygamber'in, hicretinden bin yetmiş dokuz yıl sonraki recep ayının birine rastlayan Maymun Yılında kitap tamamlandı. Rahmetli ve Tanrı yargılamasına sığınmış. Acarlu kabîlesinden Selman Ağa oğlu esirgeyici Ağamverdi Bey emriyle yazısı kırık kalemimle yazıldı. Yüce Tanrı'nın kereminden umarım ki esenlikle, âfiyetle hoş bir halle okuyanlar ve yazanlar, güzel huyları muktezâsı bu kitapta bir yanlış ve noksan bulurlarsa düzeltmeye çalışarak affetme eteğiyle örterler ve bu da Tanrı ve Tanrı Elçisi yanında zâyi olmaz. Bu dîvânı, Tanrı suçlarını bağışlasın. Emîr-ül Mü''minin kullarının ayak toprağı zayıf ve nahîf Muhammed oğlu Muhammed Bâkır yazdı.

1328'de Ahmet Kâmil Matbaasında basılıp M. Fuat Köprülü'nün önsözü ilâve edilerek Yeni Şark Kütüphanesi tarafından 1924'de yayınlanan İstanbul basmasına da müracaat ettik. Bu nüsha farklarını şu remizlerle gösterdik:

K. Konya, Müze Kütüphanesindeki yazma,
E. Nizâmî Enstitüsünün bastırdığı H. Araslı tarafından hazırlanan dîvân,
N. Leningrat, Şarkiyat Enstitüsünde 981 tarihinde yazılmış külliyattaki dîvân,
L. Leningrat, 991 tarihli nüsha,
Bu üç nüshadaki nüsha farklarını, H. Araslı'nın hazırladığı dîvândan aldık,
F.S. Foto - Sûret (Tıpkı basım)
İş. B. İş Bankası basımı,
O. 1262 Tebriz taş basması, Ordubâdî hattı.

İstanbul basmasının nüsha farklarını "İst. basması", yahut doğrudan doğruya "İstanbul basması" diye gösterdik.

*

Burada, Leningrat Şarkiyat Enstitüsü yazmaları arasında bulunan külliyatı, 997'de (1588 - 9) temellûk eden "Hasan Kethuda" hakkında da kısaca malûmat vermemizi lüzumlu gördük.

Rûhî dîvânında "Der şân-ı Hasan Kethudâ Vekîl-i Vezir Sinan Pâşâ" başlıklı ve

Ruh-ı yâr gîb' oldu canlarda hurrem
Açıldı çemenzâr seyrîne âlem

matla'iyle başlayan bir kasîde var (s. 41-43). Rûhî, bu kasîdede Hasan Kethudâ'nın gül mevsiminde bir düğün yaptığını kaydetmektedir.

Hasan Kethudâ ol ser-efrâz-ı a'yân
Ki bezl ü keremde odur şimdi Hâtem

Umurun Vezîr âna kılmazdı tefvîz
Eğer olmasâ kâşif-î sırr-ı mübhem

beyitleriyle bu zâtın gene dîvândan anladığımıza göre 995'de (1587) Bağdat'ta oğluna mükellef bir düğün yaptırdığını öğrendiğimiz Sinan Paşa'nın

vekîli olduğunu anlatıyor. Bu vekâletten kasdı nedir, böyle bir memuriyet var mı? Bunu da gene Rûhi'den öğreniyoruz. Dîvânda bundan başka bir de "Der şân-ı Hasan Efendi Kâtib i Dîvân-ı Vezîr-i Mükerrem Sinan Pâşâ" başlıklı ve 15 beyitlik bir manzûme var ki Rûhî, bu şiirde Hasan Efendi'nin tekrar Bağdad'a gelmesi münâsebetiyle seviniyor ve bu zâtı, "Alaca karanlıkta kapısına gelen maârif erbâbının yüzüne lûtuf kapıcısı, murat kapısını açar. Dilerse gazel fennini yeniden ve başka bir tarzda îcâd edecek kadar kafiye perdâzdır. Eski münşîler, onun devrine erişselerdi söz fenninde onu üstâd edinirlerdi. Yüce zâtında isti'dad olmasaydı vaktin hâkimi yerine ve onun adına hükmedemezdi. Evliyâ Burc'una geldiğinden dolayı bütün Bağdad şâirleri bermurâd olacaklar" diye övüyor ki burdaki Hasan Efendi'nin, Hasan Kethudâ olduğu, bu zâtın, Sinan Paşa'nın Dîvân Kâtibi bulunduğu ve bu yüzden paşanın vekîlî sayıldığı, onun adına hükmettiği açıkça anlaşılmaktadır (s. 47).

Rûhî, Bağdad'a gönderdiği bir mektupta da,

Aceb ol ismi Hasen, hüsnü hasen, hulku Huseyn
Kethudây o melekî kadr ü melik-şan nicedir

diye bu zâtın hatırını sorar (s. 53, son beyit).

Dîvânı temellük eden Hasan Kethudâ, işte bu, şiirden anlayan, şuarâyı koruyan ve Sinan Paşa'nın Dîvân Kâtibi olan zattır.

*

Fuzûlî dîvânındaki nüsha farklarının çoğu, Âzerî lehçesinin zamanla ve yer değiştirmekle gösterdiği ayrılıklardan meydana gelmiştir. Men yerine ben, min yerine bin, ılduz yerine ıldız ve yıldız, kansı yerine kansı, kaysı, yahut hangi, handa ve haçan yerine kanda, kaçan gibi nüsha farkları, hep böyle dil husûsiyetlerinden meydana gelmiştir. Batı illerinde yazılan dîvânlarda, Âzerî lehçesi yerine İstanbul şîvesinin geçmesi de bu nüsha farklarını çoğaltmıştır. Fakat Fuzûlî, dîvânını bizzat tertîp ettiği ve yazmalar, birbirinden istinsâh edildiği için şifahî rivâyetlere dayanan ve ağızdan toplanan dîvânlar gibi bir mısraı tamamıyla değiştiren nüsha farkları yoktur, hattâ bir kelimenin yerine başka bir kelimenin gelmesi bile pek nâdirdir. Daha doğrusu böyle farklar, istinsah edenlerin yanlış yazmalarından meydana gelmiştir. Meselâ İstanbul basmasında,

Ney-i bezm-î gamım ey mâh ne bulsan yele ver
Oda yanmış kuru çeşmimde hevâdan gayrı

tarzında yazılan ve tabîî yanlış olan beytin doğrusu şudur:

Ney-i bezm-î gamım ey âh ne bulsan yele ver
Oda yanmış kuru cismimde hevâdan gayrı.

Biz, bastırdığımız dîvânda böyle kopyalardan meydana gelmiş yanlışları nüsha farkı olarak göstermeyi lüzumsuz bulduk. Ayrıca Âzerî lehçesinin husûsiyetlerini gösteren telâffuz farklarında da taassup göstermeyi faydasız bir ilim softalığı sayıyoruz. Bu devirde bile Âzerî lehçesi, Tebriz, Bakû, yahut Şebüster'de apayrı husûsiyetler gösterirken Fuzûlî'nin zamanında, yâni bundan dört asır önce Bağdat ve havâlîsindeki konuşma şeklini tesbite ne imkân vardır, ne ihtimâl, fakat imlâ husûsiyetlerinden açıkça görünen konuşma tarzını da İstanbul şîvesine değiştirmedik, meselâ "min, kancaru, handa, kansı, meni, men" tarzında yazılan kelimeleri bozmadık. Yalnız menğe, yahut banğa gibi en küçük ve lüzumsuz husûsiyetler üstünde de durmazdık. Transkripsyonu da bir kitabın ilmî olmasını, yâni yayılmamasını ve okunmamasını temîn eden birşey buluyoruz ve abes görüyoruz.

Gazellerin ve diğer şiirlerin vezinlerini, kitabın sonuna eklediğimiz cetvelde gösterdiğimiz gibi okunmasını kolaylaştırmak için imâleli hecelere aksan koyduk, "k" ve "g" den sonra aksan, bu harfleri incelteceği için bu harflerde olan çekişleri iki "a" ile gösterdik. Terkipleri bir "-" ile işaret ettik.

Hâsılı bastırdığımız dîvân, gerek en eski yazmaların farklarını göstermesi, gerek Fuzûlî'nin kasîdelerinden başka bütün Türkçe şiirlerini ihtivâ etmesi bakımından ilk tam ve doğru dîvândır.

Abdülbâki GÖLPINARLI

——— o ———

Not. 1

Ahdî Tezkiresinde, Kelâmî'nin hal tercemesinde şu sözleri okuyoruz: "Kerbelâ-yı pür belâdandır. Kurret-ül ayn-ı Seyyid-üs-sakaleyn a'nî Şah-ı şehîdân Hazret-i İmâm Huseyn radıyallâhu anh dergâh-ı felek-bârgâhında tekye-i Abdâlân-ı Rum olan hânkaah-ı dervîşân-penâhın pîr-i rûşen-zamîri ve çerâğefrûz-ı bedr-i münîri ve ferah-bahş-ı dilhâ-yı gam-zede olan Huseyn Dede hizmetlerine evân-ı cüvânîde irâdet-i sâdık.."

Kerbelâ'da türbe haremindeki tekke hakkında bu kayıt, ilk yazılı ve tarihî kayıttır sanıyoruz. Fuzûlî'nin oğlu Fazlî ile çağdaş olan Ahdî, gene çağdaşı Kelâmî'nin, gençliğinde, yâni tam Fuzûlî'nin zamânında bu tekkede Şeyh olan Huseyn Dede'ye intisâb ettiğini yazıyor. Halbuki Bektâşilerin uydurma rivayetine göre bu sıralarda tekkede Abdülmü'min Dede'nin Şeyh olması icâb eder. Bir de eğer Fuzûlî bu tekkede gömülü olsaydı Ahdî, hiç olmazsa "Fuzûlî merhumun da gömülü olduğu" gibi bir kayıt düşmez miydi? Rivâyetin tamamıyla uydurma olduğuna bu da yazılı bir delildir bizce.

Not. 2

Ser-râhip Kevork Terzibaşyan'ın Fuzûlî'ye dâir iki cilt Ermenice tetkikinin bir hülâsasını Karabet Hamparsumyan, bize vermek lûtfunda bulundular. Dîvân ve "Leylî vü Mecnun"dan başka Fuzûlî hakkındaki tetkiki 150 sahîfe tutmaktadır. 1928-1929'da H. Asadoryan Mahdumları Matbaasında basılmış olan bu eserin basılmamış iki cildi daha vardır. Üçüncü cilt Fuzûlî hakkında mütalâalardan, dördüncü cilt de Fuzûlî'nin tekmil eserlerinden meydana gelmiştir. Fuzûlî'ye ait etüd kısmında Fuzûlî'nin devri, o devirde edebiyat, hal tercemesi, Şâirin Türk olduğu, meta-fizik düşünce ve inancı, ahlâktaki mesleği tetkik ve tahlîl edilmektedir. Hareket mebdeine uygun bir sonuca varan bu tetkik, tamamıyla mistik bakımdan yapılmıştır. Yeni hiçbir bilgiyi ihtivâ etmemekle beraber Türkçe'ye nakledilerek yayınlanması faydasız bir külfet sayılmaz.

Not. 3

Önsözümüzde faydalandığımız kitapları kaydettik. Onun için ayrı bibliyoğrafya vermiyoruz. Ancak istifade ettiğimiz bazı dîvânların ve eserlerin nerelerde ve hangi numaralarla kayıtlı olduğuna dâir burda şu kısa cetveli sunuyoruz:

Ahdî Tezkiresi	: İstanbul Üniversitesi, Türkçe yazmalar,	No. 2604,
Fuzûlî Dîvânı	: Farsça, İst. Ü. F. yazmalar,	No. 853
Hayâlî "	: İst. Ü. T. yazmalar,	No. 1849, 855,
Kâtibî "	: " " F. yazmalar,	No. 1154,
Künh-ül Ahbâr	: " " T. "	No. 5959 (385. a—b),
Mecmua	: " " "	No. 1183,
Necâtî Dîvânı	: " " T. "	No. 3813,
Nevâî	: " " T. "	No. 2001.

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİM

Hamd-i bî hadd[1] ol mütekellim-i nutk-âferîne ki sefîne-i ümmîd-i sükkân-ı bıhâr-ı buhûr-ı nazmı temevvüc-i istigraak-ı "Veşşuarâu yettebiuhumul gaavûn"[2] müstagrak-ı girdâb-ı harman etmiş iken silsile-i istisnâ-i "İllellezîne âmenû"[3] bırağup şuarâ-yi islâmı sahîh-u sâlim sâhil-i necâta çekmiş ve sipâs-ı bî kıyâs ol nâzım-ı âsmân-u zemîne ki besmele-i nazmın efser-i fark-ı Furkaan[4] edip mezraa-i kulûb-ı ehl-i irfâna nihâl-i meveddet-i kelâm-ı mevzun tikmiş. Nazm:

Zihî sânî' ki levh-i câna kilk-i hüsn-i tevfîkı
Ezelden iktizâ-yı nazm-ı can-perver rakam kılmış
Kemâl-i şi'r kesbî mümkin olmaz olmadın[5] giryan
Anâ minnet ki tab'-ı nazm lütfetmiş kerem kılmış

* * *

Mübdiî kez hâme-i tevfîk-ı û dâred rakam
Safha-i idrâk-i erbâb-ı suhan nakş-ı heyâl
Tab'-ı mevzûn ez elâmethâ-yı lûtf-ı hâs-ı ûst
Nîst çün ilm-î diger makdûr-i kesbi in kemâl[6]

* * *

Nusebbihu men ehden nüfûsi ilel münâ
Ve kaddere işkâlel umûrı ve hallehâ
Nukaddisu men levlâ inâyeti fadlihî
Lemâ allemel esmâu Âdeme küllehâ[7]

Dürûd-ı nâ ma'dûd ol muhâtab-ı kelâm-ı mu'ciz nızâma ki fünûn-ı şi'ri[8] "Ve mâ allemnâhuş şi're ve mâ yenbagıy leh"[9] merdûd-i tabâyi' kılmış iken lisân-ı hikmet-beyân-ı "İmne mineş şi'ri lehikme" takrîr-i dil-pezîriyle makbûl-i kulûb-i ehl-i hâl etmiş ve senâ-yı bî riyâ ol kaafiye-i nazm-ı enbiyâya ki adem-i iltifatlarıyla rütbe-i şi'r pâye-i ihânetde kalmış iken[10] seâdet-i intisâb-ı şerîfleriyle filcümle derece-i i'tibâra yetmiş. Nazm:

---

1. ve senâ-yı bî add: N, 2. Şairler, ziyankârlara, kötü kişilere uyarlar. Sûre XXVI (Şuarâ), âyet. 224, 3. Ancak inananlar müstesnâ... Aynı sure âyet 227. 4. Ferkadân: L, 5. bî meded andan: E, olmadın andan: L,

6. Öyle bir eşsiz, örneksiz yaratıcı ki söz erbabının idrâk sahifesine hayal yazısı, onun başarı veren kalemiyle yazılmıştır. Mevzun tabiat, şâirlik kaabiliyeti, onun özel lûtuf alâmetlerindendir. Çünkü bu yüceliği kazanmak, başka bilgiler gibi, insanın kudreti dahilinde değildir. L. da bu kıt'anın ilk ve son mısrâları yoktur. 7. İnsanları, diledikleri şeye ulaştıran, işleri takdir ve tertip eden, bağlayıp çözeni noksan sıfatlardan arı biliriz. Lûtfu yardım etmeseydi Âdem'e eşyânın adlarını belletmez, o da bilemezdi. 8. mazmûn-ı: E, L, 9. Ona şiir öğretmedik, zaten şiir, ona lâyık da değildir. Sûre XXXVI (Yasîn), âyet. 69, 10. Şüphe yok şiirin bir kısmı da hikmettir (Hadis).

Şi'r şehdiyle leb-î can - perverin ter kılmamış
Ol dür-î dürc-i Ene afsah'ki[1] hikmet dâyesi

Şi'r bir zîverdir ammâ biz gibi[2] nâkıslara
Ol ki kâmildir anı muhtâc-ı zîver kılmamış

* * *

Ahmed-î mursel on - ki der âlem
Her çi bâşed tufeyl-i hilkat-i üst
Rutbe-i şi'r hem ezûst bulend
Mihak-i covher-i nubuvvet-i üst[3]

* * *

Esnâ alâ hayr-il enâmı Muhammedin
Keşefed duca bi zıyâi bedri cemâlihî
Bi senâihî rufıat medâricu kadrunâ
Hussat tahhıyyetunâ aelyhi ve âlihî[4]

Ammâ ba'd râkım-ı tesvîdât-ı sahâyıf-i isyân Fuzûlî-i nâ-tüvan bu tarz ile beyân-ı hâl ve bu nehc ile şerh-i mâ fil bâl eder ki çün zevrak-ı vücûdum bâdbân-ı tabîat birle deryâ-yı tufûliyyetten sâhil-i idrâk ü ihsâsa yetdi ve tahrîk-i hevâ vü heves birle âteş i cünûn[5] iştiâl bulup harâreti cân-u cenâna[6] te'sîr etdi. Ve râyız-ı ıktizâ-yı kemal-i ma'nevî inân-ı tevsen-i ikbâlimi cânib-i iktisâb-i âdâba mün'atıf kılıp ve âftâb-ı hikmet cevher-i tab'ıma eser-i tahsîl-i maârif salıp rağbet-i kesb-i edeb kıldıkda ve gül-i bahtım kesb-i hüner hevâsiyle açıldıkda ma'den-i cevâhir-i iktisâb-ı kemâlim bir debistân-ı cennet - nişân idi ki sahn-ı lâtîfi sufûf-ı gılmân ile huld-i berinden haber verirdi. Ve metâli'-i[7] ahter-i husûl-i ikbâlim bir mekteb-i mühezzeb idi ki fezâ-yi şerîfi serv-kad sanemler birle câna cinân müjdesin yetürür idi.

Sahn-ı lâtîf-u hûban der vey nişeste saf saf
Dîdar-ı şon mübârek hemçün sûtûr-ı mushaf
Hurşîd-i levh çün meh her yek nihâde der pîş
Berk-i kitâb çün gül her yek girifte ber kef[8]

Emmâ henûz ol nev-reslerde nezâket-i tab'dan tâb-ı iktisâb-ı dekaayık-ı ulûm ve tâkat-ı meşakkat-ı ta'lîm-i hakaayık-ı hudûd-ü rüsûm o'mamağın

1. Ben Arab'ın en fasihiyim (Hadis).
2. kimi: E, O, 3. Dünyâda ne varsa Muhammed Peygamber için yaratılmıştır; herşey ona muhtaçtır. Şiir rütbesi de onun yüzünden yücedir. Çünkü onun peygamberlik cevherinin mehengidir. 4. İnsanların hayırlısı Muhammed'i överim. Karanlıklar, onun dolunay yüzünün ışığıyla aydınlandı. Değer derecelerimiz, onu övmekle yüceldi. Övüşlerimiz ancak ona ve soyuna aittir. 5. sabâvet: F, sabvet: F. S, 6. cihâna; O, 7. matla-ı: O, F. S, 8. lâtîf bir sâha. Orada güzeller saf-saf oturmuşlar; yüzleri, mushaf satırları gibi kutlu. Ay gibi, her biri, güneş levhini önüne koymuş, her biri, gül gibi kitap yaprağını ele almış.

mahfel-i behişt âsârlarında hemîşe eş'ar-ı âşıkaaneden gayrı nesne okunmazdı ve mütâlaa ettikleri evrakta ciğer-sûz gazellerden gayrı bir hat bulunmazdı.

Şi'r bir ma'şukadır hüsn-î ibâret zîveri
Cân-ü dilden nâzenin mahbûblar âşıkları

Ol tâife-i girâmî müdâvemet-i sanâyi'-i eş'âr ile ve muvâzabat-ı letâif-i güftâr ile hem hüsn hâlâtından vukuf bulmuşlardı ve hem ışk kemâlâtından haberdâr olmuşlardı. Kıt'a:

Ey hoş ol kim tab'-ı mevzûniyle bahs-i şi'r eder
Hûb - rûlar vâkıf-ı maznûn-ı eş'âr olalar
Dîmedin fehmîdeler keyfiyyet-î esrâr-ı ışk
Âşık-ı bîçâre hâlinden haberdâr olalar

Men ki safha-i cibilletimde rûz-i ezelden kilk-i kazâ harf-i mahabbet-i nazm rakam kılmışdı ve hadîka-i hilkatımda bidâyet-i fıtratdan tohm-ı meveddet-i mevzûniyyet ekilmişdi, ol mecmaın sehâb-ı imtizâcından nihâl-i tabîatım nem çekip ızhâr-ı isti'dâd-ı nazm etdi ve ol mahfelin hevâ-yı ihtilâtından gülbün-i cibilletim ser-sebz olup mezraa-i mizâcımda gül-i mezaak-ı şi'r bitdi.

Şâhed-î nazm serâperde-i kuvvetde iken
Kıldı ol bezmi görüp fi'l fezâsına hırâm
Gonceler gönlünü açmâğa letâfet birle
Bülbüle verdi sabâ ruhsat-ı takrîr-i kelâm

Lâcerem andelîb-i şeydâ gibi sermest oldum. Ol güllere karşı terennüm etmeğe isti'dâd-ı fıtratdan ruhsat buldum. Ufuk-ı tab'ıma[1] hilâl-i mevzûniyyet tulû' edip ol hurşîd - veşlerden iktibâs-ı nûr-ı şevk etmeğin gün günden bir gaayete mütezâyid oldu ki az müddet eşi'a-i envâr-ı nazmım ile çok şehirler ve vilâyetler doldu.

Kıt'a

Sıyt-i fasâhat ile sözüm dutdı âlemi
Ben mehd-î i'tibârda tıfl-ı zebun henûz
Bûy-ı hoşumla oldu muattar dimâğlar
Ben nâfe-i vücûdda bir katre hun henûz[2]

Zaman zaman sevdâ-yi şi'r sâyir ef'âlime gaalib düşüp ve gürûh-ı Leylî-veşler,[3] Mecnun gibi istimâ-i şi'r için başıma çuhuşup[4] şâirliğim mukarrer oldu ve şöhret-i tâm buldu.

Tabîat şöhre-i şehr olmağa meyl-î temâm etdi
Ne pinhân eyliyem sevdâ beni rüsvâ-yı âm etdi

1. tab'ımda: E, F. S, 2. ikinci beyit, L. da yok, 3. güruh güruh: E, F. S. Leylî-veşan: N, L, F. S, 4. üşüp: E, F. S.

Bu hâle mukaarin meşşâta-i himmetim revâ görmedi ki muhaddere-
i hüsn-i nazmım pîrâye-i maârifden hâlî minassa-i dehrde cilve kıla ve
sarrâf-ı isti'dâd-ı ulüvv-i rif'atım rızâ vermedi ki rişte-i silk-i şi'rim cevâ-
hir-i ilmden ârî gerden-bend-i âlem ola. Zirâ ki ilmsiz şi'r esâsı yok dîvâr
gibi olur ve esâssız dîvâr gaayetde bî i'tibâr olur. Pâye-i şi'rimin hilye-i
ilmden muarrâ olmağın mûcib-i ihânet bilip ve ilmsiz şi'rden kaaleb-i bî
rûh gibi teneffür kılıp bir müddet nakd-i hayâtım sarf-ı iktibâs-ı funûn-ı
ulûm-ı aklî ve naklî ve hâsıl-ı ömrüm bezl-i iktinâ-yı fevâid-i hikemî ve
hendesi kılmağın mürûr ile leâlî-i esnâf-ı hünerden şâhed-i nazmıma pîrâ-
yeler mürettep kıldım. Ve tedrîc ile tetebbu'-ı ehâdîs-ü tefâsîr edip fazîlet-
i şi're mezemmet isnâdı naks-ı himmet olduğunun hakıykatin bildim.

Şi'r zevkından olmayan âgâh
Ehl-i nazmı mezemmet eylemesün
Kendü cehlîne i'tiraf etsin
Her kerâmâta sihr söylemesün

Elkıssa esbâb-ı ihtirâ'-ı fünûn-ı nazm cem' olup muktazî-i zuhûr-ı
âsâr olduğu zamanlarda her dem dest-i kudretim muhteraât-ı masnûadan
gerden-i kâinâta bir hamâil asardı. Ve her sâat seyyâh-ı tabîatım hadâyık-
ı müellefât-ı bedîadan bir gülistâna kadem basardı. Bir gün bir nigâr-ı
müşkin-hat ki dâne i hâline müşk-i Huten[2] demek hatâ idi ve zülfü reş-
kinden nâfe-i Tâtâr'ın `rûzgârı karâ idi. Serv-i revan gibi hırâman - hırâ-
man ben üftadesine sâye-i merhamet saldı ve şîrin - şîrin kelimât[3] ile hâ-
tırım sorup gönlüm aldı. Esnâ-yi muhâveret ve hîn-i musâhabetde eyitdi
ki: İy şükûfe-i bûstân-ı fasâhat ve iy sebze-i nevbehâr-ı hüsn-i ibâret, li lâ-
hilhamd irâde-i tevfîk-ı sübhânî ve meşiyyet-i te'yid-i rabbânî memâlik i
fünûn-ı nazm u nesr teshîrin sana müyesser etmişdir, nevbet-i riyâset-i
ekaalîm-i suhan tedrîc ile sana yetmişdir. Eğerçi Arab'da ve Acem'de ve
Türk'de yegâne kâmiller çokdur, ammâ sen gibi cemî'i lisâna kaadir câ-
mi'i fünûn-ı nazm-u nesr yokdur. Hâlâ ki miftâh-ı zebânın rûy-i rûzgâra
ebvâb-ı feyz açmakda ve gavvâs-ı tab'ın havâss u avâma deryâ-yı fasa-
hatdan cevâhir-i belâgat çıkarıp saçmakdadır. Ehâlî-i âlemden bâ'zı, leâlî-
i münşeât ve muammeyâtından feyz almışlar ve ba'zı mesnevî[4] ı kasâyid-
den temettu' bulmuşlar ve ba'zı fârisî gazellerin nakş-ı zamîr etmişlerdir
ve Arabî recezlerin zevkına yetmişler. Hâşâ ki Türk - zâde mahbûblar
feyz-i nazmından behre-mend olmayalar ve tâife-i Etrâk sâhib-mezakları
bûstân-ı kelâmından şükûfe-i divân-ı gazelin bulmayalar. Bu sebebden
tarh-ı binâ-yı tabîatın[5] kaabil-i kusûr ola ve bu vâsıtadan bünye-i isti'dâd-
ı kemâlin rahne bula.

1. İktinâ'-ı: N, 2. Çin: N, L, F. S. 3. Kelimatlarla: N, 4. ve: İ, Mesnevî kasâyidünden. F, S, 5. camiin; N, cemiyetin: L.

Gazeldir safâ-bahş-ı ehl-î nazar
Gazeldir gül-î bûstân-ı hüner
Gazâl-i gazel saydı âsan değil
Gazel münkirî ehl-i irfan değil

Gazel bildirir şâirin kudretin
Gazel arturur nâzımın şöhretin
Gönül gerçi eş'âra çok resm var
Gazel resmin et cümleden ihtiyâr
Ki her mahfilin ziynetîdir gazel
Hıred-mendler san'atıdır gazel
Gazel dî ki meşhûr-ı devrân ola
Okumakda yazmakda âsân ola

Elhak bu kelimât-ı dil-pezîri ki ol bî-nazîrden işitdim, mazmûn-ı kelâmın
mahz-ı nasîhat görüp îcâb-ı iltimâsına ikdâm etdim. Ammâ ıktizâ-yi zamân
kemâl-i istignâya[1] ruhsat vermedi ki sarrâf-ı hıred, nakd-i evkaatı[2] sarf-ı te-
sânîf-i mu'tebere etmekde iken bu cüz'iyyâta zâyi' ede. Ve şehbâz-ı tabîat
muazzam saydlar gözedirken bir muhtasar şikâr ardınca gide. Nâçâr mah-
mel-i i'tibârımda bu ilâve lâzımdır deyû[3] zamân-ı tufûliyyetimde sâdır olup
müteferrik olan gazellerden bir muhtasar dîvân cem'etmek salâhın gördüm
ve ol vaktde benden[4] iltimâs ile ahzedenlerden[5] iltimâs ile aldım ve sûret-i
cem'in[6] ihtisâr üzere bitürdüm.[7] Ümmîddir ki ashâb-ı fasâhat ve erbâb-ı be-
lâgat müşâhede ve mütâlaa kıldıkda menşe' ve mevlidim İrâk-ı Arab olup te-
mâmî-i ömrümde gayrı memleketlere seyâhat kılmadığıma vâkıf oldukda bu
illeti mûcib-i sükut-ı i'tibâr bilmeyenler ve mahall-ü makaamıma göre rütbe-
i isti'dâdıma hakaretle nazar kılmayalar. Zîra i'tibâr-ı vâtan isti'dâd-ı zâta
te'sir etmez ve toprakda yatmakla tılâdan cilâ gitmez. Ne ehl-i bilâd olmağı-
la nâdan sâhib-i kabûl olur ve ne beyâbanlarda dânâ kaabil-i vahşet olur.[8]

Eger ömrhâ merdum-î bed- sirişt
Buved hemdem-i hûriyan der behişt
Der on mahfel-î pur safâ rûz-u şeb
Zi Cibrîl honed fünûn-ı edeb
Ber on i'tikaadem ki encâm-ı kâr
Nekerded ezû cuz bedî âşikâr
Ve ger sâlhâ govher-i tâbnâk
Futed hâr-u bî kadr ber rûy-i hâk
Ber onem ki kemter nişîned gubâr
Zi hâkeş ber âyîne-i i'tibâr
Çü ez hâk hîzed hemon govherest
Şehonrâ berâzende-î[9] efserest[10]

1. istiğnâ-yı: E, istignâ: F. S, 2. evkatımı: L, 3. deyûp, E, 4. menden: F. S, 5. alanlardan: E, F. S, 6. cem'iyyeti: L, F. S, 7. yetürdüm: O, F. S, 8. kabûl: E, O, F. S, 8. kılur: E, O,9. berendâze-i: F. S, 10. Yaratılışı kötü adam, cennette ömürler sürüp hûzîlerle düşse kalksa, o tertemiz yerde gece-gündüz Cebrail'den edep fenleri okusa inancım şu ki sonunda ondan kötülükten başka birşey meydana gelmez. Parlak bir inci yıllarca yeryüzüne düşüp hor-hakir bir halde kalsa gene fikrimce kadir ve itibar aynasına pek az toz konar, topraktan çıkarılınca gene o incidir, gene padişahların tacını bezer.

Tevakku'budur ki umûmen ehâlî-i izz-ü i'tibârdan, husûsen bülegaa-yı Rûm ve fusahâ-yi Tâtâr'dan ki eğer şâhed-i hüsn-i ibâretimde ol diyâ-rın elfâz-u ibâretlerinden zîver olmasa ve muhaddere-i nazmım ol milkle-rin lâtâif ve[1] darbül mesellerinden ziyb bulmasa bu dâîyi[1] ma'zur buyu-ralar. Zîrâ her memleketin ehline âriyetden âr gelür ve her tâifede her ne kim var ise tetebbu'-ı agyârı mûcib-i gayret bılür; bu diyârın ıstılâhâtı gay-re makdûr olmamak özr-hahımız yeter, bîhûde taarruzdan ne biter?

Lillâhilhamdi vel minne ki hâk-i Kerbelâ sâir memâlik iksîrinden eş-ref olduğu ma'lûmdur ve rütbe-i şi'rimi her yerde bülend eden hakıykat-de bu mefhûmdur.

İlâhî, bu mahabbet - nâme-i nâmî ve bu ferzend-i dil - bend-i girâmî ki zâde-i tab'ı füsun - sâz ve netîce-i idrâk-i sûz-u küdâz birle azîmet-i gur-bet etdi ve cevâhir-i, mâ'nî verip akmışa-i tahsîn almağa fezâ-yi âleme mahmel-i ticâret yürütdü. Netekim tevfîk-ı inâyet hemrâh edip mazîk-ı ademden nüzhet - gâh-ı vücûda getürdün, merhamet muâvenet edip vâ-dî-i gaybetden[2] bâdiye-i şûhûda yetürdün, ne diyâra gitse ve ne vilâyete yetse makdem-i şerîfin mübarek ü meymûn ve matla'-ı[3] lâtîfin huceste vü hümâyûn edesin.

İlâhî; bu mahbûb-ı cihan-peymâyı ve bu şâhed-i ra'nâyı ki meşşâta-i lûtfun ruhsârına ziynet vermişdir ve hilye-i tevfîkın pîrâye-i hüsnün rüt-be-i kemâle yetürmüşdür, umûmen ehl-i fesâddan, husûsen üç tâife-i bed-nihâddan hısn-ı himâyetinde masûn ve mahrûs edesin. Biri ol kâtib-i nâkaabil ve mümlî-i câhil ki hâme-i muhâlif-tahrîri tîşe-i bünyân-ı ma-ârifdir, gâh bir nokta ile mahabbeti mihnet gösterir ve gâh bir harf ile ni'meti nıkmet okudur.

Tebbet yedâ kâtibin levlâhu mâ haribet
Ma'mûretin üssiset bil ilmi vel edebi
Erdâ minel hamri fî ifsâd-i nüshatihî
Testazhırül aybe tagyîren minel inebi[4]

* * *

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin
Ki fesâd-ı rakamı sûzumuzu şûr eyler
Gâh bir harf sukuutiyle kılur nâdirî[5] *nar*
Gâh bir nokta kusuriyle gözü[6] *kûr eyler*

* * *

1. i: E, dâîni: E, F. S de yok, 2. gaybden: F. S. 3. müşahede-i: N, F. S, mütalaa-i: L,
4. Elleri kurusun o kâtibin ki o olmasa ilim ve edeple kurulan mâmur'e harab olmaz. Yazdığını öyle bozar ki bu bozuş, şaraptan da kötü tesir eder. İneb (üzüm) kelimesini bozar da ayıp halinde göstermeye kalkışır, öyle bir berbat hale sokar (F. S de: gaybi), 5. Nâsırı: N. O, F. S, 6. gözün: N. F. S,

Bâd ser-geşte besân-ı kalem on bî ser-u pâ
Ki buved tîşe-i bunyân-ı maârif kalemeş
Ziynet-i sûret-i lafzest hateş liyk çi sûd
Perde-î şâhed-i ma' nîst sevâd-ı rakameş[1]

Biri ol nâkıs-ı bed-sevâd ki tab'-ı nâ'-mevzûniyle mecâlis-ü mehâfil-de da'vâ-yi[2] isti'dâd kılıp şi'r okudukda nazmı nesrinden seçilmeye ve edâ-yı süstü ile şâhed-i mâ'nî cemâlinden nikaab açılmaya.

Kem min[3] *lisânin sakîmin min tasarrufihî*
Sâret[4] *leâli ukuudin nazmı menşûrâ*
A'rel kazâyâ anil intâci mantıkıhî
Tasrîfihî kallebel mazmûmi meksûrâ[5]

* * *

Burîde bâd zebanî ki der fazâ-yi suhan
Ezû mebânî-i efkâr munhedim kerded
Zi inkılâb-ı tesarîf-i lehce-î bed-i û
Vücud-i husn-i ibârât mün'adim kerded[6]

* * *

Bî nasîb olsun naîm-î huldden ol zîşt kim
Nâ-mülâyim lehcesi mevzûnu nâ mevzûn eder
Tîşe i lafzı bina-yi nazmı vîrân eyleyip
Süst güftârı fasâhat ehlinî mağbûn eder

Ve biri ol hâsid-i cefâ - pîşe ve muânid-i hatâ - endîşe ki tab'-ı nâ-mevzûniyle da'vâ-yi şi'r ede, ammâ dekaayık-ı eş'âra sâhib-şuûr olmaya ve idrâk-i rekîkiyle lâf-ı nazm ura, ammâ hakaayık-ı güftâra râh-ı tasar-ruf bulmaya. Lâcerem hased, dide-i insâfın kûr edip idrâkine i'timad ede[7] ve câhiller huzurunda bîhûde[8] lâflar urup ve herze dahller eyleye. Tâ kim şi'rden zevk-ı istimâ gide.

Meâsimu hussâdil kelâmı azîmetün
Basiretuhum mahz-ıd dalâleti fil melâ
Tazyî'u murââtis sanâyi'i beynehum
Tüseddedü minhâcil vusuli ilel ulâ[9]

* * *

1. Kalem gibi başı kesilsin, başı dönsün, perişan olsun o kâtibin ki kalemi, maârif kazmasıdır. Yazısı sözün görünüşünü süsler, ama ne fayda?. Yazdığı yazı, manâ güzelinin yüzünü örter. 2. istid'â-yı: F. S, 3. Kellet: (Dilsiz olsun o kötü dil ki), 4. Ve sâret: F, S, 5. Nice kötü dil vardır ki tasarrufiyle nazım incilerinin dizileri dağılır, nesir olur, peltek dili şiiri nesir yapar. Mantıki kaziyeleri neticesiz bırakır. Dildeki tasarrufu ötreyi esre haline kor, değiştirir, 6. Söz sâhasında düşünce yapılarını yıkan dil, kesilsin. Kötü lehçesinin değişik tasarrufiyle güzel sözlerin varlığı yok olur, gider. 7. eden câhiller: F. S. 8. bîhûde bîhûde taaruzlar ede ve herze: E, F. S, hey - herze: F. S, 9. Söze hased edenlerin suçları pek büyüktür, görüşleri bile halk içinde azınlıktan ibârettir. Aralarında sanatlar kaybolur gider, yüceliğe ulaşma yolu, onlara bağlanır.

Âh ez on bâdiye-peymâ-yi beyâbân-ı hased
Ki nedâred dil-i zulmâniyeş ez irfan nûr
Çün anâkib be du beytî ki behem mîbâfed
Hışrâ dîde bih ez bâni-i Beyt'ül ma'mur
Ayb başed heme câ matrah-ı medd-i nazareş
Kerded ez gerd-i hased dîde-i insafeş kûr[1]

* * *

Hazandır gülşen-i irfâna hâsid
İlâhî kâsidi hâr eyle dâim
İşîdir ma'rifet ehlîne âzâr
İlâhî hâsidi zâr eyle dâim

Ve rahmet-i Îzed ol halâl-zâde-i pâk-i'tikaada kim bir nev-res[2] şâhed müşâhede kıldıkça[3] a'lâsının hilye-i tahsîn ile cemâl-i kemâline ziynet yetüre ve ednâsının şâne-i mürüvvet birle zülfü hatâsından ıkd-ı uyûbın çıkarup âyîne-i kudretden[4] saykal-i ihsân ile noksan[5] gubarın götüre, Vallâhul[6] müsteân ve aleyhit tekelân, bi mennihî ve keremih[7]

1. Ah o haset çölünde yelip yortan kişiden; hased edenin kapkara gönlünde irfan nuru yoktur. Bu çeşit kişiler, örümcekler gibi bir iki beyit ördüler mi, kendilerini Beyti mâmurun yapıcısından daha yüksek görürler. Hasetçinin gözü her yanda ayıp görür, insaf gözü haset tozuyla kör olmuştur.

2. Bu nev-res şâhedlere müşahede: N. F. S, 3. kıldıkda: L. 4. Kadrinden: L, 5. Noksan-ı okunabilir, 6. Bu son kısım N ve L nüshalarında yoktur. 7. F. S. de buraya, 977 Muharreminin üçüncü günü yazıldığı kaydedilmiştir (s. 12).

Gazeller

— A —

I

Kad enâr-el ışkı lil uşşâkı minhâc-il hüdâ
Sâlik-î râh-ı hakıykat ışka eyler iktidâ

Işkdır ol neş'e-î kâmil kim andandır müdâm
Meyde teşvir-i harâret neyde te'sîr-i sadâ

Vâdi-î vahdet hakıykatde makaam-ı ışkdır
Kim müşahhas olmaz ol vâdîde sultandan gedâ

Eylemez halvet - serây-ı sırr-ı vahdet mahremi
Âşıkı ma'şûkdan ma'şûku âşıkdan cüdâ

Ey ki ehl-î ışka söylersin melâmet terkin et
Söyle ki mümkin midir tagyîr takdîr-î Hudâ[1]

Işk kilkî çekdi hat harf-î vücûd-ı âşıka
Kim olâ sâbit Hak ısbâtında nefy-î mâadâ

Ey Fuzûlî intihâsız zevk buldun ışkdan
Beyledir her iş ki Hak âdiyle kılsan ibtidâ

II

Yâ men ahâta ilmuk-el eşyae kullehâ
Ne[2] ibtidâ sanâ mutasevver ne[2] intihâ

Kim verse can yolunda bulur hâk[3]-i makdemin
Gûyâ ki hâk-i râhınadır nakd-i can behâ

Sensin kılan mezâhir-i ümmîd-ü[4] bîm edip
Musâ'nı îlm genci asâsını ejdehâ

Senden buluptur Ahmed-i Mürsel makaam-ı kurb
Tahsîn-i yâ vu sîn ile teşrif-i Tâ vu hâ

Ya'kûb'da nişâne-i şevkın gam-u elem
Yûsuf'da neş'e-î nazarın behcet-ü behâ[5]

Bulmazdı kahrın açmasa hân-ı siyâsetin
Hel min mezîd lokmasına dûzah iştihâ

Yârab belâ-yı kayda Fuzûlî esîrdir
Ol bî-dilî bu dâm-ı küdûretden et rehâ[6]

1. Kaza: N, F. S. 2. Nî: K. F. S, 3. hâk olup makaam: N, L, F. S, 4. vehm edip: N, 5. bakaa: N, L, F. S, 6. Ol mübtelâyı kayd-ı küdûretten et rehâk: K,

III

Yârab hemîşe lûtfunu et reh-nümâ bana
Gösterme ol tarîkı ki yetmez sana bana

Kat'eyle âşınalığım andan ki gayrdir
Ancak öz âşınâların et âşinâ bana

Bir yerde sâbit et kadem-î i'tibârımı
Kim rehber-î şerîat olâ muktedâ bana

Yok bende bir amel sana şâyeste âh eğer
A'mâlime göre vere adlin cezâ bana

Havf-u haterde muztaribam var ümîd kim
Lûtfun vere beşaret-i afv-u atâ bana[1]

Ben bilmezem banâ gereğin sen hakîmsin
Men'eyle verme her ne gerekmez sanâ bana

Oldur banâ murâd ki oldur sanâ murâd
Hâşâ ki senden özge olâ müddeâ bana

Habs-ı hevâda koyma Fuzûlî - sıfat esîr
Yârab hidâyet eyle tarîk-ı fenâ bana

IV

Zihî zâtın nihân u ol nihandan mâsivâ peydâ
Bıhâr-ı sun'una emvâc peydâ ka'r nâ-peydâ

Bülend-ü pest-i âlem şâhid-î feyz-i vücûdundur
Değil bîhûde olmak yoğiken arz-u semâ peydâ

Kemâl-i hikmetin ızhâr-ı kudret kılmağa etmiş
Gubâr-ı tîreden âyîne-î gîtî-nûmâ peydâ

Demâdem aks alur mir'ât-ı âlem kahr-u lûtfundan
Anınçün geh küdûret zâhir eyler geh safâ peydâ

Gehî toprağa eyler hikmetin bin meh-likaa pinhan
Gehî sun'un kılur toprâğdan bin meh-likaa peydâ

Cihan ehlîne tâ esrâr-ı ilmin kalmaya mahfî
Kılupdur hikmetin küffâr içinde enbiyâ peydâ

Nisâr-ı şefkatındır kim olâ ızhâr-ı hamdinçün
Fuzûlî tîre - tab'ından kelâm-ı can-fezâ peydâ

1. F. S. de. bu beyit yok.

V

Aşrakat min felek-il behceti şemsen ve behâ
Meleel âlemi nûren ve sürûren ve behâ

Çıkdı bir gün ki ziyâsında temâmî-i rüsül[1]
Oldu mahv eyle ki hurşîd şuâında sühâ

Oldu bâzâr-ı cihan revnakı bir dürr-i yetîm
Ki değil îki cihan hâsılı ol dürre behâ

Rütbe-i hikmet-i mi'râc-ı kemâlîne göre
Hukemâ fırkası dun felsefe cem'i süfehâ

Münhi-î ma' rifeti hâl diliyle dâim
Kılur ehl-î Hak'a esrâr-ı hakıykat inhâ

Nice takrîr[2] edeyim[3] vasfını bir[4] şâhın kim
Ana evsâf ola Yâsîn-ü muarrif Tâhâ

Ey Fuzûlî reh-i şer'îni dut ol râhberin
Bu tarîk ile dalâletden özün eyle rehâ

VI

Ey olup[5] mi'râc burhân-î ulüvv-i şan sana
Yîre inmiş gökden istikbal içün[6] Kur'an[7] sana

Hîn-i da'vî-i nübüvvet[8] müddeî ilzâmına
Câhil iken il senin ilmin yeter burhan sana

Kilk-i hükmün çekdi harf-î sâir-i edyâna hat
Hükm isbât etdi nefy-î sâir-i edyan sana

Bâkî-î mu'ciz ne hâcet dîn-i Hak isbâtına
Âlem içre mu'ciz-î bâki yeter Kur'an[7] sana

Vasf-ı Cibrîl-î emîn etmiş kabûl-i hidmetin[10]
Sırr-ı Hak keşfîne ânınla[11] yetûp ferman sana

Sensin ol hâtem ki ref'etmiş cemî'-î hâtemi[12]
Hâtem-î hükm-î risâlet dapşurup devran sana

Ol kadar zevk-ı şefâat cevher-î zâtında var
Kim gelür arz-ı hatâ ma'nîde yüz ihsan sana

Mâh-ı nevir yoksa sen kıldıkda[13] seyr-î âsman
Kaldırıp parmak getürmüş âsman îman sana

Yâ Nebî lûtfun Fuzûlî'den kem etme ol zaman
Kim olur teslîm miftâh-ı der-î gufran sana

1. temâmî mürsel: K, 2. ta'rîf: K, 3. edeyim: F. S, 4. ol: K,
5. bolup: O, olan: K, 6. edüp: K, F. S, 7. Furkan: K, 8. mahabbet: F. S, 9. hikmetin: O, Bu beyit F. S. de yok, âyetle: K, 10. hâkimi: F. S, Kıldıkca: K, O, itdükde:

VII

Kâr-ger düşmez hadeng-î ta'na-î düşmen bana[1]
Kesret-î peygânın etmiştir demürden ten bana

Ol menem seng-î melâmetden kim âlup[2] çevremî
Oldu zencîr-i cünun bir kal'a-î âhen bana

Andanam rüsvâ ki seylâb-ı sirişkim çâk edip
Zahm-ı tıygın kaanı giydirdikçe pîrâhen bana

Dem-bedem şem'-î cemâlinden münevver olmasa
Ey gözüm nûru gerekmez dide-î rûşen bana

Hîç meskende karârın yokdurur ol zêvkden
Kim kaçan hâk-î ser-î kûyun olâ mesken bana

Başda bir serv-î semen-ber vaslının sevdâsı var
Sûd kılmaz bağ-ban nezzâre-î gülşen bana

Ey Fuzûlî odlarâ yansun bısât-ı saltanat
Yiğdir andan Hak bilür bir gûşe-î külhan bana

VIII

Ey melek-sîmâ ki senden özge hayrandır sana
Hak bilir insan demez her kim ki insandır sana

Vermeyen cânın sana bulmaz hayât-ı câvidan
Zinde-î câvîd ana derler ki kurbandan sana

Âlemi pervâne-î şem'-î cemâlin kıldı ışk
Cân-ı âlemsin fidâ her lahza bin candır sana

Âşıka şevkınla can vermek iyen âsan değil
Çün Mesîh-î vâktsın can vermek âsandır sana

Çıkma yârım gîceler agyâr ta'nından sakın
Sen meh-î evc-î melâhatsın bu noksandır sana

Pâdşâhım zulm edip âşîk seni zâlim demiş
Hûb-rûlardan yaman gelmez bu bühtandır sana

Ey Fuzûlî hûb-rûlardan tegaafüldür yaman
Ger cefâ gelse hem anlardan ki[3] ihsandır sana

1. mana: K (hepsi öyle), banğa: F. S, 2. âlur: K, 3. bir: K, O, Ger cefâ hem gelse onlardan hep: E, Ger cefa hem gelse onlardan ki F. S.

IX

Câm içre mey ki dâire salmış habâb ana
Ayînedir ki aks salur âftâb ana

Zâhid suâl ederse ki meyden nedir murâd
Bizde safâdır anda küdûret cevâb ana

Kan yaş töküp yanında döner[1] âteşin kebâb
Ma'şûka benzer âteş-ü âşık kebâb ana

Eyler gönülde êşk hatın şevkını füzun
Oddan çıkar buhâr saçıldıkça âb ana

Çeşmin marîzı oldu gönül la'line yetür[2]
Renc-î humâra düşdü devâdır şerâb ana

Teklîf-i cennet eyleme kûyunda gönlüme
Çün cennet ehlidir ne verirsin azâb ana

Mesdûddur Fuzûli'ye meyhaneler yolu
Yârab hidâyet eyle tarîk-ı savâb[3] ana

X

Dûstum âlem seninçün ger olur düşmen bana
Gam değil zîrâ yetersin dûst ancak sen bana

Işka saldım ben[4] benî pend almayıp[5] bir dûstdan[6]
Hiç düşmen eylemez ânı ki ettim[7] ben bana

Cân-u ten oldukça benden[8] derd-ü dağ eksik değil
Çıksa can hâk olsa ten nê[9] can gerek nê[10] ten bana

Vasl kadrin bilmedim[11] hicran belâsın[12] çekmedin
Zulmet-î hecr etdi çün[13] mübhem işî rûşen bana

Dûd-u ahkerdir bana serv île gül ey bağ-ban
Neylerem ben gülşenî gülşen sana külhan bana

Gamze tîygın çekti ol mah[14] olma gaafil ey gönül
Kim mukarrerdir bu gün ölmek sana şîven bana

Ey Fuzûlî çıksa can çıkman tarîk-ı ışktan
Reh-güzâr-ı ehl-i ışk üzre kılın medfen bana

1. gezer: F. S, 2. la'lden em et: E, F. S, 3. sevab: O,
4. men meni: K, seni: L, 5. eyleyip: N, F. S, 6. Işka saldun sen beni pend almağa her dûstdan: O, 7. ettin sen: O, men: K, 8. bende L, 9. nî: F. S, 10. nî: F. S, 11. çekmedin: L, K, 12. belâsı: O, 13. çok: K, F. S, 14. meh: E,

XI

Kemâl-i hûsn verüpdür şerâb-ı nâb sana
Sanâ halâldır ey mug - beçe şerâb sana

Senî melek görelî ışkı[1] yazmaz oldu günâh
Velî yazıldı bu yüzden besî sevâb sana

Lebin suâline vermez cevâb uşşaakın
Suâl olursa bu senden nedir cevâb sana

Cezâ gününde sorulmaz hatâlar eylediğin
Yeter fegaan ile ben verdiğim azâb[2] sana

Benî karârım ilê koymaz oldun ey gerdun
Yerîdir âhım ilê versem inkılâb sana

Safâ[3]-yi cevher-i tiygından umma kâm ey dil
Sağınma sû vere ey teşne bu serâb sana

Fuzûli bâşına ol serv sâye saldı bu gün
Ulûvv-i rıf'at ilê yetmez âftâb sana

XII

Riştedir cismim ki devr-i çerh vermiş tâb ana
Merdüm-î çeşmim düzer her dem dür-î siyrâb ana

Sâye-î zülfün şebistânındadır şem'-î ruhun
Nîce yetsin kadr ilê hurşîd-i âlem-tâb ana

Dürd-i mey tek garka-i hünabe gördüm gönlümü
Gör ne geldi başıma nitti şerab-ı mâb ana

Dürd derdîdir safâ - bahş-ı harîf-î bezm-i ışk
Sâkıyâ çok etme teklîf-î şerâb-ı nâb ana

Kaamet-î ham birle bir ehl-î kerâmettir kaşın
Taş[4] oluptur gûyiyâ bâş eğmemiş mihrâb ana

Çeşmini ehl-î nazar kasdına ta'yîn eyleyip
Nâz-u gamzenden müheyyâ eylemiş esbâb ana

Terlemiş ruhsâr ilê hublar açarlar gönlümü
Gör ne gülşendir ki âteşten verirler âb ana

Silk-i ehl-î hâle çekmiş zâhidî eşk-i riyâ
Mis kimî kim sîm kadrin bildirir sîmâb ana

Ey Fuzûlî kalmamış gavgaa-yı Mecnun'dan eser
Gaalibâ efsâne-î Leylî getürmüş hâb ana

1. Seni melek göreli yazmaz oldu ışkı: K, F. S, ışka: O, 2. cevâb: L, 3. Şu'â-ı: F. S, 4. Dâş: O, 5. gibi: F. S.

XIII

Işk atvarın müesellem eyledî gerdun bana
Munca[1] kim yel tek yöğürdü[2] yetmedî Mecnun bana

Kıldı benden[3] ref' teklîf-î namâzı mestlik
Saldı ancak[4] neş'e-î câm-ı mey-î gül-gûn bana

Bâğ-ban ger meyl kılman servine ma'zûr dut
Servden yiğrek gelir ol kaamet-î mevzun bana

Dûstlar kan yaş töküp kıldı benî rüsvâ-yı ışk[5]
Veh ki düşmen çıktı âhır dîde-î pür-hun bana

Olmazam her kanda[6] kim olsam giriftâr olmadın
Bir belâdır göz bir âfettir dil-î mahzun bana

Ey Fuzûlî nâvek-î âhımla aldım intikaam
Döne döne gerçi bîdâd etti çarh-ı dun bana[7]

XIV

Gam diyârında ecel peykî güzâr etmez bana[8]
Yok[9] sanıp vârım meğer kim i'tibâr etmez bana

Yâr cevr etmez bana agyâr ta'lîm etmedin
Billâh agyâr eyleyen ihsânı yâr etmez bana

Dağıdır her lahza raht-ı ayşimi âhım yelî
Kansı[10] nâ-hak zûlmdür kim rüzgâr etmez bana

Işk zevkıyle[11] hoşam terk-î nasîhat kıl refik
Ben tiryâkî-mizâcem zehr kâr etmez bana

Çarhdan âşurmadın yâdınla âh-ı âteşîn
Gadr edüp gerdun şererden zer nisâr etmez bana

Nakd-i can târâc-ı gamdan saklamak düşvâr olur
Işk tâ seng-î melâmetten hisâr etmez bana

Yâd-ı la'linle Fuzûlî gözleyip râh-ı adem
Vâr bir tedbîr ammâ aşkâr etmez bana

1. Bunca: E, F. S, 2. yöpürdü: F. S, 3. menden: K, 4. bir hak: O, hay bir: F. S, 5. halk: F. S, 6. handa: O, 7. O, nüshasında son beyitten önce şu beyit de var:
Bahre lü'lü' dişlerin vasfın meğer söyler sabâ
Kim kulak dutmuş sadef içre dür-î meknun bana
8. mana: K (hep böyle), 9. Yoh: E, 10. hansı: O, 11. derdiyle: L,

XV

Cânımın cevheri ol la'l-i güher-bâra fidâ
Ömrümün hâsılı ol şîve-i reftâra fidâ

Derd çekmiş başım ol hâl-i siyeh[1] kurbânı
Tâb görmüş tenim ol turra-i tarrâra fidâ

Gözlerimden saçılan katre-i eşkim güheri
Leblerinden tökülen lü'lü-i şeh-vâra fidâ

Çak-i sînemde[2] olan kanlu ciğer pâreleri
Mest çeşminde olan[3] gamze-i hun-hâra fidâ

Pâre pâre dil-i mecrûh-ı perîşânımdan
Ser-i kûyunda olan her ite bir pâre fidâ

Cân-u dil kaydını çekmekten özüm kurtardım
Canı cânâneye etdim dili dildâra fidâ

Ey Fuzûlî nola ger sahlar isem cânı azîz
Vakt olâ kim ola bir şûh-ı sitem-gâra fidâ

XVI

Gamdan öldüm demedim hâl-i dil-î zar sana
Ey gül-î tâze revâ görmedim âzâr sana

İç mey-î nâb ki bağrından eder cümle kebâb
Âteş-i ışk ile uşşaak-ı ciğer- hâr sana

Mey-i gül-gûnda değil nerkis-i mestin aksi
Kadeh olmuş göz açıp âşık-ı dîdâr sana

Ârzın gül gül açıptır[4] mey-i gül-gûn tâbı
Veh ki bir gülden açılmış nice gül-zâr sana

Bâğâ seyr et bu ruh-ı la'l ile kim gonce vü gül
Gösterê hûn-ı dil-û dîde-i hun bâr sana

Der idim kaametine serv velî özge imiş
Harekât-u[5] reviş-ü[6] şîve-i reftâr sana

Eğilip tarf-ı binâ-gûşuna derd-i dilimi
Ya otâkın deye yâ turra-i destâr sana

Tâ giriftârınam âzâd olabilmem gamdan
Hîç kim olmasun ey serv giriftâr sana

La'l-i nâbın hevesi bağrımı kan eylediğin
Âh kim kanlu yaşım etmedi[7] ızhâr sana

Ey Fuzûlî feleğin vâr seninle nazarı
Ki gam-u mihnetini verdi ne kim vâr sana

1. siyâha kurban: L, 2. sînemden: O, 3. gezen: L, 4. edüptür: K, F. S, içüptür: O, 5. Harekât-ı: F. S, 6. revîş-i: F. S, 7. kılmadı: O, F. S.

XVII

Gamzesin sevdin gönül cânın gerekmez mî sana
Tîyga urdun cism-i uryanın gerekmez mî sana

Âteşin âhımla eylersin bana teklif-i bağ
Bağ-ban gül-berk-i handânın gerekmez mî sana

Yêle verme dağıdıp her dem ayağlardan götür
Ey perî zülf-î perîşânın gerekmez mî sana

Ey keman-ebrû rakîbe verme gamzenden nasîb
Ok atarsın tâşa peygânın gerekmez mî sana

Yandırıp cânım cihan-sûz etme berk-ı âhımı
Âsman hurşîd-i rahşânın gerekmez mî sana

Küfr-i zülfünden meni men'eylemek lâyık[1] değil
Sôfi insâf eyle îmânın gerekmez mî sana

Dûtalım kim eşk seylâbına yoktur i'tibâr
Ey Fuzûlî çeşm-i giryânın gerekmez mî sana

XVIII

Gerçi ey dil yâr için yüz verdi yüz mihnet sana
Zerrece[2] kat'-ı mahabbet etmedin[3] rahmet sana

Saklama nakd-i gam-ı ışkînı ey can zâhir et
Kim verip[4] habs-ı bedenden çıkmağa ruhsat sana

Çâre-i bihbûdumu sordum muâlicden dedî
Dêrd derd-i ışkdır mümkin değil sihhat sana

Dûtaram yârın kıyâmette habîbim dâmenin
Mestsin gaflet şarâbından bu gün mühlet sana

Işk ehlin âteş-î hicrâna eylersin kebâb
Döne dönê imtihan ettim budur âdet sana

İncidir nâlem senî nôla eğer bir tîyg ile
Çeşm-i cellâdın ede ihsan bana minnet sana

Sende dün gördüm Fuzûlî meyl-i mihrâb-u namâz
Terk-i ışk etmek mi istersin nedir niyyet sana

1. lâyık mıdır: K, O, 2. Zerreî: N, L, O, 3. kılmadın: K, O. 4. veren: K, O,

XIX

Ey bî-vefâ ki âdet oluptur cefâ sana
Billâh cefâdır olma demek bî-vefâ sana

Geh nâz-u geh kirişme vü geh gamzedir işin
Cânın sevenler olmasa yiğ âşinâ sana

Bin cân olaydı kâş men[1]-î dil-şikestede[2]
Tâ her birîyle bin[3] kez olaydım fedâ sana

Işkında müptelâlığımı[4] ayb eden sanır
Kim olmak ihtiyâr iledir müptelâ sana

Ey dil ki hecre doymayıp istersin ol mehî
Şükr et bu hâle yohsa gelir yüz belâ sana

Ey gül gamında êşk ruh-ı zerdim etti âl
Bildirdi ôla sûret-i hâlim sabâ sana

Düşmez çü şâh kurbu Fuzûlî gedâlara
Ol şehten iltifât ne nisbet banâ sana

XX

Şeb ki miftâh-ı meh-î nev ola gencine - güşâ
Kıla peymâne-i gerdûnu cevâhir - peymâ

Gizleyip çeşme-i hurşîd suyun kûzeye çerh
Katre - katre kıla encüm reşehâtın peydâ

Lâle - reng ôla şafakdan felek-î mînâ-fâm
Taşra salmış kimi[5] aks-î mey-i gül-gûn mînâ

Meh-î nev câmını devre getüre sâki-i dehr
Encümi çerha salâ neş'e-i tesîr-i hevâ

Ben hem ol[6] rûh-fezâ râhı tökem sâgara kim
Nahl-i himmet reşehâtından alâ neşv-ü nemâ

Dutar olsam ne aceb mey eteğin dürd-sıfat
Eyleyiptir nice toprağı bu iksîr tılâ

Câm devrinde Fuzûlî okuram mey vasfın
Âteş-î hırmen-i gam âb-ı hayat-ı hukemâ

1. ben: O, F. S, 2. dil-şikesteye: F. S, 3. bir: F. S, 4. mübtelâ-yı gamı: L, 5. gibi: F. S, 6. heman: O,

XXI

Fakr mülki taht âlem terki efserdir bana
Şükr lillâh devlet-î bâkî müyesserdir bana

Zülf-ü ruhsârı hayâliyle nedir hâlin demen
Eyleyim[1] kim gîce-vü gündüz berâberdir bana

Hûr-u Tûbâ vasfın ey vâiz bugün âz eyle kim
Hemdem ol Tubâ-kıyâm-u hûr-peykerdir bana

Âradan ey şem' çık bir gûşe dut kim bû gice
Bêzm bir hurşîd- tal'att'an münevverdir bana

Verdi bâd-ı subh-dem hurşîd-i rahşan müjdesin
Şem'-veş veh kim bu dem ölmek mukarrerdir bana

Zâhidâ sen kıl teveccüh gûşe-î mihrâba kim
Kıble-î tâat ham-ı ebrû-yı dilberdir bana

Ey Fuzûlî cem' olur peyveste il nezzâreme
Arsa-î deşt-i cünun sahrâ-yi mahşerdir bana

XXII

Şerbet-î la'lin ki derler çeşme-î hayvân ona
Ol verir can dem-bedem uşşaâka vu ben[2] cân ona

Oklarındır kim tiken tek sancıluptır her taraf
Gülbün-i[3] gamdır[4] kadim her gonce bir peygân ona

Hâl-ü hattır bilmen ol âyîne ruhsâr üzre kim
Yâ gözümden aks salmış merdüm-ü müjgân ona

Dutma ey kan dem-bedem tuğyân edip göz[5] çakini
Koy bu manzaradan demî nazzâre kılsun cân ona

Bahre lü-lü'dişlerin vasfın meğer söyler şabâ
Kim kulağ dutmuş sadef[6] içre dür-î galtân ona[7]

Gönlüme salmış hatın zevkın felek kan yuddurup[8]
Tıfl tek kim ôkudurlar zecr ilê Kur'ân ona

Ey Fuzûlî ol sanem efgaanına rahm eylemez
Tâşâ[9] benzer gönlü te'sîr eylemez efgân ona

1. Neyleyim kim: O, F. S. 2. men: E, 3. Gülbünüdür: E, F. S, 4. gam: E, F. S, 5. ten: O, F. S, 6. deniz: O, 7. Bu beyit, O. da XIII. No. lu şiirin notunda işaret ettiğimiz gibi bir kere o gazelde, bir kere de bu gazelde var, 8. Saldı hattın zevkını dil câna kanlar yutdurup: F. S, 9. Dâşa: E, O,

XXIII

Her zaman manzûr bir şûh-ı sitem-gerdir bana
Kan[1]da olsam bir belâ Hak'dan mukarre[2]dir bana

Ol ham ı ebrûya kılsam secde her sâat nolâ
Kıble ilê ol ham-ı ebrû berâberdir bana

Gam değil cismimde ger seng-î melâmet zahmi var
Şahne-î bâzâr-ı sevdâyam bu ziverdir bana

Gözde hûn-âlûd[3] peygânın hayâliy'ê hoşam
Her birî gûyâ ki bir berk-î gül-î terdir bana

Zahmlardan bin[4] ağız açtım[5] edâ-yi şükr için
Her okun bir ni'met-î gayr-î mükerrerdir bana

Akl irşâdiyle bulmak kâm mümkindir velî
Dâm-ı râh ol halka-î zülf-î muanberdir bana

Ahter-î bahtım vebâlin[6] gör kim[7] ol mehden gelen
Mihrlerdir özgeyê cevr-ü cefâlardır bana

Ey Fuzûlî menzil-î maksûda yetsem yok[8] aceb
Hidmet-î pîr-î mugan irşâdı rehberdir bana

— B —

XXIV

Benim tek hîç kim zâr-u perîşân olmasın yârab
Esîr-i derd-i ışk-û dağ-ı hicrân olmasın yârab

Demâdem cêvrlerdir çektiğim bîrâhm bütlerden
Bu kâfirler esîrî bir müselmân olmasın yârab

Görüp endîşe-î katlimde ol mâhı budur derdim[9]
Ki ol[10] endîşeden ol meh peşîmân olmasın yârab

Çıkarmak etseler tenden çekip peygânın ol servin
Çıkan olsun dil-î pür hûn-u[11] peygân olmasın yârab

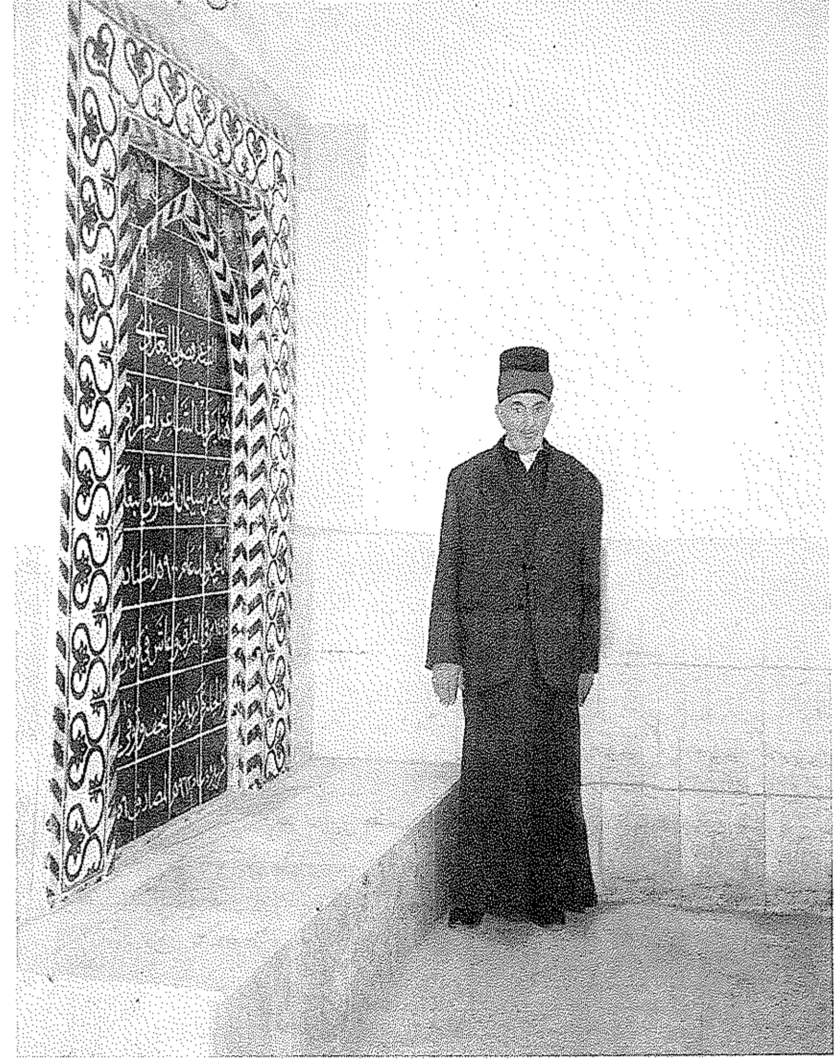
Cefâ vu cevr ilê mu'tâdam onlarsız nolur hâlim
Cefâsına had-ü cevrîne pâyân olmasın yârab

Demen kim adli yok yâ zulmü çok her hâl ilê olsa
Gönül tahtîna ondan gayri sultân olmasın yârab

Fuzûlî buldu genc-î âfiyet meyhâne küncinde[12]
Mübârek mülktür ol mülk vîrân olmasın yârab

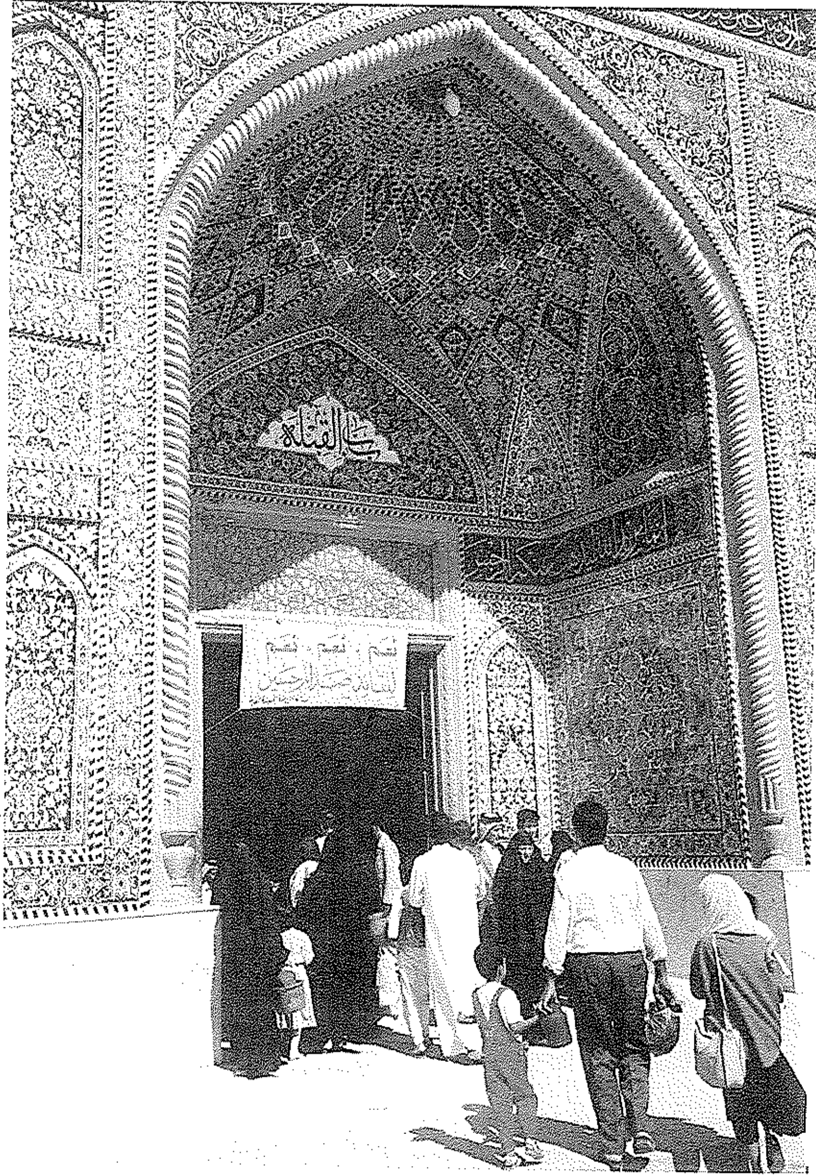
---

1. Handa: L, O, 2. mukadderdir: E, F. S, 3. âlûde: E, F. S, 4. min: E, 5. açdı: F. S, 6. velâli: L, 7. ki: E, F. S, 8. ne: E, F. S. 9. virdim: E, 10. Bû: K, O, F. S, 11. fecrûh: E, F. S, 12. Küncünden: K,

Fotoğraf: Murat Bardakçı

Fuzuli'nin Kerbelâ'da 1994'te inşa edilen yeni mezarı ve o yıllardaki türbedarı Şeyh Selman Tallâl. Şairin asıl türbesi 1984 sonbaharındaki bir yol yapımı sırasında yıkılmış, on yıl boyunca bir kutuda saklanan kemikleri Sovyet Azerbaycanı'nın baskısıyla yapılan bu yeni mezara nakledilmiş ve duvarına Arapça bir kitabe yerleştirilmişti.

Fotoğraf: Murat Bardakçı

Hazreti Hüseyin'in Kerbelâdaki türbesini çevreleyen caminin kıble girişi. Fuzuli'nin yeni mezarı, bu girişin hemen sağındaki elyazmaları odasında bulunuyor.

XXV

Ey nâvek-i şevkın siperî sîne-i ahbâb
Zülfün hamı erbâb-ı vefâ saydına kullâb

Mihrâbda şekl-î ham-ı ebrû-yı latîfin
Vâcib bu cihetden kamuya secde-i mihrâb

Sûzum der idim şem' sanâ eyleye rûşen[1]
Nezzâre-i ruhsarına[2] yok şem'de hem tâb[2]

Hurşîd-i cemalinden ol ay saldı nikaabın
Subh oldu dur ey baht nedir munca[3] şeker-hâb

Dün sûbh yetürdüm feleğe mevc-i sirişkim
Gark etti felek üzre olan encum-ü girdâb

Sâkî meğer ol lâ'l sözün der mey-i nâba
Kim düştü ayağına elin öptü mey-î nâb

Cem'iyyet esbâba gönül verdi Fuzûlî
Kim tefrikadır hâtıra cem'iyyet-i esbâb

XXVI

Subh çekmiş çerha[4] çalmış tâşa tîgın âftâb[4]
Zâhir etmiş ol meh-î dellâke ayn-ı iktisâb[5]

Dem-bedem tahrîk-i tîgından bulur başlar safâ
Eyle kim sû mevc urup peydâ[6] kılur[7] her dem habâb

Her ser-î mûyumda bir bâş olsa mûy-ı ser gibi[8]
Kesse vârın tîg-ı hun-rîzinden etmem ictinâb

Keşf-i esrâr-ı melâhat[9] cevher-i tîgındadır
Kim alır başlardaki sevdâ cemâlinden nikaab

Gussasından bâşımın mûyı[10] tek incelmiş tenim
Kim tenimlê[11] tîgı ortâsında bâşımdır hicâb

Tîg-ı çâpük-seyrinê âhû-yı Çin dersem nolâ
Seyr kıldıkca töker sahrâ-yı Çîn'e müşk-i nâb

Mûy-ı jûlîdemle tîgından ümidim kesmezem
Ey Fuzûlî hâli olmaz berk-ı lâmi'den sehâb

---

1. Sûz-ı dilimî şem' sana eylese rûşen: O, 2-2. hem şem'de yok tâb: O, 3, bunca: E, F. S. 4-4. çalmış dâşa tîgın âftâb: K, salmış...: O, 5. intisâb: K, E, O, İst. basması, 6. zâhir: E, 7. kılup: O, 8. kimi: K, O, E, 9. melâmet: O, F. S, 10. kıl gibi: K, O, F. S, kıl kimi: E, 11. benimle: O.

XXVII

Sûbh sa'ıp mâh ruhundan nikaab
Çık[1] ki temâşâya çıkâ[2] âftâb

Rişte-i cânımyeter et pür girih
Salma ser-î zülf-i semen-sâya tâb

Mêst çıkıp[3] salma nazar her yana
Görme revâ kim ola âlem harâb

Kesme nazar cânib-i uşşaakdan
Nâle-i dil- sûzdan et ictinâb

Şâmlar encüm sayaram subha dek
Ey şeb-i hecrin bana yevm[4]-ül hisâb

Dûzaha girmez siteminden yanan
Kaabil-i cennet değil ehl-î azâb

Saldı ayağdan gam-ı âlem beni
Ver bana gam def'ine sâkî şarâb

Rahm kıl üftâdelerin hâline
Hiç gerekmez mi sana bir sevâb

Yâr suâl etse ki hâlin nedir
Haste Fuzûlî ne verirsin cevâb

XXVIII

Gaalibâ bir ehl-i dil toprâğıdır dürd-î şerâb
Kim kılıp hürmet binâlar dutmuş üstündê habâb

Berk u bâran sanma kim gördükçe âh-ı eşkimi
Bilmezem nemdir ki ebr ağlar bana yânar sehâb

Ey soran hâlim bu istiğnâ suâlinden ne sûd
Hâlim eylersin suâl ammâ işitmezsin cevâb

Deşt-i gamda hâk-i kabrim üzre serv-ü girdbâd
Çekse baş ol sêrvden sû kesme ey seyl-î serab[5]

Yetmeyip vaslîne sen Leylî-veşin bir ömrdür
Ben gibi[6] Mecnûn olup sahrâya düşmüş âftâb

Ol büt ebrûsun koyup mihrâba döndürmem[7] yüzüm
Koy[8] benî zâhid bana çok verme Tanrıyçin azâb

Nakd-i ömrün bir sanem ışkında sarf ettin temâm
Ey Fuzûlî âh eğer senden sorulsa bû hisâb

1. Çıh: E, 2. çıha: E, 3. çıhıp: E, K, 4. rûz-ı hisâb: F. S. 5. serab: O, 6. kimi: K, E, 7. döndürme: O, döndürmüş: N, F. S, döndürmen: E, 8. Ko: F. S.

XXIX

Kılsa vaslın şâmımı subha berâber yok[1] aceb
Rêsmdir fasl-ı behâr olmak berâber rûz-u şeb

Gün ki sâyen düştüğü yerden durur bir vechi var
Gelse âlî-kadrler fakr ehli durmaktır edeb

Olmadan meyhâne-î ışkında mest-î câm-ı zevk
Düzmedî bezm-î felekde zühre kaanûn-ı tarab

Nur-ı ruhsârındır ol maksad ki imân ehline
Kılsa Hak rûzî cehennem âteşin[2] oldur sebeb

Beste-î zencîr-i şevkındır[3] nesîm-î ter-mizâc
Teşne-î câm-î visâlindir muhît-î huşkleb

Kılma feyz-î ni'met-i vaslın Fuzûlî'den dırıyg[4]
Yoktur özgê maksadı senden senî eyler taleb

XXX

Sen yüzünden âlemî rûşen kılıp saldın nikaab
Yâzıyâ salsın bu günden sonra nûrun âftâb

Sen ne nûr-ı pâksin ey mazhar-ı sun'ı ilâh
Nûr[5] alır şem'-î ruhundan âftâb-u mâhtâb

Aks-i rûyun sûya salmış sâye zülfün toprağa
Anber etmiş toprağın âdın suyun ismin şerab

Yelde bulmuş bûy-ı zülfün sûda aks-i ârızın
Kim yelî bağrına bâsıp sûya göz tikmiş habâb

Lâ'l gûn meydir elinde sâid-î sîmîn ile
Yâ nigîn-î lâ'ldir reşk-î lebinden olmuş âb

Kilk-i kudret levh-i sînemdê senî nakş[6] eylemiş[6]
Eyleyip mahbûblar mecmûasından intihâb

Ey Fuzûlî her amel kılsan hatâdır gayr-i ışk
Bûdurur ben bildiğim vallâhu a'lem bissayâb

1. Yoh: K, E, 2. âteşi: K, F. S, 3. zülfündür: E. 4. cüdâ: L, 5. Kim: E, N, F. S, 6-6. çekmiş rakam: K, kılmış rakam: O, E, F. S,

XXXI

Kûh-ken Şîrîn'e öz nakşın çekip vermiş firîb
Gör ne câhildir yonar daşdan öziyçin bir rakıyb

Kaşların yâyı bir ok[1] lûtfeylemiş her âşıka
Ben hem ondan eylerem bir ok[1] temennâ yâ nasîb

Tûtyâ-yı hâk-i pâyin feyzine yol bulmuşam
Nûr-ı çeşmim ayb kılma kûr olur derler garîb

Muztariptir çâre-i derdimde veh kim bilmeyip
Bir devâsız derde uğratmış özün miskin tabîb

Berk-ı âhımdan ivim[2] her gûşe olmuş[3] rahneler
Gel gör ey gü kim giriftâr-ı kafesdir andelîb

Ey bana sabr et diyen hâl-i dilimden bî-haber
Işk olan yerde nider ârâm yâ neyler şekîb

Ey Fuzûlî incime senden tegaaful kılsa yâr
Resmdir kim göstere ahbâba istiğnâ habîb

XXXII

Ol ki her sâat gülerdi çeşm-i girvânım görüb
Ağlar oldu hâlime bî-rahm cânânım görüb

Eyleyen ta'yîn-i eczâ'yı müdâvâ derdime
Terk edip cem'etmedî hâl-î perişânım görüb

Lâle-ruhlar göğsümün çakîne kılmazlar nazar
Hîç bir rahm eylemezler dağ-ı hicrânım görüb

Dut gözün ey dûd-ı dil çarhın ki devrin terk edip
Kalmasın hayretde çeşm-î gevher-efşânın görüb

Sûda aks-î serv sanman kim kopârıp bağ-ban
Sûya salmış servinî serv-î hırâmânım görüb

Pertev-î nurşîd sanman yerde kim devr-î felek
Yîre urmuş âftâbın mâh-ı tâbânım görüb[4]

Ey Fuzûlî bil ki ol gül-ârızı görmüş değil
Kim ki ayb eyler benim çâk-î girîbânım görüb

1. oh: E, 2. o dem: K, 3. olmuş: E, 4. F. S. de bu beyit, bundan evvelki beyitten öncedir.

XXXIII

Rûzgârım buldu devrân-ı felekden inkılâb
Kan içer oldum ayâğın çekti bezmimden şerâb

Şu'le-î âh île yandırdım dil-î ser geşteni[1]
Bir od oldum çizginen yânımda olmaz mı[2] kebâb

Lâ'lin îlê bâde bahsetmiş zihî güm-râhlığ
Oldu vâcib eylemek ol bî-edepden ictinâb

Vermez oldu el[3] visâle[4] pîç-i zülfün âh kim
Rişte-î tedbîrden devrân-ı geç-rev açdı tâb

Olmadı ol mâha rûşen yandığım hicran günü
Yandığın şeb tâ seher şem'in ne bilsin âftâb

Göz ki peygânın hayâliyle saçar her yâna[5] eşk
Bir sadefdir katre-î bârânı eyler dürr-i nâb

Oldu ebr-î dûd-ı âhım perde-î ruhsâr-ı mâh
Âh kim almaz cemâlinden henûz ol meh nikaab

Kesmedi benden[6] ser-î kûyunda âzarın rakıyb
Ey Fuzûlî nîşe[7] cennet içre yok derler azâb

XXXIV

Derd-i ışkım def'ine zahmet çeker dâim tabîb
Şükr kim olmuş onâ zahmet banâ râhat nasîb

Bir zebandır şerh-i gam takrîrine her berk-i gül
Eylemez bîhûde[8] gül gördükde efgân andelîb

Bilse zevkım vasldan firkatde efzûn olduğun
Vasldan men'in revâ görmezdi reşkinden rakıyb

Ta'n-ı gafletdir perî-tal'alere izhâr-i hâl
Sanma kim ahbâb hâlinden olur gaafil habîb

Âh bilmen neyleyim kurtulmağ olmaz kayddan[9]
Ben harîf-î sâde-dil hublar cemâlî dil-firîb

Şem'kurbiyle[10] tefâhur kılma ey pervâne kim
Hırmen-î ömrün göyer[11] berk-ı fenâdan an-karîb

Nola ağlarsa Fuzûlî ravza-î kûyun görüp[12]
Lâcerem giryân olur kılgaç vatan yâdın garîb

1. geşteyi: E, F. S, 2. meh. L, 3. yol: ı, 4. visâli: O, F. S, 5. yan sirişk, K, O, F. S, 6. menden: K, E, 7. cennet içre nice yok: E, 8. her bîhûde: O, 9. kayddın: O, 10. kursiyle: N, L, F. S, 11. yanar: N, L, F. S, 12. anıp: E.

XXXV

Pây-bend oldum ser-î zülf-i perişânın görüb
Nutkdan düştüm leb-i lâ'l-i dür-efşânın görüb

Oda yaktım şem' veş cânım bahıp[1] ruhsârına
Çerha çekdim dûd-ı dil serv-i hırâmânın görüb

Gezdirir her yan gözüm eşk üzre bağrım pâresin
Hil'at-ı gül-gûn ilê rahş üzre cevlânın görüb

Bir zaman olmaz ki dil tîgından olmaz çâk-çâk
Açılur her dem dutulmuş gönlüm ihsânın görüb

Gönlümü tenhâlığ eylerdi perîşan sînede
Olmasaydı cem' her yânında peygânın görüb

Bend-ü zindân-ı gam-u mihnetden olmuşdum halâs
Âh kim düşdüm yinê zülf-ü zenah-dânın görüb

Ey Fuzûlî bunca[2] kim duttun nîhan hâl-î dilin
Âkıbet fehm etdi il çâk-i giribânın görüb

XXXVI

Gayre eyler bî-sebeb min[3] iltifât ol nûş-leb
İltifât etmez manâ[4] mutlak nedir bilmem[5] sebeb

Cevr olur âdet gazeb vaktî ne âdetdir bu kim
Cevrin âz eyler manâ[4] ol mâh çün eyler gazeb

Nôla gamzen fikri düştüyse dil-î sûzânıma
Zâlimin ger olsa âteş menzilî olmaz aceb

Dem-bedem ger dürr-i eşkim düşse gözden vechi var
Yaş uşaklardır yetîm onlarda yok[6] resm-î edeb

Cevri gönlümdür çeken gözdür gören ruhsârını
Allah allah kâm alan kimdir çeken kimdir teab

Yâr bîdâd eylemez uşşaak feryâd etmedin
Her nice rûzî mukadder olsa vâcibdir taleb

Mutrıb ağlatma sürûdunla Fuzûlî hasteni
Seyl-i eşkinden sakın kopmâya bünyâd-ı tareb

1. bakıp: F. S, 2. munca: O, 3. bin: F. S, 4. bana: F. S, 5. bilmen: F. S. 6. yoh: E.

XXXVII

Çünkim gözüme gelmedi hergiz hayâl-i hâb
Sâkıy getür piyâle vü doldur şerâb-ı nâb

Fursatdurur bu gîce gelün îçelûm meyi
Şem' île mutrıb u men ü sâkıy-i müşg-nâb

Ma' mûr dut neşât ile can meskenin müdâm
Nîce nice bu dehr ider hâneler harâb

Zerrâk zâhidin içelüm kaanını sabûh
Mahrûm sûfinün kı'alum bağrını kebâb

Hergiz zemâne kimseyi hoşnûd kılmadı
Her fikr nâ muvâfık u her fi'l nâ - savâb

Zâyi' geçürme fursatunı ağla her nefes
Bu ömr-i nâzenîn çü bilürsün kılur şitâb

Gel ey harîf şimdi nasîhat kabûl kıl
Cevr eyleme Fuzûlî'ye hâcet değül itâb[1]

— T —

XXXVIII

Vaslın manâ[2] hayât verir[3] firkatın memât
Sübhâne hâlıkıy halek-al mevt-i vel hayât

Hicrânınâ tahammül eden vaslını bulur[4]
Tûbâ li men müsaadet-is[5] sabru ves sebât

Mihrindir iktinâ'-ı mekaasıd vesîlesi
Mâ şâe men erâde bihil fevzi ven necât

Tökmüş riyâz-ı tab'ına bârân-ı şevkını
Men enzelel miyahi ve ahyâ bihen nebât

Hak afirînişe sebeb etdî vücûdunu
Evcebte bizzuhûrî zuhûril mükevvenât

İzed serîr-i hüsne senî kıldı pâdşâh
A'la[6] kemâli zâtike fî ahsenis sıfât

Kıldın eda-yi na't Fuzûlî temâm kıl
Kellemte bisselâmi ve temmemte bissalât

1. Bu gazel, yalnız Murad Molla K. Lala İsmail kitapları arasında 472 No. da kayıtlı olan ve 1101 hicrîde yazılmış bulunan dîvanda var (Fuzûlî Dîvânı, İş Bankası Kültür Yayını. Seri 1, No. 8 Ankara 1958, s. 149). 2. bana: F. S, 3. virür: F. S, 4. bilir: L, 5. yüsâiduhus: K, O, E, F. S, 6. V'a'lâ: O, F. S.

XXXIX

Yürî yeter mana[1] ey sîm-i eşk bîdât et
Ger akçan île alınmış kul îsem âzâd et

İtürme itleri âvâzının[2] gönül zevkın
Yeter karâ giceler herze-herze feryâd et

Harâb olan gönül ey büt senin makaamındır
Tegaafül etme vü[3] bir kaç daş île âbâd et

İşitmedin mi gönül ışk müşkil olduğunu
Sanâ bu müşkil işî kim dedî ki bünyâd et

Hilâf-ı âdete çok olma ey perî mâil[4]
Yeter füsûn ile teshîr-i âdemî-zâd et

Sabâ esîrleri kasdın eylemiş ol gül
Bizî hem anda eğer düşse fursatın yâd et

Fuzûlî ister isen izdiyâd-ı rütbe-i akl[5]
Diyar-ı Rûm'u gözet terk-i hâk-i Bağdâd et

XL

Aks-i ruhsârın ilê oldu müzeyyen mir'ât
Beden-î mürdeye feyz-î nazarın verdi hayât

Benzedirdim kad-i mevzûnuna filcümle eğer
Can içinde elif etseydi kabûl-î harekât

Hat bu mazmûn iledir tarf-ı zenahdânında
Ki bu zındânın esîrîne yok ümmîd-i necât

Kâkülün kıldı mukarrer mana ser-geşteliği
Demesin kimse ki yok gerdiş- devrâna sebât

Gamze peygânın eder âşıka çeşmın sadaka
Eyle kim merdüm-i mün'im vere muhtâca zekât

Âfirin cevher-i makbûlüne kim âlemde
Mümkin olmaz bu sıfât île ki sensin bir zât

Ey Fuzûlî vera'-u zühd ile mu'tâd oldun
Bilmedin hâlini bîhûde geçirdin evkaat

1. bana: F. S, 2. âvâz ile: L, 3. eyleme: E, F. S, 4. mâni': O, 5. fazl: K, O, E, F. S. 6. bana: F. S.

XLI

Ey esîr-i dâm-ı gam bir gûşe-î meyhâne dut
Dutma zühhâdın muhâlif pendini peymâne dut

Dişledimsê lâ'lin ey kaanım töken kahr eyleme
Dut ki kaan etdim adâlet eyle kaanı kaana dut

Çizginirken bâşına şem'-î ruhumdan cânımı
Men' kılmâ ânı hem ol şem'a bir pervâne dut

Ger sanâ efgaanımı bîhûde derse müddeî
Ol sözê dutma kulağ ben çektiğim efgaane dut

Kılmazam[1] zencîr-i zülfü terkin ey nâsıh beni[2]
Hâh bir âkıl hayâl et hâh bir dîvâne dut

Ey olup sultan diyen dünyâda benden gayri yoh[3]
Sen senî bir cuğd bil dünyânı bir vîrâne dut

Ey Fuzûlî dehr zâlinin firîbinden sakın
Olma gaafil er gibi[4] depren[5] işin merdâne dut

XLII

Bahr-i ışka düştün ey dil lâ'l-i cânânı unut
Bâliğ oldun gel rahimden içtiğin kaanı unut

Verdi rihletden haber mûy-i sefîd-ü rûy-i zerd
Çihre-i handânı vu zülf-î perîşânı unut

Çek nedâmetden göğê dûd-ı dilin[6] tök kanlu yaş
Serv-i nâzı ter kılgıl berk-i handânı unut

Gör ganîmet fakr milkinde gedâlığ şivesin
İ'tibâr-ı mansab-û dergâh-ı sultânı unut

Çekme âlem kaydını ey ser-bulend-i fakr olan
Saltanat tahtına erdin bend-ü zindân-ı unut

Levh-i hâtır sûret-i çânanâ kıl âyîne-vâr
Ânı yâd et her ne kim yâdında var ânı unut

Ey Fuzûlî çek melâmet reh-güzârından kadem
Lahza-lahza çekdiğin bihûde efgaanı unut

1. Dutmazam: O, F. S, 2. meni: E, 3. yok: F. S, 4. kîmi: K, E, 5. tepren: O, terpen: E, 6. dil-ü: O, F. S.

XLIII

Tılsım-ı genc için min[1] ism-i a'zam yâd dutdun dut
Tılısmı sındırub genci bozup ismî unutdun dut

Töküp mey câm-ı Cem[2] dutmağ[3] temennâşın çıkar başdan
Yöküş kanlar töküp âlemde çok[4] hûnâbe yutdun dut

Şerâb-ı nâb zevkından ne hâsıl çün değil bâkıy
Riyâz-ı ömre min[5] kez sû verip âhır kurutdun dut

Çi[6] nî[7] Çemşîd bilmişdir[8] bakaa keyfiyyetin nî[9] Cem
Bu bezm içrê Cem-ü Cemşîd elinden câm dutdun dut

Fuzûlî kıl kıyâs-ı halin ehl-î derd hâlinden
Kumar-u mekr-ü tezvîrî hiyel ehlinden utdun dut.

XLIV

Mürde cismim iltifâtından bulur her dem hayât
Ölürem ger kılmasan her dem manâ[10] yüz iltifât

Yâzabilmez leblerin vasfın temâm-ı ömrde
Âb-ı hayvan verse Hızr'a kilk-ü[11] zulmetden devât

Ben fakıyrem sen ganî vergil zekât-ı hüsn kim
Şer' içinde hem manâdır[12] hem sanâ vâcib zekât

Görmeyince ışkını[13] îmâna gelmez âşıkın
Yüz peyember cem' olup gösterseler min[14] mu'cizât

Mazhar-ı âsâr-ı kudretdir vücûd-ı kâmilin
Feyz-i kudretden garez sensin tufeylin kâinât

Cevher-î zâtındadır mecmû'-ı evsâf-ı kemâl
Bû sıfât îlê ki sensin kanda[15] var bir pâk zât

Işka tâ düşdün Fuzûlî çekmedin dünyâ gamın
Bil ki kayd-ı ışk imiş dâm-ı taallûkatdan necât

1. bîn: F. S, 2. mey: F. S, 3. dutmağ: K, 4. çoh: O, E, 5. bin: F. S, 6. Çü: K, E, F. 7. ne: E, 8. bulmuştur: S. F, E, 9. ne: E. 10. bana: F. S, 11. kilke: F. S, 12. banadır: F. S, 13. hüsnünü: E, 14. bin: F. S, 15. kanda: F. S.

XLV

Sabâ agyârdan pinhan gamım dildâra ızhâr et
Habersiz yârimî hâl-î harâbımdan haberdâr et

Getir yâdım onun yânında ger görsen ki kahr eyler
Hamûş olmâ yinê dişnâm takrîbiyle tekrâr et

Gönül gam günlerin tenhâ geçirme iste bir hemdem
Ecel hâbından efganlar çekip Mecnûn'u bîdâr et

Çü yok ışk âteşî bir şu'le çekse tâkatın ey ney
Baş ağrıtmâ dem-î ışk urma ancak nâle-î[1] zâr et

Beni reşk ôdına pervâne tek ey ışk yandırma
Yeter hurşîd-i ruhsârın çerâğ-ı bezm-i agyâr et

Giriftâr-ı gam-ı ışk olalı azâde-i derdim
Gam-î ışka benî bundan beter yârab[2] giriftâr et

Fuzûlî bahmağ ôlur[3] ol güneş yâdiyle hurşîde
Ne vechîlen kim olsa gün geçer fikr-î şeb-î târ et

— S —

XLVI

Hat-ı ruhsârın eder lûtfde reyhân ile bahs
Hüsn-i sûretde cemâlin gül-i handân ile bahs

Cennetî kûyuna zühd ehli münâsib deseler
Ne münâsib ki kılam bir nice nâdân ile bahs

Yüzüne durmasın âyîne urup lâf-ı safâ
Ne revâ meh kıla hurşîd-i dırahşân ile bahs

Gerçi şimşâdda çok lâf-ı letâfet vardır
Bükülür[4] eylese ol serv-i hırâmân ile bahs

Kılsa can lal'li ile[5] feyz yetirmek bahsin
Cânîb-î lâ'lini dut ey gönül et cân ile bahs

Düşer od şem' dilîne bu sebebden ki kılar
Dil uzâdıp geceler ol meh-i tâbân ile bahs

Sıfat-ı hüsnün eder haste Fuzûlî ne aceb
Hüsn-i güftârda ger eylese Hassân ile bahs

1. nâle vü: F. S, 2. derde: N, F. S, 3. bakmağ olmaz: F. S, olmaz: N. 4. Yorulur: K, O, F. S, 5. la'lin ilen: K, la'li ilen: F. S.

XLVII

Cihân içre her fitne kim olsa hâdis
Onâ serv-î kaddindir elbette bâis

Medârisde tahkîk-i mûy-i miyânın
Dekaayıkdan ortâya salmış mebâhis

Muvahhidlerê kılma inkâr zâhid
Mey-i vahdeti sanma ümm-ül habâis

İkî dîdesiz âlemê Yûsuf û sen
Sizê yok cihân içre imkân-ı sâlis

Mana[1] cem' olur handa[2] kim vâr bir gam
Benem[3] milk-i eşk içre Mecnûn'a vâris

Töküp eşk kûyunda vaslın diler dil
Saçar nef' için dâne toprâğa hâris

İzâr-u lebin vasfın eyler Fuzûlî
Onâ hem müfessir derem hem muhaddis

— C —

XLVIII

Ey gubâr-ı kademin arş-ı berin bâşına tâc
Şeref-î zâtına ednâ-yı merâtib mi'râc

Müfti-î şer' ki[4] edyân-ı temâmî-i rüsül
Bahrsin sâir-i erbâb-ı risâlet emvâc

Hâzin-i genc-i şefâat seni kılmış îzed
Hîç kim yok ki sanâ olmaya âhır mühtâc

Sünnetin magfiret esbâbına minhâc-ı husûl
Tâatın ma'siyet emrâzına tedbîr-i ilâc

Halka taklîd-i sülûkün sebeb-i hüsn-i maâş
Milke tagyîr-i tarîkın eser-i sû-i mizâc

Kaaim olmazdı nızâm-ı nesak-ı asl-ı vücûd
Vermeseydin eser-î adl ile dünyâya revâc

Şükr lillâh ki Fuzûlî'ni edipsin dâhil[5]
Ragbetin dâire-î havf-u recâdan ihrâc

1. Bana: F. S, 2. kanda: F. S, 3. Menem: K, E, F. S. 4. Müntehî şer'ine: K, O. F. S, 5. edip dahil-i feyz: F. S.

XLIX

Münharifdir sâkıyâ endûh-ı dünyâdan mizâc
Bâde dut kim illet-î endûha gafletdir ilâc

Çekme taht-u tâc kaydın bî ser-u pâlığ gözet
Kim ayâğa benddir taht-u belâdır bâşa tâc[1]

Fakr milkin dut ger istiğnâda istersen kemâl
Saltanatdan geç kîm ol vâdide çoktur ihtiyâc[2]

Terk-i tecrîd ihtiyâr et kim diyâr-ı ışkda
Fakr bâzârına erbâb-ı fenâdandır revâc[3]

Bir perî zülfün dutup hâlinden alsan kâm-ı dil
Dut ki Çin milkîni duttun Hind'den aldın harâc[4]

Nakş-ı zâildir umûr-ı dehre kılmâ i'tibâr
Olsa hâsıl fakrden hüzn-ü gınâdan ibtihâc

Ey Fuzûlî men melâmet milkinin sultanıyam
Berk-ı âhım tâc-ı zer sîm-i sirişkim taht-ı âc

— Ç —

L

Can çıkar tenden gönül zikr-î leb-î yâr eylegeç
Ten bulur can yenleden[5] ol lafzı terâr eylegeç

Kılma ey efgan gözün bîdâr, mest-î hâb iken
Olmayâ bir fitne bîdâr ôla bîdâr eylegeç

Sohbetinden âr edip ey gül benî terk etme kim
Gül olur efsürde terk-î sohbet-î hâr eylegeç

Vârımı fikr-î dehânınla yok etdim kim kazâ
Beyle emr etmiş mana[6] yokdan benî vâr eylegeç

Arz-ı ruhsâr et bu gün ey meh kim olsun gökte gün
Eyle kim encüm olur gün arz-ı ruhsâr eylegeç

Her zeban bir tıygdır gûya Züleyhâ katline
Yûsuf'u almağda ehl-î ışk bâzâr eylegeç

Nâle-î zârın' Fuzûlî hoş gelir ol gül-ruha
Âçılır gül gönlü bülbül nâle-î zâr eylegeç

1. Bu beyit F. S. de üçüncü beyittir, 2. Aynı n. de ikinci beyittir. 3. Beşinci beyittir. 4. Dördüncü beyittir. 5. milkden: O (apaçık yanlış), 6. bana: F. S, 7. zârım: F. S.

LI

Ey gönül yârı iste candan geç
Ser-î kûyun gözet cihandan geç

Yâ tama' kes hayât zevkından
Yâ leb-î la'l-i dil-sitandan geç

Milk-i tecrîddir ferâgat evi
Terk-i mâl eyle hân-ü mandan geç

Lâ-mekân seyrinin azîmetin et
Bu harâb ôlacak mekândan geç

İ'tibâr etme milk-i dünyâya
İ'tibâr-ı u üvv-i şandan geç

Ehl-i dünyânın olmaz âhıretî
Ger bunu[1] ister isen andan geç

Meskenin bezm-gâh-ı vahdetdir
Ey Fuzûlî bu hâk-dandan geç

LII

Gönlüm açılır zülf-i perîşânını görgeç
Nutkum dutulur gonce-i handânını görgeç

Baktıkça sana kan saçılır dîdelerimden
Bağrım delinir nâvek-i müjgânını görgeç

Ra'nâlığ ilê kaamet-i şimşâdı eden zikr
Olmaz mı hacil serv-i hırâmânını görgeç

Çok ışka heves êdeni gördüm ki hevâsın[2]
Terk etdi senin âşık-ı nâlânını görgeç

Kâfer ki değil mu'terif-î nâr-ı cehennem
Îmâna gelir âteş-i hicrânını görgeç

Nâzüklik[3] ilê gonce-î handânı eden yâd
Etmez mi hayâ la'l-i[4] dür-efşânını görgeç

Sen hâl-i dilin söylemesen nôla Fuzûlî
İl fehm kılar çâk-i girîbânını görgeç

1. munı: K, 2. hevâsı: L, 3. Nâzüklığ: F. S. 4. zikr-i: K,

LIII

Olur kaddim dü-tâ ışkın yolundâ bir belâ görgeç
Tarıyk ehlîne âdetdir tevâzu' aşinâ görgeç

Nihânî[1] aşkını ger bilse[1] âlem dûd-ı âhımdan
Aceb yok kim gümân-ı genc eder halk ejdehâ görgeç

Füzun oldukça ışkın[2] germ olur eşkim töker gerdun
Eğerçi sûb bürûdet kesbini eyler hevâ görgeç

Gamın her lahza kim bağrım deler gönlüm kılar efgan
Biaynih eyle kim feryâd eder itler gedâ görgeç

Revâc-ı nakd-i nakş-ı sikkedendir nôla gadretse
Mana[3] il cism-i uryânımda nakş-ı bûriyâ görgeç

Ben[4]-i dervîşe il hem cevr eder sen cevr kıldıkça
Kim eyler zulm men'in pâdşâhım sen revâ görgeç

Fuzûlî'ni yaşur ey za'f meh-veşler cefâsından
Ki meh-veşler kılarlar min[5] cefâlar mübtelâ görgeç

— H —

LIV

Ger değil bir mâh mihriyle[6] benim tek zâr subh
Bâşın âçıp nîşe her gün yâhasın[7] yırtâr subh

Gün değil her gün bir ay mihriyle göğsün çâk edip
Tâze-tâze dağlardır kim kılar ızhâr subh

Tîg-ı hurşîd île ref'olsa yeridir kim müdâm
Yandırıp pervâneî şem'a verir âzâr subh

Subhu şâm-u şâmı subh olmuş benem âlemde kim
Şâm şem'-î bezm olup ayrıldı benden yâr subh

Gör ne âşıkdır ki bir huşîd vaslın bulmağa
Sarf eder her lahza min min[8] lü'lü-î şeh vâr subh

Işkda sâdıklığ ızhar etdi dâğın gösterip
Gaalibâ derlerdi kâzib kıldı andan âr subh

Hecr şâmında gam etmişdi Fuzûlî kasd-ı can
Olmasaydı merhametden dem urup[9] gam-hâr subh

1-1. Nihan aşkını ma'lûm etse: K, F. S, O, 2. ışkım: E, F. S, 3. bana: F. S, 4. men-î: K, E, 5. kılurlar bin: F. S. 6. mihrilen: K, O, F. S, 7. yâkasın: F. S, 8. bin bin: F. S, 9. vurup: F. S.

LV

Eğer murâd ise vermek safâ-yı cevher-i rûh
Felek-misâl yürüt sâgar-ı şerâb-ı sabûh

Buyurma tevbe mana[1] ol şerâbdan nâsıh
Ki görse ânı dutar cezm-i terk-i tevbe Nasûh

Hücûm-ı gamda mana[2] ânı etdi zevrak-ı mey
Ki etmedî anı tûfan olanda keşti-i Nûh

Müdâm çeşmime kan doldurur hadeng-i gamın
Yuvâ başında dutan kuşları edip mecrûh

Dil oldu tîg-ı firâkınla şerha-şerha velî
Ne sûd çün sana hâl-i dil olmadı meşrûh

Tenimde sancılı nâveklerinle şâdım kim
Der-î belâ bu kilîd iledir manâ[3] meftûh

Fuzûlî oldu belin fikri île mûy-misâl
Henûz bulmadı[4] ol sende ihtimâl-i vuzûh

LVI

Kansı mâhın bilmezem mihriyle olmuş zâr subh
Her gün eyler halka bir dâğ-ı nihan ızhâr subh

Battı encüm çıktı gün yâ bir esîr-î ışkdır
Töktü dürr-î eşk çekdi âh-ı âteş-bâr subh

Nôla ger emvâta ihyâ verse subhun demleri
Fikr-i lâ'lindir kim eyler dem-bedem tekrâr subh

Bir musavvirdir ki zerrin kilk ile her gün çeker
Safha-î gerdûna nakş-î ârız-ı dildâr subh

Müjdeî hurşîdden vermiş meğer bâd-ı sabâ
Kim nisâr eyler seher yüz min dür-î şeh-vâr subh

Âşık-ı sâdıkdır ızhâr-ı gam eyler her seher
Âh ile halkı yukûsundan[5] kılıp[6] bîdâr subh[7]

Ey Fuzûlî şâm-ı gam encâmına yoktur ümîd
Bû tesellîdir sanâ ol söz ki derler vâr subh

1. bana: F. S, 2. bana: F. S, 3. bana: F. S, 4. bilmedi: O, 5. yuhûsundan: F. S, 6. kılur: F. S, 7. F. S de bundan önceki beytin ikinci mısraı yerine bu mısra' alınmıştır ve gazel altı beyittir.

LVII

Ol müşk-bû gazâle ihlâsım oldu vâzıh
Belliğ sabâ selâmen miskiyyetür ravâyıh

Olgaç habîbe vâsıl bizden hem olma gaafil
Lâ taktair resâil lâ tektümis sarâyıh

Yüzde sirişk kaanı söyler gam-ı nihânı
Kad tazharal maânî bil hattı bil levâyıh

Ben mübtelâ-yı hicran benden ırâğ canan
Vel ömrü keyfe mâ kân mislür riyâhı râyıh

Işkın Fuzûli-î zâr terketmek oldu düşvâr
Yâ ârifen bimâ[1] sâr lâ teksirin nasâyıh

— H —

LVIII

Kimsede ruhsârına tâkat-ı nezzâre yoh
Âşıkı öldürdü şevk bir nazara çâre yoh

Bağrı bütünler manâ[2] ta'na ederler müdâm
Hâlimi şerh etmeğe bir ciğeri pâre yoh

Yığdı[3] benim[4] başıma dehr gamın neylesin
Bâdiye-î ışkda gibi[5] âvâre yoh

Dehrde hemtâ sanâ vâr[6] perî yok demem[6]
Vâr güzel çok velî sen gibi[7] hun-hâre[8] yoh

Gözde gezer çizginip katre-i eşkim müdâm
Katre-i eşkim gibî çerhde seyyâre yok

Çâk görüp göğsümü kılma ilâcım tabîb
Zayi' olur merhemin bende biter yâre yoh

Zârlığım ışkda vâr Fuzûlî velî
Ol meh-i bî mîhrden rahm ben-i zâre yoh

1. bi mâ: K, 2. bana: F, S, 3. Yıkdı: O, F. S, 4. menim: K, E, 5. kimi: K, E, 5-5. yeri yok ger desem: K, biri yoh demen: O, perî ruh desem: E, F. S, 7. kimi: K, E, 8. gam-hâr: E, F. S.

LIX

Nola ger koçsa miyânın kemer-i zer güstâh
Getirip çokları ortâya zer eyler güstâh

Hâk-i sâgar gil-i Cemşîd'dir ey pîr-i muğan
Haber et sâkıye kim dutmaya sâgar güstâh

Reşk[1] odiyle yakılır rişte-i cânım ki niçin
Değer ol âriza giysû-yı muanber güstâh

Revzeninden koma kim gün düşe halvet-gehine
Harem-i şâha ne lâyık[2] gire çâker güstâh

Sakla ey eşk edep gitme ser-i kûyuna çok
Ki düşer yüzden-ü gözden sürülür[3] her güstâh

Hevesim bâde-i gül-gûna bu ümmîd iledir
Kim olam mest dutam dâmen-i dilber güstâh

Benzedirsin özünü itlerine her sâat
Ey Fuzûlî olabilmez sana benzer güstâh

LX

Reng-i rûyundan dem urmuş sâgar-ı sahbâya bah
Âftâb ilen[4] kılar[5] da' vî dutulmuş âya bah

Şem' bâşından çıkarmış dûd-ı müşkin kâkülün
Beyle kûteh ömr ilê bâşındaki sevdâya bah

Ey selâmet ehli ol ruhsâra bahma zînhâr
İhtirâz eylê melâmetden ben-i[6] rüsvâya bah

Bildi ışkında nemed-pûş olduğum âyîne-veş
Rahm edip bir kez manâ[7] bakmaz bu istiğnâya bah

Sînemî çâk eyle göre dil ıztırâbın ışkda[8]
Revzen aç her dem hevâdan mevc uran deryâya bah

Ey deyen kim şâm-ı ikbâlin ne yüzden tîredir
Sâye salmış âya ol giysû-yı anber-sâya bah

Ey Fuzûlî her nicê men' eylesê nâsıh seni
Bahma ânın kavlinê bir çihre-i zibâya bah

1. Eşk: K. O, 2. lâzım: O, 3. süreler: K, sürünür: O, 4. ile: F. S, 5. kılar: F. S, 6. men'î: K, E, "O nüshasında bu gazelin üçüncü beyti yoktur." 7. bana: F. S, 8. ışkdan: F. S.

LXI

Leblerin tek la'l-ü lafzın tek dür-î şeh-vâr yoh
La'l-ü gevher çok lebin tek la'l-i gevher-bâr yoh

Senden etmen dâd cevrin vâr lûtfun yok deyip
Mest-i zevk-ı şevkınam birdir yanımda vâr yoh

Kîme ızhâr eyleyim bilmen bu pinhan derdi kim
Vâr yüz min[1] derd-i pinhan kuvvet-î tekrâr yoh

Devr ser-mest-î şerâb-ı gaflet etmiş âlemî
Bunca ser-mestin temâşâsına bir hüşyâr yoh

Halkı medhûş eylemiş hâb-ı şeb-î tûl-i emel
Subh tahkıykı alâmâtına bir bîdar yoh

Sûretî zîbâ sanemler yok demen büthânede
Vâr çok ammâ sanâ benzer büt-î ayyâr yoh

Ey Fuzûlî sehldir her gam ki gam-hârı ola
Gam budur ki bende min[2] gam vâr bir gam-hâr yoh

— D —

LXII

Germdir şâm-u seher mihrinle çerh-î lâcüverd
Geh sirişk-î âl eder ızhâr gem ruhsâr-ı zerd

Subha benzer âşık-ı sâdık demen âlemde kim
Bir nefes geçmez ki çekmez sûz-ı dilden âh-ı serd

Yahşı sanmâ ey gönül ehl-î hıred atvârım
Olma gaafil ışk derdinden yaman olmaz bu derd

Zulmet-i gam ıztırâbın çekmez ol âzâde kim
Her taalluktan olâ hurşîd-veş âlemde ferd

Mümkin oldukça felek mansûbesinden kıl hazer
Nîşe kim hâlî değil bîdâd nakşından bu nerd[3]

Ey Fuzûlî kesme ol meh-veş cemâlinden ümîd
Sabr kıl kim devr devrânı değil bîhûde - gerd

1. bin: F. S, 2. bin: F. S. 3. Bu beyit F. S. de bir beyit öncedir.

LXIII

Nâledendir ney gibi[1] âvâze-i ışkım bülend
Nâle terkin kılmazam her dem[2] kesilsem bend-bend

Kıl meded ey baht yoksa kâm-ı dil mümkin değil
Beyle kim ol dil-rübâ bî-derddir ben derd-mend

Dağlardır odlu göğsümde[3] karâsı kopmamış
Yâ sebât-ı ışk için od üzre bir nîce sipend

Âçılır gönlüm gehî kim girye-î telhim görüp
Âçar ol gül-ruh tebessüm birle la'l-î nûş - hand

Hâk-i râhından benî kaldırabilmez sâye tek
Âftâbın kılsa gerdun her şuâın bir kemend

Câm dut der sâki-î gül çihre zâhid terk-i câm
Ey gönül fikr eyle gör kim hansıdır[4] dutmâlı pend

Ey Fuzûlî sûret-i fakrin kabûl-î dûstdur
Hîç dervîşî senin tek görmedim sultan-pesend

LXIV

Göz hatından merdümün mahv etmedin bulmaz murâd
Zâyi'eyler hüsnünü hattın sevâd üzre sevâd

Olabilmez çîn-i zülfünden cüdâ göz merdümü
Câri olmuşdur bu âdet turrasız olmaz midâd

Gönlüm âhımdan terahhum sûretin gösterdi liyk
Mevcden sû nakşine çok[5] etmek olmaz i'timâd

Eşk-i âhım nefretî kat'etdi ilden ülfetim
Çizginen çevremde yâ girdâbdır yâ girdbâd

Geçdi tenden okların[6] tenhâ kalıp[7] dil dem be-dem
Nâleler eyler geçen hem-demlerin kıldıkça yâd

Çâk-i sînemden gönül çıktıkça şâd olsam nola
Eyle âfetden yahâsın[8] kurtaran olmaz mı şâd

Şîv-î şimşâd-ı kaddin görse eyler bağ-ban
Î'tidâl-i servden elbette selb-î i'tikaad

Koyma nâkıs ehl-i derd içre Fuzûlî'ni tabîb
Eyle bir derman ki derdin êde gün günden ziyâd

1. kimî: E, 2. ney tek: E, mutlak: F. S, 3. gönlümde: K, F. S, 4. kansıdır: F. S. 5. çoh: K, 6. okların: K, 7. Kılıp: K, 8. yakasın: F. S.

— Z —

LXV

Ey mezaak-ı câna reng-i şehd ü şekker tek lezîz
Dem be-dem zehr-î gamın kand-i mükerrer tek lezîz

Âteş-i berk-ı fırâkın nâr-ı dûzah tek elîm
Cur'a-î câm-ı visâlin âb-ı kevser tek lezîz

Şerh-i ahvâlim sanâ meste nasîhat gîbi[1] telh
Telh güftârın banâ mahmûra sâgar tek lezîz

Dâğ-ı ışkın derdi zevk-ı saltanat tek dil-pezîr
Hâk-i kûyun seyri feth-i heft- kişver tek lezîz

Nôola bulsam zevk göydürdükçe göğsüm üzre dâğ
Ehl-i derde dâğ olur bî-derde zîver tek lezîz

Tâze tâze dağ-ı derdindir dil-i sûzânıma
Fil-mesel hırs ehline cem' iyyet-i zer tek lezîz

Ey Fuzûlî âlemin gördüm kamû ni'metlerin
Hîç ni'met görmedim dîdâr-ı dilber tek lezîz

— R —

LXVI

Cilve-i aks-i ruhun âyînede ey reşk-i hûr
Rûşen etmiş ânı kim hurşîddendir âya nûr

Berk-ı âhım gök yüzün tutmuş sirişkim yeryüzün
Sohbetimden hem vuhûş eyler teneffür hem tuyûr

Işk resmi ger budur müşkil yeter dermâna derd
Derd ehli bî-zeban bî - derdler mest-i gurûr

Dâğ-ı dil-sûzu firâkın kıldı gün günden füzun
Nûr-ı mâh efzûn olur hurşîdden oldukça dûr

Va'de-i lûtfun[2] çok ammâ baht yâr olmaz ne sûd
Gül getirmez[3] âb-ı şîrin vermek île hâk-i şûr

Târ-ı zülfündür mü ruhsârında canlar meskenî
Yâ bırakmış bir reh-i pür-piç-ü ham gülzâra mûr

Ol ser-i kûy illeri içre Fuzûlî yok yerim
Bes banâ mâtem-serâ ben handan u handan sürür

1. kîmi: O, E, 2. Vaslın: F. S, 3. bitürmez: İş B.

LXVII

Yanan ışk âteşîne âteş-i dûzahdan eymindir
Ne kim bir kez yanâ yandırmak ânı gayr-i mümkindir

Bırakdım zevrak-ı dil eşk bahrına sakın ey dil
Temevvüc vermesin teşvîş anâ kim anda sâkindir

Ruhundan nûr uğurlar şem' bâşın kesseler câiz
Budur bir kul ser-encâmı ki sultânına hâindir

Dehânın dürcünü hâl-i lebin gözden nihân etmiş
Emânet gör ki Hindû mahzeni lü'lûye hâzindir

Gamın kim tökdü kaanım dilde pinhan olduğun bildim
Ki halvet çekmenin te'siri keşf-i sırr-ı bâtındır

Ciğer dâğına merhem oldu peygânın bi-hamdillâh
Saâdet kevkebîne ahter-i bahtım mukaarindir

Fuzûlî hâli olmaz sûret-i dil dûst fikrinden
Bu ma'nîden ki Beytûllâh derler kalb-i mü'mindîr

LXVIII

Benî zikretmez il efsâne-i Mecnûn'a kaaildir
Ne benzer ol banâ derdî onun takrîre kaaildir

Beyâban gird-i Mecnun'dan[1] gam-u derdim suâl etme
Ne bilsin bahr hâlin ol ki menzil-gâhı sâhildir

Benim tek ôlabilmez şöhre-i şehr-i belâ Mecnun
Kabûl eyler mi bû rüsvaylığı[2] her kim ki âkildir

Ne müşkil hâli olsa âşıkın ma'şûk eder çâre
Ger ol bî-derd bilmezse bu hâli hâl müşkildir

Firaak eyyâmı seylâb-ı sirişkimden haber vermez[3]
Kıyâmet mâcerâsından gör ol zâlim ne gaafildir

Fakyh-i medrese ma'zûrdur inkâr-ı ışk içre
Yok özge ilminê inkârımız bû ilme câhildir

Fuzûlî il seni Mecnun'dan artık der melâmetde
Bunû münkir değil Mecnun dahî ma'kûle kaaildir

1. Beyâbanlarda Mecnun'dan: F. S, 2. rüsvâlığı: F. S, 3. dutmaz: K, F. S.

LXIX

Ol perî-veş kim melâhat milkinin sultânıdır
Hükm onun hükmü banâ[1] fermân onun fermânıdır,

Sürdü Mecnun növbetin şimdi benem rüsvâ-yı ışk
Doğru derler her zaman bir âşıkın devrânıdır

Lahza-lahza gönlüm îvinden şererlerdir çıkan
Katre-katre göz[2] töken sanman sirişkim kaanıdır

Hôr bahman ger gönül çâk olsa tıyg-ışkdan[3]
Kim cünun gülzârının bunlar gül-i handânıdır

Ey Fuzûlî ôla kim rahm îde yâr efgaanına
Ağlagıl zâr anca kim zâr ağlamak imkânıdır

LXX

Benim kim bir leb-i handân için giryanlığım vardır
Perîşan turralar devrinde ser-gerdanlığım vardır

Başım taht-ı revandır tâc-ı zerrin şu'le-i âhım
Görün kim devlet-i ışk île nê sultanlığım vardır

Yumulmaz eşk tuğyanında onsuz çeşm-i hun-bârım[4]
Hayâl-i sûret-i cânâna hoş hayranlığım vardır

Sirişkim gör benî[5] ey ebr özün tek nem hayâl etme
Hevâ-yı ışk ile bin sence eşk- efşanlığım vardır

Fuzûlî cam-ı mey terkin kılıp zühd ile takvîden
Kamû dânâya rûşendir bu kim nâdanlığım vardır

1. Hükm onun hükmüdürür: E, 2. su: O, 3. Çâkler cismimde tıyg-ı ışkdan ayb etmeniz: F. S. 4. giryanım: K, O, 5. meni: K,

LXXI

Zevk şevkıyle cihan kaydın çeken mihnet çeker
Ehl-i zevk oldur kim ondan dâmen-î himmet çeker

Gün[1] çeker her dem gözê yerden[2] gubâr-ı râhını
Tûtyâ için velî[3] yerden göke minnet çeker

Hâli etmiş gayrden zülfün hayali gönlümü
Nôla sahib-keşf isê bir ômrdür halvet çeker

Çek sabûhı subh nakkaaşına arz-ı ârız et
Beyle çeksin ger felek levhîne bir sûret çeker

Serv-kaametler perî-ruhsâreler toprağıdır
Her semen kim âçılır her serv kim kaamet çeker

Ey çekip[4] gayr île pinhan bezm edip mey gâh-gâh
Yâd kıl ondan ki bezmin yâd edip hasret çeker[5]

Katre-i eşkim katârı çâk-i[6] sînemden girip
Ten ivîne dışradan[7] bâr-ı gam u mihnet çeker

Ey Fuzûlî bakmasın[8] tâ gayre her hûnin müje
Âteşin bir mîldir kim çeşmimê[9] gayret çeker

LXXII

Her kitâbâ kim leb-i la'lin hadîsin yâzeler
Rişte-i can birle ışk ehlî onû şîrâzeler

Bû ne sırdır sırr-ı ışkın dîmedin bir kimseye
Şehre düşmüş ben senî sevdim deyü[10] âvâzeler

Şeyhler meyhâneden yüz dönderirler mescide
Bî-tarîkatlêri gör kim doğru yoldan âzeler

Çâkler göğsümde sanman kim açıptır tıyg-ı ışk
Gönlümün şehrîne mihrin girmeê dervâzeler

Ey Fuzûlî yâr eğer cevr etse ondan incime
Yâr cevrî âşıka her dem mahabbet tâzeler

---

1. Can: K, 2. Gün çekez yirden göke her dem: F. S, 3. belî: F. S, 4. çeken: F. S, 5. F. S. de bu beyit, gazelin üçüncü beytidir. 6. sîne çâkinden: K, sîne çâkîden: O, çâkinden: F. S, 7. daşradan: F. S, 8. bakmayam: F. S, 9. çeşme-i gayret: K, N, F. S. 10. deyen: E, deyip: N,

LXXIII

Seyr kıl gör kim gülistânın ne âb-u tâbı var
Her taraf bin serv-i ser-sebz ü gül-i siyrâbı var

Pençe-i berk-i çenâr etmiş müheyyâ şâneler
Anlamış gûyâ ki sünbül kâkülünün tâbı var

Râhat îçin ferş salmış sebze-î ter gülşene
Nerkisin görmüş gözün mahmûr sanmış hâbı var

Bûlunur her derde istersen gülistanda devâ
Hokkasında goncenin sankim şifâ cüllâbı var

Gaalib olmuş halka zevk-ı seyr-i gülşen gaalibâ[1]
Çekmeğe halkı benefşe zülfünün kullâbı var[2]

Güldü gül açıldı sünbül lâle doldu jâleden
Ey hoş ol kim işret û ayş etmeğe esbâbı var

Ger Fuzûlî meyl-i gülzâr etse fasl-ı gül nola
Ayş için hûnâbe-i dilden şerâb-ı nâbı var

LXXIV

Serv-i âzâd kadinle bana yeksan görünür
Neye ser-geşte olan baksa hırâman görünür

Can görünmez deseler tende inanmam[3] nişekim
Lûtfdan her nice baksam teninê can görünür

Dedim ahvâlimi canânâ kılam arz velî
Görebilmen özümü onda ki cânan görünür

Ey diyen sabr ile[4] âh eyleme yârı göricek
Bana[5] düşvârdır ol ger sana âsan görünür

Sordum ahvâlimi ışkında müneccimlerden
Baktılar tali' ivîne dediler kan görünür

Ne keman-dârsın ey meh ki atıp gamze okun
Yıhdığın saydde nî[6] zahm u[7] ne[8] peygân görünür

Bir sanem zülfüne gûyâ ki veriptir gönlün
Ki Fuzûlî'nin iyen hâli perîşan görünür

---

1. Gûyiyâ: F. S, 2. Bu beyit, F. S. de sondan ikinci beyittir. 3. inanmam: F. S, 4. kıl: E, F. S. 5. Mene: E, 6. yıkduğun: F. S, 8. ni: F. S.

LXXV

Çeşm-i sûret-bâzıma müjgân safı hengâmedir
Kaana batmış her müjem bir şûh-ı gül-gûn-câmedir

Tâ hatın üzre ham-ı ebrûların ser-germiyem
Her sözüm derd-î dil imlâsına bir ser-nâmedir

Gösterir her dem alâmetler kıyâmetden kadin
Kaaim etmiş hasr burhânın aceb allâmedir[1]

Yüzde nakş-ı hûn-ı dil râz-ı nihânım fâş eder
Şerh-i gam takrîrine[2] her kipriğim bir hâmedir

Derdim oldur kim müselman olmuş ol tersâ-beçe
Küfre ôlan zulmler[3] ya'ni bu gün islâmedir

Ey sabâ rahm et ki ol bî-derd kılmış terk-i cevr
Çare-i derd-i dilim mevkûf bir i'lâmedir

Ey Fuzûlî bulmadım reng-i riyâdan bir safâ
Nôla ger meylim bu reng île mey-i gül-fâmedir.

LXXVI

Şu'le-i şem'-i ruhun agyâra bezm-efrûz olur
Âh kim yetgeç banâ bir berk-ı âlem-sûz olur

Gayr çeşminden bulur her dem nigâh-ı merhamet
Ben ne kıldım kim nasîbim nâvek-i dil-dûz olur

Her gün âçar gönlümü zevk-ı visâlin yenğleden[4]
Gerçi güller[5] açmağa her ılda[6] bir nev-rûz olur

Hâle tek çıkmaz evinden[7] mâh-tal'atlar müdâm
Her kimin devr-i kamerde tâlii fîrûz olur

Sâidin zevkıyle terk etmiş Fuzûlî âlemi
Meyl-i sahrâ eylemez her kuş ki dest-âmüz olur

1. F. S de bu beyit, ikinci beyittir. 2. tahrîrine: E, 3. ta'nlar: O, 4. yenğeden: O, 5. gökler. L, 6. yılda: F. S, 7. odundan: L,

LXXVII

Sabûh için bana dürd-i mey-i şebâne yeter
Eser çü vâr harâb olmağa behâne yeter

Cefâ okun bana yağdırma ancak ey eflâk
Dimen ki yeddi keman-dâra bir nişâne yeter

Kopardı merdüm-i çeşmim gönül binâsın kim
Habâb-ı eşk hevâ nakdinê hızâne yeter[1]

Lebin hayâli ilê oldu pâre-pâre ciğer
Güvâh-ı hâl banâ eşk-i dâne-dâne yeter

Beyâne etmeğe derd ü gamım fesâneleri
Zebânım âteş-i dilden çıkan zebâne yeter

Harîf-i bezm-i gamem hûn-ı dil şerâbım olup
Terâne-i tarabım âh-ı âşıkaane yeter

Rakıyb kılsa cefâ ben vefâ velî şâdım
Ki yahşı yahşıya uğrar uğrar yaman yamâne yeter[2]

Sen ey rakıyb hazer kıl şerâr-ı âhıma kim
Bu şu'leden seni yakmağa bir zebâne yeter

Fuzûlî istemezem mesned-i Cem-ü Cemşîd
Banâ neşîmen-i devlet şerâb-hâne yeter

LXXVIII

Geh gozde geh gönülde hadengin mekân dutar
Her handa[3] olsa kanını elbette kan dutar

Dil çekse nôla cân u teni hâk-i kûyuna
Hâr-u has iltür onda ki kuş âşiyan dutar

Zikr-i lebinle zülfüne dil boldu dest-res
Ânın gibi[4] ki ôkuyup afsun ılan[5] dutar

Dil dutdu gonce île berâber dehânını
Bû akl-ı nâkıs île özün hurde-dan dutar

Hurşîd hırmenîne urar şu'le-şu'le od
Âhım ki lahza-lahza reh-î âsman dutar

Can eyledikçe meyl-i temâşâ-yı kaametin
Göz revzenin sirişk-i revânım revan dutar

Dutmak diler Fuzûlî kapunda[6] makaam liyk
Bû sırrı kimseye açabilmez nihan dutar

1. Bu beyit, gazelin dördünce beytidir: F. S, 2. Bu ve bundan sonraki beyit yoktur. F. S. 3. kanda: F. S, 4. kimi: K, E, 5. yılan: F. S, 6. kapım. Fuzûlî: O, E, F. S.

LXXIX

Perîşan halk-ı âlem âh u efgaan ettiğimdendir
Perîşân olduğum halkı perişah ettiğimdendir

Ten-î zârımda derd-i ışk gun günden füzûn olmak
Yeten bî derde tedbîr île dermân ettiğimdendir

Gözüm kim bağrımın kaanın töker pergâle-pergâle
Demâdem ârzû-yî la'l-lî cânân ettiğimdendir

Değil bîhûde ger yağsa felekden bâşıma daşlar
Binâsın tîşe-i âhımla vîrân ettiğimdendir[1]

Kaçan rüsvây olurdum kan yutup sabr îdebilseydim
Melâmet çekdiğim bîhûde efgaan ettiğimdendir[2]

Hatâsından değil cismi mokundan bî nasîb olsa
Habâb-ı eşk-i gül-gûn içre pinhân ettiğimdendir

Fuzûlî ihtilât-ı merdüm-î âlemden ikrâhım
Perî-veş-er hayâlin mûnis-î cân ettiğimdendir

LXXX

Hoşam kim dem-be dem giryan gözüm ol hâk-i pâdandır
Ziyânı olmaz ol göz yâşının kim tûtyâdandır

Demâdem merdüm-î çeşmim içer kan zülf ü hâlinden
Belî ekser maâşı ehl-i deryânın karâdandır

Deme Ferhâd kaanın tökmüş ancak ışk şemşîri
Benim gör kanlı yâşım kim bu hem ol mâcerâdandır

Muanber sünbülünden almadın bû olmadın rüsvâ
Bu rüsvâlığ banâ senden değil bâd-ı sabâdandır

Habâb-ı eşk içinde mûy-ı jûlîdemle hoş-hâlim
Başımdâ bû hümâyun sâye ol âlî hümâdandır

Vefâ resmin unutmuşsun deyü incinmezem ondan
Bu kim benden cefâ kem eylemezsin hem vefâdandır

Kemâl-ü hüsn-i meşreb âli olmakdır taarruzdan
Riyâ ehlîne hem çok i'tirâz etmek riyâdandır

Fuzûlî tökme çok yaş ihtiyât et gitmesin nâgeh
Gözünden sürme kim gerd-î reh-î ehl-î safâdandır

1. Bu beyit bizde yok, 2. Bu beyit K. nüshasında yok, 3. ari: E, F. S, hâli: L.

LXXXI

Kabrim daşına kim gam odundan zebânedir[1]
Ta'n okun atma kim hatarı çok nişânedir

Eyler kaden zamâne okun def' gaalibâ
Devr-î kadeh muhâlif-i devr-i zamânedir

Kaldırdı eşk dün[2] beni ol âstâneden
Kim maksadım benim dahi ol âstânedir

Nezr etmişem firâkına kim yok[3] nihâyeti
Nakd-î sirişkimî ki tükenmez hızânedir[4]

Can vermeyem mi gurbete kim bîm-i ta'nadan
Yâd-ı vatan fegaanıma sensîz behânedir

Vâiz sözüne dutma kulak gaafil olma kim
Gaflet yukusunun sebebi ol fesânedir[5]

Ey dil hazer kıl âteş-î âhınla yanmasın
Cismim ki derd kuşlarınâ âşiyânedir

Benden Fuzûli isteme eş'âr-ı medh ü zem
Ben âşıkam hemîşe işim[6] âşıkaanedir

LXXXII

Cânı kim cânânı îçin sevse cânânın sever
Cânı îçin kim ki cânânın sever cânın sever

Her kimin âlemde mikdârıncadır tab'ında meyl
Ben leb-î cânânımı Hızr âb-ı hayvânın sever

Bâşa dem düştükçe taksîr eylemez eyler meded
Ol sebebden muttasıl çeşmim ciğer kaanın sever

Müşk-i Çin âvâre olmuşdur vatandan ben kimî[7]
Kansı şûhun bilmezem zülf-î perişânın sever

Sû ki ser-gerdan gezer bâşında vardır bir hevâ
Gaalibâ bir gül-ruhun serv-î hırâmânın sever

Akıbet rüsvâ olup ben[8] tek düşer il ağzına
Kim ki bir ser-mest sâkî lâ'l-i handânın sever

Terk-i[9] ışk etme Fuzûlî nôlacaktır vehm edip
Gaayetî derler olâ bir bende sultânın sever

1. nişânedir: N, F. S, 2. gün: L, 3. yoh: E, 4. Bu beyit beşinci beyittir: F. S, 5. dördüncü beyittir: F. S, 6. sözüm: K, O, E, F. S. 7. gibi: F. S, 8. mey: K. O, F. S, 9. Nolacaktır terk-i ışk etme Fuzûlî vehm edip: O, F. S.

LXXXIII

Sabâdan gül yüzünde sünbül-î pür pîç-ü tâb oynar
Sanâsın per açıp gülşende bir müşkin gurâb oynar

Hayâl-î ârızın cevlân eder bû çeşm-i pür nemde
Niçin kim mevcelenmiş sûda aks-î âftâb oynar

Ruhun görgeç olur sûz-ı derûna derd-i dil hâsıl
Behâr eyyâmı sıçrar berk-ı rahşendê sehâb oynar

Iraak olsun yaman gözden ne hoş sâattir ol sâat
Ki uşaak île ma'şûk eyleyip nâz u itâb oynar

Riyâyî zâhîd-î huşkin semâından nolur hâsıl
Hoş ol kim rind-i meyhâne[1] içip câm-ı şerâb oynar

Bu gamlar kim benim vardır baîrin bâşına koysan
Çıkar kâfir cehennemden güler ehl-î azâb oynar[2]

Kılar[3] göz perdesin hûnâb-ı hasret çâk her geh kim
Ruhunda lezzet-î dîdâr zevkından nikaab oynar

Fuzûlî reşkden titrer dil-î pür-hûnu uşşaakın
Binâgûşunda yârın her zaman kim la'l-i nâb oynar

LXXXIV

Âh eylediğim serv-i hırâmânın içindir
Kaan ağladığım gonce-i handânın içindir

Ser-geşteliğim kâkül-i müşkînin ucundan
Âşüfteliğim zülf-i perîşânın içindir

Bîmâr temin nerkis-i mestin eleminden
Hûnin ciğerim la'l-i dür-efşânın içindir

Yaktım tenimi vasl günü şem'tek ammâ
Bil kim bu tedârük şeb-i hicrânın içindir

Kurtarmağa yağmâ-yı gamından dil ü cânı
Sa'yim nazar-ı nerkis-i fettânın içindir[4]

Can ver gönül ol gamzeye kim munca[5] zamanlar
Cân île seni beslediğim ânın içindir

Vâiz bize dün dûzahı vasfetdi Fuzûlî
Ol vasf senin[6] külbe-i ahzânın içindir

1. mey-hâre: K, F. S, 2. Bu beyit, yalnız İst. ve E, basmasında var, 3. kılur: F. S, 4. Bu beyit bizde yok, 5. bunca: F. S, 6. sana: L.

LXXXV

Kansı[1] gülşen gülbünî serv-i hırâmânınca var
Kansı gülbün üzre goncê la'l-i handânınca var

Kansı gülzâr içre bir gül âçılır hüsnün kimî[2]
Kansı gül berkî leb-î la'l-î dür-efşânınca var

Kansı hûnin[3] sen kimî[4] cellâda olmuştur esîr
Kansı cellâdın kılıncı nevk-i müjgânınca var[5]

Kansı bezm olmuş münevver bir kadin tek şem'den
Kansı şem'in şu'lesî ruhsâr-ı tâbânınca var

Kansı yerdê tâpılır[6] nisbet sanâ bir genc-i hüsn
Kansı gencin ejderî zülf-î perişânınca var

Kansı bağın vâr bir nahlî kadin tek bâr-ver
Kansı nahlin hâsılı siyb-î zenahdânınca var[7]

Kansı gülşen bülbülü söyler[8] Fuzûlî sen gibi
Kansı bülbül nâlesî feryâd-u efgaanınca var

LXXXVI

Gûşe-î ebrûlarında çeşm-i câdûlar mıdır
Yoksa girmiş yâya tîr-endâz hindûlar mıdır

Ikd-ı şebnemdir gül-î ter üzre yâhud her taraf
Katre - katre inmiş ol ruhsâr üzê sûlar mıdır

Îki ejderdir ki bir genc üse baş koymuş yatar
Yâ müselsel ârızın devrinde giysûlar mıdır

Eşk-i çeşmimdir ser-î zülfün hayâliyle müdâm
Yâ düzülmüş rişte-î müşkîne lü'lûlar mıdır

Sen misin ancak Fuzûlî beyle hublar mâilî
Yoksa ışk ehlî kamû sen tek belâ-cûlar mıdır[9]

1. K ve E nüshasında "Kangı", 2. gibi: F. S, 3. hûnî: F. S, 4. gibi: F. S, 5. Bu: F. S de dördüncü beyittir, 6. bulunur: F. S, 7. F. S de üçüncü beyittir. 8. derler: K, O, F. S, 9. Bu gazel, yalnız bizde ve İst. basmasında (s. 349) var.

LXXXVII

Müjem ser-[1]çeşmeler menzil dutan âşüfte Mecnundur
Anınçin beste-î zencîr-i seyl-i eşk-i gül-gûndur

Sevâd-ı nokta-î girdâba benzer merdümî çeşmim[2]
Ki dâim garkaî girdâb-ı eşk-î çeşm-i pür-hundur

Hamîde kaametim kim dâg-ı dilden kaana gark olmuş
İçinde noktası gûyâ ki kaan altındaki nundur[3]

İşit derd-î dilim efsâne-î Mecnûn'a meyl etme
Kim ol efsâneden hem anlanan mutlak bu mazmundur[4]

Kemend-î çîn-i zülfün vehmi gitmez zâr gönlümden
Bana ol riştei ejder kılan bilmen ne efsundur

Ferah-bahş-ı dil-î ma'şûk olur şerh-î gam-ı âşık
Sürûd-ı bezm-ı Şîrin nale-î Ferhâd u Mecnundur[5]

Fuzûlî vermedî ta'n okları göz yâşına teskîn
Önün bend etmek olmaz hâr-u hâşâk île ceyhûndur

LXXXVIII

Gubâr-ı secde-î râhun hat-ı levh-î cebînimdir
Sücûd-ı dergehin sermâye-î dünyâ vü dînimdir

Eğer azm-î reh etsem şevk-ı vaslın hâdî-î râhım
Ve ger ârâm hem dutsam hayâ in hem-nişînimdir

Hevâ-yi ravza-i kûyun behâr-ı gülşen-î cânım
Nihâl-î kaametin servim ızârın yâsemînimdir.

Yakıynimdir ki maksûdum olur hâsıl sanâ yetsem
Bi hamdillâh bana senden yanâ reh-ber yakıynimdir

Taleb-kâr-î visâlim müjde-î vaslın dirıyğ etme
Kim ol müjdê ferah-bahş-ı dil-î endûh-gînimdir

Banâ yüz gösterir her lâhza yüz bin şâhed-î devlet
Çü mir'ât-ı ruhun manzûr-ı çeşm-î pâk-bînimdir

Götürdü[6] zevk-ı vaslın hâtırımdan ravza pervâsın
Sözün kevser münevver meclisin huld-î berînimdir[7]

Serîr-i saltanat zevkından efzundur bana ol söz
Ki lûtf îlen demişsin bir gulâm-ı kemterînimdir[8]

Berî oldum Fuzûlî gayrden ol dil-rubâ ancak
Enîsim mûnisim yârim nigârım nâzenînimdir

1. ser-çeşmesi: L, 2. nokta-î hâlin ki: K, 3. Bu beyit, altıncı beyittir: F. S, 4. üçüncü beyittir: F. S, 5. Dördüncü beyittir: F. S, 6. Çıkardı: F. S, 7. F. S de altıncı beyittir, 8. F. S de var.

LXXXIX

Demiş her gonceyê âşıklığım râzın sabâ derler
İl ağzın dutmak olmaz korkaram ey gül sanâ derler

Esîr-î derd-i ışk u mest-i câm-ı hüsn[1] çok[2] ammâ
Biziz meşhûr olan Leylî[3] sanâ Mecnun banâ derler

Senin mihr-î[4] vefâ gösterdiğin agyâra çok[5] gördüm
Galettir kim senî bî-mihr okurlar bî-vefâ derler

Sanâ derler büt-î Çin zülfünê zünnâr söylerler
Zihî îmânı yoklar küfr söylerler hatâ derler

Banâ derlerdi il kim bir melekdir sevdiğin hâlâ
Güzeler ben fakîre gökten inmiş bir belâ derler

Marîz-ı dêrd[6] ıkd-i zülfün eyler ârzû zîrâ
Muâlicler bu mühlik derde müşkildir devâ derler[7]

Fuzûlî âşıka anlar ki derler terk-i ışk eyle
Demezler mî hatâ tagyîr kıl hükm-î kazâ derler

XC

Hüsnün oldukça füzûn ışk ehli artık zâr olur
Hüsn her mıkdâr olursa ışk ol mikdâr olur

Cennet îçin men'eden âşıkları dîdârdan
Bilmemiş kim cennetî âşıkların dîdâr olur

Zâhid-î bîhud[8] ne bilsin zevkını ışk[9] ehlinin
Bir aceb meydır mahabbet kim içen hüşyâr olur[10]

Işk derdinden olur âşık mizâcı müstakıym
Âşıkın derdîne derman etseler bîmâr olur

Işk sevdâsına sarf eyler Fuzûlî ömrünü
Bilmezem bû hâb-ı gafletden kaçan bîdar olur

1. şevk: K, hüsnü: T, 2. çoh: O, E, 3. Mecnun banâ Leylî sanâ: L, 4. u: F. S, 5. çoh: O, E, 6. ışk: O, F. S, 7. Bu beyit, bizde yok. 8. hud-bin: F. S, 9. derd: K, 10. F. S de dördüncü beyittir.

XCI

Ey gül ne aceb silsile-î müşk-i terin var
Vey serv ne hoş can alıcı işvelerin var

Âcıttı[1] beni[2] âcı sözün tünd nigâhın
Ey nahl-i melâhat[3] ne belâ telh berin var

Peygânların île doludur çeşm-i pür-âbım
Ey bahr sanırsın senin ancak güherin var

Ol seng-dilê nâle-i zârın eser etmiş
Ey dil sana bû zevk yeter tâ eserin var

Işk içre gönül dîme ki ben bî-hudam ancak
Ey yâr özünden senin ancak haberin var

Çok[4] baktığına[5] gamze ile bağrın ezersin
Her kîme ki bakmazsın[6] anınla[7] nazarın var

Işk ehline ol mâh Fuzûlî nazar etmiş
Sen hem özünü göster eğer bir hünerin var

XCII

Töktükçe kaanımı okun ol âstân içer
Bir yerdeem esîr ki toprağı kaan içer

Ehl-î zamâne kaanına çok[8] teşnedir zemin
Kaanın kimin tökerse felek ol revân[9] içer

Mey îçmedin açılmaz imiş bâb-ı magfiret
Sevkendler bu bâbda pîr-i mugaan içer

Ukbîde kevser istemesin rind-i meykede
Dünyâda bes değil mi mey-î ergavân içer

Gamzen görünmeyip göze kanlar içer müdâm
Zâhid[10] gibî ki bâdeni[11] ilden nihân içer

Meyden eğerçi tevbe verir il Fuzûli'ye
Ey serv sen kadeh sunar olsan revân içer

1. incitti: O, 2. menî: O, 3. melâmet: F. S, 4. Çün: O, 5. Çün bahtuğının: K, 6. bakmazsan: E, bakmazsın: K, 7. onunlan: E, 8. çoh: K, E, 9. zaman: E, 10. Zühhâd: K, 11. kîmi bâdeyi: K, O, kimî ki: E,

XCIII

Girip meyhâneyê mey meşrebîlen kim ki hû eyler
Olup mü'min behiştê kâferem ger ârzû eyler

Meğer dîvânedir sevdâ-yı ebrûsiyle zâhid kim
Bakıp[1] mihrâba dâim öz öziyle güft ü gû eyler

Demâdem katre-katre kan yaşımdır kim çıkar gözden
Ve yâ peygânların kim âteş-î dil ânı sû eyler

Reh-î ışkında olmak seng-dil sevdâ hücûmundan
Tarıyk-ı saltanat her kim dutar gavgaaya hû eyler

Dedim kimdir perîşân eyleyen âşıklar ahvâlin
Sabâ gösterdi târ-i sünbül-î zülfün ki bû eyler

Fuzûlî zülfüne bağlandı ammâ eyle inceldi
Ki gûyâ za'f anı hem zülfüne bir târ-ı mû eyler

XCIV

Saçın endîşesî tahrîk-i zencîr-i cümûnumdur
Cünûnum def'ine zikr-î leb-î la'lin füsûnumdur

Diyâr-ı derd ser-gerdânıyam her kim benî[2] ister
Delîl-î râh katre-katre eşk-î lâle-gûnumdur

Felektê berk-ı âhımdan serâ-ser yandı kevkebler
Kalan odlâra yanmış kevkeb-î baht-ı zebûnumdur

Gelen yegânların[3] bir-bir yakıp koymaz bulam zevkın
Benî[4] hasret odûna yandıran sûz-ı derûnmdur

Ser-î kûyunda gönlüm berk-ı âhım[5] sanma bîhûde
Karangu gîce azm-î kûyun etsem reh-nûmûnumdur

Lebî şîrinlerin zevkıyle Ferhâd-ı benem[6] asrın
Yanımda cem'olan seng-î melâmet Bî-sütûnumdur

Fuzûlî hâli olmak câm-ı ayşim sâf sahbâdan
Nişân-ı baht-ı nâ-fercâm u ikbâl-î nügûnumdur[7]

1. Bahup: K, E, 2, 4. Menî: K, D, 3. nâveklerin: F. S, 5. âhın: F. S, 6. menem asrın K, O, 7. zebûnumdur: O,

XCV

Bende[1] Mecnun'dan füzun âşıklığı isti'dâdı var
Âşık-ı sâdık benem Mecnun'un ancak âdı var

Nôla kan tökmekde mâhir olsa çeşmim merdümü
Nutfe-i kaabildürür gamzen gibî üstâdı var

Kıl tefâhur kim senin hem vâr ben[2] tek âşıkın
Leyli'nin Mecnûn'u Şîrîn'in eğer Ferhâd'ı var

Ehl-i temkînem beni[3] benzetme ey gül bülbüle
Derde sabrı yok onun her lâhza yüz[4] feryâdı var

Eyle bed-hâlem ki ahvâlim görende şâd olur
Her kimin kim devr cevrinden dil-î nâ-şâdı var

Gezme ey göngül[5] kuşu gaafil fezâ-yı ışkda
Kim bu sahrânın güzer-gâhında[6] çok[7] sayyâdı var

Ey Fuzûlî ışk men'in kılma nâsıhdan kabul
Akl tedbîrîdir ol sanmâ ki bir bünyâdı var

XCVI

Mukavves kaşların kim vesme birle reng dutmuşlar
Kılıçlardır ki kanlar tökmeğinden[8] zeng dutmuşlar

Kılıp tagyîr-i sûret vesmeden yağmâ kılarlar[9] dil
Harâmî kaşların[10] resm-î reh-î niyreng dutmuşlar

Gönül mir'âtını eyler mükedder akl teklîfi
Hoş ol bî-bâkler kim terk-i nâm-u neng dutmuşlar

Fezâ-yı ömrden gûyâ değiller gonce tek vâkıf
Olar kim özlerin dünyâ için dil-teng dutmuşlar

Benem[11] kim seng-sâr-ı mihnetem bâzâr-ı ışk içre
Belâ dağı kazan[12] Ferhâd ile hem-seng dutmuşlar

Lebin devrinde zâhidler dutup meyhâneler küncün
Kılıp tesbîh târın terk zülf-î çeng dutmuşlar

Seher bülbüller efganı değil bîhûde gülşende
Fuzûlî nâle-î dil sûzunâ âheng dutmuşlar

1. Mende: E, 2. men: K, E. 3. meni: E, O, 4. min: K, E, bin: F. S, 5. gönlüm: kılurar: F. S, 10 gözlerin: N, F. S, 11. Meni: K, E, beni: F. S, 12. çeken: F. S,

XCVII

Âşıyân-ı murg ı dil zülf-î perîşânındadır
Kanda olsam ey perî gönlüm senin yânındadır

Işk derdiyle hoşam el çek ilâcımdan tabîb
Kılma derman kim helâkim[1] zehri dermânındadır

Çekme dâmen nâz edip üftâdelerden vehm kıl
Göklerê âçılmasın eller ki dâmânındadır

Gözlerim yâşın görüp şûr etme nefret kim bu nem[2]
Ol nemektendir ki la'l-î şekker-efşânındadır

Mest-i hâb-ı nâz edip[3] cem'et dil-î sad pâreni[4]
Kim onun her pâresî bir nevk-i müjgânındadır

Bes ki hicrânındadır hâsiyyet-î kat'-ı hayât
Ol hayât ehlîne hayrânem ki hicrânındadır

Ey Fuzûlî şem'veş mutlak açılmaz yanmadın
Tâblar kim sünbülünden[5] rişte-î cânındadır

XCVIII

Sâkıyâ câm dut ol âşıka kim kayguludur
Kaygu çekmek ne için câm ile âlem doludur

Telh güftârsız olmaz leb-i yâr ey âşık
Çok heves eyleme ol şerbete kim âğuludur

Dil-i pür-hûnuma yağdırma belâ peygânın
Hazer et şîşeye nâgeh zarar eyler doludur[6]

Koyalım başı kamû bâde ayâğına müdâm
Dutmak olmaz mı onun hürmetinî bir uludur[7]

Gönlümün zahmına peygânını kıldım merhem
Genc-i gamdır nola ger beyle demir kaapuludur

Bunca kim kûh-sıfat bâşıma daşlar urulur
Dîde-î bahtım uyanmaz ne yaman uykuludur[8]

Nerkisin fikri fuzûlî gözü gönlünde gezer
Dutar âhû vatan ol yerde ki otlû suludur

1. ilâcın: N, F. S, 2. hem: K, E, F. S, 3. olup: E, F. S, iken: O, 4. pâremi: K, E, 5. sünbülî-den: K, 6. Beşinci beyittir: F. S, 7. üçüncü beyittir: F. S, 8. Dördüncü beyittir: F. S.

XCIX

Sülûk-i ışk[1] atvârım mezaak-ı ışk hâlimdir
Tecerrüd âlemî seyrinde âlem pây-mâlimdir

Hayâlimde budur kim bulmuşam âlemde bir hil'at[2]
Ne hil'at[3] kansı[4] hil'at[5] sandığım bâtıl hayâlimdir

Cünun fazliyle âzâd olmuşam kayd-î alâyıkdan
Kemâl-î[6] fazl terki rütbe-î fazl u kemâlimdir

Benem[7] şem'-i visâle yandıran pervâne - veş vârın
Fenâ-yi mutlakım cânân ilê bezm-î visâlimdir

Tabîbâ kılmışam teşhîs derd-i ışkdır derdim
Alâmet âh-ı serd ü rûy-ı zerd ü eşk-i âlimdir

Hevâdan mevce gelmiş bahr derdim şâhid-i hâlim
Dil-i pür-iztırâb u nâle-î bî-i'tidâlimdir

Fuzûlî âlem-î fakr u fenâda mün'im-i vaktem
Diyâr-ı meskenet nakd-i kanâat milk-ü mâlimdir

C

Şifâ-yi vasl kadrin hecr île bîmâr olandan sor
Zülâl-i şevk zevkın teşne-i dîdâr olmadan sor

Lebin sırrın gelip güftâre ey[8] meh özgeden sorma
Bu pinhan nükteyi bir vâkıf-ı esrâr olandan sor

Gözü yaşluların hâlin ne bilsin merdüm-î gaafil
Kevâkib seyrini şeb tâ seher bîdâr olandan sor[9]

Gamından şem' tek yandım sabâdan sorma ahvâlim
Bu ahvâli benimle[10] tâ seher bîdâr olandan sor

Habersiz olma fettan gözlerin cevrin çekenlerden
Habersiz mestler bîdâdını hüşyâr olandan sor[11]

Harâb-ı câm-ı ışkım nerkis-i mestin bilir hâlim
Harabât ehlinin hâlin yürü hammâr olandan sor

Mahabbet lezzetinden bî-haberdir zâhid-i gaafil
Fuzûlî ışk zevkın zevk-ı ışkı vâr olandan sor

1. fakr: K, O, T, F. S, (Bunun doğru olduğu muhakkaktır), 2. hilkat: F. S, 3. âlem: K, O, E, F. S, 4. hansı: K, O, E, hangi: F. S, hilkat: K, O, E, F. S, 6. u: F. S, 7. Menem: K, E, 8. benden: F. S, 9. Bu beyit yok: F. S, 10. Bu ahsıâli şeb-i hicran benimle yâr olandan sor (yanlış olarak iki beyit birleştirilmiş), 11. üçüncü beyittir; F. S.

CI

Ham âçıldıkça zülfünden belâ vu mihnetim artar
Bi hamdillâh ömrüm ûzanır cem'iyyetim artar

Dimen eksik beni tedrîc ile yakût olan dıştan
Boyandıkça ciğer kaaniyle kadr ü kıymetim artar

Dutâgör göz yolun ey eşk kim temkîrim eksildir[1]
Bu sûret-hânenin gördükçe nakşın hayretim artar

Marîz-i derd-i ışkım terk-i âlemdir murâdım kim
Bu nâ-hoş mülkde eğlendiğimce mihnetim[2] artar

Ne şerbetdir gamın kim içdiğimce eksilir sabrım
Ne sihr eyler ruhun kim baktığımca rağbetim artar[3]

Büküldü kaametim hasret yükünden veh ki âlemde
Ümîdim eksilip her lahza yüz bin hasretim artar

Çok[4] oldukça gam-u derdim reh-î ışk içre hoş-hâlem
Fuzûlî şâd olup şükretmeyim mî ni'metim artar

CII

Nolâ ger reşk-i ruhsâriyle bağrı hubların kandır
Daşı te'sîr ile la'l eyleyen hurşîd-i rahşandır

Müjen ger seng-diller gönlünü dilse aceb olmaz
Anın tek âbnûs ok[5] lâyıkı fûlâd[6] peygândır

Perî-veşler dil-î sahtîne düşmüş mihr-i ruhsârın
Senin aksin alan fûlâd[7] gözgüler firâvandır

Dehânın dürcü kaydın kim[8] çekerler hûr-peygerler
Perîler tâatiyçin hâtem-i hükm-î Süleyman'dır.

İtin yôlunda hublar sürtseler yüz nôla emrinle
Melek hayli sücûd-i Âdem etmek nass-ı Kur'an'dır

Katı gönlüne bağrı daşların düşmüş gam-ı ışkın
Bir oddur ışk-ı dil-suzûn ki daşlar içre pinhandır

Geze kûyunda her yan çok[9] girîban-çâk gül-ruhlar
Bu reng île Fuzûlî ol ser-i kû bir gülistandır

1. eksikdir: K, O, E, F. S, 2. zahmetim: K, E, F. S, 3. altıncı beyittir: F. S, 4. Çoh: K, E, 5. oh: K, E, 6. pûlâd: K, 7. pûlâd: K, 8. kim kaydın: F. S, 9. çoh: K, E.

CIII

Sahrım alır felek bana[1] yüz bin belâ verir
Az olsa bir metâ' ona il çok behâ verir

Düşdüm belâ-yı-ışka hıred-mend-i asr iken
İl şimdi benden[2] aldığı pendî banâ[3] verir

Sanman aceb rutub yerinê verse la'l-i ter
Bir nahl kim yaşım ona neşv ü nemâ verir

Hâk-î derindir ol ki dün ü gün sevâb için
Hem âya sürme hem güneşê tûtyâ verir

Kılmaz kabûl-i sûret-i ikbâl bunca[4] kim
Âyîne-i vücûduna cevrin cilâ verir

Ney gîbi cismim oldu okundan[5] delik - delik
Dem urduğumca yerli yerinde sadâ verir[6]

Her derdsizden umma Fuzûlî devâ-yi derd
Sabr eyle ol[7] ki derd veriptir devâ verir

CIV

Ezel kâtiblerî uşşaak bahtın kaare yazmışlar
Bu mazmûn île hat ol safha-î ruhsâre yazmışlar

Havass-ı hâki pâyin şerhinî tahkıyk edip her dem[8]
Gubâr îlen[9] beyâz-ı dîde-î hun-bâre yazmışlar

Gülistân-ı ser-î kûyun sıfâtın bâb bâb ey gül
Hat-ı reyhhan ilê cedvel çekip gülzâre yazmışlar

İkî satr eyleyip ol îki mey-gûn la'ller vasfın
Görenler her birin bir çeşm-i gevher-bâre yazmışlar

Girip büt-hâneyê kılsın tekellüm can bulur şeksiz
Musavvirler ne sûret kim der ü dîvâre yazmışlar

Muharrirler yazanda her kimê âlemde bir rûzî
Banâ kısmet dil-î sad-pâreden bir pâre yazmışlar

Yazanda Vâmık u Ferhâd u Mecnun vasfın ehl-î derd
Fuzûlî âdını gördüm ser-î[10] tûmâre yazmışlar

1. mene: K, E, 2. menden: K, E. 3. mana: K, 4. munca: K, onca: F. S, 5. gamından: K, 6. Bu beyit O. da yok, 7. Kim: K, N, F. S. 8. merdüm: E, 9. İle: F. S, 10. hem ol tûmâre: F. S.

CV

Veh ne kaamet ne kıyâmet bu ne şâh-ı gül-i terdir
Ne belâdır nazar ehlîne ne hoş medd-i nazardır

Göz yolûdur ki gönül mülküne hublar girer ondan
Dutma ey eşk onu billâh aceb râh-güzerdir

Ne güher olsa[1] beğenmez bırakır yâzıya deryâ
Gaalibâ kim ona maksûd dişin gîbi[2] güherdir

Işk aybını bilipsin hüner ey zâhid-i gaafil
Hünerin aybdır ammâ dediğin ayb hünerdir

Sitemin gerçi yamandır onu terkeyleme billâh
Ki tegaaful siteminden dahi elbette beterdir

Âhır olmaz nice kim gözyaşı âharsa[3] hemânâ
Ki demâdem ona imdâd kılan hûn-ı ciğerdir

Serserî basma kadem ışk tarîkına Fuzûlî
İhtiyât eyle ki gaayetde hater-nâk seferdir

CVI

Lâhza-lâhza lebin ânıp edicek efganlar
Katre-katre saçılır[4] dîdelerinden kanlar

Katre-katre deme kandır ki çıkan[5] çeşmimden
Dem be-dem gönlüm odiyle eriyen peygânlar

Kaşların yâyına meyl eyleyelî cân u gönül
Dün ü gün ben bilirim kim ne çekerler onlar

Açma kâkül girihin bâşın için görme revâ
Ki perîşân olalar bir nice ser-gerdanlar

Yel değer zülfüne yâ koymayıp öz hâli ile
Gezdirirler onu elden ele her dem canlar

Eyle uşşâka cefâlar ki vefâlâr göresin
Sanma kim zâyi' olur eylediğin ihsanlar

Sorma zühhâda Fuzûlî reh ü[6] resmin ışkın
Ne bilirler reviş-î ehl-i hıred nâdanlar[7]

1. bulsa: K, O, E, F. S, 2. kîmi: K, E, 3. âkarsa: F. S. 4. saçılup: O. 5. çıkar: O, F. S, 6. reh-i: O, 7. Bu gazel, bizde yok.

CVII

Hevâ-yı ışk başdâ dilde tâb-ı nâr-ı fırkat var
Belâ hâkinde ten pâ-mâl gözdê âb-ı hasret var

Nolâ bezm-î belâdâ sîne-î nâlânı çâk etsem
Derûn-ı dilden ol yâre yinê arz-ı mahabbet var

Meh-î nev sanma tutmuş çarhı tiyg-ı şu'le-i âhım
Adû-yı bed-nihâda ölmez isem yîne niyyet var

Lebin yâdına can vermiş deyü Ferhâd-ı dil cânâ
Yinê efvâh-ı âlemdê aceb Şîrin hikâyet var

Gehî derd-î fıraak-ı yâr gâhî ta'na-î agyâr
Fuzûlî sanma bû mihnet-serâda istirâhat var[1]

CVIII

Yolunda can veren kimi derûnumda alâmet bar
Şehîd-i tıyg-ı ışk olmâğa gönlümde şehâdet bar

Meni gel öldürüp kurtar belâdan çünki ey hûnî
Ne sende merhamet şefkat ne bende sabr u tâkat bar

Töküldü gözlerim yâşı nazar kılmâdın ey meh-rû
Düşübdür ıldızum düşkün sitâremde nuhûset bar

Efendim pâdşâhımsın kime varıp edeyim şekvâ
Mana çok cevr u zulmetdin sanâ senden şikâyet bar

Gedâ-yı âlemi sultân u sultânı gedâ eyler
Şerâb-ı ışk-ı dilberde Fuzûlî özge hâlet bar[2]

1. İst. 1924 basmasının sonunda (s. 349). Bu gazeli ne Ali Nihat Tarlan, ne İş B. almamıştır. 2. İst. Millet K. Ali Emîrî, No. 345. Başı - sonu eksik, yazılış tarihi mukayyed olmayan nüsha (İş. B. s. 190).

CIX

Nevâ vu sûz ile mey nûş edenler dil-rübâlardır
Çeken derd ü belâ bezm-i gam içre mübtelalardır

Perîşân etme kâkül bâşın için ey perî-peyger
Ki herbir kâkülün târında yüzmin mübtelâlardır

Gel ey zâhid eğer cehl-i yakıyni görmek istersen
Özünden bî güman bîgâne olmuş âşnâlardır

Geçip dildâra yâr olmak dilersen müddeâlardan
Seni yârinden ağyâr eyleyen bû müddeâlardır

Cefâ vu cevri çok dilberlerin mihr ü vefâsı az
Fuzûlî çek elini nitmek olur bî vefa[1]

CX

Mihri gönlümde nihân olduğun ol mâh bilür
Kimse bilmez fukarâ sırrını ol şâh bilür

Sormanız ol meh ile hâl-i dilim Tanrı için
Bileli ânı özüm bilmezem Allâh bilür

Gâh yüz lûtf kılur gâh tegaafül gûyâ
Gâh bilmez bu giriftârlığım gâh bilür

Can fidâ eylemeği yâre hemin men bilürem
Bu tarîkı deme bir gaafil ü güm-râh bilür

Nazar-ı lûtf dirıyg etme Fuzûlî'den kim
Sana sıdk ile özün bende-i dergâh bilür[2]

1. Çorum Millî K. de 2160/231 No. da kayıtlı ve 1155 te ve M. V. Ankara K. 1280 No. da kayıtlı 1079 da yazılmış nüshalarla yazıldığı tarih belli olmayan 309 No. da kayıtlı nüshalardan (İş B. s. 215), 2. Bu gazel, gösterilen nüsha farklarına göre İst. Millet K. Ali Emîrî kitapları arasında 1018 de kayıtlı dîvanla Maârif V. Ankara umumî K. de 339 No. da kayıtlı olan tarihsiz ve Hacı Bektaş'tan gelen kitaplardan bulunan dîvanda vardır.

— Z —

CXI

Buldu kûyunda devâ-yı derd-i dil[1] bîmârımız
Sen akaasın biz kuluz kûyundadır tîmârımız

Zâhidâ gör sîne-çâki[2] şu'lesin benden sakın
Bir ocâkız biz ki sûzandır der ü dîvârımız

Nôla ger öldiyse fânî kûh-ken ben bâkiyem
Işka bizdendir bakaa yoktur[3] yok[4] olmak vârımız

Gülşen-î gam nahliyiz perverde âb-ı dîdeden
Dâğlar berk âh-ı âteş-bârımızdır bârımız[5]

Ehl-i terkin kuluyuz oldur bizê candan azîz
Yusuf îse hud-fürûş ônunla yok[6] bâzârımız

Eşkimiz girdâbı âlî ömrümüz bünyâdı pest
Gör ne alçak dirlik ilê çizginir pergârımız

Ey Fuzûlî cevr-i yâr ü ta'na-î agyârdan
Vâr yüz bin gam bu hem bir gam ki yok[7] gam-hârımız

CXII

Ham kad île ağlarım ol turra-î tarrârsız
Gerçi derler çengden çıkmaz terennüm târsız

Sîne-î çâkimde eksik etme tîr-î gamzeni
Ey gül-î ra'nâ bilirsin kim gül olmaz hârız

Saklamazdım nâvekim gözde belâsın görmedin[8]
Bilmez îdim[9] sû verip ol nahl[10] k'olsâ bârsız[11]

Yol azarsın zulmet-î hayretde ey dil vâkıf ol
Zînhâr ol kûya varma âh-ı âteş-bârsız

Girye-î zâr île hoş-hâlim ki bahr-î ışkda
Eşksiz göz bir sadefdir lü'lü-î şeh-vârsız

Câna âzâr-ı hadengin hoş gelir ey kaaşı yay
Bir sifâriş kıl ki bizden olmasın âzârsız

Zühdden geçmez Fuzûlî eylemez terk-î riyâ
Pend çok[12] verdim işitmez ârsızdır ârsız

1. devâ derd-i dil-i: F. S, 2. sîne-câhin: K, O, 3. yohdur: K, 4. yoh: K, 5. Bu beyit bizde yok, 6. yoh: K, 7. yoh: K, 8. çekmesem: K, E, F. S, çekmese: O, 9. Beslemeydim: K, O, 10. nal-i kâmı: K, nahli kimdir: O, 11. Su verip ol nahli beslerdim mi olsa bârsız: E, F. S, 12. yâ: T.

CXIII

Tarîk-ı fakr dutsam tab' tâbi' nefs râm olmaz
Gınâ kılsam taleb esbâb-ı cam'iyyet tamâm olmaz

Dehânından eser görmem miyânından nişan veh kim
Men-î nâ-kâma ömrümden müyesser hîç kâm olmaz

Mukîm-î kûy-ı derd eyler benî âh-ı ciğer-suzum
Bu âheng-i makaam-efzâya bundan yiğ makaam olmaz

Mürîd-î sâkiyem kim lûtfu ehl-î derde[1] kaaimdir
Ne hâsıl ehl-i zühdün şefkatından kim müdâm olmaz

Lebinden katre - katre kaan içer gönlüm kerâhetsiz
Şekerden ôlıcak mey katresi gûyâ harâm olmaz

Dedim uşşâka cevr etme dedî ol hûblar[2] şâhı
Sisyâset olmayınca ışk mülkündê nızâm olmaz[3]

Fuzûlî'nî melâmet eyleyen bî-derd bilmez mi
Ki bâzâr-ı cünun rüsvâlarında neng-ü nâm olmaz

CXIV

Âlem oldu şâd senden[4] ben[5] esîr-i gam henüz
Âlem etdi terk-i gam bendê[6] gam ı âlem henüz

Can bağışlardı lebin ızhâr-ı güftâr eyleyip
Urmadın îsî leb-î canbahşlığdan dem henüz

Secde-gâh etmişdi ışk ehlî kaşın mihrâbını
Kılmadın hayl-î melâik secde-î Âdem henûz

Câna derdin cisme peygânın revân etmişti hükm
Cism ilê can irtibâtı olmadın muhkem henüz

Eşk sarf eyler felekden kâm hâsıl kılmağa
Bû güher kadrîni bilmez dîde-i pür-nem henüz

Perde-î çeşmim makaam etmişdi bir tersâ-beçe
Olmadın mehd-î Mesîhâ dâmen-î Meryem henüz

Ey Fuzûlî eyledi her derde derman ol tabîb
Bir benim[7] zahmımdır ancak bulmayan merhem henüz

1. zevka dâimdir: F. S, 2. hupların: L, 3. Bu beyit F. S. te beşinci, bundan önceki altıncı beyittir. 4. gamdan: N, 5. men: K, E, 6. mende: K, E, 7. menem: K, E.

CXV

Gamze peygânın gözün ben[1] mübtelâdan saklamaz[2]
Sarfeder ehl-î nazar[3] nakdin gedâdan saklamaz

Dil nider yânında çün kılmaz beni[4] gamdan halâs
Çekmeyin ta'vîz[5] bârın kim belâdan saklamaz

Câna cismim ol hadeng-î gamzeden olmaz penâh
Hîç cevşen kimseni tîr-i kazâdan saklamaz

Işkdan bir dem ten-î sûzânı dûr etmez felek
Veh nicê fânûsdur şem'î hevâdan saklamaz

Âlemî şeydâ kılar ger olsa hem gözden nihan
Her perî-veş kim ser-î zülfün[6] sabâdan saklamaz

Eylerim bîhud fegan gördükçe kûyün itlerin[7]
Âşnâ râz-ı[8] nihânın âşnâdan saklamaz

Bî-sebeb sanman Fuzûlî'nin melâmet çektiğin
Bî-hâberdir meşrebin ehl-i riyâdan saklamaz

CXVI

Râz ı ışkın saklaram[9] dildê nihân ey serv-i nâz
Gitse bâşım şem' tek mümkin değil ifşâ-yı râz

Hûblar mihrâb-ı ebrûsûna meyl etmez fakıyh
Ölse kâferdir müselmanlar onâ kılman[10] namâz

Kimse ol bed-hûya ızhâr îdebilmez hâlimi
Ey sürûd-i nâle tanrıyçin sen olgıl çâre-sâz

Kaalebim görmüş tehî tökmek diler bir tâze rûh
Berk-ı âhım kim gülüb peygânına vermiş küdâz

Ben[11] hud öldüm ey türâbımdan olan sâgar müdâm
Rîndler bezmin görüp bir-bir yetir benden niyâz[12]

Hûb-sûretlerden ey nâsıh[13] beni men' etme kim
Pertev-î envâr-ı hurşîd-i hakıykatdır mecâz

Ey Fuzûlî kalmışam hayretde bilmen neyleyim
Devr zâlim baht nâ-ferman[14] taleb çok ömr az

---

1. men: K, E, 2. sahlamaz: K, E, (hep öyle), O (keza), 3. tarîkından gedadan: O, 4. meni: K, E, 5. çekmen ol ta'vîz: F. S, 6. zülfü: L, 7. itleri: K, 8. derd-i: K, 9. sahlaram: K, O, E, 10. kılmaz L, 11. Men: K, E, 12. Bu beyit F. S. de yok, 13. zâhit: L, 14. nâ-fercâm; İst. basması, E.

CXVII

Gönüldê bin[1] gamım[2] vardır ki pinhân eylemek olmaz
Bu hem[3] bir gam[4] ki il ta'nından efgaan eylemek olmaz

Ne müşkil derd olursa bûlunur âlemde bir derman
Ne müşkil derd imiş ışkın ki dermân eylemek olmaz

Fenâ mülkîne çok[5] azm etme ey can çekme zahmet kim
Bu tedbîr île def'-î derd-i hicrân eylemek olmaz

Sakın gönlüm yakarsın pendden dem urma ey nâsıh
Hevâ-yi nefs ilê bir mülki vîrân eylemek olmaz

Dehânın üzre la'lin istemiş dil def'i müşkildir
Görünmez hîç cürmü yok yerê kaan eylemek olmaz

Duâlar eylerim benden yanâ bir dem güzâr etmez
Ne çâre sihr ilê servî hıramân eylemek olmaz

Fuzûlî âlem-i kayd içre sen dem urma ışkından
Kemâl-i cehl ilê da'vâ-yi irfân eylemek olmaz

CXVIII

Nîce yıllardır ser-î kûy-ı melâmet bekleriz
Leşker-i sultân-ı irfânız vilâyet bekleriz

Sâkin-î hâk-i der-i meyhâneyiz şâm u seher
İrtifâ'-i kadr için bâb-ı saâdet bekleriz

Cîfe-i dünyâ değil gerkes gibi[6] matlûbumuz
Bir bölük ankaalarız kaaf ı kanâat bekleriz

Hâb görmez çeşmimiz endîşe-i agyârdan
Pâsbân-ı genc-i esrârız mahabbet bekleriz

Sûret-î dîvar edipdir hayret-î ışkın bizi
Gayr seyr-î bağ eder biz künc-i mihnet bekleriz

Kârvân-ı râh-ı tecrîdiz hater havfın çekip
Gâh Mecnun gâh ben devr içre nevbet bekleriz

Sanmanız kim gîceler bîhûdedir efgaanımız
Mülk-i ışk içrê hısâr-ı istikaamet bekleriz

Yattılar Ferhâd ü Mecnun mest-i câm-ı ışk olup
Ey Fuzûlî biz olar yatdıkça sohbet bekleriz

---

1. min: E, 2. gamın: K, 3. gam: K, 4. hem: K, 5. çoh: K, O, E, 6. kimi: E,

CXIX

Teşne-i câm-ı visâlin âb-ı hayvân istemez
Mâil-î mûr-ı hatın milk-i Süleymân istemez

Zulmet-i zülfün giriftârı dem urmaz nûrdan[1]
Tâlib- şem'-i ruhun hurşîd-i tâbân istemez

Cevrden âh etme ey âşık ki ayn-ı lûtftur
Dûst esbâb-ı kemâl-i hüsne noksân istemez[2]

Eylemez meyl-i behişt üftâde-i hâk-i derin
Sâkin-i künc-i gamın seyr-i gülistân istemez

Âşık îsen rind-ü rüsvâlığdan ikrâh etme kim
Işk sırrın ıktizâ-yi devr pinhân istemez[3]

Işkdan vehm etmesin âşık yıkar gönlüm deyip
Hîç sultânım deyen mülkîni vîrân istemez[4]

Ey Fuzûlî muttasıl devran muhâlifdir sana
Gaalibâ erbâb-ı isti'dâdı devran istemez

CXX

Halka ağzın sırrını her dem kılar ızhâr söz
Bû ne sırdır kim eder her lâhza yoktan vâr söz

Artıran söz kadrinî sıdk île kadrin artırır
Kim ne mıkdâr olsa ehlin eyler ol mıkdâr söz

Ver sözê ihyâ ki duttukda senî hâb-ı ecel
Îde her sâat senî ol yûkudan[5] bîdâr söz

Bir nigâr-ı anberin-hatdır[6] gönüller almağa
Gösterir her edm nikaab-ı gaybden ruhsâr söz

Olmayan gavvâs-ı bahr-i ma'rifet ârif değil
Kim sadef terkîb-i tendir lü'lü'-î şeh-vâr söz

Hâzin-î gencîne-î esrârdır her dem çeker
Rişte-î ızhâra bin[7] - bin[8] gevher-î esrâr söz[9]

Çünki istersin[10] Fuzûlî izzetin âz et sözü
Kim çok[11] olmakdan kılıpdır çok[12] azîzî hâr söz

1. zevkten: L, yûhudan: K, Bu beyit İst. basmasında yok, 2. F. S de bu beyit, dördüncü, bundan sonraki beyitse üçüncü beyittir. 3. F. S de altıncı beyittir, 4. F. S de beşinci beyittir. 5. yuhudan: K, E, uyhudan: F. S, 6. hatdur: K, 7, 8. min: K, E, 9. Bu beyit, F. S de beşinci beyittir, 10. eyer çoh istersin: F. S, 11. 12. çoh: K, E.

CXXI

Banâ[1] bâd-ı sabâ ol serv-i gül-ruhtan haber vermez
Açılmaz gonce-î bahtım ümîdim nahli ber vermez

Töküp gözyâşını sensiz helâkim isterem ammâ
Ecel peykîne seyl-î eşk girdâbı güzer vermez

Gözümde mesken et hâr-ı müjemden ihtirâz etme
Gül-i handâna servim hâra yâr olmak zarar vermez

Eğer cân almağ istersen tenimden tiygını[2] kesme
Ki pejmürdê nihâle vermeyince sû semer vermez

Kıyâse et şem'den vehm eyle çerhîn inkılâbından
Kim ol bâş almağa kasd etmeyince tâc-ı zer vermez

Belâ zımnında râhat olduğun ızhâr eder halka
Felek bîhûde hâr-ı huşkten gül-berk-i ter vermez

Fuzûlî dehrden kâm almak olmaz olmadın giryan
Sadef sû almayınca ebr-i nîsandan güher vermez

CXXII

Nem-î[3] eşkim mükedder hâtırımdan def'-i gam kılmaz
Bu rûşendir ki nem âyîneden zengâr kem kılmaz

Ham-ı ebrû-yı müşkînin görürse zâhid-i geç-bin
Dahî kaamet sücûd-ı gûşe-i mihrâba ham kılmaz

Sanâ ey şûh-ı sengin-dil demen büt nîşe kim büt hem
Eğerçî seng-dildir beyle bîdâd ü sitem kılmaz

Cefâ vü cevr ilê kaan oldu bağrım yârab ol bed-hû
Nişê[4] terk eylemez cevr ü cefâsın bir kerem kılmaz

Murâdım giryeden kesb-î gubâr-ı reh-güzârındır
Gözüm yâşı demâ-dem çihremi bîhûde nem kılmaz

Hatın devrinde eşk-î âl ilê derd ü gamım şerhin
Dem olmaz kim ruh-ı zerdimde müjgânım rakam kılmaz

Fuzûlî haste-dil tâ ravza-î kûyunda sâkindir
Temennâ-yi behişt ü meyl-i gülzâr-i İrem kılmaz

1. Mene: K, E, 2. okunu: F. S, 3. Menim: K, 4. Niçün: F. S.

CXXIII

Kûh-kenden görünür kûhta âsâr henûz
Ol ne benzer bana[1] ânın eserî vâr henûz

Çekdi Mecnun ayağın bâdiyden liyk verir
Kanlı güller ayağından çekilen hâr henûz

Vadi-î ışkda sevdâyile[2] ser-geşte idim
Gelmedin gerdişe bû künbed-i devvâr henüz

Nokta-î hâline bağlanmışıdı cân u gönül
Gezmedin dâire-î dêvrde pergâr henûz

Mâha çekdim şeb-i hicran alem-i şu'le-i âh
Âh kim olmadı ol mâh haber-dâr henûz

Nâle-î zârım ilê halka harâm oldu yuku[3]
Kara bahtım yukudan[4] olmad bîdâr henûz

Merhem-î vaslın ilê buldu kamû derde devâ
Bu Fuzûlî elem-î hecr ile bîmâr henûz[5]

CXXIV

Fegan kim bağrımın ol lâle-ruh kaan olduğun bilmez
Ciğer pergâlesindê dâğ-ı pinhân olduğun bilmez

Habîbim gönlümü[6] cem'eylemez ruhsârı devrinde
Meğer zülfü kimî[7] hâlim[8] perîşân olduğun bilmez

Kılar[9] taksîr edip bir lûtf her dem gönlüm almakda
Vefâ resmin sanır düşvâr âsan olduğun bilmez

Güzeller devlet-i vaslın bulan[10] mağrûr[11] olan âşık
Neşât-ı vaslda[12] endûh-ı hicrân olduğun bilmez

Dil-î sad-pâreden bîdâd kesmez gamze-î mestin
Ne gaafil pâdşehtir mülk vîrân olduğun bilmez

Sanır zâhid özün hâlî hayâlinden hatâdır[13] bû
Bu hayrân olduğundandır ki hayrân olduğun bilmez

Fuzûlî hasteye düşmen söziyle dûst cevr eyler
Zihî sâde muârız kavli bühtân olduğun bilmez

---

1. mene: K, E, 2. sevdâ ile: F. S, 3. yuhu: K, E, 4. yuhundan: K, E, 5. Bu gazel bizde yoktur. 6. gönlümün: L, 7. gibi: F. S, 8. hâlin: N, F. S, 9. kılur: F. S, 10. bulup: O, E, F. S, 11. me'yus: N, makdur: L, F. S, 12. vasldan: O, 13. galetdir: F. S.

CXXV

Ey gönül ol hancer-î müjgâna eylersen heves
Kasd-ı cân ettin bekaa-yi ömrden ümmîd[1] kes

Çekme gurbet azmine ey sârban mahmel bugün
Kim bu yolda bîm-i gurbetdendir efgaan-ı ceres

Hâl-i zârından senî feryâdım âgâh eyledi
Şükr lillâh oldu feryâdım banâ[2] feryâd-res

Bir birîne sancılıp her yan tenimdê okların
Murg-ı rûhum kaydınâ olmuş müretteb bir[3] kafes

Sûz-ı ışkın tende nâgeh bulması noksan deyü
Can çıkarsa isterem çıkmâya tenden[4] bir nefes[5]

Ta'na-î ehl-î melâmetden ne noksan âşıka
Berk-ı lâmi' def'in eyler mi hücûm-ı hâr u has

Ey Fuzûlî ben[6] kanâat mülkünün sultânıyam
Saltanat esbâbı eğnimdê palâs-ı fakr bes[7]

CXXVI

Hâk-î reh etti âşık-ı miskîni ol heves
Kim pay-bûs-ı yâre kaçan bûla dest-res

Râz-ı derûnu dışraya salmak[8] revâ değil
Bûdur günâhı kim asılır muttasıl ceres

Dîdâr-ı dûsttur iki âlem netîcesi
Yok[9] ondan özge âşıka âlemde mültemes

Sînem hevâ-yı ışkın ilê oldu ney gibi
Dem urduğumca âh-u fegandır çıkan nefes

Her kayd olursa mahz-ı belâdır ki bülbüle
Ger şâh-ı gülden[10] olsa küdûret[11] verir kafes

Ol gamzeden gönül eğer istersen iltifât
Tiyg-ı tecerrüd île cihandan alâka kes

Olmaz vücûd-ı âşıka ışk içre i'tibâr
Durmaz[12] Fuzûlî âteş-i hicrâna hâr-u has

---

1. ümmîdi: K, 2. mene: K, E, 3. her: K, O, 4. candan: N, F. S, 5. F. S de bu beyit, sonradan kenara yazılmış, 6. men: E, K, 7. kenara yazılmış: F. S. 8. satmak: N, 9. yoh: K, E, 10. gülde: N, 11. küdûretdürür: K, 12. doymaz: O, düzmez: E.

CXXVII

Gözyaşımdan sûz-ı pinhânım kılâr ârif kıyâs
Bî-haber[1] te'sîr-i encümden değil ahter-şinâs

Kan yeter kim dem-bedem gözden inip örter tenim
Deşt-i gam Mecnunuyam ben kandan u kandan libâs

Hıştler tek bir birî üzre ciğer pergâlesin
Göz yıhıp[2] salmış habâb-ı hun binâsiyçin esâs

Ey sanan jûlîde mû bâşında Mecnûnun sakın
Bî-tekellüf gitme[3] kim Mecnun evîdir ol palâs

Lâhza-lâhza ham kadim peygânın ister yâ kılar[4]
Zerre-zere mâh-ı nev hurşîdden nû ıktibâs

Tiyg-ı gamzen eyle perrandır ki cellâd-ı ecel
Tökse kan ta'cîl için tiygından eyler iltimâs

Ey Fuzûlî zehr-i kahr île dolûdur tâs-ı çerh
Çekmez ânın kahrını her kim çeker bir dôlu tâs[5]

CXXVIII

Mesken ey bülbül sanâ geh şâh-ı güldür geh kafes
Nîce âşıksın ki âhından tutuşmaz hâr u has

Yâr kûyundâ müselmanlar ger olsaydı yerim
Kâferem ger revza-î rıdvâna eylerdim heves

Kûh feryâdı sadâsın verdi Ferhâd'ın demen
Nakş-ı Şîrin'dir verir âvâz olup feryâd res

Nâka Leylî mahmelin çekmiş beyâban seyrine
Eyle Mecnun'u bu hâletden haber-dâr ey ceres

Bir ramak[6] kalmış hayâtımdan habibîm subha din
Nôla ger bir mihr göstersen banâ âhır nefes[7]

Hâli ettim dil hevâ-yi ihtilât-ı halkdan
Bezm-i gamda ney gibî[8] her dem banâ feryâd bes

Ey Fuzûlî ger sanâ cem'iyyet-i dildir murâd
Bağla bir dil-dâra gönlün[9] gayrden peyvend kes

---

1. Nîce kim: N, F. S, 2. yığup: F. S, 3. girme: K, 4. kılur: F. S, 4. Bu gazel F. S de kenara yazılmıştır, 6. nefes: F. S, 7. Bu beş beyit unutulmuş, sonra kenara yazılmış: F. S, 8. kimi: K, E. 9. dil sen: O.

CXXIX

Dehr bir menzil halâyık kâr-bânı pîş imes
Söz kamû efsâne il efsâne-hânı pîş imes

Terk-i fikr-i dünyi vü sevdâ-yı ukbî eyle kim
Dünyi vü ukbî hayâlî vü gümânî pîş imes

Ehl-i haşmet kisvetin zer-beft eder bilmez kim ol
Bâğ-ı cem'iyyet bahârına hazânı pîş imes

Ger tuvânâlığ sözün söyler melûl etgeç kazâ
Her kim görsen tuvânâ nâ tuvânı pîş imes

Eyleyüp mihnet zamânında dem-â dem ıztırâb
İsteme râhat ki râhat hem zamânı pîş imes

Ömr nakdin sûd sevdâsında zâyi' eyleme
Ol kim adın sûd kılmazsan ziyânı pîş imes

İ'tibâr ey dil Fuzûlî'den götür kim ol fakıyr
Bî dil ü bî çâre vü bî hân u mânî piş imes[1]

— Ş —

CXXX

Ey hoş ol mest ki bilmez gam-ı âlem ne imiş
Ne çeker âlem için gam ne bilir gam ne imiş

Bir perî silsile-î ışkına[2] düştüm nâgeh
Şimdi bildim sebeb-i hilkat-i âdem ne imiş

Vâiz evsâfı cehennem okur ey ehl-i vera'
Var onun meclisine gör ki cehennem ne imiş

Oku[3] siynemden[4] ütüp kalmış onun peygânı
Âh bildim sebeb-î âh-ı demâ-dem ne imiş

Ey Fuzûlî meze-i sâkiy ü sahba bildin
Tevbe kıl tâ bilesin zerk u rıyâ hem ne imiş

---

1. Gösterilen nüsha farklarından anlıyoruz ki bu gazel, İst. Fâtih K. de 2851 No. da kayıtlı ve 1027 de yazılmış nüshada ve Topkapı Sarayında, Hazîne K. de 396 No. da kayıtlı 1062'de yazılmış divanla İst. Üniv. K. Türkçe yaz. da 1532 No.'da kayıtlı dîvanda var. 2. zülfüne: O, 3. Ohu: K, O, E, 4. göğsümden: O, E, F. S.

CXXXI

Bu gün tiygın çekip çıkmıştır[1] ol nâ-mihriban serhoş
Sakın ey rahm eden cânına kim bilmez aman serhoş

Ona hüşyâr iken derd-î dil isterdim deyem sâkî
Ki ızhâr eyleyem halk içre râzın[2] nâgehan serhoş

Değil takvîden etsem bâde terkin vehmim ondandır
Ki ızhâr eyleyem halk içre râzın[3] nâgehan serhoş

Bu gün kaan içmek îlê esrimiştir[4] nerkis-i mestin
Besî mey nûş edenler gördüm olmaz beyle kan serhoş

Mey-î ışkınla ser-mest olduğum ilden nihan kalmaz
Muhâl-î akldır kim saklayâ râzı[5] nihan serhoş

Gönül tâ oldu bîhud aldı gamzen cânını tenden
Verir yağmâya nakdin gencin olgac pâsban serhoş

Fuzûlî gayrilen halvet meğer bezm etmiş ol gül-ruh
Rakîb-î geç-revî gördüm bu gün bârî yaman sarhoş

CXXXII

Büt-i nev-resim nemâzâ şeb-ü rûz râgıb olmuş
Bu ne dindir Allah Allah büte secde vâcib olmuş

Eser-î kabûl-i tâat ona vermeş eyle hâlet
Ki kulûb-ı[6] ehl-i hâle harekâtı[7] câzib olmuş

Ferahım görüp cefâsın hasenâta dâhil eyler
Ne melek kim ol perînin amelîne kâtib olmuş

Ne aceb ger olsa gamdan dünüm ü günüm berâber
Nazarımdan ol yüzü gül nice gün ki gaaib oldu

Gam-ı hecrdir kim artar eser île ışk zevkı
Galet eylemiş Fuzûlî ki visâle tâlib olmuş

1. çıhmıştı: K, O, 2. câm-u: O, 3. ışkın: K, O, E, F. S, 4. esrimiş nerkislerin vardır: F. S, 5. râzın: F. S, 6. kabûl: L, 7. harekâta: N, F. S.

CXXXIII

Bilmez îdim bilmek ağzın sırrını düşvâr imiş
Ağzını derlerdi yok[1] dîdiklerince vâr imiş

Âciz îmiş[2] yıhmağa âh île kûhu kûh-ken
Neylesin miskin onun ışkı hem ol mıkdâr imiş

Dâşa çekmiş nakş için Ferhâd Şîrin sûretin
Arza kılmış halka mahbûbun aceb bî âr imiş

Ka'be ehrâmına zâhid dîdiler bel bağladı
Eyledim tahkıyk onun bağlandığı zinnâr imiş

Ömrlerdir eylerem ahvâl-i dünyâ imtihan
Nakd-i ömr ü hâsıl-ı dünyâ hemin bir yâr imiş

Zevk-ı dîdâriyle dil-dârın yok[3] ettin vârımı
Devlet-i bâkî ki derler devlet-i dîdâr imiş

Dün Fuzûlî ârızın görgec revan dapşırdı can
Sâf edip derdî ki cânım vâr emânet-dâr imiş

CXXXIV

Dil ki ser-menzili ol zülf-i perîşân olmuş
Nola cürmü ki asılmâsına[4] fermân olmuş

Şâhsın milk-i melâhatda sanâ kullar çok[5]
Biri odur ki varıp Mısr'da sultân olmuş

Rahm edip âşıkını haşr günü yakmayalar[6]
Ki bu dünyâda esîr-i gam-ı hicrân olmuş

Dediler gam giderir bâde çok[7] içdim sensiz
Gam-ı hicrâna müfîd olmadı ol kaan olmuş

Bâğbân-ı çemen-î dehre hayâl-i dehenin
Sebeb-î terbiyet-i gonce-i handân olmuş

Âdem evel ser-i kûyun verip almış cennet
İşidip ta'n-ı melek sonra peşîmân olmuş

Ey Fuzûlî benim[8] ahvâlime bir vâkıf yok[9]
Şöyle[10] kim âlem onun hüsnüne hayrân olmuş

1. Yoh: K, O, E. 2. olmuş: E, F. S, 3. Yoh: K, O, 4. asılmasıga: O, 5. çoh: E, 6. yahmaya-lar: K, O, Zulmedip âşıkını haşr günü yıkmayalar: L, 7. çoh: E, 8. Menim: K, E, 9. yoh: E. 10. böyle: F. S.

CXXXV

Goncesin gül bülbülün katlîne peygân eylemiş[1]
Bülbül âçılgan gülü yüzüne kalkaan eylemiş

Gül arûsun sulh için bülbül nikâh etmiş meğer
Özünü yâşıl budağ îçinde pinhân eylemiş

Gonce peygânını tîz etmeklik îçin şâh-ı gül
Cisminî başdan ayâğa misl-i sevhân eylemiş

Dehr arâ ger bir sınık dîvâr görsen eyle bil
Ol Süleyman mülküdür kim çerh vîran eylemiş

Ey Fuzûlî mihrinê aldanma çerhin gerdişi
Göke yêtirmiş veli hâk île yeksân eylemiş

CXXXVI

Habâb-ı eşk-i hûnin cismimî ilden nihân etmiş
Belâ-yı ışk ben rüsvâyı[2] bî-nâm-u nişân etmiş

Götürmüş hâkdan tuğyân-ı eşkin hâr u hâşâki
Başım üzre melâmet kuşlariyçin âşyân etmiş

Büküp mihnet yükünden kaddimi çıkmış tenimden can
Tavâf-ı kûyun etmek kasdinê tayy-ı mekân etmiş

Seninle ittiğiyçin da'viyi takvîm-i[3] hüsn içre
Felek takdîr edip Leyli'ni rüsvâ-yı cihân etmiş

Meğer terkîb-i Îsî gerd-i hâk-i dergehindedir
Ki durmuş hâkden kadr île azm-i âsmân etmiş

Gezen peygânlarındır tende yâ can bağına ışkın
Belâ ser-çeşmesinden her taraf sûlar revân etmiş

Fuzûlî'den mizâcın münharif gördüm bugün yârin
Meğer fursat bulup bir şemme hâl-i dil beyân etmiş

1. Bu gazel, yalnız İst. basmasında vardır. Fuzûlî'ye aidiyeti şüphelidir. 2. Gam-ı ışkın beni rüsvâ-yı: F. S, 3. takdim: N, F. S, Seninle da'vi-i hüsn ettiğiycin milk-i: E.

CXXXVII

Tâ ki tâk-ı zer-nigârın çerh vîrân eylemiş
Hışt-ı zerrînî[1] sabâ ferş-î gülistân eylemiş

Kâtib-î takdır hatt-î sebz tahrır etmeğe
Levh-i gülzâra[2] hazan berkin zer-efşân eylemiş

Kat'edip fasl-ı hazan âb-ı revan şîrâzesin
Nüsha-î gülzârın evrâkın perîşân eylemiş

Devr cevrin gör ki nüzhet-bahş-ı[3] ehl-î zevk iken
Cûy-bâr-ı gülşeni zencîr-i[4] zındân eylemiş

Rûzgârın tîre bahtın kaare nutkun lâl edip
Mâtem-î gül bülbülü zâg île yeksân eylemiş

Eylemiş tedbîr teşvîşî hazan târâcının[5]
Lâle rengin rahtını dâğ içre pinhân eylemiş[6]

Ey Fuzûlî dehr hâlin şâh-ı gülde kıl kıyâs
Kim verip evvel tecemmül sonra uryân eylemiş

CXXXVIII

Cismimî yandırma rahmet yâşıma ey bağrı daş
İhtiyât et yanmasın nâgeh kurû yânında yaş

Hoş geçer nezzâre-î hüsnünle[7] ömrüm vâr ümîd
Kim edê[8] makbûl dergâha benî hüsn-i maâş

Fitne yâyın kurmağa âteş mi olmuş ihtiyâc
Kmi urursun âleme âteş çatıp peyveste kaş

Tavf-ı[9] kûyundâ ayağdan bâşa ermiş bir meded
Nôla ger kaddim büküp her dem ayâğım olsa baş

Ey habâb-ı eşk nâ-yâb et ten-i uryânımı
Kim bu rüsvâ perdemî çâk etdi sırrım kıldı fâş

Pâre-pâre gönlümün sûz-ı derûnâ tâbı yok[10]
Göz yolundan katre-katre kaan olup çıksaydı[11] kâş

Ey Fuzûlî gark-ı hûn-âb etti göz merdümlerin
Göreyim ku'lâb-ı müjgâna urulsun kanlu yaş

1. zerrinin: F. S, 2. Levh-i gülzâri hazan berkin zerefşân eylemiş: K, Levh-i gülzârı hazan berki zer-efşan: O, F. S, 3. gâh: E, 4. ü: O. F. S, 5. târâcına: O, 6. F. S de bu beyit, bir beyit öncedir. 7. hüsnüne: L, 8. kıla: K. 9. tavk: L, 10. yoh: K, E, 11. çıhsaydı: O, E.

— S —

CXXXIX

Zihî cevâhir-i ihsân-ı[1] âma ma'den-i hâs
Dür-î şefâat için bahr-i rahmete gavvâs

Gelip[2] huzûruna mi'râc vakti kılmışlar
Kamer husûl-i meâsir Süheyl kesb-i havâs

Felek hem ol gece bulmuş safâ ki sûfî tek
Karâr dutmayıp[3] olmuş bu bezmde rakkaas

Reh-î mütâbaatındır tarıyk-ı fevz-ü necât
Hevâ-yı merhametindir ümîd-i hayr-ı halâs

Tefâhur eyle Fuzûlî ki ondan özge değil
Sanâ zemânede[4] nakş-ı sahîfe-î ihlâs

— D —

CXL

Halka hublardan visâl-i râhat-efzâdı garaz
Âşıka ancak tasarrufsuz temâşâdır garaz

Havz-ı[5] kevserden ki derler ravza-î rıdvandadır
Sâki-î gül-çihre vü câm-ı musaffâdır garaz

Zâhidâ terk etme şâhidler visâlî râhatın
Gör[6] azâbından hemin gılmân-u havrâdır garaz

Zevksiz lâzım çıkar[7] dünyâdan ol dünyâ-perest
Kim onâ dünyâdan ancak zevk-ı dünyadır garaz

Râhat olsaydı garez dünyâda fakr isterdi halk
Gaalibâ kim halka bir bîhûde gavgaadır garaz

Ârif ol sevdâ-yı ışk inkârın etmê ey hakîm
Kim vücûd-ı halkdan ancak bu sevdadır garaz

Kıl Fuzûlî terk-i ibrâm-ı tekellüm kim yeter
Sûret-î hâlin ger ızhâr-ı temennâdır garaz

1. İhsâne: N, F. S, 2. Yetip: F. S, 3. bulmayıp: N, F. S, 4. zemânde: L. 5. Hûr-u: K, E, F. S (üçüncü beyittir), 6. "Gûr" okunabilir, Ger ibadetten: E, ger azâbından: F. S (ikinci beyittir), 7. çıhar: E.

CXLI

Kıl sabâ gönlüm perîşân olduğun cânâne arz
Sûret-î hâlin bu vîran mülkünün sultâna arz

Derhem olmuş sünbülün gûyâ ki kılmışdır ona
Mû-be-mû hâl-î dilim diller uzâdıp şâne arz

Tende cânım bir perînindir emânet saklaram[1]
Ol zamandan kim emânet kıldılar insâne arz

Halk küfr ehlîne îmân arz eder ben dem-be dem
Lüfr-i zülfün eylerim gönlümdekî îmâne arz

Sûret-î bî-cân ilê cennet dolar büthânenin
Kılsalar cennetde tasvîrin çekip gılmâne arz

Mün'imin arz-ı tecemmüldür işî fakr ehline
Nôla ger dil kılsa her dem derd-i ışkın câne arz[2]

Ey Fuzûlî beyle pinhan dutma eşk-î âlini
Eyle bû reng île kim vâr ol gül-î handân arz

— T —

CXLII

Kılmagıl muhkem gönül dünyâda akd-î irtibât
Sen bir âvâre müsâfirsin bu bir köhne rıbât

Bû çemende gonce-î[3] güller gören ârif bilir
Kim bısât[4] üstünde kalmaz hîç feyz-î[5] inbisât

Ehl-i irfandır cihan keyfiyyetin[6] tahkıyk eden
Kim neşâtındâ bulur yüz gam gamındâ yüz neşât

Işk devrânı banâ[7] dapşurdu Mecnun növbetin
Hâli olmaz nakş-ı erbâb-ı vefâdan bû bisât

Her yeten meh-rûya sarf etmê Fuzûlî ömrünü
Bi-vefâlardan hazer kıl dut tarıyk-ı ihtiyât

1. sahlaram: E, 2. Bu beyit, bizde yok, 3. gonceler: O, E, F. S, 4. sebât: F. S, 5. kabz-u: E, F. S, 6. keyfiyyeti: L, 7. mene: E.

— Z —

CXLIII

Dürcdür la'l-i revan-bahşın dür-î şeh-vâr lafz
Dürcden dürler tökersin eylesen ızhâr lafz

Ağzın[1] eylê tengdir kim söyleşir[2] sâat sana
Gerçi nâzükdür verir elbette bir âzâr lafz

Bilmek olmaz lâfz-ı can-bahşinle ağzın sırrını
Vahydir gûyâ bu kim mutlak ağız yok[3] vâr lafz

Nîşe[4] la'lin geç gelir güftâre gûyâ kim bilir
Ben[5] kimî ayrılmağı[6] ol la'lden düşvâr lafz

Gonce la'linlê letâfetden dem urmuş bilmezem
Neyler ızhâr eylegeç ol la'l-i gevher-bâr lafz

Ey Fuzûlî isterim dil-dâr hâlim sormaya
Reşkden kim bulmasın vasl-ı leb-î dil-dâr lafz

— A —

CXLIV

Âftâb-ı tâl'[7]atın dutdukça evc-î irtifâ'
Katl-i ehl-î ışka tiyg-î gamzedir ondan şuâ'

Deşt dutmak âdetin koymuşdu Mecnun ışkda
Şöhre-î şehr olmağın resmin ben etdim ihtirâ'

Zerk deryâsında bir hâşâkdir kim çizginir
Sûfi-î şeyyâd kim devran dutup eyler semâ'

Geçdiğim dünyî vü ukbîden seninçin oldu fâş
Doğru derler "Küllü sırrın câvezel inseyni şâ',,

Ol büt-î ser-keş gelir salmış cemâlinden nikaab
Ey selâmet el-firaak ey akl u îman el-vidâ'

Cân u dil bir ömrdür tiygınçin eylerler cedel
Gelmedin tiygın senin ortâya kat' olmaz nizâ'

Ey Fuzûlî âhiret mülküne lâzımdır sefer
Beyle gaafil gezme takvîden müheyyâ kıl metâ'

1. Eyle ağzın: E, Öyle ağzın: F. S, 2. söyleşen: İş B, 3. yoh: K, O, E, 4. nîce: O, 5. men: K, E, 6. ol la'lden ayrılmağı: E, F. S, 7. devletin: N, F. S.

CXLV

Yâr vaslın isteyen kesmek gerek candan tama'
Her kişî kim vasl-ı yâr ister kesin[1] ondan tama'

Ârzû-yî vasl-ı cânan câna âfetdir gönül
Yâ taalluk canda üz yâ vasl-ı cânandan tama'

Çün banâ[2] bir zerre yok[3] tâb-ı temâşâ-yı cemâl
Ben[4] kimem vasl etmek ol hurşîd-i tâbandan tama'

Âşık oldur kim temennâ-yi belâ-yî ışk[5] ede
Yoksa[6] çoktur[7] mihr eden ol mâh ı tâbandan tama'

Rişte-î tûl-i emel dâm-ı belâdır neyleyim
Üzmek olmaz ol ser-î zülf-î perîşandan tama'

Ârızın görmek hayâtın tâze eyler veh ne ayb
Ger gedâ vech-î maâşın kılsa sultandan tama'

Muttasıl hırman kılar[8] hâsıl tama'dan ehl-i hırs,
Turfa kim artar onâ[9] geldikçe hırmandan tama'

İster îsen[10] hasret-î hırmâna her dem düşmemek
Kes Fuzûlî dehrden ümmîd devrandan tama'

CXLVI

Dil uzâdır bahs ilê ol ârız-ı handâne şem'
Od çıkar[11] ağzından etmezmî hazer kim yâne şem'

Nôla gayret âteşi cânım eritse mûm tek
Bû ne sözdür kim demişler ârız-ı cânâne şem'

Ârız-ı cânân ilê bahs-î kemâl-i hüsn eder
Dil ucundandır ki her sâat düşer noksâne şem'

Geh ayâğı bağlı geh boynû nedendir bilmezem
Bir perî ışkında olmuşdur meğer dîvâne şem'

Nôla cânım kaametin[12] isterse gönlüm ârızın[13]
Resmdir âlemde bülbül gül sever pervâne şem'

Kıl şebistânı müşerref[14] kim nisârın kılmağa
Rişteden diller çekip cem' eylemiş pervâne şem'

Ey Fuzûlî şevkden yakdın[15] tenin rûz-ı visâl
Nittin ey gaafil gerekmez mî şeb-î hicrâne şem'

1. keser: E, 2. mene: K, E, 3. yoh: K, E, 4. Men: K, E, 5. hecr: E, F. S, 6. yohsa: E, 7. çoh-tur: E, 8. kılur: F. S, 9. mene: E, 10. olsan: K, F. S. 11. çıhar: E, 12. ârızın: O, 13. kaametin: O, 14. münevver: E, F. S, 15. yandın: O,

— G —

CXLVII

Gel ey râhat sanan esbâb-ı dünyâ kılma nâdanlığ
Tarîk-ı fakr dut kim fakr imiş âlemde sultanlığ

Murâd er saltanatdan kâm-ı dildir nefse tâbi'sin
Ne hâsıl saltanat âdiyle kılmağ bende-fermanlığ

Perîşanlığdan ey halk-ı cihan siz cem'edin hâtır
Ki ben[1] cem' eyledim her kanda[2] vardır bir perişanlığ

Ne tâli'dir bu kim âlemde âgaaz etmedim bir iş
Kim ol işden ser-encâm etmedim hâsıl perişanlığ

Banâ[3] zulm-î sarîh ol kâfer eyler kimse men' etmez
Fuzûlî küfr olur mû ger desem yoktur[4] müselmanlığ

CXLVIII

Şâkiyâ mey sun ki dâm-ı gamdürür hüşyârlığ
Mest-ikdir kim kılar[5] gam ehlinê gam-hârlığ

Vâr fikrin yok[6] gamın çekmek nedir bir câm ilen[7]
Bî-haber kıl kim banâ[8] bir ôla yokluğ[9] vârlığ

Can metâının bahâsıdır ne kim devrân eder
Turfa bû kim sânıram şefkatdır ol gaddarlığ

Benden[10] âhır çün kılar[11] bîzârlığ esbâb-ı dehr
Dehr esbâbından ol yiğ kim kılar[12] bîzârlığ

Çekme zahmet çek elin tedbîr-i derdimden[13] tabîb
Kim değil sen bildiğin ben[14] çektiğim bîmârlığ

Ta'na-î agyâr çekmekdir işim bir yâr için
Kim olur agyâre yâr eyler banâ[15] agyârlığ

Ey Fuzûlî eylerim kat'-ı tealluk yârden
Bû tarıyk îlê banâ[16] tevfıyk edersê yârlığ

---

1. men: K, E, 2. handa: K, 3. mene: K, 4. yohtur: E, 5. kılur: F. S, 6. yoh: K, O, E, 7. İle: E, F. S, cân ilen: L, 8. mene: E, 9. yohlığ: K, O, 10. Menden: K, O, E, 11. kılur: F. S, 12. kılur: F. S, 13. derdinden: L, F. S, 14. men: E, K, 15. mene: K, E. (F. S de bir beyit öncedir), 16. mene: E.

CXLIX

Ayş için bir turfa menzildir behâr eyyâmı baağ
Onda dutsun gonce-veş her kim ki ayş ister otaağ

Gonceler âçıldı seyr-i baag edin ey ehl-i dil
Kim görüp güller gönüller âçılan çağdır bu çaağ

Senden ey bülbül füzundur bende[1] mihnet fasl-ı gül
Sen sen ü bin[2] tâze gül hâlâ ben ü[3] bin[4] tâze daağ

Bâğ servim geldiğin bilmiş seherden şâh-ı gül
Rûşen etmiş reh-güzârı üzre her yan bin[5] çeraağ

Çekseler zencîr ilê gülzâre gitmen kim bana[6]
Sünbül-î zülfün firâkından müşevveşdir dimaağ

Mevsim-î güldür velî gitmen çemen seyrîne kim
Ravza-î kûyun banâ[7] ol seyrden vermiş feraağ

Mahrem olmaz rindler bezmîne mey nûş etmeyen
Ey Fuzûlî çek ayâğ ol bezmden yâ çek ayaağ

— F —

CL

Ey hadeng-î gamınâ sîne-i ahbâb hedef
Muntazır hancer-i müjgânına canlar saf-saf

Hâk-i dergâhına her subh sürer gün yüzünü
Gaalibâ ondan onâ hâsıl olupdır bu şeref

Hâşe lillâh ki bu dîvâne-i şevk-ı hatına
Sebeb-î kayd ola zencîr-i sutûr-ı mushaf

Saldı deryâya sabâ hencer-i gamzen[8] demini[9]
Ki çıkarmâya[10] dahî gevher-i nâ-süfte sadef

Ey gönül âleme aldanma sanâ reng verir
Hâkdir kim onu geh la'l kılar gâh hazef

Bezm-i Cemşid[11] fenâ bulmağıla bildim kim
Devr cevrinden imiş nevha-i[12] ney nâle-i[13] def

Ey Fuzûlî taleb-î rütbe-i irfân eyle
Cehl ilê hâsıl-ı evkaat-i şerîf etme telef

---

1. mende: E, 2. min: E, 3. men: E, 4. min: E, 5. min E, 6. mene: E, 7. mene: T, 8. müjgân vehmin: K, gamzen vehmin: F. S, 9. vehmin: O, E, 10. çıharmâya: E, 11. hurşîd: N, F. S, 12. nâle: O, L, 13. nevha: O, L.

CLI

Mihnet-î ışk ey dil âsandır deyü çok urma lâf
Işk bir yükdür ki ham bolmuş[1] onun altında kaaf

Olma gaafil dürd-keşler sohbetinden ey gönül
Ger dilersen îdesin âyîne-î idrâki sâf

Subh-dem zülfün dağıt tâ[2] şâm arz-ı ârız et
Koyma subh u şâm arâsında tarıyk-ı ihtilâf

Reşk-i ruhsârın dil-î hurşîde salmış ıztırâb
Gayret-î kaddin mizâc-ı şem'a[3] vermiş inhirâf

Vehmim ondandır ki mümkin olmâya gamdan necât
Ferric-illâhümme hemmî neccinî mimmâ ehâf[4]

Hâk-i kûyun Ka'be'yê nisbet kılan bilmez mi kim
Bunda her dem onda bir növbet olur vâcib tavâf

Ey Fuzûlî zâhid er da'vâ-yi akl eyler ne sûd
Nefy-i zevk-ı ışkdır cehlîne ayn-î i'tirâf

— K —

CLII

Olur ruhsârınâ gün la'line gül-berk-i ter âşık
Sanâ eksik değil gökten iner[5] yerden biter[6] âşık

Banâ maksûd terk-i ışk idi veh kim meh-î[7] hüsnün
Olup gün günden efzun kıldı gün günden beter âşık

Temâşâ-yî cemâlinden nazar ehlini men'etme
Ne sûd ol hûb yüzden kim onâ kılmaz nazar âşık

Çemendê pây bûsundan olupdur sebzeler hurrem
Heman bir sebzecê olmağa âlemde yeter âşık

Kılarsın bin[8] ciğer kan her yanâ baktıkça[9] ey zâlim
Ne bakmakdır[10] bu her dem kandan alsın bir ciğer âşık

Kırarsın ehl-i ışkı dûtalım kimsê elin dutmaz
Ne iştir bû gerekmez mi sanâ ey sîm-ber âşık

Ne pervâne durur[11] bir şu'leye nî[12] şem' bir âha
Fuzûlî sanma kim benzer sanâ âlemde her[13] âşık

1. olmuş: F. S, 2. yâ: K, F. S, E, 3. şemse: K, 4. nehâf: F. S. 5. yağar: E, F. S, yiner: K, 6. çıhar: O. 7. mey-i: O, E, 8. min: E, 9. bahtıhça: E, bahdukça: O, 10. bahmaktır: K, O, E, 11. doyar: E, F. S, İst. basması, düzer: K, O, 12. ne: F. S, O, E, 13. bir: O, İst. basması.

CLIII

Tâb-ı hurşîd meh-î rûyuna vermiş revnak
Tâ ki zîbâ hat için ôla bu tezhîb-i varak

Aks-i kaddinle gören dâire-i âyineyi
Der meh-î bedrdir engüşt-i nübüvvetden şak

Sana gülşende nisâr etmek için her nerkis
Götürüpdür başa altın dolu bir sîm tabak

Her sanem mushaf-i hüsn-i Hak'a bir âyetdir
Mekteb-î ışkda her dil ona bir tıfl-ı sebak

Sana âşıklığımızdır[1] bize burhân-ı cünun
Hüsne akl ehli mukayyed olabilmez mutlak

Resmdir âşıka gelmek kaşı yaylardan ok[2]
Işk peydâ olalı beyle kurulmuş bu nesak

Şâhdır hüsn bısâtında bugün ol gül-ruh
Ey Fuzûlî ben-i[3] âvâre sürülmüş beydak

CLIV

Olmaz oldû görüp ahvâlimi il huplara âşık
Işk nehyinde bu rüsvâlığı gör şer'a muvâfık

Gelir olsan kılarım[4] ferş-i rehin perde-i çeşmim
Dahı nem vâ azîzim göze karşû sana lâyık

Gülüp âçılmak umulmaz dehenimden meğer oldur
Cüz' kim lâ-yetecezzâ der onâ ehl-i dekaayık

Bağrımın pârelerin gözlerim asmış müjelerden
Merdüm-i gûşe-nişin kandan u kandan bu alâyık

Geceler şem'yanar eşk töküp subh gelince
Can verir subh gelen demde zihî âşık-ı sâdık

Sebkat etmişdi ciğer kaanı gözüm yâşına[5] bir[6] dem
Işk hükm etdi yinê[7] câri olâ âdet-i sâbık

Ey Fuzûlî ozünü gûşe-nişin et hum-ı[8] mey tek
Ola nâgeh olasın kâşif-i esrâr-i hakaayık

1. Âşık olmak sana bestir: E, F. S, 2. oh: K, E, 3. dil: K, 4. kıluram: F. S, 5. yaşına: F. S, 6. her dem: K, 7. ki cârî ola ol âdet-i sâbık: K, 8. çü hum-ı mey: K.

— K —

CLV

Ey firâk-ı leb-i cânan ciğerim hûn etdin
Çihre-i zerdimi hûn-âb ile gül-gûn etdin

Ciğerim kaanını göz yâşına töktün[1] ey dil
Vara-vârâ bunu kulzüm onu ceyhûn etdin

Nice hüsn ile senî Leyli'ye nisbet kılayım
Bilmedin kadrimi terk-î beni[2] Mecnûn etdin

Söyledin kim dutarım şâd gönüllerde makaam
Şâd iken bû söz ilê gönlümü mahzûn etdin

Ahd kıldın ki cefâ kesmeyesin âşıktan
Âşıkı va'de-i[3] ihsân ile memnûn etdin

Cür'a-cür'a mey için ziyb-i cemâl artırdın
Zerre-zerrê gözümün nûrunu efzûn etdin

Ey Fuzûlî ahıdıp[4] seyl-i sirişk ağlayalı
Işk ehlîne figan etmeği kaanûn etdin

CLVI

Kıldı zülfün tek perîşân hâlimî hâlin senin
Bir gün ey bî-derd sormazsın nedir hâlin senin

Gitdi bâşından gönül ol serv-kaddin sâyesi
Ağla kim idbâra tebdîl oldu ikbâlin senin

Ziynet îçin cism dîvârında etmezdim yerin
Çekmeseydî ışk câna levh-i timsâlin senin[5]

Tîz çekmezsin cefâ tiygın benî öldürmeğe
Oldürür bir[6] gün benî âhır bu ihmâlin senin

Gark-ı hûn-âb-ı ciğer kılmış gözüm merdümlerin
Ârzû-yı hâl-i müşkîn ruh-ı âlin senin

Dâm-gâh-ı ışkdan dut bir kenâr ey murg-ı dil
Sınmadın seng-î melâmetden per-ü bâlin senin

Sâye-veş çokdan[7] Fuzûlî hâk-i kûyun yastanır
Ol ümîd île ki bir gün ôla pâ-mâlin senin

---

1. duttun: L, 2. men-i: K, E, 3. dîdeyi: L, 4. akıdup: F. S. 5. Çekmeseydi ışk levh-i câna: O, E, F. S, 6. âhır meni bir gün bu: K, E, F. S, 7. çohtan: K, E.

CLVII

Can verir râyiha-î türbet-i pâkin ey pâk
Nevverallâhu lekel ardu sekallahu serâk

Hürmet etdin meye ta'zîm île dutdun sâkî
Azzamallahu lekel ecru alellâhi cezâk

Ser-i kûyunda garîbîz bize bir mûnis yok[1]
Tâle mâ ânesenel kalbu caalnâhu fidâk

Safha-î dilde bulunmaz eser-î sûret-i gayr
Hîne mâ halle nefel gayru anil kalbi hevâk

Reh-i ışkında götür gayrden ey dil rağbet
Feizâ şi'te refikan elemül ışkı kefâk

Hâb-ı gafletde gönül vasldan oldun mahrûm
Fâze men nâle[2] ilel[3] vasli ve mâ hâbe sivâk

Ey Fuzûlî ne bilir ehl-i vera' mey zevkın
Enkerel hikmetu men lâmeke cehlen ve nehâk

CLVIII

Çeşmimî eşk ile genc-î dür- i meknûn ettin
Merdüm-î çeşmimi ihsân ile Kaarûn ettin

Mey-i gül-gûnu dedin akla ziyandır zâhid
Bu mudur akl ki terk-î mey-i gül-gûn ettin

Cânım aldın mey için sâki içirdin bana[4] kan
Dâd elinden ki benî[5] âl ile magbûn ettin

Hatını[6] âfet-i cân olduğunu bildirdin
Lûtf kıldın ki benî vâkıf-ı mazmûn ettin

Dil dutar mâr-ı ser-i zülfünü vehm eylemeyip
Bilmezem kim ona ta'lîm ne efsûn ettin

Tanımaz[7] oldu banâ ta'na eden ehl-i riyâ
Şükr kim âlemi ey ışk diğer-gûn ettin

Ey Fuzûlî ne murâd oldu[8] müyesser bilmem[9]
Bunca kim hasret-i la'liyle ciğer hûn ettin

---

1. yoh: K, O, E, 2. tâle: O, 3. safal vasli: K, ilâ vasli: O, E, 4. mene: E, 5. meni: E, 6. Hatının: K, E, F. S, 7. Hatların: O, 8. alsa: F. S, 9. bilsem: K, O. 10. Bilemez: E, F, S.

CLIX

Şem'i rûyun âftâb-ı âlem ârâdır senin
Nûr-ı Hak hurşîd-i ruhsârında peydâdır senin

Sensin ol gevher ki dürc-î mümkinât[1] içre bu gün
Mümkin ôlan aybden zâtın müberrâdır senin

Serv ü gül nezzâresin neyler sanâ hayrân olan
Kim kadin serv ü ruhun gül-berk-i ra'nâdır senin

Can verir lâ'lin temennâsına bin[2] âb-ı hayât
Feyzinê leb-teşne yüz Hızr u Mesîhâdır senin[3]

Râz-ı ışkın halkdan kılmağ nihan mümkin değil
Âşıkın ol vech ilê âlemde rüsvâdır senin

Kıldı şevkın eşk gavvâsı gözüm merdümlerin
Ey dür-i ter menzilin gûyâ bu deryâdır senin

Cümle âfaak ehldin[4] çekmiş taalluk dâmenin
Tâ Fuzûlî hasteye vaslın temennâdır senin

CLX

Eyle ra'nâdır gülüm serv-i hırâmânın senin
Kim gören bir kez olur elbette hayrânın senin

Kâkülün tek bâşınâ çizginmek ister hâtırın
Ey ben[5] ü yüz ben[6] gibi ser-geşte kurbânın senin

Ârızın devrinde cem'iyyetden olsun nâ ümîd
Olmayan âşüfte-î zülf-i perîşânın senin

Çün acebdir la'le gûyâlık ne mu'cizdir bu kim
Eyler izhâr-ı suhan la'l-i dur-efşânın senin[7]

Çerh yâyından atıldı kasdıma[8] tîr-i ecel
Liyk ondan tîzrek teprendi müjgânın[9] senin

Dâg-ı hicrânın odun benzetmek olmaz dûzaha
Olmasın kâfer esîr-î dağ-ı hicrânın senin

Ey Fuzûlî eyle kim bîmâr-ı derd-i ışksın
Yokdurur[10] ölmekten özgê hîç dermânın senin

---

1. kâinât: O, 2. min: E, 3. Bu beyit üçüncü beyittir: F. S, 4. Cümle-i âfaaktan. K, cümle âfaak ehlden: E, 5. men: K, O, E, 6. men: K, O, min: L. 7. eyler ızhâr-ı tekellüm la'l-i handânın: L, 8. sîneme: O, 9. peygânın: L. 10. yohdurur: K. E.

CLXI

Dâg-ı hicrân ile yanmağdan ciğer kaan olsa yeğ
Milk-i dil gam menzilî ôlunca vîran olsa yeğ

Yârı agyâr île görmek âşıka düşvâr olur
Beyle görmekden esîr-i derd-i hicrân olsa yeğ

Sîneme peygânını gönder gönül def'îne kim
Sînede sûzan gönül ôlunca peygân olsa yeğ

Sırrımı rüsvâlığım fâş etmedin âlemlere
Râz-ı çeşmim eşk girdâbında pinhân olsa yeğ

Dâğıdırsa nôla ıkd-ı zülfünü her dem sabâ
Fitne ehlî ôlanın cem'i perîşân olsa yeğ

Dün Fuzûlî sehv edip geçmiş mey ü mahbûbdan[1]
Tevbe êdip bu yaman işden peşîman olsa yeğ

CLXII

Kıymadın sâkin-i kûyun olanâ peygânın
Bir içim sûyile ağrılmadın mihmânın

Nâvek-i gamze dirıyg eyleme âşıklardan
Kesme erbâb-ı vefâdan nazar-ı ihsânın

İsteğin cân idi hâk-i derinê dapşurdum
Yetdi ol hud yerinê şimdi nedir fermânın

Câna yetdim elem-î hecrin ile ey zâlim
Rahm kıl cânın için vâr ise bir dermânın

Dâd-hânım sana dâmen ne çekersin benden[2]
Yok[3] mu vehmî[4] ki dutam haşr günü dâmânın

Zâlim olsan ne aceb yok[5] sana[6] dûzah vehmi
Sana hud yetmiyecekdir senin öz hicrânın

Vasl eyyâmı revan yâre fidâ eylemedin
Ey Fuzûlî gam u hicrân ile çıksın[7] cânın

---

1. ma'şuktan: O, 2. menden: K, E, 3. Yok mu: K, E, O, 4. vehmün: K, O, E. 5. yoh: K, E, 6. mene: K, 7. çıhsın: E.

CLXIII

Ey meh benimle[1] dûstları düşmen eyledin
Düşmen hem eylemez bu işî kim sen eyledin

Peygânlarınla doldu tenim âferin sana
Bîdâd çekmeğê[2] tenimî âhen eyledin

Tahsin sanâ ki gönlüm evin tîre koymadın
Her zahm-ı nâvekin ona bir revzen eyledin

Olsun ziyâde rif'atın ey âh-ı âteşîn
Mihnet-serâmızı bu gece rûşen eyledin

Eksilmesin[3] tarâvetin ey eşk-i lâle-gûn
Gül-gül damıp makaamımızı gülşen eyledin

Can çıksa[4] menzil etmeğe ev dut[5] habâbdan
Ey gözyaşı ki kasd-ı binâ-yi ten eyledin

Mümkin değil Fuzûlî cihandâ ikaametin
Bîhûde sen bu merhaledê mesken eyledin

CLXIV

Sabâ lûtf ettin ehl-î derde dermandan haber verdin
Ten-î mahzûna candan câna cânândan haber verdin

Hazân-ı gamda gördün ıztırâbın bülbül-î zârın
Bahâr eyyâmı tek gül-berk-i handandan haber verdin

Sözüngü vahy-i münzel[6] ger desem[7] ben[8] hîç küfr olmaz
Cihânı dutmuş îken küfr îmandan haber verdin

Dedîler yâr uşşâkın gelir cem'etmeğe gönlün
Meğer kim yâre uşşak-ı perîşandan haber verdin

Süleyman mesnedinden dîv-i gümreh rağbetin kesdin[9]
Denizde hâtem-î hükm[10]-i Süleymandan haber verdin

Fuzûlî rüzgârım tîre gördün şâm-ı hicrandan
Nesîm-î subh tek hurşîd-i rahşandan haber verdin

1. menimle: K, E, 2. çekmede: N, 3. Eksülmenin: K (yanlış), 4. çıhsa: O. E, 5. yap: O. 6. nâzil: K, O, E, F. S, 7. dedîyse hîç küfr olmaz; O, der isem hîç: E, 8. men: K, 9. kesdün: O, 10. mülk: N, L.

CLXV

Bakaa milkin dilersen vârını yok[1] eyle dünyâ tek
Etek çek gördüğünden âftâb-ı âlem-ârâ tek

Taalluk zulmetin tecrîd hurşîdîne kıl matla'[2]
Eğer âlemde bir gün görmek istersen Mesîhâ tek

Gönül her sûret-i Şîrîn'e verme iç mey-i ma'nî
Hazer kıl[3] dâşa çalma şîşenî[4] Farhâd-ı şeydâ tek

Yeter tâvûs tek ucb île kıl ârâyiş-i sûret
Vücûdundan geçip âlemde bir[5] âd eyle ankaa tek

Güher tek kılma tagyîr-i tabîat delseler bağrın
Karâr et her hevâdan olma şûr-engîz deryâ tek

Refîkın olsa dilsiz cânver hem sakla[6] râz ondan
Sakın sırrın düşürme dillerê Mecnûn-ı rüsvâ tek

Fuzûlî kâinât esbâbının kıldım temâşâsın
Nedâmetsiz tena'um yok[7] tasarrufsuz temâşâ tek[8]

CLXVI

Dehenin derdime derman dediler cânânın
Bildiler derdimi yoktur[9] dediler dermânın

Olsa mahbûbların ışkı cehennem sebebi
Hûr-u gılmânı kalır kendisine Rıdvân'ın

Urmazam sihhat için merhem okun[10] yâresine
İsterim çıkmaya[11] zevk-ı elem-i peygânın

Ne bilir ôkumayan[12] mushaf-ı hüsnün vasfın
Yere gökten ne için indiğini Kur'ânın

Yerden ey dil göke kavmıştı sirişkim[13] meleği
Onda hem koymayacakdır oları efgaanın

Geçti meyhâneden il mest-i mey-i ışkın olup
Ne meleksin ki harâb ettin evin Şeytân'ın[14]

Ey Fuzûlî olubam garka-i girdâb-ı cünun
Gör ne kahrın çekerim döne-döne devrânın

1. yoh: K, E, 2. mutlak: L, 3. Nazar et: L, 4. tîşeni: E, 5. pervâz: K. 6. sahla: E, 7. yoh: K, 8. F. S de altıncı beyit dördüncü, dördüncü beyit beşinci, beşinci beyit de altıncı beyittir. 9. yoh-tur: K, T, 10. ohun: K, E, 11. çıhmaya: K, E, 12. ohumayan: K, O, E, 13. sirişkin: O, E, 14. Bu beyit F. S de üçüncü beyittir.

CLXVII

Ey gönül çok[1] seyr kılmâ künbed-i devvâr tek
Sâkin olmak seyrden yeğ nokta-i pergâr tek

Ün verir can riştesi ham kaametimden çeksem âh
Yel deyip çeng üzre bir âvâze gelmiş târ tek

Sînemi ney[2] okların[3] deldi dem urduğça gönül
Ün verir her bir yerinden nâle mûsîkaar tek

Ârızın üzre ham-ı zülfün anıp dün tâ seher
Dôlanırdım her taraf odlâra düşmüş mâr tek

Cism-i zârım tiyg-ı bîdâdınla oldu çâk-çâk
Tünd sûdan rahneler peydâ kılan dîvâr tek

Bilmedim bihbûdumu[4] cevrinden ettim içtinâb
Telh şerbetlerden ikrâh eyleyen bîmâr tek

Hâtırın şâd eyledin ehl-i vefâ gönlüm pozup
Bir imâret yapmağa bin[5] ev yıkan[6] mi'mâr tek

Bî-bakaadır neş'e-i mey zevkın etdim imtihan
Hîç zevkî bâki olmaz neş'e-i dîdâr tek

Ey Fuzûlî hâtır-ı ehl-i safâ âyînedir
Çerh devrinde eser âyînede zengâr tek

CLXVIII

Vâr ümîdim kim görüp cevlânını olsam helâk
Gerd-i na'l-î bâd-pâyin örte cismim üzre hâk

Öldüğüm menzilde defnim kılmağa sanman lahid
Yer görüp gurbetde efgaanım girîban kıldı[7] çâk

Mest can verdim mezârım üzre ta'zîm eyleyip
Kubbe yâpıp dâne-i engûru eyvan duttu[8] tâk

Çün cefâ mu'tâdıyam bilmen nedir mihr ü vefâ
Bilmese mihr ü vefâ resmin cefâkârım ne bâk

Her küdûretden benî pâk etdi seyl-i hûn-ı dil
Şükr lillâh âteş-i ışkın benî[9] yandırdı pâk

Âh bilmen neyleyem cânımda râhat kalmadı
Gözlerim nemnâkü sînem çâk ü gönlüm derd-nâk

Gayr nakşın mahv kılmışdır Fuzûlî sîneden
Mâ lehu fid dehri matlûbün ve maksûdün sivâk

1. çoh: K, O, 2. nay: K, 3. ohların: K, O, E, 4. bîhûde mi K, 5. mın: E. yıhan: K, O, E, 7. etti: E, 8. yaptır: O, 9. meni: K, E.

CLXIX

Gelir ol serv-i sehî ey gül ü lâle açılın
Ey[1] meh ü mihr çıkın[2] kudrete nezzâre kılın

Azm-i bâğ eylemiş ol serv-i revan ey güller
Zer nisâr îdegörün cem'i[3] yığılın derilin

Götürün dîdelerim okların[4] toprağdan
Bu yarar nesnelerin kadrini yahşıca bilin

Gözyaşı tiygınız îçin tökülür ey hublar
Sizi tâ etmeye rüsvâ görüben dîde silin[5]

Eylemen ey dil ü can hancer-i müjgânına meyl
Bilirim nolduğun[6] âhır gelin[7] ondan kesilin[8]

Düşdü od cânıma ey tende olan peygânlar
Kızmadın ma'reke bir[9] yâna[10] erinmen çekilin

Ey Fuzûlî kadimiz kıldı felek ham ya'ni
Vaktdir çıkmağa[11] dünyâ kapısından eğilin[12]

CLXX

Lebin reşkî mizâcın telh kıldı bâde-i nâbın
Kaşın meylî yüzünü kıbleden döndürdü mihrâb

Girihler buldu cânım riştesi tesbîh târı tek
Mene[13] gör[14] nitti âhır ârzû-yı zülf-i pür tâbın

Ayâğın tôzunâ yüz sürtmeğe vermez sabâ ruhsat
Yüzün yüz kerre şebnem yûmadın gül-berk-i siyrâbın

Sabâ ol zülfü depretdikçe teşvîşim ziyâd eyler
Sakın depretme kim bağrımdadır bâşı bu kullâbın

Der ü dîvârınâ güstâh yüz sürmüş deyü gerdun
Yüzünü gîceler sürter yerê tâ subh mehtâbın

Mahabbet zâhir etmek cürmünê kan tökmek istersin
Habîbim bunca[15] hem rağbet nedir cürmüne ahbâbın

Fuzûlî gamze-î merdüm-küşünden iltifât ister
Sanır kim iltifâtı rahm olur kurbâna kassâbın

1. Vey: F. S, 2. çıhın: O, E, 3. cem': O, F. S, cümle: E, 4. ohlarını: E, Götürün okların ey dîdelerim: F. S, 5. Bu beyit, O. da yok, 6. nolısar: E, 7. gelün: O, 8. F. S de dördüncü beyittir, 9. her: O, 10. yare: O. yanı: F. S, 11. çıhmağa: O, çıkmaya: F. S, 12. Bu gazel, yalnız bizim yazmamızla E, de, O da ve F. S, İş. B. basmasında var. 13. Bana: F. S, 14. görseydi: E, L, 15. munca: O.

CLXXI

Ne hoşdur ârızın devrinde zülf-î anber efşânın
Bu devrân île hoş cem'iyyetî vâr ol perîşânın

Ruhun devrinde bir dîvânedir sevdâlı zülfün kim
Perîşanlığdan[1] olmuş ben[2] gibî[3] meşhûr-ı[4] devrânın

Hevâdan kâkülündür deprenen yâ rişte-i candır
Ki her dem çizginir bâşına ister ôla kurbânın

Karâr etmez[5] tütün tek rûzgârım ol zamandan kim
Tenim hâşâkinê odlar uruptur berk-ı hicrânın

İşimdir sâye tek yerden yerê yüz urmağ ol günden
Ki bâşından gidipdir sâye-î serv-î hırâmânın

Müselsel zülf-i müşkîninden öğrenmiş ruhun revnak
Zihî sünbül ki olmuş zîveri gül-berk-i handânın[6]

Fuzûlî'ni ayağdan saldı bâr-ı mihnet-i ışkın
Niçin dutmazsın ey kâfir elînî bir müselmânın

CLXXII

Ey musavvir yâr timsâlîne sûret vermedin
Zülf ü ruh çekdin velî tâb-ı tarâvet[7] vermedin

Işk sevdâsından ey nâsıh benî[8] men'etme kim[9]
Yok[10] imiş aklın senin[11] yahşı nasîhat vermedin

Dün ki fursat düşdü hâk-i dergehinden[12] kâm alam
Noldu ey gözyâşı göz açmaâğa fursat vermedin

Göz yumup âlemden isterdim açam ruhsârına
Cânım aldın göz yumup âçınca mühlet vermedin

Bûmudur rahmin ki hâlin eyler îken kasd-ı can
Çıktı[13] hattın kim onû men'îde ruhsat vermedin

Verme hüsn ehlîne yârab kudret-î resm-î cefâ
Çün cefâ çekmekde ışk ehlîne tâkat vermedin

Ey Fuzûlî öldün efgaan etmedin rahmet sana
Rahm kıldın halka efgaanınla zahmet vermedin

---

1. Perîşanlıktan: K, 2. men: K, E, 3. kimi: E, 4. meşhûru: K, O, 5. karaluptur: O, E, kararıptır: N, F. S (bu n. da beşinci beyittir), kararmıştır: L, 6. F. S de beşinci beyittir. 7. tâb u tarâvet: F. S, 8. meni: L, E, 9. men'eyledin: K, E, 10. Yoh: K, E, O, 11. mene: K, E, bana: O, 12. dergehinden: (senin): O, 13. Çıhtı: E.

CLXXIII

Çerh her ay bâşına salmış kaşından bir hayâl
Bû cihetdendir her ay bâşında olmak bir hilâl

Mâh-ı nev olmuş kaşın sevdâsının şer-geştesi[1]
Şehrden şehrê gezer âvâreler tek mâh u sâl

Tuttığiyçin[2] hüsnünê karşı kemâl izhâr gün
Bir gün olmaz kim onâ gerdun yetirmez bir zevâl

Subh kıldın cilve gün çekdî özün bir gûşeye
Şâm arzetdin ruhun şem'i eritdi infiâl

Kılma gözden çihre vü hâlin nihan kim salmaya
Dûd-ı âhım âftâb-ı çihre-i gerdûne hâl

Olmayıp makbûl-i hâk-î dergehin mâh-ı tamâm
Za'f-ı tab'ı verdi gün günden onâ tagyîr-i hâl

Ey Fuzûlî mâh-nisbet mahv kıl vârın tamâm
Ger dilersen bulmak ol hurşîd ilê bir ittisâl

CLXXIV

Mülk-i hüsnün beyle zâlim pâdşahı olmağıl
Kim sanâ zâlim desê âdil güvâhı olmağıl

Gamze tiygın çekme her sâat gönül yağmâsına
Hükme tâbi' mülke gaaret-ger sipâhî olmağıl

Âhını ey mâh uşşakın yetürme göklere
Derd ehlînin nışân-ı tîr-ı âhı olmağıl

Ger dilersen şem'tek gayret odûnâ yanmayam[3]
Şâmlar agyâr şem'-i bezm-gâhı olmağıl

Âdet etmek hoş değil bîdâda rahm et Tanrı'çin
Gâh olsan mâil-î bîdâd gâhî olmağıl[4]

Âşıkı rüsvâ görüp men'etme ey nâsıh beni[5]
Münkir-î takdîr-i âsâr-ı ilâhî olmağıl

Ey Fuzûlî eylemê tâat riyâyî terkin et[6]
Tevbe kıl[7] min ba'd meşguul-î menâhî olmagıl

---

1. her gûşesi: L, 2. İndiğiyçin: L, itdüğiyçün: F. S, 3. yanmamak: L, 4. Bu beyit K. nüshasında yok, 5. meni: E, 6. Ey Fuzûlî eyle tâât-ı riyâî terkini: F. S, 7. et: L.

CLXXV

Eyle müstesnâ[1] güzelsin kim sanâ yoktur[2] bedel
Senden ey can munkatı' kılmaz benî[3] illâ ecel

Nîce sûret bağlasın gönlüm halâsı[4] ışkdan
Işkdır bir hâl kim ol hâle gönlümdür mahal

Işkımâ noksan getirmez görmemek ol ârızı
Gevherê tagyîr-i âsâr-ı araz vermez halel

Eyledî rüsvâ gönül çâk-î girîbân-ı edep
Gör ne ehl-î ilmdir âdâb ilê eyler cedel

Hâlimî gördükçe men'-î ehl-i ışk eyler fakıyh
Huccet-î maktûu yok[5] eyler kıyâs îlê[6] amel

Medresê içre müderris verdiğî bin[7] dersden
Yeğdürür meyhânedê bir câm vermek bir güzel

Ey Fuzûlî ben[8] dem urmuşdum safâ-yı ışkdan
Matla-ı hurşîd-i îcâd olmadın subh-ı ezel

CLXXVI

Hîç sünbül sünbül.î zülfün gibî[9] müşkin değil
Nâfe-î Çînî saçın tek derler ammâ çin değil

Vâr gül berkinde hem elhak nezâket birle reng
Lîyk can-perver leb-î la'lin gibî[10] şîrîn değil

Mihriban derler senî agyâre lîykin ben[11] ona
Bâver etmen kim sanâ mihr eylemek âyin değil

Hûblar mihrâb-ı ebrûsûna kılmazsın sücûd
Dîninî döndür gel ey zâhid ki yahşı din değil

Tâ Fuzûlî kaamet ü ruhsârınâ vermiş gönül
Mail-î serv ü hevâ-hâh-ı gül-î[12] nesrin değil

---

1. müstağni: O, 2. yohtur: K, O, E, 3. meni: K, E, 4. halâs-ı K, O, F. S, 5. yoh: K,O, E. 6. ilen: F. S, 7. min: K, E, yüz: O, 8. men: E, 12. gül-ü: K, O, E, F. S.

CLXXVII

Ey ruhun kıble-î can hâk-i derin Ka'be-i dil
Reh-i ışkında fenâ serhadi evvel menzil

Lâle-reng etdi gözüm kaan ile hâk-î derini
Kîmyâ-gerdir eder gördüğü toprağı kızıl

Ol ki[1] yârin şeb-i hecrîne kıyâmet günü der
Halk arâsında kıyâmet günü olmaz mı hacil

Katı müşkildir işim zülf-i girih-gîrinden
Sabr bû müşkili derler açar ammâ müşkil

Etmek olmaz seni âgâh gönül hâlinden
Yazık[2] ol kim sana gönlün vere senden gaafil

Seni cânan sanırım çık[3] bedenimden ey can
Ben ü[4] cânânın arâsında çok[5] olmâ hâil

Severim[6] zâhidi kim gûşe-i mihrâbı sever
Ham-ı ebrûna rakîbim olup olmaz mâil[7]

Deli dersem nola uşşâkına gül-çihrelerin
Özünü göz göre odlâra salar mı âkil

Ey Fuzûlî yanarım kim ne için ol yüzü gül
Bana[8] yânar od olur özgeye şem'-i mahfil

CLXXVIII

Bes ki za'f-ı rûzeden her dem[9] bulur[10] tagyîr-i hâl
Ôlacaktır iyd için mâh-ı tamâmım bir hilâl

Kıldı mâh-ı rûze hurşîdimni gün-günden zaîf
Zerre-zerre âya san gün nûrun[11] eyler intikaal

Bir hayâl etmişdi[12] za'f-ı rûze yârı bilmezem
Yoksa[13] yârı görmeyip ben[14] gördüğümdür bir hayâl

Yîmek içmek fikrin ehl-î rûzeden kes ey güneş
Bir sevâb et subhlar tâ şâm kıl arz-ı cemâl[15]

Dûtabilseydim su içmezdim kılardım def'ini
Rûzeni kim göz göre hurşîdime ister zevâl

Ay dutulsun rûze eyyâmında gün düşsün yere
Kim bu ay günden bolup[16]tur mihriban mâhım hilâl

Kaanımı içmek diler ol la'l-i meygûn her gece
Rûze dutmuş gaalibâ iftâr için ister halâl

Rûze teklîfin Fuzûlî'den götür ev muhtesib
Nâ-tüvandır onda bû teklîfe yokdur ihtimâl

---

1. Dil ki: O, 2. Yazuğ: O, 3. çıh: O, E, 4. Men-ü: K, E, 5. çoh: K, O, E, 6. Sevdim ol: K, 7. Bu beyit F. S de altıncı beyittir. 8. Mene: E, 9. gün: K, O, E, 10. tapar: K, O, 11. nûru: K, O, F. S, 12. etmiş mi: F. S, 13. yohsa: T, 14. men: K, T, 15. Bu beyit bizde yok, 16. bulubdur mihr-ban mâhum melâl: İş. B.

CLXXIX

Yüzüngü[1] gözgüye gıybetde okşadan[2] gaafil
Dutunsa[3] yüz-yüze olmaz mı âra yerde hacil

Bırak[4] nikabını[5] yüzden kemâl-i sun'görüp
Ferişte hil'at-i âdemde şüpheden[6] bâtıl

Hadîs-i[7] vahyi dişin zâyi' etme agyâre
Revâmıdır edesin kadrinî onun[8] nâzil

Senî koyup büte eyler ibâdetin kâfir
Azâb-ı dûzaha ol veçhden olur kaabil

Hakîme nefy-i kıyâmet hatâsını bildir
Kıyâm göster onâ i'tikaadın et zâil

Harîm-i kûyunu göster nümûne eyle sevâb
Kim ôla cennet için halk tâatâ mâil

Garez Fuzûlî'ye ancak yolunda[9] ölmekdir
Velî muhâldir ol hem sen ôlıcak kaatil[10]

CLXXX

Câna basdım gonce veş peygânını ey tâze gül
Düzmek[11] îçin hecrinê giydim[12] demirden bir gönül

Veh ne sâhirsin[13] ki oddan sû çıkardın[14] sûdan od
Terledüp ruhsârını gül-gül kılanda tâb-ı mül

Yandırıp eczâ-yı terkîbim külüm versen yele
Yok[15] yolundâ dönmeğim vârım senindir cüz'ü kül

Merdüm-î çeşmim yıkar[16] peygânların[17] mümkin değil
Ol ağaçlar birle dutmak eşk deryâsına pül

Ey gönül levh-i emel nakş-ı bakaadan sâdedir
Fâni etmê ömrün ol sevdâda kim bâkıy değil

Sûret-ârâ olma tahsîl i kemâl-i ma'ni et
Kim behâyim nev'in etmez âdemî zer-beft çul

Nôla dersem kadr ilê efzun Mesîhâ'dan seni
Yêr ü gök mîzân olup fark olmuş ağırdan yöngül

Âteş-î dil eyle sûzandır ki bakmaz[18] hîç kim
Rahm edip nâveklerinden gayrı[19] zahmim üzre gül

Hâsılın oldur gam-ı cânanda âhır terk-i can
Bû imiş kısmet Fuzûlî hâh ağlâ hâh gül

---

1. yüzünü: F. S, 2. ohşadan: K, O, E, 3. dokunsa: K, tokunsa: O, L, 4. bırah: E, 5. nikaab ki: K, O, E, F. S. 6. şüphesiz: K, E, şüphe-i: O, şüphesiz: F. S, 7. hadîs ü: K, hadîs-i vahy veşin: F. S, 8. kadrin âyetin: E, F. S, 9. elinde: K, O, E, 10. Bizdeki altıncı beyit, F. S de 4., dördüncü beyit, 5.beşinci beyit de 6. beyittir. 11. Dutmak: O, doymak: F. S, 12. düzdüm: K, O, E, F. S, 13. sâhirdir: E, 14. çıhardın: O, E, 15. Yoh: E, O, 16. yıhar: E, yığar: F. S, 17. nâveklerin: E, F. S, 18. basmaz: E, 19. özge: E.

CLXXXI

Reh-rev-î irfâna besdir sâgar u sâkıy delîl
Kim meh ü hurşîdden bulmuş[1] temennâsın[2] Hâlil

Olsa isti'dâd-ı ârif kaabil-î idrâk-i vahy
Emr-i Hak irsâlinê her zerredîr bir Cebreîl

Her kimin takdîrden maksûdu öz kadrincedir
Ehl-i ışk ister zülâl-î vasl[3] zâhid selsebîl

Cennetê zâhid bilir can vermedin yetmez velî
Câna kıymaz öz temennâsındadır miskin kelîl[4]

Ey kılan ızhâr-ı müjdê[5] izzet-i devlet bana
Kim bu dergehdê mukarrerdir azîz olmak zelîl

Va'de-î vaslın benî salmış hayâl-î zülfüne
Kim diler tûl-î emel sermâye-î ömr-î tavîl

Ey Fuzûlî hûblar zikr-î cemâliyle hoşum
Şükr kim kesb etmişim âlemde bir zikr-î cemîl

— M —

CLXXXII

Tenimdê zahm-ı tiygın çeşm-i hûn-efşâna benzetdim
Okun[6] kim saf-saf etrâfındadır[7] müjgâna benzetdim

Bekaa-yı rûhumû bildim hayâl-î la'l-i nâbından
Hayâtımdır dedim bağrıma basdım kaana benzetdim

Sökülmüş göğsümü kim dôludur gamzen hadengiyle
Harâmîler yatağı menzil-î vîrâna benzetdim

Tenimden incinip çıkmış[8] revan can gîbi[9] peygânın
Niçin incinmesin yetdikde zevkın câna benzetdim

Fuzûlî öldürür her dem benî[10] ehl-î nazar ta'nı
Ki nîçin yâr la'lin çeşme-i hayvâna benzetdim

---

1. tapmış: K, 2. temennadır: N, 3. vasl-u: K, 4. bahîl: K, O, E, F. S, 5. zillet müjde-i izzet sana E, F. S. 6. Ohun: K, O, E, 7. Okun saf-saf kim etrâfındadır: F. S, 8. çıhmış: K, O, E, 9. kîmi: K, O, E, 10. meni: K, E.

CLXXXIII

Işkdan cânımda bir[1] pinhan maraz vâr ey hakîm
Halka pinhan derdim ızhâr etme zinhâr ey hakîm

Vâr bir derdim ki çok[2] dermandan artıkdır[3] bana
Koy[4] beni[5] derdimle derman eyleme vâr ey hakîm

Ger basıp el nabzımâ teşhîs kılsan derdimi
El emâne[6] kılma her bî-derde ızhâr ey hakîm

Gel benim[7] bîhûde tedbîrimde[8] sen bir sa'y kıl
Kim olam bû derde artıkrak giriftâr ey hakîm

Gör ten-hi uryân ilê ahvâlimî hicran günü
Vâr imiş rûz-ı kıyâmet kılma inkâr ey hakîm

Çekmeyince çâre-i derdimde zahmet bilmedin
Kim olur dermân-ı derd-i ışk düşvâr ey hakîm

Rence çekme sihhat îçin el Fûzûlî'den götür
Kim kabûl-î sihhat etmez beyle bîmâr ey hakîm

CLXXXIV

Gamından bâşa dün hasret eliyle ol kadar urdum
Ki subh ôlunca mürdê cismimî toprağa dabşurdum[9]

Büküldü kaddim âhım yetdi hurşîdê sakın ey meh
Ki mihnet ôkunû[10] peygâṇladım[11] gam yâyını kurdum

Demen Mecnûn'a âşık kim başında kuş yuvâ dutmuş
Benem[12] âşık ki seyl-i eşkimî bâşımdan âşurdum

Gümânından[13] müretteb eyledî burhân-ı[14] ısbâtın
Ne sâhib keşfe kim dürc-î dehânın sırrını sordum

Tecerrüd seyrinê sâyemden özgê bulmadım hem-reh
Tarîk-ı ışk içindê çoklariyle[15] durdum ôturdum

Hevâ-yı ışk ser-gerdânı olmuş girdibâdım kim
Savurdum her yerê toprâğımı her yerde kim durdum

Fuzûlî ışkı[16] mühlik derdim ol meh-veş inanmazdı
Bihamdillâh ki can vermek tarîkıylê inandırdım

1. pinhânî: O, 2. çoh: K, O, E, 3. artıhtır: K, E, 4. Kô: N, F. S, 5. meni: K, E, 6. al emânet: K, O, F. S, 7. menim: K, E, 8. tedbîr-i bîhûdemde: F. S. 9. tapşurdum: K, E, F. S, 10. ohunu: K, O, E, 11. peygânlarım: E. 12. menem: K, E, 13. kelâmından: L, F. S, 14. burhan-u: K, 15. çoh-lariyle: K, O, E, 16. ışka: E, ışk: F. S.

CLXXXV

Dehenin şevkını can-sûz gümân etmez idim
Yoksa[1] bir dem onu ben mûnis-i cân etmez idim

Vasl-ı hâl-i lebinî bilse idim nâ-makdûr
Ârzûsunda karâ bağrımı kaan etmez ıdim

Hûblar âşıka meyl etmediğin bilse idim
Özümü ışk i e rüsvâ-yı cihân etmez idim

Düşmeseydî[2] gözümün yâşına feyz-i nazarın
Onu her servin[3] ayâğına revân etmez idim

Salmasaydı dil-i dîvâne[4] imâret tarhın
Onda genc-i güher-î ışkı[5] nihân etmez idim

Sitem-î ta'na-i agyâra değildim vâkıf
Yoksa[6] yârin ser-i kûyunda mekân etmez idim

Etmeseydî sitem-î yâr Fuzûlî beni zâr
Bunca feryâd çekip âh u figaan etmez idim

CLXXXVI

Değilsin çoktan[7] ey gerdûn can seyrinde yoldâşım
Nolâ ham olsa kaddim[8] senden artıktır[9] benim[10] yâşım

Terâzû-yı iyâr-ı mihnetim bâzâr-ı ışk içre
Gözüm her dem dolup bin[11] dâşa her sâat değer bâşım

Sirişkim âl ü bağrım pâre bir kûh-ı belâyım kim
Hemîşe lâle vü la'l île rengindir içim dâşım

Banâ[12] mânend bir dîvane sûret bağlamaz gûyâ
Kalem sındırdı tasvîrim kılandan[13] sonra nakkaaşım

Fuzûlî hazin-î genc-î vefâyım ol sebebdendir
Güherler töktü isrâf île bû çeşm-î güher-pâşım

1. yohsa: E, 2. düşmeseydin: E, 3. serv: L, 4. Salmasaydım dil-i vîrâna: F. S, 5. ışk: N, L, K, F. S, 6. yohsa: E, 7. çohtan: K, O, 8. haddin: K, E, F. S, 9. artuhtur: K, 10. menim: E, 11. min: K, E, 12. mene: E, 13. çekenden: K, O, E, F. S.

CLXXXVII

Bir kul oğlûnu gönül tahtına[1] sultân etdim
Mısr idi pâşehin[2] Yusûf-ı Ken'ân etdim

Dil ki bir dilbere ser-menzil idî âhım ile[3]
Yele verdim adını[4] taht-ı Süleymân etdim

Işk terkî dil ü candan görünürdü müşkil
Terk-i ışk eyle dedin terk-i dil ü cân etdim

Can gamın çekmiş idî vârıdı boynumda hakı
Bu onun ecri idî kim sana kurbân etdim

Reh-i ışkın dutup etdim gam-u derdim terkin[5]
Gör ne cem'î bu tariyk île perîşân etdim[6]

Sana dapşurduğum oklârını[7] yaktın[8] ey dil
Zâyi' ettin ne kadar kim sana ihsân etdim

Sebze tek kıldı Fuzûlî çıkarıp[9] eşk iyân
Ten gubârında okun[10] her nice pinhân etdim

CLXXXVIII

Nûrûnu[11] mâh mihr-i ruhundan alır müdâm
İnkâr ederse şehr güvâhımdurur tamâm

Mihrâb imiş kaşın ki onâ karşı kirpigin[12]
Saf saf gelir[13] kıyâma kılıp gamzenî imâm

Ol hûr va'desîne behişt-î visâl için
Kur'anca i'tibâr edibem[14] hâsıl-ı kelâm

Aks-î ruhun uğurladığıyçin dönê-döne
Âsıldı gözgü şehrde ilden sürüldü câm

Dut[15] azm yolları yögürüp dönme[16] ey sirişk
Ol serv edende nâz ile bizden yanâ hırâm

Deşt üzre girdibâd mı yâ geldiğim görüp
Mecnun gubârıdır ki durup eyler ihtirâm

Hem-sohbet oldu[17] dâne-i engûr zâhide
Aslı budur ki[18] ôkudular[19] bâdenî harâm

Meyhânedir Fuzûli cihandâ makaam-ı emn
Cehd et bir iv habâb gibî[20] onda dut makaam

1. mülküne: E, 2. padşahı: L, 3. ilen: K, 4. ilini: K, anı vü: O, 5. def'in: E, 6. Bu beyit, bizim yazmada yok, 7. ohlârını: K, O, E, 8. yahtın: K, O, E, 9. çıharıp: E, 10. ohun: E, 11. Hurşîd nûru mah-ı ruhundan alur müdâm: O, 12. kiprüğün: K, O, 13. durur: K, O, 14. edeyin: K, ederim: O. E, 15. dur: K, durgoyma: O, durguzma yolların yürüyüp: L, durgurma yolların yöğürüb: F. S, İş. B. 16. tutma: F. S, İş. B. 17. îdi: L, 18. kim: L, 19. ohudular: K, O, 20. kimi: K, O, E.

CLXXXIX

Penbe-i merhem-i[1] dağ içre nihandır bedenim
Diri olduğca libâsım budur ölsem[2] kefenim

Cânı cânan dilemiş vermemek olmaz ey dil
Ne nizâ' eyleyelim ol ne senindir ne benim

Daş deler âhım odû[3] şehd-i lebin şevkından
Nola zünbûr evinê benzese beyt-ül hazenim

Tavk-ı zencîr-i cünun dâire-i devletdir
Ne revâ kim beni[4] ondan çıkarâ[5] za'f-ı tenim

Işk ser-geştesiyem seyl-i sirişk içre[6] yerim
Bir habâbım ki hevâdan doludur pîrehenim

Bülbül-î gam-zedeem bâğ-ı bahârım sensin
Dehen ü kadd u ruhun gonce vü serv ü semenim

Edemen terk Fuzûlî ser-i kûyun yârın
Nice[7] kim zulm yeriyse bana hoşdur vatanım[8]

CXC

Fâş kıldın[9] gamım ey dîde-i hun-bâr benim
Eyledin merdüme nem olduğun ızhâr benim

Dehenin isterem ey ışk yok[10] et vârlığım
Ki yok[11] olmağda bu gün bir garezim vâ benim

Çıkmış agyâr ile seyr etmeğe ol merdüm-i çeşm
Bu acebdir mi ki[12] çıkmış[13] gözüm ağlâr benim

Bu temennâda ki ol şem' ile hem-sohbet olam
Dûd-ı âh etdi dünüm tek günümü târ benim

Mevc ilê gönlümü ey eşk kopar yânımdan
Nâle île başım ağrıttı bu bîmâr benim

Çıkmış[14] ol şûh bu gün kim töke[15] kaanın gözümün
Girme ey göz kerem et kaanıma zinhâr benim

Ey Fuzûlî der ü dîvâra gamım yazmağdan
Şâhid-î hâl-i dilimdir der ü dîvâr benim

1. dağ-ı cünûn içre: O, E, 2. ölgeç: N, F. S, 3. ohu: E, oku: F. S, 4. meni: K, E, 5. çıhara: K, O, E, 6. oldu: N, F. S, 7. Ne kadar zulm: K, 8. Vatanımdır vatanımdır vatanımdır vatanım: E, F. S. 9. kıldun: O, 10. yoh: K, O, E, 11. yoh: E, 12. Bu aceb merdümi: E, 13. çıhmış: E, 14. çıhmış: E, 15. tökmeğe: K, O, dökmeğe: F. S.

CXCI

Ol[1] mâh visâliyle hoş et bir gece hâlim
Ey ahter-i tâli' koma boynunda vebâlim

Feryâd ki ber vermedi bîdâddan özge
Göz yâşıyıla beslediğim turfa nihâlim

Ol[1] şem' hayâliyle hoşam ôla ki dâim
Bû sûret i ê çizgine fânûs-ı hayâlim

Sîmin[2] müje tek halk gözünden akıdır[3] su[4]
Nezzâre-i za'f-ı beden-î mûy-misâlim

Sûzandır odumdan tenmê sancılan oklar[5]
Pervâneem ey şem' tutuşmuş per-ü bâlim

Sâkıy gam-ı devrân ile gaayetde melûlüm
Bir câm-ı ferah-bahş ile def' eyle melâlim

Lûtf eyle Fuzûlî benim ahvâlimi arz et
Ol serve ki söyleşmeğe koymâdı mecâlim

CXCII

Her habâb-ı eşkimê bir aks salmış[6] peykerim
Şâh-ı mülk-i mihnetim dutmuş cihânı leşkerim

Ehl-i kadrim yânalı ışk ôdunâ pervâne tek[7]
Sürme-î çeşm eylemişler şem'ilê[8] hâkisterim

Cismimî yaktınsa[9] pâ-mâl etme[10] gönlümden sakın
Külhanım eksik değil hâkisterimdê ahkerim

Işk ser-gerdânıyam göğsümde bin[11]-bin[12] dağlar
Bir sipihrim sâir ü[13] sâbit cemî'-î ahterim

Çeşm târı[14] cismimê düzmüşdü eşkim gevherin
Âh kim çerh üzmüş ol târı dağılmış gevherim

Nôla her sâat od üstündê durursam dûd[15] tek
Ûd-ı bezm-î ışkım âteşdir bısât u bisterim

Ey Fuzûlî çok[16] melâmetden beni men'etme kim
Ben[18] nihâl-î gülşen-î derdim melâmetdir berim

1. ey: K, O, 2. Sınmış: K, O, E, F. S, İş. B. 3. ahıdır: K, O. E, 4. yaş: F. S, İş. B, 5. ohlar: K, O, E, (F. S de 4. beyit, 3. beyit, 3. beyit de 4. beyittir). 6. saymış: L, 7. veş: K, E, 8. şem'ler: K, E, F. S, sürme-î çeşm eylemiş ehl-î vefâ: O, 9. yahtınsa: K, E, O, 10. etmeye gönlüm: N, 11. 12. min: E, 13. Bir sipihr-i sairim sâbit: O, E, F. S, 14. tar-ı: O, çeşm-târîkim: N, 15. ûd: O, 16. çoh: K, O, E, 17. menî: K, E, 18. men: K, E.

CXCIII

Akl yâr olsaydı terk-î ışk-ı yâr etmezmidim
İhtiyâr olsaydı râhat ihtiyâr etmezmidim

Lahza-lahza sûretin görseydim ol şîrin lebin
Sen gibi[1] ey Bî-sütun ben[2] hem karâr etmezmidim

Nîşe mahrem eyledin şem'î benî[3] mahrûm edip
Ben[4] senin bezminde can nakdim[5] nisâr etmezmidim

Yâr ilê agyârı hem dem görmeğe olsaydı sabr
Terk-i gurbet eyleyip azm-î diyâr etmezmidim

Vâizin küfrün benim[6] rüsvâlığımdan kıl kıyâs
Ona sıdk ôlaydı ben[7] takvî şiâr etmezmidim

Ol gül-î handânı görmek mümkin olsaydı bana[8]
Sen tek ey bülbül gülistâna güzâr etmezmidim

Derdimî âlemde pinhan dutduğum nâçârdır
Uğrasaydım bir tabîbê âşkâr etmezmidim[9]

Ey Fuzûlî dağ-ı hicrân île yanmış gönlümü
Lâlezâr açsaydı seyr-î lâlezâr etmezmidim

CXCIV

Eşiğin dâşını kaan île yudû çeşm-i terim
Bes ki pâkim[10] daşı a'l eyledi feyz-î nazarım

Ciğerim dâğına merhem bulamâdı[11] senden
Niçe âh eylemeyim âh yanıpdır ciğerim

Dedi ol mâh[12] seher vakti gelem liyk çi sûd
Vakt ma'lûm değil şâm ile birdir seherim

Ey hoş ol şâm[13] ki bî-hud gidem ol kûya vu ben[14]
Neylerem onda deyü gayrdan âlam haberim

Düşmezem gönlüne ya'ni olubam eyle zaîf
Derd-i ışkınla ki gözgüde[15] görünmez eserim

Niçe bin[16] âşıka ancak bir ok[17] attın demedin
Ki düşer bir birinê bir nice üftâdelerim

Ey Fuzûlî dura benden[18] ala ta'lîm-i hevâ[19]
Nâgeh er merkad-i Mecnûn'a düşersê güzerim

1. kimi: K, E, 2. men: E, 3. mene: E, 4. Men: 5. nakdin: F. S, 6. menim: E, 7. men: E, 8. mene: E, 9. Bu beyit F. S. de 4. beyittir. 10. Pâklığdan: K, Pâklikten: O, 11. bulamâdım: E, bu ımâdum: F. S, 12. yâr: K, O, E, 13. vakt: N, 14. subh: K, E, F. S, kûya ki subh: Kûya subh: L, O, 15. göz göze: L, 16. min: K. 17. oh: K, E, O, 18. dura menden: K, E, dura benden: O, 19. cü-nun: K, vefâ: O, E.

CXCV

Zülfü gibi[1] ayâğın koymaz öpem nigârım
Yokdur[2] onun yanında bir kılca i'tibârım

İnsâf hoşdur ey ışk ancak benî[3] zebûn et
Hâ beyle mihnet île geçsin mi rûzgârım

Vaslından ayru nôla kaanım tökülse gül-gül
Ben[4] gülbün-î hazânım[5] bû[6] fasldır bahârım

Bildî tamâm âlem kim derd-mend-i ışkım
Yârab henûz âlem bilmez mi ôla yârım

Tasvîr eden vucûdum yazmış elimde sâgar
Ref'[7] olmağa bu sûret yok[8] elde ihtiyârım

Dûr istemen zemânî mey neş'esin başımdan
Toprâğ olanda yârab dürd-î mey et gubârım

Rüsvâlarından ol meh sanmaz benî[9] Fuzûlî
Dîvâne olmayam mı dünyâda yok[10] mu ârım

CXCVI

Dürd veş ser-geşte-î câm u hârâb-ı bâdeem[11]
İ'tibârım yok[12] ayağ toprağı bir üftâdeem

Hîç rengîlen[13] banâ[14] âbâdlığ mümkin değil
Ben[15] harâb-ı bâde-î sâf u izâr-ı sâdeem

Dîmezem[16] değmez banâ[17] gamzen hadengî yâ değer
Değme kaydı çekmezem âlemde bir âzâdeem

Âb-ı çeşmim çizginir kûyunda ammâ kadri yok[18]
Dîmesin bu devrde kimsê ki merdüm-zâdeem

Çerh devrinden[19] ne hâsıl kim verir tagyîr-i zevk
Vermedin[20] zevk artırır miskîn-i devr-î[21] bâdeem

Zâhidâ benden[22] ne hâsıl kim okursun[23] mescide
Bende[24] tâat yok[25] heman âlâyiş-î seccâdeem[26]

Zevk istersen Fuzûlî terk-i dünyâ kıl ki ben[27]
Bulmadım[28] bir zevk bundan[29] gayri[30] tâ dünyâdeem

1. kimî: K, E, 2. Yohtur: K- E, 3. meni: E, 4. Men: E, 5. Ben gülbün-i belâyım: F. S, firâkam: İş B. 6. nev: K, 7. Def': N, 8. yoh: K, E. 9. menî: K, E, 10. yoh: K, E (F. S de 4. beyit, 3. beyittir). 11. bâdeyem: E, (hep böyle "yem" diye), 12. yoh: K, E. O, 13. île: L, reng île: F. S, 14. mene: E, 15. men: K, E, 16. Bâd eğer: L, 17. mene: E, 18. yoh: K, E, O, 19. zevkından: K, O, 20. durmadan: F. S, 21. zevk-ı: L, 22. menden: K, E, O, 23. ohursun: K, E, O, 24. mende: K, O, E, 25. yoh: K, E, O, 26. Bu beyit F. S te 5. beyittir, 27. men: K, E, 28. Bulmadum: O, 29. mundan: K, 30. gayr: L.

CXCVII

Canlar verip senin gibi[1] cânâna yetmişem
Rahm eyle kim yetince sanâ câna yetmişem

Şükrâne-î visâline can verdiğim bu kim
Çok[2] derd çekmişem ki bu dermâna yetmişem

Derdim[3] deyip murâdıma yetsem aceb değil
Bir bendeem[4] ki dergeh-i sultâna yetmişem

Mûr-ı muhakkaram ki serâsîme çok[5] gezip
Nâgâh bâr gâh-ı Süleymân'a yetmişem

Bir bülbülem ki gülşen olupdur neşîmenim
Yâ tûtiem ki bir şekeristâna yetmişem

Devr-î felek müyesser edipdir murâdımı
Gûyâ ki tâlib-î güherim kâna yetmişem

Miskin Fuzûlî[6] yem ki sanâ dutmuşam yüzüm
Yâ bir kemîne katre ki ummâna yetmişem

CXCVIII

Yâr hâl-î dilimî zâr bilibdir bilirem
Dil-i zârımda ne kim vâr bilibdir bilirem

Yârı agyâr bilibdir ki banâ yâr olmaz
Ben dahî ânı ki agyâr bilibdir bilirem

Zülfünü ehl-i vefâ kasdına[7] dâm eyleyeli
Beni[8] ol dâma giriftâr bilibdir bilirem

Ben[9] ne hâcet ki kılam derd-i dilim yâre iyan
Kamu derd-î dilimî yâr bilibdir bilirem

Yâr hem-sohbetim olmazsa Fuzûlî ne aceb
Özünê sohbetimî âr bilibdir bilirem

1. Kimi: K, O, 2. çoh: K, 3. hâlim: F. S, 4. bendeyem: E, 5. çoh: K, E, O, 6. Fuzûlî em: K, 7. saydına: F. S, 8. Meni: O, men hem: K, E, 9. men: E.

CXCIX

Hoş ol zaman ki harîm-i visâle mahrem idim
Ne mübtelâ-yı belâ nê mukayyed-î gam idim

Gezerdim itlerin içrê fezâ-yı kûyunda
Yerim behişt-i berîn îdi ben[1] bir âdem idim[2]

Hemîşe secde-gehim hâk-i âstânın idi
Bu i'tibâr ile bir ser-bülend-i âlem idim[3]

Gedâ-yı kûyun idim beyle zilletim yok[4] idi
Serîr-i saltanat-ı kurbdê muazzam idim

Zaman-zaman eser-î pertev-î cemâlinden
Muâlic-î dil-i pür derd ü çeşm-i pür nem idim

Ziyâde gam-zedeem hecr ilê hoş ol günler
Ki ben[5] bu gam-zedelikden ziyâde hurrem idim

Fuzûli olmaz imiş mihnet-î firaaka müfîd
Bu zevk zikri ki bir vakt yâre mahrem[6] idim

CC

Ney gibî[7] her geh ki bezm-î vaslını yâd eylerem
Tâ nefes[8] vardır kurû cismimde feryâd eylerem

Rûz-ı hicrandır sevin ey murg-ı rûhum kim bu gün
Bû kafesten ben senî elbette âzâd eylerem

Kan yaşım etmez[9] vefâ giryan gözüm isrâfına
Bunca[10] kim her dem ciğer kaanından[11] imdâd eylerem[12]

Vehm edip tâ salmayâ[13] ol[14] mâha mihrin hîç kim
Kîme yetsem zulm-u cevrinden onâ dâd eylerem

İncimen her nîce kim agyâr bîdâd eylese
Yâr cevriyçin gönül bîdâda münkaad eylerem

Bilmişem bulman visâlin liyk bir[15] ümmîd ile
Gâh-gâh öz hâtır-ı nâ-şâdımı şâd eylerem

Levh-i âlemden yudum eşk île Mecnun âdını
Ey Fuzûlî ben[16] dahî âlemde bir âd eylerem

1. men: K, E, O, 2. Bu i'tibâr ile bir ser-bülend-i âlem idim: O, 3. Yerim behişt-i berîn îdi ben bir âdem idim: O, 4. yohudu: K, yoh idi: E, 5. men: E, 6. hemdem: O, E, 7. kimi: K, O, E, 8. Yâ nefes: N, F. S, 9. kılmaz: K, F. S, 10. Munca: K, E, 11. kaanında: K, 12. Bu beyit O. nushasında yoktur: F. S de 4. beyittir. 13. salmasın: İst basması, 14. sen: K, O, E, F. S, 15. bu: K, 16. men: K, E.

CCI

Şem'-i şâm-ı firkatım subh-ı visâli neylerem
Bulmuşam yanmağda[1] ha î[2] özge hâlî neylerem

Gayre arz et her ne esbâbın ki vâr ey dehr-i dûn
Ben[3] gedâ[4]yı kûy-ı ışkım mülk ü mâli neylerem

Yok[5] aceb ger mâle rağbet mülke kılman iltifât
Ben[6] ki[7] ehl-î zevkım esbâb-ı melâlî neylerem

Ehl-i hâlim dîme büt vasfın bana[8] ey büt-perest
Hâl bilmez dilber-î sâhib-cemâlî neylerem

İhtimâl-i hecr teşvîsîne değmez zevk-ı vasl
Vasl kim vâr onda hicran ihtimâlî neylerem

Nahl-i kaddin isterem k'ondan belâdır hâsılım
Bakmazam[9] şimşâda ber vermez nihâli neylerem

Sen Fuzûlî kıl kemâl-î akl[10] kesbin yoksa[11] ben[12]
Kâmil-î ışkam dahî özge kemâlî neylerem

CCII

Bâğa girdim ser-i kûyun anıb efgaan etdim
Gül görüp yâdın ilê[13] çâk-i girîbân etdim

Bakuban[14] nerkise bîmâr gözün kıldım yâd
Nerkisî nâle vü efgaanıma[15] hayrân etdim

Gonce vü lâle demê dağ karâsın koparıp
Âl vâlâya sarıp sebzde pinhân etdim

Gül-i ter üzre düşen şebneme düşdü nazarım
Gözümü şevk-ı cemâlinle dür-efşân etdim

Berk-i gül sanma ki hûn-âbe töken demde gözüm
Nice toprâğa ciğer kaanı salıp kaan etdim

Göricek sünbülü andım şiken-î kâkülünü
Sünbülü nâle[16] vü âhımla perîşân etdim

Ey Fuzîlî reviş-î akl melûl etdi benî[17]
Sehv kıldım ki cünun derdine dermân etdim

1. ışkında: K, âlemde: O, 2. bir hal: K, O, E, 3. Men: K, O, E, 4. ki ehl-i zevkam esbâb-î melâli: O, E, 5. yoh: K, O, E, 6. Men: K, O, E, 7. gedâ-yı milk-i ışkam milk-ü mâli: O, E, Ben gedâ-yı kûy-ı ışkam milk-ü mâli: E, 8. mene: K. E, 9. Bahmazam: O, E, 10. fazl: O, E, 11. yohsa: K, O, E, 12. men: K, E, 13. ilen: K, E, 14. Bahuban: K, O, 15. efgaan ile: O, 16. girye: O, K, 17. meni: K, E.

CCIII

Hicrân ile yânar geceler rişte-i cânım
Rûşen ola ey şem' sanâ sûz-ı nihânım

Bir şem'-i şebistân-ı belâyım ki değil kem
Tâ men dirlyim sûz-ı dil ü eşk-i revânım

Ey halvetimê şem'-i ruhundan bırakan[1] nûr
Dîdârına müştaak idi çeşm-î nigerânım

Sensiz geceler ah u fegaanım meh işitdi
Ey meh sana yetdi[2] ola bû âh u fegaanım

Cânâ ne revâdır ki çekip tiyg demâ-dem
Gamzen söke[3] cismim dele[4] bağrım töke kaanım

Hem-reng-i lebindir deyü[5] kat'-ı nazar etmez[6]
Hûn-ı ciğerimden müje-î eşk-feşânım

Pinhânî[7] odum âleme fâş oldu Fuzûlî
Yârab ki benim[8] şem' gibi yâna zebânım

CCIV

Tutuştu gam odunâ şâd gördüğün gönlüm
Mukayyed oldu ol âzâd gördüğün gönlüm

Diyâr-ı hecrde seyl-i sitemden[9] oldu harâb
Fezâ-yı îşkda âbâd gördüğün gönlüm

Ne gördü bâdede bilmen ki oldu bâde-perest
Mürid-i meşreb-i zühhâd gördüğün gönlüm

Firaakın ôdunu gördükde[10] mûm tek eridi
Sebât ü sabrda fûlâd gördüğün gönlüm

Getirdi acz görüp ışk müşkil olduğunu
Kamû hünerlere üstâd gördüğün gönlüm

Değildi beyle deminde[11] bir ehl-i meşreb[12] idi
Bu kanlar içmeğe mu'tâd gördüğüm gönlüm[13]

Fuzûlî eyledi âheng-i ayş-hâne-i Rûm
Esîr-i mihnet-i Bağdâd gördüğün gönlüm[14]

1. bırahan: K, O, E, 2. yetmez ne aceb: K, hem yetti sana: E, 3. dele bağrım söke cismim: O, 4. dile: F. S, 5. nice: O, 6. etsin: O, 7. Pinhan odumuz: O, 8. menim: K, E, 9. sitemle: O, 10. gördükce: K, O, E, 11. evâil: O, 12. işret: K, O, E, 13. O. nushasında bu mısraın yerinde gazelin son mısraı vardır, 14. O. nüshasında bu mısraın yerinde 6'ncı beytin 2'nci mısraı vardır.

CCV

Kaçan[1] kim kaametinden ayru seyr-i bûstân ettim
Kopârıp eşk seylâbiyle bin[2] servî revân ettim

Kopârıp[3] girdibâd-ı âh ilê hurşîde dapşurdum[4]
Gubâr-ı reh-güzârın cevherin gözden nihân ettim

Nişân-ı sûret-î hûbun verip bütler sücûdunda
Feşâd-ı i'tikaadın kâferin hâtır-nişân ettim

Görüp dîvârlarda kûh-ken nakşın dimen âşık
Benem âşık ki duttum deşt[5] terk-î hân u mân ettim

Olup ser-mest kıldım zevk[6] ilê şîrin lebin zikrin
Meyê râgıp olanlar küfrünü halka iyân ettim

Reh-î ışkında ol gül-ruh ciğer kaan ettiğim bilmiş
Çeker her dem banâ[7] tiyg-ı siyâset sanki kaan ettim[8]

Fuzûlî şâh-bâz-ı evc-i istiğnâ iken bilmen
Ne sehv etdim ki bû vîrâne deyrî âşiyân ettim

CCVI

Muhâlif devrden gül-gûn şarâbı kaana değşirdim
Sürûdun çeng ü ûdun nâle vü efgaana değşirdim

Dahî zevk-ı visâl-î dûst şevkın istemen benden[9]
Ki ben[10] zevk-ı visâli mihnetî hicrâna değşirdim

Benî[11] ey bâğ-ban ma'zûr dut gül zâr seyrinden
Ki ben[12] gül zâr seyrin külbe-î ahzâna değşirdim

Gönülden zevk bulmazdım çıkardım[13] çâk göğsümden
Katı[14] yaylar[15] hadengiyle gelen peygâna değşirdim[16]

Nikaab-ı sûret-î hâl eyledim hûn-ı ciğer seylin
İyan rüsvâlığı derd ü gam-ı pinhâna değşirdim

Gönül verdim fenha vü fakre terk-i i'tibar
Bihamdillâh ki âhır küfrümü îmâna değşirdim[17]

Fuzûlî bende[18] zevk-ı âfiyet âz iste kim çoktan[19]
Ben[20] ânı ârzû-yı tal'at-ı cânâna değşirdim

1. Haçan: O, 2. min: K, 3. Getürdüm: O, F. S, 4. tapşurdum: K, O, F. S, 5. deşt-ü: O, 6. neş'e-i zevk- ı lebin zikrin: O, E, 7. mene: K, E, 8. Bu beyit, O. nushasında yoktur, 9. menden: K, E, 10. men: K, E, 11. Meni: K, E, 12. men: K, E, 13. çıhardım: O. E, 14. Kaşı: K, E, 15. yâlar: F. S, 16. F. S de 6. beyittir. 17. F. S de 4. beyittir. 18. mende: K, E, 19. çohtan: O, K, E, 20. Men: K, E.

CCVII

Kıldı ol serv seher nâz ile hammâma hırâm
Şem'-i ruhsârı ilê oldu müzeyyen[1] hammâm

Görünürdü bedenî çâk-i girîbânından
Câmeden çıktı[2] yenî âyını gösterdi tamâm

Neyl-gûn fûtaya sardı beden-î uryânın
San benefşe içinê düştü mukaşşer bâdâm

Tâs elin öpdü hased kıldı karâ bağırımı[3] su
Yetdi sû cismine reşk aldı tenimden ârâm

Oldu pâ-bûs-ı şerîfiyle müşerref leb-i havz
Buldu dîdâr-ı latîfiyle ziyâ dîde-i câm

Sandılar kim satılır dâne-i dürr-î arakı
Çoklar[4] el kîseye vurdu kılıp endîşe-i hâm

Kâkülün şâne açıp kıldı hevâyı müşkîn
Miyg-ı[5] mûyun dağıdıp etdi yerî anber-fâm

Çıktı[6] hammâmdan ol perde-i çeşmim sarınıp
Dutdu âsâyiş ilê gûşe-i çeşmimde makaam

Merdüm-î çeşmim ayâgına revân sû töktü
Ki gerek sû töküle servin ayâğına müdâm

Ezilip üstüne kef-kef üter oldû sâbûn
Düşmeğe âyakına eyledi bir-bir ikdâm

Müzd-î hammâm Fuzûlî vereyim can nakdin
Kılmasın sarf-ı zer ol serv-kad-î[8] sîm-endâm

1. münevver: L, F. S, 2. çıhtı: K, E, 3. bağrumı: K, 4. Urdu ol kîseye çohlar: K, O, E, 5. Tıyg: F. S (yanlış olduğu meydanda; fakat İş. B. de böyle almış), 6. Çıhtı: E, 7. Bu beyit bizde ve E. de yok, 8. ü: K, O, E.

CCVIII

Ey kemân-ebrû şehîd-î nâvek-î müjgânmam
Bulmuşam feyz-î nazar senden senin kurbânınam

Kâkülün târına pevend etmişem can riştesin
Bâşın îçin bir terahhum kıl ki ser-gerdânınam

Nôla kılsam terk-i mey minnet kılıp zâhitlere
Neylerem mey neş'esin ben[1] kim senin hayrânınam

Şâne veş yüz nâvek-î gam sancılıbdur bağrıma[2]
Tâ esîr-î halka-î giysû-yı müşk-efşânınam

El çekip kat'-ı nazar kılmış ilâcımdan tabîb
Bildi kim gûyâ harâb-ı nerkis-î mestânınam

Ilda bir kurban keserler hak-ı âlem iyd için
Dem-be dem sâat-be sâat ben[3] senin kurbanınam[4]

Câna meylin vâr isê hükm eyle teslîm eyleyim
Pâdşâhım ben[5] senin[6] bir bende-î fermânınam

Gonca kılmaz şâd gül açmaz dutulmuş gönlümü
Ârzû-mend-î ruh-ı âl ü leb-î handânınam

Kaan edip bağrım işimdir[7] âh her dem ey felek
Hürmetim dut bir iki gün kim senin mihmânınam

Ey Fuzûlî âteş-î âh île yandırdın beni[8]
Gaalibâ sandın ki şem'-î külbe-î ahzânınam

1. men: K, E, 2. cânıma: F. S, 3. men: K, 4. bu beyit E ve F. S de yok, 5. men: K, E, 6. Şâh sensin men senin: E, Şâh sensin ben senin: F. S, 7. işim âh etme her dem: K, O, E, F. S 8. meni: K, E.

CCIX

Secdedir her kanda[1] bir büt görsem âyînim benim[2]
Hâh kâfer hâh mü'min dut budur dînim benim

Bağ-ban şimşâd ü nesrînin bana[3] arzetme kmi
Ol kad ü ruhsârdır şimşâd ü nesrînim benim

Hâk-i dergâhın nazardan sürme ey seylâb-ı eşk
Kılma zâyi' sürme î çeşm-î cihan bînim benim

Eşk mevcî gezdirir her yan ten-î[4] hâşâkimi[5]
Mümkin olmaz eşk tahrîkiyle teskînim benim

Çâre etdim[6] la'l-i şîrîninden eşk-i telhime
Telh güftâr île aldın cân-ı şîrînim benim

Bende[7] sâkin oldu derd-î ışk Mecnun'dan geçip
Ondan artıktır[8] meğer ışk içre temkînim benim

Ey Fuzûlî her yeten ta'n eyler o dû hâlime
Bû yeter ehl-î melâmet içre tahsînîm benim

CCX

Gel berü lûtf eyle ey serv-î gül-endâmım benim[9]
Şol leb-î can-perverinden vergilen kâmım benim

Senden ayru Hak bilir ey nâzeninler serveri
Mihnet-ü gamlan geçer her subh ilen şâmım benim

Düşmesin hiç kimse yârab ben tekî yardan cüdâ
Yâ ezelden beyle yâzılmış ser-encâmım benim

Vermegil zâhid banâ korku cehennemden yürü
Cennetimdir ârızı zülfüdürür dâmım benim

Geçmesin hiç kimsenin yârab Fuzûlî tek günü
Kim geçer gamlan fenâ dünyâda eyyâmım benim

1. handa: K, 2. menim: K, E (redifler hep böyle), 3. mene: K, E, 4. tenim: O, E, 5. tenim hâşâkini: F. S, 6. umdum: F. S, 7. mende: K, 8. artuhtur: K, 9. Bu gazel K, E, O ve F. S nüshalarında yoktur. Fatih K. de 1027'de yazılmış nüshada var (İş. B. s. 329).

CCXI

Kalmışam hayretde[1] hayran zâr-u giryan neyleyim[2]
Haste-î rencûr ü bîmâr-u perîşan neyleyim

Olmuşam derdê giriftâr ü gamından ağlaram
Çünki etmez bû felek derdîme derman neyleyim

Gerçi devran dôlanır her lâhza çoklar re'y ile
Dönmedî bir kez benim re'yimle devran neyleyim

Tâ ki vaslından cüdâ düşdüm özümnü görmedim
Eyledî hecrin benî her lâhza biryan neyleyim

Bilmişem subh-ı visâlin kadrini şâm-ı firaak
Liyk yandırdı benî derd île hicran neyleyim

Gerçi pinhan eyledin derdin Fuzûlî gönlüne
Gönlümün şehrî gamından olsa vîran neyleyim

CCXII

Zâir-î meyhâneem muğ[3] secdesîdir tâatım
Işk pîrim nakd-i can nezrim tevekkül niyyetim

Hancarû[4] varsam[5] surâhî tek sücûd etmek işim
Kanda[6] olsam bâde tek düşmek ayâğâ âdetim

Tavrımâ zâhid eğer sûretde eyler i'tirâz
İhtilât etsem onû şermende eyler sîretim

Bes ki câm-ı mey gibi[7] hoş-meşreb ü sâfî-dilim
Hürmetim vâcib bilir[8] her kim bilir keyfiyyetim

Mu'teberlikdir gurûr ehlî[9] ben[10] ondan fârigâm
İ'tibâra çok[11] değil kaabil muhakkar tıynetim

Işk erbâb-ı riyâdan zâil etmiş gönlümü
Fakr esbâb-ı alâyıkdan götürmüş rağbetim

Ey Fuzûlî fakr toprâğında devlet iste kim
Sâye ol toprâğa salmışdır hümâ-yı devletim

1. gurbetde: İş. B. Bu gazelde K, E, O ve F. S, 2. nüshalariyle İst. basmasında yoktur, bizim yazmamızda var. 3. büt: E, 4. Her sarı: K, Her yana: E, F. S, 5. bahsam: K, E, O, F. S, 6. Handa: K, O, 7. kimi: K, E, 8. dutar: K, 9. aslı: F. S, 10. men: E, 11. çoh: E.

— N —

CCXIII

Yakma cânım nâle-î bî-ihtiyârımdan sakın
Tökme kaanım âb-ı çeşm-î eşk-bârımdan sakın

Sû verir her subh-dem göz yâşı[1] tıyg-ı[2] âhıma
Çok[3] benî[4] incitme tıyg-ı âb-dârımdan sakın

Cevr odû yaktı[5] benî[6] yânımda durmâ ey gönül
Bir tutuşmuş âteşim kurb-ı cevârımdan sakın

Ţen evinden rahtını cehd eyle ey dil dışra çek
Âfet-î seyl-î sirişk-î bî karârımdan sakın

Gerçi bir hâk-î rehim kimsê benî[7] almaz göze
Çok[8] hakaaretle nazar kılmâ gubârımdan sakın

Şâh-ı mülk-î mihnetim hayl ü sipâhım derd-ü gam
Ĥayl-i bîh-hadd ü sipâh-ı bî şümârımdan sakın

Gelme kabrim üzre ey ışk içre ben[9] tek ölmeyen
Ta'na dâşıdır sanâ seng-î mezârından sakın

Ey Fuzûlî kansı[10] mahbûbû ki sevsen rahmi var
Kıl hazer ancak benim[11] bî rahm yârımdan sakın

CCXIV

Kerem kıl kesme sâkî iltifâtın bî nevâlardan
Elinden geldiği hayrı dırıyg etmê gedâlardan

Esîr-î gurbetiz biz sizden[12] özgê âşnâmız yok[13]
Ayâğın kesme bâşınçin bizim mihnet-serâlardan

Sabâ kûyunda dil-dârın nedir üftâdeler[14] hâli
Bizim yerden gelirsen bir haber ver âşinâlardan

Demê zâhid ki terket sîm-ber bütler tamâşâsın
Benî[15] kim kurtarır Tanrı sataştırmış belâlardan

Girip mescidlere ger mukteâlar pey-revî olman
Budur vechî ki hergiz görmedim yüz muktedâlardan

Tabîbâ hâk-i kûy-ı yârdandır eşk teskîni
Bizê artırma zahmet göz yaşardır tûtyâlardan

Felekdir mihr-i zâil yâr gaafil ömr müsta'cil
Nedir tedbîr bilmen câna yetdim bî[16] vefalardan

Vücûdum ney gibi sûrâh-sûrâh olsa âh[17] etmen
Mahabbetten dem urduk[18] incimek olmaz belâlardan

Fuzûlî nâzeninler görsen ızhâr-ı nîyâz eyle
Terahhum umsa ayb olmaz gedâlar pâdşâlardan

1. hurşîd: N, F. S, 2. şem'-i: L, 3. çoh: K, E, O, 4. meni: K, E, 5. yahdı: K, E, O, 6. meni: K, E, 7. meni: E, 8. çoh: K, E, 9. men: K, E, 10. hansı: K- O, 11. menim: E (F. S. de 7. beyit, 6. beyittir; 6. beyit de 7. beyittir. Ayrıca kenara yeni bir yazıyla, "Tevfıyk" adlı bir şâirin bu gazele nazîresinden bir beyit yazılmıştır). 12. senden: K, E, O, 13. yoh: K, E, O, 14. bî-çâreler: L, 15. meni: K, E, 16. âşnâlardan: N, 17. etmen âh: K, 18. urdum: F. S.

CCXV

Ey geyip gül-gûn demâ-dem azm-i cevlân eyliyen
Her taraf cevlân edip döndükçe[1] yüz kaan eyliyen

Ey benî[2] mahrûm edip bezm-î visalinden müdâm
Gayrı hân-ı iltifâtı üzre mihman eyliyen

Nîce[3] kim ey mâh[4] efgaanım işttin gîceler
Dîmedin bir gîce kimdir bunca[5] efgaan eyliyen

Ey demâ-dem reşk tiygıyla benim[6] kaanım töken[7]
Mey içip agyâr ilê seyr-î gülistân eyliyen

Nôla ger cem'iyyet-î hâtırdan olsam nâ-ümîd
Cem' olur mû hûblar zülfü[8] perîşân eyliyen

Yâr dün çekmişdi katlim kasdınâ tiyg-ı cefâ
Yetmesin maksûdunâ yârab peşîmân eyliyen

Işk derdiyle olur âşık mizâcı müstakıym
Düşmenimdir dûstlar bû derde dermân eyliyen

Zâhidin ta'niyle döndürdüm yüzüm[9] mihrâbdan
Munca[10] bulmaz ecr bin[11] kâfer müselman eyliyen

Derd-î hicran nâ-tüvân etmiş Fuzûlî hasteni
Yokmudur[12] yârab devâ-yi derd-i hicrân eyliyen

CCXVI

Nôla zâhid bilse küfr-î zülfün îmân olduğun
Şimdi görmüşler midir kâfer müselmân olduğun

Ben[13] eğer âşık olup din vermeyeydim gaarete
Kim bilirdî ışk mülkün kâferistân olduğun

Kıl sevâb ey göz töküp kan vâkıf et âlemleri[14]
Meyl edenler ışka bilsinler bağır[15] kaan olduğun

Dâşa benzer kanlu her pergâle kim gözden çıkar[16]
Ondan etdim fehm gönlüm şehri vîrân olduğun

Va'de-î vaslına ol günden[17] ki verdim gönlümü
Ben[18] onun bilmezmidim âhır peşîmân olduğun

Işkını[19] âsan bilip oldum esîrî tıfl iken
Bilmedim geldikçe bir âşûb-ı devrân olduğun

Ey Fuzûlî hûblar vaslına eylersin heves
Gûyiyâ bilmezmisin[20] vasl içre hicrân olduğun

1. döndükte: L, 2. meni: K, E, 3. munca: K, O, F. S, 4. cân: L, 5. muncak: K, O, 6. menim: K, E, 7. töküp: K, O, E, 8. zülfün: N, 9. yüzü: E, 10. nice: K, E, F. S, 11. min: K, E, 12. yohmudur: K, E, O (F. S de 4. beyit 3., 3. beyit, 4. beyittir.) 13. Men: K, E, 14. gaafilleri: K, E, F. S, âkılleri: O, 15. ciğer: E, 16. çıhar: K, E, O, 17. gün kim verirdim: N, 18. Men: K, 19. ışkına: N, 20. bilmezsin ol vasl içre: K, N, bilmezsin ol vasl ile: O.

CCXVII

Sipihrin fârgam vas ında mâh u âftâbından
Garez iyd-i visâlindir bu ây ü gün hisâbından

Temâşâ-yı ruhun azmîne çıktı[1] âftâb ammâ
Gelirken sür'at île düşdü yüz yerde şitâbından

Felek[2] mahcûbdur şem'-[3]i ruhundan yandırıp çerhi
Çıkarmak[4] ister ânı şu'le-i âhım hicâbından

Felek ışkında ol gaayetde ey meh muztarıb olmuş
Ki her nê eylesê bilmez ne eyler ıztırâbından

Güneş levhî değil gökte şuâ' altında[5] zerrin hat
Melek[6] almış elîne bir varak hüsnün kitâbından

Değirmen dâne îçin çizginir bîhûde devr etmez
Mücerredsin gönül vehm etme çerhin inkılâbından

Kimî hüş-yâr görsen sen onâ ver[7] câm ey sâkî[8]
Bihamdillâh Fuzûlî mestdir gaflet[9] şarâbından

CCXVIII

Eğerçî iğne tek geçtim cıhânın yôk-u[10] vârından
Henüz ardımcadır kayd-ı taalluk zülfü târından

Şehîd-i ışk olup feyz-î bakaa kesbeyleme hoşdur
Ne hâsıl bî-vefâ dehrin[11] hayât-ı müsteârından

Habâb-ı eşk ü[12] âh-ı pür şerer kılmış benî[13] fârığ
Cihânın kasr-ı sîm-endûd-u kâh-ı zer-nigârından

Görünmez sûret-î ümmîd-i vaslın levh-i cânımdan
Mükedderdir meğer ol âyinê çeşmim[14] gubârından

Uzânır rişteî tûl-î emel dîdâr zevkıyle[15]
Ham âçıldıkça[16] ol gül-çihre zülf-î tâb-dârından

Sanâdır iktidâ-yî[17] tavf-ı kûy-ı Leylî etmekde
Has-u hârı kopardı[18] nâka Mecnun reh-güzârından

Fuzûlî'den melâmet ihtirâzın isteyen gûyâ
Değil vâkıf dil-î sûzân u çeşm-î eşk-bârından

---

1. çıhtı: K, E, C, 2. Güneş: E, 3. şerm-i: O, E, 4. çıharmak: E, 5. üstünde: F. S, 6. Felek: E, O. F. S, 7. bir: L, 8. kimi hüş-yâr görsen ana ver câm-ı mey ey sâkî: F. S, 9. vahdet: F. S, 10. cümle: E, her ne: L, F. S, 11. yârın: K, O, 12. i: O, 13. meni: K, E, 14. cismim: K, F. S, 15. zevkeyler: K, 16. âçıldıhça: E, 17. iktidâr-ı: K, O, E, F, S, 18. kopar ey: K, O, E, F, S.

CCXIX

Dûst bî-pervâ felek bî-rahm devran bî-sükûn[1]
Derd çok[2] hem-derd yok[3] düşmen kavî tâli'zebûn

Sâye-î ümmîd zâil âftâb-ı şevk germ
Rütbe-î idbâr â î pâye-î tedbîr dûn

Akl dun-himmet sadây-i ta'na yer-yerden bülend
Baht kem-şefkat belâ-yı ışk gün-günden füzûn

Ben[4] garîb-i milk[5]-i[6] vasl u râh pür-teşvîş ü mekr
Ben[7] harîf-î sâde-levh u dehr pür mekr[8] ü füsûn[9]

Her sehî-kad cilvesî bir seyl-i tûfân-ı belâ
Her hilâl-ebrû kaşı bir ser-hat-ı meşk-ı cünûn

Yelde berk-î lâle tek temkîn- idâniş bî-sebât
Sûda aks-î serv tek te'sîr-i devlet vâjgûn

Ser-hâd-î matlûb pür mihnet tarıyk-ı imtihan
Menzil-î maksûd pür âsîb râh-ı âzmûn

Şâhid-î maksad nevâ-yî çeng tek perdê-nişin
Sâğar-î işret habâb-ı sâf-ı sahbâ tek nigûn

Tefrika hâsıl tarîk-ı mülk-i cem'iyyet mahûf
Âh bilmen neyleyim yok[11] bir muvâfık reh-nümûn

Çihre-î zerdin Fuzûlî'nin dutuptur eşk-i âl
Gör onâ nî renkler[12] çekmiş[13] sipihr-î vâjgûn

CCXX

Çerâğ göydüricek âteş-î nihânımdan
Fitîlesin[14] ederim[15] mağz-ı üstühânımdan

Açıldı girmeğe[16] gam can evîne revzenler
Çekende okların[17] cism-i nâ tüvânımdan

Okun[18] tasarruf edip cismi kasd-ı cân etdi
Nolaydı rahm kılıp çıkmasaydı[19] cânımdan

Bir iğne etdi benî[20] za'f-ı riştem ol kandır
Ki muttasıl tökülür çeşm-i hun-feşânımdan

Edâ-yı şükr-i hadengîdir[21] ol sadâ ki çıkar[22]
Zaman-zaman tökülen katre-katre kaanımdan

Onun[23] musâhabetiyle geçer hoş evkaatım
Helâk olurdum eğer depreneydi[24] yânımdan

Gam-ı nihânımı eyler Fuzûlî illere fâş
İyen azâbdeem nâle vü figaanımdan

---

1. vâjgûn: O, 2. çoh: K, O, E, 3. yoh: K, O, E. 4. men: K, E, 5. dehr: O, 6. mülk-i vasl-u râh pür: O, F. S, mülk râh-ı vasl: E, 7. men: K, O, E, 8. nakş: K, O, 9. fünun: N, F. S, 19. matlûba: F. S, 11. yok: K, O, E. 12. nê: E, 13. geçmiş: K, N, F. S. 14. Fitilesini kılur: K, O, 15. kılıram: E, F. S, 16. görmeğe: K, 17. ohların: K, O, E, 18. Ohun: K, O, 19. geçse idi: K, O, 20. meni: K, E, 21. hadengindir: K, O, E, 22. çıhar: O, E, 23. Ohun: K, O, E, Okun: F. S, 24. tepreneydi: O, E.

CCXXI

Ucaldın[1] kabim ey bî derdler seng-î melâmetden
Ki ma'lûm ôla derd ehlîne kabrim ol alâmetden

Mezârım üzre koyman mîl eğer kûyunda can versem
Koyun bir sâye düşsün kabrimê[2] ol serv-kaametden

Gören sâatde ol kaamet kıyâmın kıymadım câna
Kıyâmet hem gelir[3] kurtulmayam ben[4] bû nedâmetden

Kıyâmetde hisâbı olmayanlardandır ol gaafil
Ki fark eyler firâkın şamını subh-ı[5] kıyâmetden[6]

Tarîk-ı sabr u tedbîr-i selâmet lezzetin bilmen
Banâ[7] ışk-ı melâmet yeğ gelir sabr u selâmetden

Tabîat inhirâfın gör hevâ-yî ışkdan tende
İlâc et düşmedin sâkıy mizâcım istikaametden

Fuzûlî geç selâmet kûçesinden sabr kûyundan
Ferâgat olmayan yerdê sefer yeğdir ikaametden

CCXXII

Budur farkı gönül mahşer gününün rûz-ı hicrandan
Kim ol can döndürür cismê bu cismî âyırır candan

Dutup râh-ı adem bulmuş dehânından gönül kâmın
Banâ[8] hem cezmdir ol azm ben[9] hem kalmazam andan

Gamım şerh etmek îçin isterim her gördüğüm sâat
Dutam dâmânını değmez elim çâk-î girîbandan

Tavâf-ı kûyun isterdim kılam bâr-ı gam-ı ışkın
Ham etdî kaametim yollar dutuldû hâr-ı müjgândan

Ne hoş ülfet dutuptur nâ tüvan cism île can gûya
Sanır bir târ-ı mûdur ol ser-î zülf-î perîşandan

Okun[10] geldikçe çeşmim tökse bağrım kaanın ondandır
Ki bağrım kaanınâ yer kalmadı sînemde peygândan[11]

Sitem dâşı melâmet henceri bîdâd şemşîri
Fuzûlî her cefâ kim gelse hoştur câna cânandan

1. Yucaldın: E, 2. bâşıma: O, F. S de buradaki kelime yok, vezin de düşük, 3. gele: K, O, E, F. S, 4. men: K, E, 5. rûz: N, F. S, 6. Bu beyit O. da yoktur. 7. mene: K, E, 8. Mene: K, E, 9. men: K, E, 19. Ohun: K, E, 11. Bu gazel O. da yoktur.

CCXXIII

Bezm-i ışk içrê sirişkimdir[1] şerâb-ı[2] lâle-gûn
Kıldı gam[3] kaddim büküp câm-ı şerâbım ser-nigûn

Her taraf pür-hun eliflerdir çekilmiş göğsüme
Yâ hevâdan mevc urur bağrımdakî deryâ-yı hûn

Artırır eyyâm-ı hicrânın sirişkim hiddetin
Müddet-î eyyâm mey keyfiyyetin eyler füzûn

Mesken etmiş yâr mâr-ı zülfü çeşmim sahnesin
Pend vermen kim onû ondan çıkarmaz[4] bin[5] füsûn

Kat'-ı ülfet gaalibâ düşvârdır kim eylemiş
Nakş-ı Şîrîn île Ferhâdı mukayyed Bî-sütûn

Rişte-î cân eylerim[6] peyvend târ-ı zülfüne
Âh kim çekmekte imdâd eylemez baht-ı nigûn

Ey Fuzûlî ben[8] melâmet gevherinin genciyim
Ejdehâdır kim yatar çevremde zencîr-î cünûn

CCXXIV

Yêre düşmez her ne ok[9] kim atsa ol ebrû-keman
Gün şuâiyle onun çok[10] farkı var âsmân

Işk nâmûsû ben-î[11] Mecnûn'a düşmez[12] lâcerem
Gam yükün çekmekdeyiz ben[13] bir zaman ol bir zaman

Yok[14] reh-î ışkında bir menzil yaşım girdâbına
Yol itürmüşdür[15] işî ser-geşte gezmekdir heman[16]

Kâm mümkindir uzun ömr ile zülfünden velî
Bulmak olmaz devr-i ruhsârında hattından aman

Hîç kim sırr-ı dehânın bilmez ol Îsî-lebin
Âlemî gavgaaya salmışdır mücerred bî güman

Şem'-i ruhsârın nihan dut çeşme-î hurşîdden
Nûr-ı çeşmim ihtirâz olmaz yaman gözden yaman

Ey Fuzûlî çekme sen[17] râh-ı tevekkülden kadem
Menzil-î maksûda yetmekdir mukarrer ben[18] zınan

1. şarabımdır: K, O, E, 2. sırişk-i: K, O, E, 3. ham: K, O, 4. çıharmaz: O, E, 5. min: K, E, 6. eyledim: K, O, 7. zebun: K, O, E, 8. men: K, E, 9. oh: K, O, E, 10. E, çoh: K, O, E, 11. men-î: K, E, 12. düşmüş: K, E, O, 13. men: K, E, 14. yoh: K, E, 15. yitürmüştür: O, 16. Bu beyit F. S de yok. 17. gel: E, çekmesen: F. S, 18. bî: K, men: E.

CCXXV

Görüp mühlik benim çevremde bahr-î ışk tugyânın
Kaçıp bir dâğa çıkmış[1] Kûh-ken kurtarmağa cânın

Bırakmış[2] itlerîne pâre-pâre gönlümü ol şûh[3]
Üleşdirmiş kesip erbâb-ı istihkaaka kurbânın

Benim[4] çâk-î girîbânım görüp ayb eylemez ol kim
Görüp[5] ser-mest çıkdığcâ[6] onun çâk-î girîbânın

Gönül gam hem-demîdir kaanın ey göz merdûmü açma
Bilirsin kaana kandır gam sanâ koymaz onun kaanın

Gözün kim gûşe-î mirhâb dutmuş ten kılar yağmâ
Bu mülkün etmek olmaz fark kâferden müselmânın

Gözüm merdümlerî çoktan[8] kılarlar[9] da'vi-î ışkın
Ne hâcet yaşların sormak anarlar Nûh tûfânın

Fuzûlî çekme yârın okların[10] her lahza cânından
Sanâ mı kaldı çekmek her zaman bir yâr hicrânın

CCXXVI

Şifâ lûtf et dil-î[11] bîmâra la'l-î nûş-handinden
İyen hem olma ey bî derd gaafil derd-mendinden

Semendin katlimê siğritdin ammâ korkum[12] ondandır
Ki sebkat êde nâ geh tevsen-î ömrüm semendinden

Murâd-ı hâtırın ger müşkil olmağdır işim olsun
Ne çârê geçmek olmaz hâtır-ı müşkil-pesendinden

Bilirdim sende hem vâr ol hevâ kim bende[13] vâr ey ney
Dem urduğcâ eğer çıksaydı[14] âteş bend-bendinden

Harîs eyler benî[15] pendin mezaak-ı ışka ey nâsıh
Diriyg etmê ki mahzûzum senin peyveste pendinden

Kemend-î dûd-ı âhındır Fuzûlî çerh boynunda
Aceb sayyâdsın kim çerh kurtulmaz kemendinden

1. Çıhmış: E, çıkdı: F. S, 2. bırahmış: E, 3. meh: K, O, E, 4. menim: K, E, 5. gorur: F. S, 6. çıhtıkça: O, E, 7. içme: F. S, 8. çohtan: E, 9. kılurlar: F. S, 10. ohların: E, 11. men: K, E, 12. korhum: K, E, 13. mende: K, E, bendedir: F. S, 14. çıhaydı: E, 15. meni: K, E.

CCXXVII

Ele âlır gezicek şol gül-i ra'na eteğin
Vehm eder kim duta bir âşıkı şeydâ eteğin

Bildi kim[1] hâk-i reh oldum eteğin[1] dutmak için
Götürür düşmeğe koymaz yere amdâ eteğin

Dâdlar kılmağa şol kâfer elinden geceler
Çıkar[2] âhım göğe tâ dûta Mesîhâ eteğin

Şâmlar kanlı yaşım mevcine elbette değer
Her nicê kim götürür çerh-i muallâ eteğin

Eyle uryan gerek âvâre-i sahrâ-yı cünun
Ki taalluk tikeni dutmaya kat'â eteğin

Rind hâk olsa dahî dürd-i hum-ı bâde olur
Ne isê koymaz elinden mey-i sahbâ eteğin

Güller âçıldı Fuzûlî yakalar[3] çâk ediben
Gel dutâlım mey ü mahbûb ile sahrâ eteğin

CCXXVIII

Görmesem her göz açandâ ol gül-î ra'nâ yüzün
Göz yumuncâ eşk-i gül-gûnum dutar dünyâ yüzün

Gerçi kâfersin sanâ ey büt yeter bû[4] ecr kim
Rağbetin büthâneden[5] döndürdü yüz tersâ yüzün

Perde-î çeşmimde[6] nakş-ı cevher-î tiyğın senin
Mevce benzer kim dutar[7] tahrîk ilê deryâ yüzün

Olma ey sahrâ-nişin gaafil değil her sû serâb
Mevc-i eşk-î germ-i Mecnun'dur dutan sahrâ yüzün

Yâd-ı ruhsâriyle ol mâhın gözüm kan[8] yaş dolar[9]
Her gören sâatde hurşîd-î cihân-ârâ yüzün

Nâz edip döndürme ey bî derd yüz uşşaakdan
Bunca[10] hem[11] ışk ehline gösterme istiğnâ yüzün

Ey Fuzûlî dûd-ı âhım tîre eyler âlemi
Görmesem her[12] lâhza ol mâh-ı melek-sîmâ yüzün

1-1. hâk-i reh oldum eteğin: O, 2. Çıhar: E, 3. yahalar: E, 4. ol: K, E, F. S, 5. meyhâneden: O, 6. cismimde: O, 7. duta: K, 8. yâşın: L, töker: O, E, doker: F. S, 10. Munca: K, 11. kim gösterme ışk ehlîne: O, hem gösterme ışk ehlîne: K, 12. bir: F. S.

CCXXIX

Sun' mi'mârı yapan[1] sâatde gerdun mahzenin
Dûd-ı âhım çıkmağâ[2] açmış[3] kevâkıb revzenin

Gün batıp yulduz çıkar[4] sanman ki kevkeb dehkanın
Gîce âhım dâğıdır gündüz yıkılgan[5] hırmenin

Göz töker isrâf ilê hûnâbe la'lin gûyiyâ
Kim ciğer dâğında ol la'lin bulupdur ma'denin

Düzmek[6] olmaz tiyg-ı bîdâd île sîrîn leblerin
Ger felek Ferhâd veş dâş etse uşşâkın tenin

Subh veş[7] çâk et Fuzûlî pîrehen ışk içre kim
Bilmeyê kimsê girîbânından ônun dâmenin

CCXXX

Kurutmuş gaalibâ şevk ôdu Ferhâd'ın gözü yâşın
Ki ger aksaydı[8] la'l eylerdi bî şek Bî-sütun dâşın

Belâ yôlunda gavgaayâ kaçan[9] ben[10] tek düzer[11] Mecnun
Kaçan[12] ben[13] tek düzer ol yeğ bilir her kimse yoldâşın

Demen göz yâşı île def' olur ışk âteşî benden[14]
Bu od her yerde düşse fark kılmaz kûrusun yâşın

Beyân-ı ışk besdir levh-i ruhsârında hûn-ı dil
Besâret ehlinê zâhir kılar her nakş nakkaaşın

Fuzûlî bâde-hârı dûzehî der halk hayrânım
Ki Hak nîçin salıpdır cennetê meyhâne evbâşın

1. yasar: K, E, F. S, 2. çıhmağa: E, 3. etmiş: N, F. S, 4. çıhar: E, 5. yığılmış: K, E, yığılgan: F. S, 6. Döymek: L, F. S, 7. tek: K, tâk: F. S (yanlış). 8. ahsaydı: O, E, 9. haçan: K, 10 men: E, 11. doyar: N, F. S, 12. haçan: K, 13. olmaz düzen tek yeğ: O, olmaz duran tek yeğ; K, E, F, S. 14. tende: K, O, E.

CCXXXI

Gerd-î rehin ey eşk yudun çeşm-i terimden
Terk-î edeb etdin nola düşsen nazarımdan

Hûnin müjelerdir mi ve yâ merdüm eliyle
Oklar[1] çekilip dışra atılmış ciğerimden

Her bâde ki sensiz içerim bezm-i belâda
Hûn-âb olup elbette çıkar[2] dîdelerimden

Daşlâra döğüp[3] başımı rüsvâ gezer oldum
Ey akl kaçıp kurtulagör derd-i serimden

Seylâb-ı sirişk île hoşum ışk yolunda
Hâşâk-i taalluk koparır reh-güzerimden[4]

Kes mihrini ey çerh güneşden yana her subh
Bir şu'le yeter âteş-i âh-ı seherimden

Seylâb-ı sirişk etdi benî[5] garka Fuzûlî
Tâ devr cüdâ kıldı büt-i sîm-berimden

CCXXXII

Kûh-ken künd eylemiş bin[6] tişenî bir dağ ilen[7]
Ben[8] kopârıp atmışam bin[9] dâğı bir dırnağ ilen

Gam yolunda ben[10] kalıp gittiyse Mecnun yok[11] aceb
Sayruyâ düşvârdır hem-rehlik etmek sâğ ilen

Gerd-i râhın vermeyê göz yâşına teskin nola
Dutmak olmaz beyle seylâbın yolun toprağ ilen

Kem okurlar[12] ışk bâzârında nakd-î ömrümü
Kılmak o maz sûd sevdâdâ yaman ortağ ilen

Ravza-î kûyunda dutmuşdur Fuzûlî bir makaam
Kim onâ cennet kuşû yetmez bin[13] ıl uçmâğ ilen[14]

1. Ohlar: K, E, 2. çıhar: E, 3. urup: F. S, 4. F. S de 4. beyittir, 5. meni: E, 6. min: K, E, 7. Kûh-ken min tîseni künd eylemiş bir: K, 8. Men: K, E, 9. min: K, 10. men: K, E, 11. yoh: K, E, 12. gam ugurlar: K, E, 13. min: K, E, 14. F. S de mısraın altına şu yazılmış: Kim ana cennet kuşu yeter mi hiç uçmâğ ilen.

CCXXXIII

Tâ sirişk-î dîde-î Ferhâd-ı gördü lâle-gûn
Çeşmeler sûyûnu gözden saldı kûh-ı Bî-sütûn

Tâ alem kaldırdı âh-ı âteşinim şerm edip
Kıldı hurşîdin felek zerrin livâsın ser-nigûn

Daş bağırlı olmasaydı Bî-sütun Ferhâd için
Sû yerînê gözlerinden âkıdırdı[1] seyl-i hun

Ey gören bin[2] da dağ ile[3] sabr û sebâtım eyleme
Nisbetim Ferhâd'a kim bir dâğ ilê oldu zebûn

Kuş yuvâsın sanma kim dîvâne Mecnun bâşına
Hâr u has cem' eylemiş girdâb-ı deryâ-yı cünûn

Tâ göründü safha-î hüsnünde hattın reşkden
Dâşa çaldı âftâbın sâde-levhin çarh-i dûn

Ey Fuzûlî hâk-i kûy-ı yâre yetdim kaanı Hızr
Kim verip kâmın olam âb-ı hayâta reh-nümûn

CCXXXIV

Cem'gönlün devr cevrinden perîşân olmasın
Çerh fermânınla dönmekden peşîmân olmasın

Yer işî gök cünbişî re'yinle bir dem olmasa
Heft iklîm ü dokuz gerdûn gerdân olmasın

Bir binâdır devletin olmuş penâh-ı hâs u âm
Ol binâ yârab cihân olduğça vîrân olmasın

Kılmasâ âlem medârınca medâr olsun harâb
Olmasâ devran senin re'yinle devrân olmasın

Çizginirken dûstlar kâmınca fermânınla çerh
Hâkim-î takdîrden tagyîre fermân[6] olmasın

Tâbi' olsun cümle-i âlem senin fermânına
Cümle-î âlemde senden özge sultân olmasın

Lahza-lahza gülşen-î medhinde gûyâ olmasa
Bülbül-î nutkû Fuzûlî'nin hoş-elhân olmasın

1. ahıdırdı: E, 2. min: E, 3. ilen: N, F. S. 4. ettim: E, 5. Ettim: E. 6. tagyîr-i fermân: F. S.

CCXXXV

Toprâğdan götür beni[1] ey eşk-i lâle-gûn
Bâşımdan etme sâyeni kem ey habâb-ı hûn

İl ta'nasından isterem ol kûya gitmeyem
Öz ihtiyârım ile benî koyma ey cünûn

Teskin bulur ciğerde harâret sirişk ile
Sûz-ı dil île sînede râhat olur füzûn

Ey hûn-ı dîde kesme ciğerden taallukun
Mihrin savutma sîneden ey âteş-î derûn

Bir gün bizê saâdet-i vasl etmedin nasîb
Bizden götür nuhûsetin ey tâli'-î zebûn

Ol gamze hancerîne bir uğratmadın bizi
Kes bizden âşinâlığın ey baht-ı vâjgûn

Ey çerh kıl Fuzûlî'nin âhından ihtirâz
Kim bir gün etmeyê yere[3] tâkını ser-nigûn

CCXXXVI

Bâr-ı mihnetten nihâl-î kaametin ham bolmasın[4]
Bâşımızdan sâye-î serv-î ikadin kem bolmasın

Görmesem ruhsâr ü kaddin çeşm ü la'lin dem-be dem[5]
Ömr bir ay[6] bir zaman[7] bir lahza bir u dem bolmasın

Gerd-i râhın azm-i gerdûn etti kim bû kadr ile
Şöhre-î âlem hemin İsîy-i Meryem bolmasın

İltimâs etdim sâbadan tûtyâ çekdirmeğe
Ağlamâ ey göz gubâr-ı dergehî nem bolmasın

Sen tek âfet geldiğin bilmişdi çoktan[8] kim felek
İltimâs eylerdi kim âlemde âdem bolmasın

Der imiş zâhid ki olmak aybdır rüsvây-ı ışk
Bû sözü fâş etmesin rüsvâ-yı âlem bolmasın

Ey Fuzûlî zevk-ı derd-î ışk[9] noksan hayfdır
İhtiyât et penbe-î dâğında merhem bolmasın

1. meni: K, E, 2. meni: K, E, 3. yedi: K, O, F. S, edi: E, 4. Bu gazelin redifi K, E, F. S nüshalarında ve basmalarda "olmasun" dur, 5. Hâsılım ruhsar ü kadd ü çeşm'ü la'lin dem-be dem: K, Hasılım ruhsâr ü la'l ü çeşm-ü kaddin: E, Hâsılın ruhsâr ü lâ'l ü çeşm ü gamzen olmasa: F. S, 6. an: K, E, F. S, gün: O, 7. nefes: F. S, 8. Kim Hak'tan melek: K, O, E, F. S, 9. ışka: K, O, E, F. S.

CCXXXVII

Subh-dem gül-zâr içinde çaldı bülbül erganûn
Eyyûhel uşşâk kuumû innekûm lâ tesma'ûn

Ergavan dutdu piyâle nesteren doldurdu câm
Mutribâ çal nağme-i yâ eyyühel müstağfirûn

Her görenler hüsn-i hattın okudu şâd-âferîn
Lâ bişey'in ahsenû illâ kalîlen şâkirûn

Gözlerin serhoş olanda bâde-î pür hûn içer
Zîr-i lebde çağrışır sâki ve lâ hum yahzenûn

Sen Fuzûlî yar yolunda can verirsin âkıbet
İşidenler dîyeler innâ ileyhi râciûn[1]

— V —

CCXXXVIII

Gör sirişkim şeb-i hicran demegil[2] kandır bû
Zerre-zerrê şerer-î âteş-i hicrândır bû

Sanmanız kanlı düğün[3] sîne delip[4] baş çekmiş
Şu'le-î âteş-i âh-ı dil-i sûzandır bû

Kesme ümmîd gönül bâşına çizginmekden
Ola nâ geh düşe fursat ele devrandır bû

Dem-be dem cânımı ey derd ü belâ incitmen
Lûtf edin bir iki dem kim size mihmandır bû

Ne yakarsın okun[5] ey âteş-i dil vasl günü
Bize hicran gecesî şem'-i şebistandır bû

Gönül ister ala bir bû ser-i zülfünden liyk
Vermedin can diler almak sanır âsandır bû

Dün demişsin ki Fuzûlî bana[6] kurban olsun
Sana kurbân olayım yîne[7] ne ihsandır bû

---

1. Bu gazel, Bursa Umûmî K. 731 No. da kayıtlı dîvandan alınmıştır (İş. B.: 357, gazel. CCXXXIII. Nüshanın tavsîfi için b. s. 531, 13).

Gazeldeki Arapça parçaların, sırayla Türkçeleri:

A âşıklar kalkın; gerçekten de duymuyorsunuz onu (Bu mısraın başına, bir "Yâ.." nidâsı getirilmiş, vezin bozulmuştur. Bu yanlış, "yanlış - doğru cetveli"nde de düzeltilmemiştir. Cümleye verilen anlam da yanlıştır).

Suçlarının örtülmesini, yarlıganmayı dileyenler,

Pek az birşey de verseniz gene şükrederiz size.

Onlar hüzünlenmezler (âyet, II, 38, 62, 112, 262, 274, 277, III, 170 V, 69, VI, 48, VII, 35, XXXIX, 61, XLVI, 13. En meşhûru: X, 62).

Biz, gerçekten de gene dönüp O'na varacağız (âyet, II, 156).

2. deme kim: K, O, E, 3. diken: K, 4. dolup: F. S, 5. ohun: K, E, 6. mene: K, E, 7. gine: O.

CCXXXIX

Bülbül-î dil gülşen-î ruhsârın eyler ârzû
Tûti-î can la'l-i şekker bârın eyler ârzû

Nâme vü kaasıd peyâmiyle[1] hoş olmaz hâtırına
Öz lebinden lehce-î güftârın eyler ârzû

Serv ü gül nezzâresin neyler sanâ hayrân olan
Ârızınlâ[2] kadd-i hoş-reftârın eyler ârzû[3]

Ârzû eyler ki ben[4] tek muttasıl bîmâr ola
Kim ki vasl-ı nerkis-î bîmârın eyler ârzû

Hecr bîmârı tenim bâd-ı sabâdan dem-be dem
Sıhhat îçin sohbet-î[5] ahbârın eyler ârzû

Zulmet-î hecrınde bakmaz[6] şem'a çeşmim merdümü
Pertev-î ruhsâr-ı pür envârın eyler ârzû

Ârzû-mend î visâlindir Fuzûlî haste-dil
Vaslın ister devlet-î dîdarın eyler ârzû

CCXL

Ramazân oldu çekip şâhed-i mey perdeye rû
Mey için çeng dutup ta'ziye açdı giysû

Bildi mutrıb ki nedir hâl götürdü kopuzun[7]
Bezmden çekdi ayâğını surahî vü sebû

Bezm[8] kaanûnu pozuldû mey[9] için çeng ile def
Yığılıp etmiyeler hâkim eşiğine[10] gulû

Ramazân âyı gerek âçıla cennet kapusu
Ne revâ kim ola meyhâne kapûsû bağlû

Feth-i meyhâne için ôkuyalım[11] fâtihalar
Ola kim yüzümüzê âçıla bir[12] bağlu kapû

Âftâb-ı kadeh etmez ramazân âyı tulû'
Ne belâdır bize yârab ne karâ gündür bû

İntizâr-ı mey-i gül-reng[13] ile bayrâm ayına
Baka[14]-bâka inecektir[15] gözümüze kara sû

Ramazân oldu budur vehmi Fuzûlî'nin kim
Nice gün içmeye mey zühd ile nâ geh duta hû

---

1. peyamiylen: K, 2. ârızınlan: K, 3. Bu beyit O. da yoktur. 4. men: E. 5. sihhat: K, F. S, 6. bahmaz: K, O, E, 7. kopuzu: K, O, F. S, 8. Bezm-ü: K, 9. ni: K, O, ne: E, F. S, 10. eşiğinde: K, O, E, 11. ohuyalım: K. O, E, 12. bu: O, 13. gülgûn: O, F. S, 14. Baha bâha: O, F, 15. yinecektir: K.

CCXLI

Nihâl-i derdir Mecnun yer etmiş sâyesin ahû
Başındâ kuş yuvâsı[1] berk ayâğında selâsil mu[2]

Banâ[3] zal-i felek çekdirdi ol mûy-i miyan cevrin
Görün her[4] târ-ı mûyî nîce ejder kılmış[5] ol câdû

Olur meyl-î dil efzun âstânın dâşınâ her dem
Eğerçi resmdir yastıkdan ikrâh eylemek sayrû

Terahhum kıl bükülmüş kaddimê vehm eyle âhımdan
Sakın çıkmâyâ[6] nâgeh yâydan ok[7] ey kemân-ebrû

Nedir dîdim ruh-ı sâfında aks-î merdüm-î çeşmim
Dedî gelmiş gemiyle Rûm'a deryâ kat'edip Hindû

Kaşın yâyı[8] firâkından hadengin kîmi[9] inceldim
Nicê bir çekdirirsin[10] sen banâ zulmün ne güçdür bû

Fuzûlî ayrı düşdün yârdan sabr etmeğe yer yok[11]
Düşüp sahrâya efgaan êdelim sen ayrû ben[12] ayrû

CCXLII

Eğer çıksaydı[13] derdim cismden derdim ki candır bû
Ne hâcet derdinî yeğdir demek candan iyandır bû

Demâ-dem hûblar cevriyle artar lezzetî ışkın
Yamandır bû ki tahkıyk etmedin derler yamandır bû

Hadengî sâyesindê hoş geçir evkaatını ey dil
Ki gül-zâr-ı hayâtın ziynetî serv-î revandır bû

Tutuştun[14] âteş-î dilden ciğer kaanma gark oldum
Eğerçî bir şerârê oddur ol bir katre kandır bû

Cihânâ kaddin üzre kâkülünden fitneler düşmüş
Kıyâmet ibtidâsı fitne-î ahır - zamandır bû

Dedîler[15] bî-haberler bâg-ı cennet kûyunâ benzer
Haber verdî banâ[16] ondan gelen âdem yalandır bû

Fuzûlî kıldı feryâd ü figaanım tîre gerdûnu
Henûz ol mâh sormaz kim ne feryâd ü figandır bû

1. kanâdı: O, E, F. S, 2. sû: O, E, F. S, 3. Mene: K, E, 4. bir: F. S, 5. etmiş: K, O, E, F. S, 6. çıhmâya: O, E, 7. oh: O, K, yaydan ol oh: E, 8. Kaşı yâyı: F. S, 9 gîbi: F. S, 10. çektirir ışkın mene: K, E, çekdirir ışkın bana: F. S, 11. yoh: K, E, katlan (yer yok yerine), 12. men: K, E, 13. çıksaydı: O, 14. Dutuşdum: K, E, F. S, 15. Dizerler: K, 16. mene: K, E.

CCXLIII

Âşık oldum yine bir tâze gül-î ra'nâya
Ki alır[1] âl ile her dem beni[2] yüz gavgaaya

Let[3] urup kaaleb-i fersûdemi geh habs kılar
Geh serâsîme vü üryan bırakır[4] sahrâya

Yüzümün kaanı ilê sînemi[5]âl ettim kim
Âlet-î san'at olâ ol büt-i bî pervâya

Bu ne işdir ki bizî[6] iğne kimî[7] inceltti[8]
Salıp[9] iplik gibi[10] her dem bir uzun sevdâya

Ayağın bağlamış âvârelerin san'at ile
Yok[11] nihâyet ser-i hûyunda gezen şeydâya

Lâht lâht olmuş iken gamze direfşîni çekip
Çare-sâz olmadı hergiz[12] ten-i[13] gam-fersâya

Yaka[14] çâk êdeni paşmak gibi[15] saldı[16] ayağa
Ey Fuzûlî gör[17] onun ettiği istiğnâya

CCXLIV

Olsaydı bendekî[18] gam Ferhâd-ı mübtelâde
Bir âh ile verirdî bin[19] Bi-sütûnu bâde

Verseydi âh-ı Mecnun feryâdımın sadâsın
Kuş mû karâr ederdî bâşındakî yuvâde

Ferhâd'a zevk-ı sûret Mecnûn'a seyr-i sahrâ[20]
Bir râhat îçre her kim[21] ancak benim[22] belâde

Eşk-î revânımâ il cem' oldu vâr ümîdim
Kim ôla vâre-vâre cem'iyyetim ziyâde

Geh gamzen içmek ister kaanımı gâh çeşmin
Korkum[23] budur ki nâ geh kanlar düşê[24] arâde

Serverlik ister îsen üftâdelik şıâr et
Kim düşmedin ayâğa çıkmâdı[25] bâşa bâde

Ger görmemek dilersen resm î cefâ Fuzûlî
Olmâ vefâya tâlib dünyâ-yı bî-vefâde

1. salur: K, O, E, F. S, 2. meni: K, E, 3. Muşt: E, F. S. 4. bırahur: K, O, E. 5. keymuhtumu: F. S, İş. B. (kîmuht yazılmış), 6. meni: K, 7. gibi F, S, 8. inceldip: K, E, F, S. 9. Salur: K, E, F, S. 10. kimi: E, 11. yoh: K, O, E, 12. bir gün: K, O, E, F. S, 13. ben: O, F. S, men: E, 14. yaha: O, E, 15. kimi: K, O, E. 16. salur: K, O, F. S, salır: E, 17. bah: K, O (Bu gazelin beyitlerinin ilk harflerin-den "Ali Bâli" adı çıkıyor: İş. B. s. 368. Not. Gazele göre bu delikanlı sayacı, yahut paşmakcıdır). 18. mendeki: K, E, 19. min: K, yüz: N, 20. Ferhâd-u zevk-ı sûret Mecnûn-u seyr-i sahrâ: K, O, E. 21. kes: E, 22. menem: K, E, 23. Korhum: K, O, E. 24. ola: E, olar: N, olur: F. S, 25. çıhmâdı: E.

CCXLV

Hazer kıl ışk[1] odundan cevrinî uşşâka âz eyle
Has ü hâşâki yağmâ[2] şu'lesinden ihtîrâz eyle

Sanemler secdesîdir bizde tâat Tanrı'çin zâhid
Kimî kim görsen öz dîninde teklîf-î namâz eyle

Hakıykat levhinî[3] yazmak dilersen levh-i zâtında
Hatın gül-ruhların ma'zûr dut meşk-ı mecâz eyle

Sanemler seng-dillerdir işitmezler sözü zâhid[4]
Yeter bîhûde ben[5] tek anlarâ arz-ı niyâz eyle

Senin nâzın görendê akl kalmaz hasbeten lillâh
Aman ver[6] âşık[7]-ı dîdâra bir dem terk-i nâz eyle

Yolundâ intizâr-ı makdeminle hâk olan çoktur[8]
Hırâm et bir kadem bin[9] hâk-sârı ser-firâz eyle

Fuzûlî câna dapşurdun hayâlin şimdi rüsvâsın
Sanâ kim der ki her nâ mahremê ifşâ-yı râz eyle

CCXLVI

Batalı kaana okun[10] dîde-i giryân içre
Bir elifdir sanasın kim yazılır kaan içre

Yeridir sîne-i sûzânıma külhan deseler
Bunca[11] kim yandı okun sîne-i sûzân içre

Cânı ten içre ne saklardım[12] eğer bilse idim
Ki değil gizli gam-ı la'l-i lebin cân içre

Alagör oklarını[13] dîdelerinden ey dil
Hayfdır olmaya nâgeh ine[14] mûjgân içre

Çâk gönlüm arasında yaraşur peygânın
İkdı-ı şebnem hoş olur gonce-i handân içre

Kaddîne serv demiş goncelerin ta'nından
Duramaz bâd-ı sabâ hîç gûlistân içre

Ey Fuzûlî kime derd-i[15] dilimî şerh kılam[16]
Yok benim gîbi[17] yanan âteş-i hicrân içre

1. âh: E, 2. yahmâ: K, O, E, yakma: F. S, 3. harfini: K, hattını: O, E. F. S, 4. râhib: K, vâ-iz: O, 5. men: E, 6. Amandır: L, 7. tâlib-î: F. S, 8. çohtur: K, O, E, 9. min: K, E, 10. ohun: K, O, E, 11. Bes ki yatmıştır ohun: K, F. S, Bes ki batmıştır ohun: K, O, E, 12. sahlardım: K, O, E, 13. ohlarını: K, O, E, 14. ite: E, F. S, 15. hâl-i: L, sûz-ı: F. S, 16. kılım: E, 17. yoh menim kîmi: K, E, yok benim kîmi: O.

CCXLVII

Ârızın görse felek mihr bırakmaz[1] âye
Zerre-zerrê kılar[2] ônu bırakır[3] sahrâye

Sûretin aksin alıp bâğâ girer her dem sû
Reşkden[4] kan içirir berk-i gül-î hamrâye[5]

Yeridir aksine âyîne demir bend ursa
Ne için karşı durur sen teki[6] bî-hemtâye

Bulduğû yerde hasedden gün urur sâyene tiyğ
Ki refıyk olmaya sen mâh-ı melek[7] sîmâye

Oka[8] peygân tikilir gamzen için peyveste
Dokunur ta'na okû[9] kaaşın ucundan yâye[10]

La'l-i nâbın sıfatı sedh-i musaffâdır liyk
Acı etmiş onu safrâ-yi hased sahbâye

Yâr[11] salmazsa Fuzûlî sana meylin ne acep
Nice meyl etmek olur sen gibi[12] bir rüsvâye

CCXLVIII

Karardır âftâbı sâye çeksen perde ruhsâre
Derildir[13] gonce halkın dürc-i lâ'lin gelse güftâre[14]

Sanâ bir söz deyincê geçdi ömrüm hasbeten lillâh
Suâlim kâm-ı dil vermekde muhtâc etmek tekrâre

Dil-î sad-pareni[15] cem' eylemek kuyunda müşkildir
Olur mû cem'a kaabil her itin ağzında bir pâre

Ser-î zülfünde her mû sayd kılmış bir dil-î sûzan
Düşübdür sânasın bir şu'le od şem' üzre her târe

Temennâ-yî visâlinçin değil giryem budur kasdım
Ki seyl-î eşkden yer kalmayâ kûyunda agyâre

Başım kaldırmasın hâk-î derinden ser-nigûn çeksin
Çeker olsâ musavvir sûretim kûyunda dîvâre

Fuzûlî za'f-ı ten özriyle kesmê nâle-î zârın
Bizî çün çeng tek mu'tâd kıldın nâle-î zâre

1. bırahmaz: E, 2. kılıp: F. S, 3. bırahur: K, E, 4. Reşkdin: K, 5. ra'nâye: F. S, 6. gibi: F. S, 21. Yâr meylin kimi: K. E, 7. felek: N, F. S, 8. Oh: K, E, 9. ohu: K, E, 10. Bu beyit O. da yok, 11. Yâr meylin sana salmazsa Fuzûlî: O, E, F. S, 12. kimi: E (İkinci beytin ilk sözü, "Lebinin" olunca bu gazelin beyitlerinin birinci mısra'larının ilk harflerinden de CCXLIII. gazelde olduğu gibi "Ali Bâli" adı çıkar. Öbür harflere bakılırsa bu doğrudur da. İş. B. s. 381, gazel. CCLVII. 13. Daraldır: E, F. S, 14. Bu mısra, ilktir: E, F. S, 15. Pareyi: E, F. S.

CCXLIX

Rahm et ey şeh dil-i dervîş çeken âhlara
Ki gedâ âhı eser eyler olur şâhlara

Mihri yok[1] mâhlara âh eser etmez yârab
Ver bir insâf bu mihrî yok[2] olan mâhlara

Kaşların tâkına versem[3] dil-i sûzan ne aceb
Resmdir âsıla kındîl nazar-gâhlara

Mâil-î serv-kadin vaslına yetmez nişe[4] kim
Baht şâyeste değil himmeti kûtâhlara[5]

Sâki-î bezm-i cünun nerkis-i mestindir kim
İçirir bâde-i gaflet dil-i âgâhlara[6]

Bakma[7] ey dîde zenah-dânına mahbûbların
Gezme gaafil hazer et düşmeyesin çâhlara

Ey Fuzûlî vera' ehlî reh-i mescid dutmuş
Sen reh-î mey-kede dut uyma bu güm-râhlara

CCL

Yine ol mâh benim[8] aldı karârım bu gece
Çıkacakdır[9] feleğe nâle-i zârım bu gece

Şem' veş mahrem-i bezm eyledi ol mâh-beni[10]
Yanacakdır[11] yine hecr ôduna vârım bu gece

Hem visâlî olur[12] od cânıma hem hicrânı
Bir aceb şem'ile düşdü ser ü kârım bu gece

Ne tütündür ki çıkar[13] arşa[14] dil-i zâra meğer
Hecr dâğını urur lâle-izârım bu gece

Subha saldı bu gece şem' gibi[15] katlimi hecr
Ola kim subh gelincê gele yârim bu gece

Pâre-pâre ciğerim itlerine nezr olsun
Ol ser-i kûya eğer düşse güzârım bu gece

Var idî subh visâlîne Fuzûlî ümmîd
Çıkmasâ[16] hasret ilê cân-ı figârım bu gece

1. yoh: K, O, E, 2. yoh: K, O, E, 3. assam: O, 4. ne aceb: O, 5. İçirir bâde-i gaflet dil-i âgâhlara: O, 6. Baht şâyeste değil himmeti kûtâhlara: O, 7. Bahma: K, O, E, 8. menim: K, E, 9. Çıhacahtır: K, E, 10. meni: K, E, 11. yanacahtır: E, 12. urur: F. S, 13. çıhar: O, E, 14. çerh dil-i: K, çerhe: E, F. S, 15. kimî: K, O, E, 16. çıkmasa: K, O, E, F. S.

CCLI

Mushaf demek hatâdır ol safha-î cemâle
Bû bir kitâb sözdür fehm êden ehl-i hâle

Ruhsâra nokta koymak[1] resm-î hat olmayaydı
Düşmezdi menzil etmek ruhsârın üzre hâle

Hayrân-ı mâh-ı rûyun hurşîde mihr salmaz
Müştaak-ı taak-ı ebrun eksik bakar[2] hilâle

Kondurdu gerd hattın âyîne-î murâda
Kufl urdu ıkd-ı zülfün gencîne-î visâle

Devran banâ[3] kalem tek sevdâ kapûsun açdı
Tâ kaddimi[4] gamından döndürdü za'f-i hâle

Resm-î vefâ Fuzûlî benden[5] kemâle yetmiş
Hoş kâmil-î zamansın ahsentü bû[6] kemâle

CCLII

İstedim merhem okundan[7] ciğerim yâresine[8]
Atdı bin[9] ok[10] ki değer[11] her oku[12] can pâresine[13]

Bir biriyle çekişir gerd-i rehinçin müjeler
Gör ne kanlar düşecektir oların âresine

Çekmez oldû gönül oklar[14] yükün ol serv meğer
Çekerek âta okun[15] rahm ede bîçâresine

Kanı[16] göz yâşı gibî[17] ehl-i nazar kim yöğürüp[18]
Bir içim sû vere deşt-î gamın avâresine

Her zaman[19] akslerimdir görünen yâ yığılıp
Geldi sû halkı sirişkim suyu nezzâresine

Bilmezem kim nazar ehlî nesinî eksildir[20]
Gazab eyler nazar etsem meh-i ruhsâresine

Ey Fuzûlî ciğerim kaanını koymaz töküle
Can-fedâ ol sanemin gamze-i hun-hâresine

1. olmak: N. 2. bahar: E, 3. mene: K, E, 4. muddeî: O, 5. senden: E, F. S, 6. bir: L, 7. ohun-dan: K, E, 8. pâresine: İst. b. 9. min: K, E, 10. oh: K, O, E, 11. değe: L, 12. ohu: K, E, 13. yâ-resine: İst. b, 14. ohlar: K, O, E, 15. ohun: K, O, E, 16. Hansı: K, 17. kimi: K, O, E, 18. yürüyüp: K, F. S, 19. taraf: K, E, O, F. S, 20 eksüktür: K.

CCLIII

Hoşdur ey gün taliin kim düştün ol hâk-î dere
Ehl-i devlet dâmenin duttun yetersin bir yere

Dâma düşmüş bir şikârım kim adem sahrâsına
Menzilimden her taraf açmış ecel bin[1] pencere

La'lin etrâfında[2] hattından gönül eymen değil
İ'timâd olmaz yenî îmâna gelmiş kâfere

Hat ne hacet ehl-i dil kaydına ruhsârın yeter
Âlemî dutmağda[3] gün muhtâc olur mû leşkere

Sâye saldın sûya serv-î nâzı reşk öldürdü kim
Ben dururken devlet-î vaslın ne nisbet âhare

Başta her tük bir[4] tütündür ışk odundan kim çıkar[5]
Çizginen bâşım belâ bezminde benzer micmere

Ey Fuzûlî bende[6] râhat koymadı şeydâ gönül
İsterim kim kurtulam ondan verem bir dilbere

CCLIV

Gönül tâ[7] vâr elindê câm-ı mey tesbîhe el urma
Namâz ehlîne uymâ onlar[8] île durma ôturma

Eğîlip secdeye salmâ ferâgat tâcını başdan
Vuzû[9] sûyu bile râhat yukusu[10] gözden ûçurma

Sakın pâ-mâl olursun bûryâ tek mescidê girme
Eğer nâ çâr gırsen onda minber gîbi[11] çok[12] durma

Müezzin nâlesin almâ kulâğa düşme teşvîşe
Cehennem kaapusun açtırma vâizden haber sorma

Cemâat izdihâmı mescidê saldı[13] küdûretler
Küdûret üzre lûtf et bir küdûret hem[14] sen artırma

Hatîbin sanma sâdık müftinin[15] kavlîne fi'l etme
İmâmın sanma âkil ihtiyârın ôna dapşurma[16]

Fuzûlî behre vermez tâat-î nâkıs nedir cehdin
Kerem kıl zerkı tâat sûretindê hadden âşırma

1. min: K, E, 2. etrâfına: L, 3. doğmakta: L, 4. ışk odundan bir tütündür kim: F. S, 5. çıhar: E, 6. mende: K, E, 7. seccâdeye basma ayak: E, F. S, 8. anlarınla: K, F. S, 9. Vuzûdan sû sepüp rahat: K, O, E, F. S, 12. yuhûsun: K, E, 11. kîmi: K, O, E, 12. çoh: K, E, O, 13. salmış: E, F. S. 14. sen de: O, sen hem: K, E, L, F. S, 15. mescidin: K, E, F. S, 16. tapşurma: K, E.

CCLV

Bağa gir bülbüle arz-ı gül-i ruhsâr eyle
Yok[1] gülün ırzını bülbül gözünê hâr eyle

Bağ şâhidlerinê zülf ile çeşmin göster
Sünbülü derhem edip nerkisi bîmâr eyle

Gonceyê lâf-ı letâfetde ağız açdırma
Lâhza-lâhza onu şermende-i güftâr eyle

Serve âzâdlık ismiyle yaraşmaz yürümek
Onu hem şîve-i reftâra giriftâr eyle

Dâr-ı dünyânı gönül cehd kılıp[2] terk edegör
Hâb-ı gafletde iken özünü[3] bîdâr eyle

Ey ciğer zahmı ağız açma hadengin görüben
Yetene râz-ı nihânın yeter ızhâr eyle

Kes Fuzûlî tamaın gayrı temennâlardan
Kanda[4] olsan[5] taleb-î rif'at-i dîdâr eyle

CCLVI

Uyup âhûya düşdü müşk Mecnun tek beyâbâne
Nolâ çeksen onû zencîr-i zülf-î anber-efşâne

Çeker kâfir gözün her dem ciğerden gamze peygânın
Ne güçdür bû ne verdî âlâbilmez bir müselmâne

Okun[6] geldikçe sînemden sadâlardır çıkar[7] bilmen
Dil eyler nâle yâ peygân değer sînemde peygâne

Belâ nâvekleri sancılmasın mı gönlümê her yan[8]
Dolâşır şâne-tek her lahza ol zülf-î perîşâne

Sadâ-yı nâvekin çıktığça[9] can hurrem olur gûyâ
Bu zındân-ı belâdan çıkmağâ[10] ruhsat verir[11] câne

Boyânıp kaana olmuş pâre-pâre güller a'zâsı
Meğer hançer çekipsin serv-tek çıkdın[12] gülistâne

Melâmet ôdunâ yandın Fuzûlî çık[13] bu âlemden
Tarahhum kıl revâ görmê ki âlem odlarâ yâne

1. Bizde "yoh" yazılıysa da yanlış olduğu meydandadır. 2. edüben: O, 3. kendini: L, F. S, 4. Handa: K, O, 5. olsa: N, F. S, 6. Ohun: K, E, 7. çıkan: E, 8. dem: E, F. S (Bu beyit 3. beyittir), 9. çıhdıkça: K, E, 10. çıhmağa: E, 11. durur: E, 12. çıhtın: E, 13. çıh: K, E.

CCLVII

Sû verir her subh-dem göz yaşı tiyg-ı âhıma
Kim tökem kaanın sihiprin salsa mihrin mâhıma

Şem'-i ruhsârın odû kıldı benî[1] âteş-perest
Çâk-i sînemden temâşâ eyle âteş-gâhıma

Tûtyâ-tek çeşm-i erbâb-ı nazardır menzilim
Gerçi hâk-i reh-güzârım dîde-î bed-hâhıma

Gam gibî[2] öldürse kanlı tek kaçar benden[3] yana
Şâh-ı derdim ilticâ eyler ulüvv-i câhıma

Ben[4] fakıyrem[5] durmasın kimsê banâ[6] ta'zîm için
Kanda[7] gitsem[8] ey gözüm sû sep gubâr-ı râhıma

Gaafilem sırr-ı leb-î can-perverinden yâ hatın
Kondurupdur gerd mir'ât-ı cemâl[9]-ullâhıma

Ey Fuzûlî yâre döndürdüm yüzüm agyârdan
Hasmı çok[10] gördüm sığındım sıdk ilê Allâh'ıma

CCLVIII

Yürütmeniz[11] arakı meclis içre bâde ile
Haram-zâdeni koyman halâl-zâde ile

Verir sitem sabakın tıfl-ı hattınâ zülfün
Komâ o[12] yüzü karânı bu levhi sâde ile

Manâ[13] zamân ile Mecnun mukaddem olsa nola
Oyunda şâh berâber değil piyâde ile[14]

Kaşın belâsına düştüm felek gamın çekerek[15]
Bu güçlü yâyı çeker oldum ol kepâde ile

Kapında ham kadimî gezdirip yürü gönlüm
İtindürür yöğürür her taraf kılâde ile

Benem[16] müdderrîs-i ilm-î cünun kanı Mecnun
Ki bir murâd ala devrimde istifâde ile

Başım ayâğına ger düşse men'in eylemezem
Ne eyledî bana[17] nem vâr bir fütâde ile

Banâ[18] sağınma[19] Fuzûlî gam içre Mecnun tek
Ki ben[20] ziyâdeem ondan gam-ı ziyâde ile

---

1. meni: K, E, 2. kimi: E, 3. menden: K, E (F. S, de 3. beyittir) 4. Bir: K, O, E, F. S, İst. basması, 5. hakîrem: N, 6. mene: E, 7. kanda: K, O, 8. yetsem: O, E, 9. dil-i âgâhıma: K, O, E. F. S, 10. çoh: K, F. 11. yürütmeyin: E, 12. bu: E, F. S, ol içi karânı: K, içi: L, 13. mene: E, 14. Bu beyit, bizde yok. 15. çekerin: K, 16. menem: K, E, 17, 18. mene: K, E, 19. ohuma: K, sakınma: E, 20. mene: E.

CCLIX

Ey dil-i ser-geşte vü şikeste-i vâlih[1]
Salli ve sellim alen Nebiyyi ve âlih

Na't-i Nebîdir kemâl-i ışk nışânı
Fe'ti bi mâ şâe min sıfâtı kemâlih

Dâg-ı fırâkına ihtimâl ne mümkin
Ahrakanî nâru iştiyâkı visâlih

Zikriyilê hoş geçir hemişe zamânın
Müftekiren fî cemâlihî ve celâlih

Eyler hayâl-î ruhun nazarda musavver
Vaktebesen nûri min şuâî cemâlih

Marziy ü meşkûrdur cemî'-i fiâli
Ahsene men hassahu cemîu hisâlih

Tâbii olmakdadır necât Fuzûlî
Yesserekallâhu[2] iktidâu fiâlih

CCLX

Nihâl-î serv kaddindir kaşın nûn ol nihâl üzre
Misâl-î nokta-i nun hâlin ol müşkin gazâl üzre

Olup hayran götürmen hatt u hâlinden nazar gûyâ
Gözüm merdümlerîdir noktalar ol hatt u hâl üzre

Ham ettin kaametim tek[3] terk-i ser kıldımsa ma'zûrum
Ne özrüm var eğer der olsa[4] olmaz nokta dâl üzre

Zülâl-i[5] eşkimê kim dôludur peymâne-î derdim
Habâb üstündedir ol nokta kim kônur[6] zülâl üzre

Yazar göz perdesîne eşk-i sürhum hâli bilmez kim[7]
Okunmaz[8] kaan ile yâzılsa hat evraak-ı âl üzre

Demâ-dem tîr-i müjgan île tıfl-ı merdüm-î çeşmim
Hased sevdâ-yı hâlîn meşk eder levh-î cibâl[9] üzre

Fuzûlî'nin tarîk-ı nazma[10] tab'ın müstakîm etmiş[11]
Hayâl-i kaametin kim bir elifdir i'tidâl üzre

---

1. Bizde bu gazelin beyitlerindeki ikinci mısralar, nüsha farklarının gösterilmesine lüzum duyurmayacak kadar bozuktur. Kâtibin Arapça bilmediği açıkça anlaşılıyor, 2. Sayyerekallâhu tâbien li fiâlih: F. S (Arapçaların Türkçeleri, sırasıyla budur: Rahmet, esenlik Peygamber'e soyuna. Olgunluğuna âit neler yazılmış, duyulmuşsa söyle. Onunla buluşma ateşinin ışığı yaktı, yandırdı beni. Güzelliğini, ululuğunu düşünerek. Güzelliğinin parıltısından ışık alarak.

Bütün güzel huyları ona vermekle ne de iyi bir iş etmiştir.

Onun yaptığı şeyleri yapmayı Tanrı kolaylaştırsın sana.

3. servdir kaddin: F. S, ger: O, E, de F. S, 4. derlerse: F. S, 5. hûn-ı dildendir gönül peymânei memlû: O, hûn-ı dildendir gözüm peymânesi memlû: E, F. S, 6. korlar: E, F. S, 7. eşk şerh-i hâl bilmez kim: F. S, 8. Ohunmaz: O, E, 9. hayâl: E, F. S, 10. nazm-i: K, 11. gördüm: K.

— Y —

CCLXI

Ey vücûd-ı kâmilin esrâr-ı hikmet masdarı
Masdar-ı zâtın olan eşyâ sıfâtın mazharı

Mazharı her hikmetin[1] sensin ki kilk-î kudretin
Safha-î eflâka nakşetmiş hutût-ı ahteri

Ahterî mes'ûd olan oldur ki tab'-ı nâzüki[2]
Kaabil-î feyz ôla lûtfundan safâ-yı cevheri

Cevherî ma'yûb olan nâkıs benem[3] kim muttasıl
Sâdedir hattın hayâlinden zamîrim defteri

Defterî a'mâlimin[4] hatt-ı hatâdandır siyâh
Kan töker çeşmim hayâl ettikde[5] hevl-i mahşeri

Mahşerî eşkim verir seylâba ger rûz-ı cezâ
Olmasa makbûl-i[6] dergâhın sirişkim gevheri

Gevherîdir ışk bahrînin Fuzûlî âb-ı ceşm
Liyk bir gevher ki lûtf-ı Hak'dır[7] ôna müşteri

CCLXII

Ey vücûdun eserî[8] hilkat-i eşyâ sebebi
Nebi ol vakt ki bil-fi'l gerekmezdi nebî

Seyyid-î Ebtahiy ü Mekkiy ü[9] Ümmiyy ü Zekî
Hâşimiyy ü Medeniyy ü Kureşiyy ü Arabî

Sebkat-î[10] zât ile eyvân-ı risâlet sadrı
Şeref-î asl[11] ile fihrist-i belâ[12] muntehabi

Enbiyâda[13] kime sen tek bu müyesserdir kim
Âdem'e vech-i mübâhât ola izz-i nesebi

Azm-i çerh etdi Mesîhâ ki bulâ mi'râcın
Yetmedî menzil-i maksûda tarîk-ı talebi[14]

Halef-î mu'teber-î Âdem ü Havvâ sensin
Cealallâhu fidâen leke umumî ve ebî

Yâ Nebî kılma Fuzûlî'ni kapından mahrûm
Afv kıl vâr ise dergâhda terk-i edebi

1. kudretin: N, F. S, 2. pâkine: K, pâkini: E, O, pâkinin: F. S, 3. menem: K, E, 4. a'mâlini: L, 5. ettikce: K, O, E, F. S, 6. makbûl dergâha: K, O, E, 7. Hak onadır: K, E, F. S, 8. eser-i: L, 9. Ümmiyy ü Mekî: K, O, E, F. S. 10. Sıfat-ı: O, 11. zâtıda: N, 12. rüsül: K, O, E, F. S, 13. Enbiyâdan: E. 14. F. S de 4. beyittir, (6. beytin 2. mısraı; Tanrı anamı da sana fedâ etsin, babamı da anlamına gelir).

CCLXIII

Ey hoş ol günler ki ruhsârın banâ[1] manzûr idi
Çeşm-i ümmîdim çerâğ-ı vasldan[2] pür nûr idi

Kub şevkı âfiyet-bahş-î ten-î bîmâr olup[3]
Vasl zevk râhat-efzâ-yı dil-î[4] mehcûr idi

İzzetim şem'î münevver tâli'im azmî kavî
Devletim hükmü revan ayşım evî ma'mûr idi

Dâmen-î ikbâlimê gerd-î taarruz yetmeyip[5]
Çeşm-i hâsid çihre-i cem'iyyetimden dûr idi

Âdem îdim kurb-i dergâhında bulmuşdum kabûl
Menzilim cennet meyim kevser enîsim hûr idi

Bâht metlûbum müyesser kılmağa mahkûm olup
Dehr esbâbım müheyyâ kılmağa me'mûr idi

Her duâ kılsam tevakkufsuz olurdû müstecâb
Her temennâ eylesem ihmâlsiz makdûr idi

Devr[6] vehminden yetürmezdim küdûret gönlüme
Gerçi devrânın muhâlif gezmeyi[7] meşhûr idi

Nôla ger salsâ Fuzûlî'ni gam ü hicrâna çerh
Vasl eyyâmında ol gaafil iyen mağrûr idi.

CCLXIV

Benî[8] candan usandırdı cefadan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı

Kamû bîmârınâ cânan devâ-yî derd eder ihsan
Niçin kılmaz banâ[9] derman benî[10] bîmâr sanmaz mı

Gamım pinhan dutardım ben[11] dedîler yâre kıl rûşen
Desem ol bî vefâ bilmen inânır[12] mı inanmaz mı

Şeb-î hicran yanar cânım töker kan çeşm-i giryânım
Uyârır[13] halkı efgaanım karâ bahtım uyanmaz mı

Gül-î[14] ruhsârına karşû gözümden kanlu âkar[15] sû
Habîbim fasl-ı güldür bû ahar sûlar bulanmaz mı

Değildim ben[16] sanâ mâil sen etdin aklımı zâil
Beni[17] men'[18] eyleyen câhil[19] senî görgeç utanmaz mı

Fuzûlî rind-i[20] şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır
Sorun kim bû ne gavgaadır[21] bu gavgaadan[22] usanmaz mı

1. mene: K, E, 2. vasldın: K, 3. idi: F. S, 4. ten-i: O, 5. konmayıp: O, 6. Hecr: K, O, E, F. S, 7. gezdiği: O, 8. Meni: K, E, 9. mene: K. E, 10. meni: K, E, 11. men: K, E, 12. uyânır yâ: L, 13. Uyâdır: E, 14. Gönül: L, 15. âhar: K, O, E, 16. men: K, E, 17. Mene: K, E, 18. ta'n: K, O, E, bana ta'n: F. S, 19. gaafil: K, O. E, F. S, 20. ü: O, E, 21. sevdâdır: K, O. E, F. S, 22. sevdadan: O, K, E, F. S.

CCLXV

Ey tegaafül birle her sâat kılan şeydâ beni[1]
Vâkıf ol kim öldürür âhır bu istiğnâ beni

Za'fım[2] i'den yâşurup[3] ahvâlimî saklar velî
Nâle-î bî-ihtiyaımdır kılan rüsvâ[5] beni

Ger benî[6] hûnâbe-î eşkim nihân eyler ne sûd
Kanda[7] olsam mihnet-î ışkın kılar peydâ beni

Vâlih-î zevk-ı leb-i mey-gûn ü çeşm-î mestinem[8]
Sakıyâ sanmâ harâb etmiş mey-î sahbâ beni

Hâli etmişdir benî[9] benden[10] mahabbet dûstlar
Ayb kılman görseniz âlemde bî-pervâ beni

Gûşe-î mihrâba dutmuşdum reh-î zühd-ü salâh
Koymadı öz hâlime şol nerkis-î şehlâ beni

Ey Fuzûlî bir sanem zülfüne gönlüm bağladım
Çekdi zencîr-î cünûnâ âkıbet sevdâ beni

CCLXVI

Bırakdı hâke[11] hüsnün âftâb-ı âlem-ârâyı
Götürdü yer yüzünden mu'ciz-î la'lin Mesîhâ'yı

İkî gözden revân etmiş sirişkim kaametin şevkı
Asâ-yı mu'cizî gör kim ikî bölmüş bu deryâyı

Bükülmüş kaddimî kurtâragör kullâb-ı zülfünden
Hatâdır çekmesin çok bağrı çökmüş bir[12] çürük[13] yâyı

Ruhun üzrê ham-ı ebrûnu görmek isterim ammâ
İye düşvâr olur gün vâr iken görmek yenî âyı

Şerâb nâba lûtf et muhtesib kahriyle çok[14] bakma[15]
Mükedder kılma aks-î tîreden câm-ı musaffâyı

Belâdır şehrlerden ben gibî rüsvây-ı halk olmak
Ne hoş Ferhâd u Mecnun menzil etmiş kûh u sahrâyı[16]

Yedî gündür ol âyı görmezem âhım şirâriyle
Nolâ kılsam Binât-ün na'ş ile yeksan Süreyyâyı

Fuzûlî eşk seyliyle perîşan olma sabr eyle
Onâ hem-vâr olâ âhır dutuptur[17] rûy-ı dünyâyı

1. meni: K, E, (redifler hep böyle), 2. Za'f: O, 3. yaşuran: K, N, E, F. S, 4. sahlar: K, O, E, 5. şeydâ: O, 6. meni: K, E, Ger beni: F. S, 7. Handa: K, O, 8. âlinem: O, 9. meni: K, E, Hâli etmişdi: F. S, 10. menden: K, E, 11. yîre: K, O, 12. bu: O, 13. sınuk: K, O, E, 14. çoh: K, E, 15. bahma: K. O, E, 16. Bu beyit E ve F. S de yok, 17. İş B. da bu beyti alınmamış, dutup âhır bu dünyâyı: O, E.

CCLXVII

Gitdi elden sanemin sünbül-i[1] müşk-efşânı
Yine devr etdi perîşan ben-i[2] ser-gerdânı

Eyle mu'tâd olubam âteş-i hicrân ile[3] kim
Görmesem yandırır elbette benî[4] hicrânı

Gökde âhım yeli söndürdü çerâğın güneşin
Yerde eşkim ayağa saldı[5] dür-i galtânı

Göz beyâzına çeker la'llerin[6] sûretini
Dem-be dem hâme-i müjgân ile bağrım kaanı

Çıkdı can kimseye izhâr edebilmen derdim
Nideyim âh bu derdin ne olâ dermânı

Ey sitem dâşını bî-dêrdlere zâyi'eden
Yapagör bir nice dâş île dil-î vîrânı

Verse can yetmese cânâna Fuzûlî ne aceb
Her kişî kim sever öz cânı için cânânı

CCLXVIII

Gîceler tâ hâlimê gerdun temâşâ etmedi
Terk edip bîdâdını bir mihr peydâ etmedi

Nâvekin[7] gör kim[8] yarıp eşkim dutar göz perdesin
Ey diyen Mûsâ asâsı kat'-ı deryâ etmedi

Âşiyan tâ ravza-î kûyunda duttu murg-ı dil
Geçdi tavf-ı Ka'be'den uçmâğa pervâ etmedi[9]

Za'f-ı tab'ı kesti dünyâdan nasîbin zâhidin
Yoksa[10] öz re'yiyle[11] zâhid terk-i dünyâ etmedi[12]

Hîç âbid anmadı la'lin ki gözden kan töküp
Secdeden durdukça[13] tagyîr-i musallâ etmedi

Her demindê[14] bin[15] Mesîhâ zinde-î câvîd olur
Sen eden ızhâr-ı i'câzı Mesîhâ etmedi

Etmedî ilden nihan bir gîce tavf-ı kûyunu
Kim Fuzûlî'nî sadâ-yı nâle rüsvâ etmedi

1. kakül-i: K, 2. men-i: K, E, 3. hicranına: K, E, 4. meni: K, E, 5. urdu: L, 6. la'l-i lebin: O, 7. Nâvik: K, 8. göğsüm: K, 9. F. S, de 14. beyittir, 10. yohsa: O, 11. re'yince: O, 12. F. S de 6. beyittir, 13. durdugça: K, 14. deminden: K, 15., min K. E, F. S de 3. beyittir.

CCLXIX

Fâriğ etdî mihrin özgê meh-likaalardan beni[1]
Hırz imiş ışkın senin saklar[2] belâlardan beni

Gönlüm aldın gösterip yüz[3] lûtf[4] minnet cânıma
Eyledin müstağni özge dil-rübâlardan beni

Vâmık u Ferhâd tek rüsvâya kılman nisbetim
Bir fakıyrim sanmanız ol hud-nümâlardan beni

İşve vü nâz île ref'etdin gam u endûhumu
Sihr ilê[5] bîgâne kıldın âşinâlardan beni

Kıl tekellüm zülfün endûhûnu gönlümden götür
Bir füsûn île halâs et ejdehâlardan beni

Gaayet-î zühd ü vera' zâhid visâl-i[6] hûr ise
Vechi yok[7] men' etmeniz[8] hûrî-likaalardan beni

Her[9] cefâ kılsan[10] Fuzûlî tek şikâyet kılmazam[11]
Işk etvârına sanman[12] bî-vefâlardan beni

CCLXX

Dil gâretîne tâze hatın çekdi leşkeri
Sındırdı bin[13] gönüllü safın bir yenîçeri

Hublar senin kapûna gelürler bölük-bülük
Gitmezler özge kaapuya sensin ağaları

Göz defterîne salmışam oku hisâbını
Aç ey gönül önünde[14] revan ôku defteri

Nôla asarsa göz müjede eşk katresin
Âsar subâşı yol kesici kanlu kâferi[15]

Odlu gönül evîne girer gam günü okun
Yoldur mu gîce oda basa bir yaban[16] eri

Gözgüde aks-i hâlini gördüm gelip dedim
Koymaz mı dâğ göğsüne Rûm'un Kalenderi[17]

Bilmem[18] nedir günâh-ı[19] Fuzûlî çeker bana[20]
Her lâhza ol cefâ kılıcı cevr hanceri

---

1. meni: (Redifler hep böyle): K, E, 2. sahlar: K, O, E. 3. min: E, bin: F. S, 4. lûtf-u: E, 5. ilen: K, E, F. S, 6. visâle: L, 7. yoh: K, O, 8. etmeğin: K, E, F. S, etmemek: O, 9. yüz: O, 10 etsen: F. S, 11. etmezem: O, 12. sayman: K, etvârında sanma: F. S, 13. min: İş. B. 14. bu tende gözün oku defteri: İş. B, 15. F. S de bu beyit yok. 16. yatan: İş B, 17. F. S de bu beyit de yok, 18. Bilmen: İş B, 19. günâhı: İş. B. 20. sana: İş. B.

Bu gazel bizde yok. F. S? de 102. sahifenin kenarına yazılmış. İş B. basımı, İst. Murad Molla K.de 1235'de kopya edilmiş ve 420 No. da kayıtlı dîvanla Fatih K. de 1027 de yazılmış, 3851 No. da kayıtlı dîvandan, Süleymaniye K. de Hâlet Ef. kitapları arasında 684 No. da kayıtlı, 1112 de yazılmış dîvandan, bir de M. V. Ankara M. K. de 1079'da yazılmış olan ve 1280 No. da kayıtlı bulunan dîvandan almış (s. 421, gazel CCXCVII).

CCLXXI

Çihre-î zerdimde gör hem-dem sirişk-î âlimi
Ol gül-i ra'naya bû[1] reng île bildir hâlimi

Tâ[2] nigârım bâsa bâşım üzre gâhî[3] bir kadem
Ey musavvir reh-güzârı üzre çek timsâlimi

Ey felek yoktur[4] libâs-ı[5] fakrden ârım benim[6]
Atlasından bilmişim üstün[7] muhakkar şâlimi

Ey hoş ol kim ışk harfin bir dağı[8] tekrâr edem
Haşr dîvânında görgeç nâme-î a'mâlimi

Hîç kim[9] yoktur[10] ki nâlemden şikâyet eylemez
Şükr kim çoktur[11] sanâ arz eyleyen ahvâlimi

Niyyetim oldur ki ruhsârın görüp cânım verem
Mushaf-ı ruhsârın âçıp kıl[12] mübârek fâlimi

Subh u şâm ol kıble-î ebrû berâberdir banâ[13]
Ey Fuzûlî Tanrı gözden saklasın[14] ikbâlimi

CCLXXII

Yâr kılmazsa banâ[15] cevr ü cefâdan gayrı
Ben[16] onâ eylemezem mihr ü vefâdan gayrı

Ey deyen gayre gönül verme kanı[17] bende[18] gönül
Ser-i zülfünde[19] olan baht-ı karâdan gayrı

Kıldı Mecnun gibi[20] çoklar[21] heves-î ışk velî
Düymedi[22] derdini[23] ben bî ser ü pâdan gayrı

Müşk-i Çin zülfün ilê eylese da'vî ne aceb
Ne olur yüzü karâ kulda hatâdan gayrı

Lebine[24] çeşme-i hayvan demezem[25] kim lebinin[26]
Vâr bin[27] câna yarar[28] feyzi bekaadan gayrı

Hîç kim bilmedi tahkıyk ile ağzın sırrın
Sırr-ı[29] gaybî ne bilir kimse Hudâ'dan gayrı

Ey Fuzûlî bize takdîr gam etmiş rûzî
Kılalım sagr nedir çâre rızâdan gayrı

---

1. bir: N, F. S- 2. Tâ ki servim: K, Tâ ki birdem: O, Tâ ki servim bâsa gâhi: E, F. S, 3. nâgeh: O, 4. yohtur: K, E, 5. palâs-ı: F. S, 6. menim: E, 7. yiğrek: K, 8. dahi: K, E, O, F. S, 9. kes: K, 10 yohtur: K, O, 11. yohtur: K, E, 12. ruhsâr ile kılgıl: K, O, ruhsâr açıp kılgıl: E, F. S, 13. mene: K, E, mukaabildir bana: O, F. S, mukaabildir mene: E, 14. sahlasın: K. E, O, 15. mene: K, E, 16. Men: K, E, 17. hanı: K, O, 18. mende: K, E, 19. zülfünden: L, 20 kimi: E. 21. çohlar: K, E. O, 22. Düzmedi: O. 23. derdime men: K, bû gama: O, devrde: L, derde bu ben: F. S, 24. Lebinin: L. 25. demeniz: K, 26. ki lebin: O. 27. min: K, bir: O, E, 28. değer: K, 29. İlm-i O.

CCLXXIII

Yıktı sâkıy bir ayâğ île ben-î[1] efgârı
Bir tepük eyledi vîrân bu kühen dîvârı

Gâh ma'mûr kılar bâde benî[2] gâh harâb
Görünüz gâh yapıp gâh yıkan[3] mi'mârı

Gün çıkıncâ[4] saçarım gevher-i eşk encüm tek
Geceler yâdıma geldikçe meh-î ruihsârı

Dil yakar[5] dâğ görün fikri ilê hecr günü[6]
Bu çerâğ île mi saklar[7] gece ol bîmârı

Yok[8] özünden haberî kim ki gelir dünyâya
Bezmden dışra komaz pir-i mugan hüşyârı

Bize çok[9] kadr bulunmaz cıkalım[10] dünyâdan
Müşterî yok nice bir bekleyelim bâzârı

Kayd-ı islâm Fuzûlî bize[11] bir âfetdir
Bir hisâr êdegör ondan özüne zünnârı

CCLXXIV

Hâsılım yok[12] ser-i kûyunda belâdan gayrı
Garezim yok[13] reh-i ışkında fenâdan gayrı

Ney-i bezm-î gamem ey âh ne bulsan yele ver
Oda yanmış kuru cismimde hevâdan gayrı

Perde çek çihreme hicran günü ey kanlı sirişk
Ki gözüm görmeye ol mâh-likaadan gayrı

Yetdi bî kesliğim ol gaayete kim çevremde
Kimse yok[14] çevrile[15] girdâb-ı belâdan gayrı

Ne yanar kimse banâ[16] âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı

Bozma ey mevc gözüm yâşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hîç imâret bu binâdan gayrı

Bezm-i ışk içre Fuzûlî nice âh eylemeyim
Ne temettu' bulunur neyde[17] sadâdan gayrı

1. men-î: K, O, E, 2. men-î: K, O, E, 3. yıhan: K, E, 4. çıhınca: E, 5. yıhar: E, 6. dünü: L. 7. sahlar: O, E, 8. yoh: K, E, O, 9. çoh O, E, çün: F. S, 10. çıhalum: K, O, E, 11. bana: O, sana: K, E, 12. yoh: K, E, O, 13. yoh: K, O, 14. yoh: K, E, O, 15. çizgine: F. S, 16. mene: K, E, 17. mende: K, bende: O.

CCLXXV

Tereşşuh kabrimin dâşına[1] etmiş çeşmimin yâşı
Hayâl eyler gören kim la'ldendir kabrimin dâşı

Ne zîbâsın ki sûret bağlamaz tasvîr-i ruhsârın
Tehayyür sûret eyler sûretin gördükte[2] nakkaaşı

Nolâ girdâb-i gam dersê[3] dil-î[4] ser-geşte dünyâya
Sanır kim çziginir âlem kimin kim çizginir bâşı

Sipihr-î pür kevâkibden değil derdê devâ mümkin
Hayâl etmê[5] vere tiryaak-ı zehr-î gam bu haşhâşı

Bekaası mümkin olmaz olsa ger dîvâr-ı ömründe
Meh ü hurşîdden hışt-ı binâ eflâkden dâşı[6]

Verir emvâta ihyâ bâde gûya kim çıkıp[7] günden[8]
Salar feyz-î Mesîhâ bâdeyê hum-hâne huffâşı

Fuzûlî'ni reh-î ışkında eşk ü âh eder rüsvâ
Belâdır her kimin bir yolda gammâz olsa yoldâşı

CCLXXVI

Aldı gül-zâr içre sû aks-î izâr-î âlini
Çekti güller sûretin manzûr edip timsâlini[9]

Âdın etmiş gün alıp bir aks mir'ât-î felek
Subh gösterdikde sen ruhsâr-ı ferruh-fâlini

Şerha bir gün kıldığın[10] bîdâdı etmez[11] haşre[12] dek
Ol melek kim yazmak[13] ister name-î a'mâlini

Seyl-i hun hâlin hayaliyle pozup göz merdümün
Merdüm etmiş çeşm-i hun-bâra - hayâl-î hâlini

Murg-ı dil kalmâd kim sayd olmadı bir[14] dem ona
Sakin et pervazdan şehbaz-ı müşkin-bâlini[15]

Koymadın[16] bir kimse cevrin çekmeğe rahm et demî
Men'kıl hunrîzlığdan gamze-î kattâlini[17]

Gam gühd üstümde senden özge yok[18] ey dûd-ı âh
Lûtf kıl benden götürmê sâye-i ikbâlini

Ey Fuzûlî bes ki gam-nâk oldu ahvâlin soran
Gamdan ölsen hîç kim sormaz dahî ahvâlini

1. taşından: F. S, 2. çektikte: K, L, çektikçe: O, F. S, 3. dersen: N, dersem: L, F. S, 4. meh-i: L, bu ben: F. S, 5. etmen: E, 6. Kâşî: E, O, F. S, 7. çıhıp: O, E, 8. her gün: K, E, her dün: F. S, her dem: O, 9. Bu gazelin matlaı K. nüshasında sahifenin sonundadır. On-dan sonra bir yaprak eksiktir. Timsâlini: F. S (Kafiye bakımından doğrusu budur), 10. ettiğin: O, 11. çekmez: F. S, 12. tâ be-haşr: O, 13. yazmağ: O, 14. ey şûh-çeşm: E, O, 15. F. S. de bu beyit yok, 16. Koymadı: N, F. S, 17. fettânını (yanlış): O, 18. yoh: E.

CCLXXVII

Hayret ey büt sûretin gördükde lâl eyler beni[1]
Sûret-i hâlim gören sûret hayâl eyler beni

Mihr salmazsın banâ[2] rahm eylemezsin bunca kim
Sâye tek sevdâ-yı zülfün pây-mâl eyler beni

Za'f-ı tâli'mâni-î tevfıyk olur her nîce kim
İltifâtın ârzû-mend-î visâl eyler beni

Ben gedâ sen şâha yâr olmak[3] yok[4] ammâ neyleyim
Arzû ser-geşte-î fikr-i muhâl eyler beni

Tîri- gamzen atma kim bağrım deler kaanım töker
Ikd-ı zülfün açma kim âşüfte-hâl eyler beni

Dehr vakf etmiş benî yüz[5] bin cüvanlar ışkına
Her yeten meh veş esîr-i hatt u hâl eyler beni[6]

Ey Fuzûlî kılmazam terk-î târîk-ı ışk kim
Bû fazîlet dâhil-î ehl-î kemâl eyler beni

CCLXXVIII

Gördüm ol hurşîd hüsnün ihtiyârım kalmadı[7]
Sâye tek bir yerde durmağa karârım kalmadı

Bir gün olmaz tal'atın görmek müyesser âh kim
Zerrecê ol gün[8] yanında i'tibârım kalmadı

Pâk kıldı za'f-ı[9] tenden levh-i dehr âyînesin
Eyle mahv oldum ki bir zerrê gubârım kalmadı

Gam günü hem-demlerim gark oldular göz yâşına[10]
Silmeğe göz yaşımı bir gam-güsârım kalmadı

Rûzgârım hoş geçerdi âh kim devran dönüp
Oldu ahvâlim harâb u rûzgârım kalmadı

Râh-ı ışk içrê banâ[11] ancak fenâ maksûd idi
Şükr kim maksûda yetdim intizârım kalmadı

Ey Fuzûlî il kamû agyârım oldû yâr için
Sûz-ı dilden gayrı bir dil-sûz yârım kalmadı

1. Bu gazel K. nüshasında yok, E, de redifler "meni" dir, 2. mene: E, 3. olmağ: O, 4. yoh: O. 5. nev-res: E, F. S, 6. Bu beyit, bizde yok. 7. Bu gazel, K. ve O. nüsnalarında yok, 8. gül: F. S, 9. sûretinden za'f-ı dehr: F. S, 10. yâşıma: L, 11. mene: E.

CCLXXIX

Her gören ayb etdi âb-ı dîde-î giryânımı
Eyledim tahkıyk görmüş kimse yok[1] cânânımı

Lâhza-lâhza hûblar gördüm ki kaan içmekdedir
Pâre-pâre eyledim men[2] hem dil-î suzânımı

Çok[3] yetirme göklerê efgaanım ey kâfer sakın
İncirin gûyâ[4] Mesîhâ îşidir[5] efgaanımı

Kılma her sâat benî[6] rüsvây-ı halk ey berk-ı âh
Eylemê rûşen şeb-î gam külbe-î ahzânımı

Çıkma[7] ey dîvâne bâzâr-ı melâmetden[8] deyü[9]
Muttasıl[10] çâk-i girîbânım dutar dâmânımı

Kansı[11] bütdür bilmezem îmânımı gaaret kılan
Bende[12] îman yok[13] ki sen aldın diyem[14] îmânımı

Ey Fuzûlî câna yetmişdim gönülden şükr kim
Bağladım bir dil-bere kurtardım ondan cânımı

CCLXXX

Cânımın cism île zevk-ı ittisâlî kalmadı
Âh kim sensiz dirilmek ihtimâlî kalmadı

Şükr lillâh baht yâr oldû yetirim tiygına
Bâşımın bir kılca boynumdâ vebâlî kalmadı[15]

İstedim ol mâha arz-ı hâl edem hasret bana[16]
Eyle gaalib oldu kim bir söz mecâlî kalmadı

Bilmezem hâlin hayâlin kanda[17] tasvîr êdeyim[18]
Dağdan bir yer ten ü cânımda hâlî kalmadı

Her kimî gördünse gam üftâdesi dutdun elin
Veh ki benden[19] gayrı bir gam pây-mâlî kalmadı

Ey hoş ol ser-mest kim gönlünden zevk-ı şevkten
Âhiret endîşesî dünyâ melâlî kalmadı

Âferîn ey câm kim sildin gönül âyînesin
Hâtır-ı pâkimde dünyânın vebâlî kalmadı

Dürd-nisbet pây-mâl-î kayddır her kim ki var
Bezm-i ayş içrê harîf-î lâ übâlî kalmadı

Gör Fuzûlî ışk tugyânın adem mülkün gözet
Azm-i künc et kim hevânın i'tidâlî kalmadı

1. yok: E, O, 2. ben: F. S, 3. Çoh: K, O, 4. nâgeh: E, 5. îşidip: E, F. S, 6. meni: K, E, 7. Çıhma: O, 8. melâmetdir: O, 9. deyer: E, 10. Dem-bedem: O, 11. Hansı: O, 12. Sende: O. E, F. S, 13. yoh: O, E, 14. menim: O, 15. Eyle gaalip oldu kim bir söz mecâli kalmadı: O, 16. Bu mısra yok, beytin ikinci mısraı 1 No. ile gösterilen mısra yerine alınmış, o mısra da yok: O, 17. handa: K, O, 18. eyleyim: K, E, O, F. S, 19. menden: K, E.

CCLXXXI

Giryedir hem dem açan gamdan dutulmuş gönlümü
Eşkdir hâlî kılan kaan île dolmuş gönlümü

Ey perî veşler cefâ resmin unutman lûtf edin
Eylemen bed-hû cefâ mu'tâdı olmuş gönlümü

Va'de-î vasl île ey gül-ruhlar etmen muztarıb
Mihnet ü hicrân ile ârâm bulmuş[2] gönlümü

Hancer-î bîdâd ilê her dem urur zahm üzre zahm
Hîç bir dem görmedim uymuş[3] avunmuş[4] gönlümü

Sîm-berlerden gelen daşlârı yığman çevreme
Işk ma'mûr eylemek ister yıkılmış[5] gönlümü

Pây-bend-î lûtf olur bir yerde sâkin olmadı[6]
Deşt-i hayrettê tereddüdden yüzülmüş[7] gönlümü

Her zaman bir âteşin ruhsâr sevdâsın çeker
Ey Fuzûlî gör bu odlâra urulmuş gönlümü

CCLXXXII

Sanma kim bülbül açar uçmağa bâl-ü perini
Gül yakıp[8] ânı savurmuş göke hâküsterini

Gözüm ü yüzüm arâsında müjen[9] seddoldu
Ki gözümden su çıkıp[10] yûmaya hâk-î derini

Mec-i eşkim görüp ebrûya salar çin ne aceb
Ki suvarmak çıkarır[11] ol[12] kılıcın cevherini

Düştü vasf-ı dür-i dendânı ağızdan ağıza
İşidip saldı beyâbâna deniz gevherini

Göz yüzün görmese kanlar tökülür[13] âh nola
Fitnei[14] yâsa[15] müşerref kıla göz manzarını

Reşha-î câm bizî duttu nolâ ger sâkî
Gele kurtâra bizî âla ayâğı terini

Oldu nazzâremizê cem' Fuzûlî etfâl
Gel dutâlım bu sipâhiyle cünun kişverini

1. Mihnet-î: F. S, 2. dutmuş: L, 3. onmuş: K, E, O, F. S, 4. onulmuş: K, E, O, F. S, 5. pozulmuş: O, E, 6. eyledim: K, bolmadım: O, E, F. S, 7. yorulmuş: O, E, burulmuş: F. S, 8. yahup: O, 9. çeri çekti müjem: E, çeri çekse müjem: L, 10. çıhıp: E, O, 11. çıharır: E, O, 16. kılıcının: K, 13. töker ol ah: O, 14. Fitne yâşına: O, 15. basâ: E, F. S.

CCLXXXIII

Tâb-ı sûz-ı sîneden eksilmeseydi göz nemi
Göz yumup âçınca seylâba verirdim âlemi

Her gözüm pür mevc bir[1] deryâdır ol deryâ üze
Her kaşımdır mevcden bir ser-nigûn olmuş gemi

Mûy-ı Jûlîdemdedir cem'iyyet-i esnâf-ı gam
Mülk-i sevdânın[2] budur gûyâ sevâd-ı a'zamı

Hecr vâr ey dîde vasl eyyâmı tökme hûn-ı dil
Sakla[3] kim elbette ânın hem düşer[4] bir gün demi

Âdemîden çok[5] olur zâhir perî veşler velî
Âz olur vâki' perî veşlerde sen tek âdemî

Vasl yâdiyle gönül söndürme âhım[6] şu'lesin
Külbe-î târemden[7] ikrâh etmesin hicran gamı

Ey Fuzûlî kıldı cânım riştesin pür pîç ü tâb
Bir perî veş dilberin sevdâ-yı zülf-î pür hamı

CCLXXXIV

Gark-ı hûn-âb-ı dil etdî dîde-î giryan beni[8]
Anca kan[9] töktü ki bundak[10] duttu âhır kan beni

Her taraf yüz gam helâkim kasdın etmiş Tanrı'çin
Bir dem ey gözden akan[11] hûn-âbe kıl pinhan beni

Yok[12] mecâlim özge gül-ruhsâra sensiz bakmağa[13]
Eyle kim kılmış gamın öz hâlimê hayran beni

Rûz-i hicran[14] sen çekip bir tıyg minnet koy bana[15]
Yoksa[16] minnetsiz helâk eyler şeb-î hicran beni

Gark-ı hûn-âb oldu cism-î[17] hâk-sârım âh kim
Dürd veş saldı ayağlâra gam-ı devran beni

Penbe-î dâğın[18] nihân etmiş ser-âser cismimi
Kim melâmet etmeye[19] her kim görüp uryan beni[20]

Bir meh-î bed-mihre[21] mâilsin Fuzûlî yok[22] aceb
Kılsa her yan zerre- nisbet çerh ser-gerdan beni

1. deryadır o deryâ üzre kim: O, E, 2. deryânın: K, 3. Sahla: K, E, O, 4. gelür: O, E, 5. çoh: K, O, 6. âh-ı âteşin: K, âhım âteşin: O, E, 7. târemde: L, 8. meni: K, E, (redif hep böyle), 9. kaan ettim ki: K, kan dökdüm: F. S, 10. bû reng île tuttu: E, F. S, 11. ahan: K, E, 12. Yoh: K, E, 13. bahmağa: K, E, 14. hecr ey gün çekip: K, E, 15. mene: K, E, 16. Yohsa: K, E, 17. çeşm: K, 18. dâğı: K, dâğım: F. S, 19. kılmaya: F. S, 20. bu beyit L. de yok, 21. bî mihreem mâil: K, E, 22. yoh: K. E.

CCLXXXV

Hoşdur ermek ol beden vaslına pîrâhen gibi[1]
Geh el öpmek âstin tek geh ayağ dâmen gibi

Aks salmaz peykerim gözgüye baksam[2] za'ftan
Âlem-î sûretde[3] bir şeydâ bulunmaz ben[4] gibi

Cem'dir gönlün senin kim vâr ben[5] tek çokların[6]
Ben perîşânım ki tâpılmaz[7] banâ[8] bir sen gibi

Bû çemen gül-ruhlarına derd-i dil kılmaz eser
Yüz dilin vâr îse hâmûş ol gönül sûsen gibi

Dâmenin doldursa gerdun dürr ilen tök ebr tek
Dürr için telh etme kâmın bahr-ı ter-dâmen gibi

Ger dilersen êdesin nezzâre-î dîdâr-ı yâr
Kend[9] özün görmê arâda dîde-î rûşen gibi

Sal nazardan la'l hem görsen sirişk-î âl tek
La'l için her dâşa urmâ bâşını ma'den gibi[10]

Kâr-gâh-ı sun'da bir sûret ek nakş-ı zamîr
Bin[11] hayâlin dutmagil ser-riştesin sûzen gibi

Bahrler seyr eylesen mutlak ter olmaz dâmenin
Ger hevâ-yî ışk ilê memlû isen yelken gibi

Kanda[12] olsan kaapuçû[13] tek sen gözet ismet yolun
Açma göz dîvârlardan her eve revzen gibi[14]

Göz yaşıyla dâne-dâne cem'-i esbâb etme kim
Yêle verir dehr onu pâ-mâl eder hırmen gibi

Ey Fuzûlî menzil-î maksûda yetmek istesen
Hîç reh-ber yokdurur[15] etvâr-ı müstahsen gibi[16]

---

1. kimi (hep böyle): E, 2. bahsam: K, E, 3. fânîde: L, 4. men: K. E, 5. men: K, E, 6. çohların: K, E, O, 7. bulunmaz: N, F. S, 8. mene: E, O, 9. Git: O, 10. bu beyit L. de yok, 11. Min: K, E, 12. Handa: K, O, 13. kaapulucu tek gözet: K, O, F. S, kapı levhi tek: E. 14. Bu beyit İst. basmasında yok, 15. yohdurur: E, 16. Taşkend nüshasında yok (F. S de 9. beyit 10., 11. beyit, 12, 10. beyit, 11. beyittir).

CCLXXXVI

Mey peyâ-pey sunma sâkî kılma lâya'kıl beni
Etme her[1] dem devlet-î dîdârdan gaafil beni

Zehr-i kahrın içmedin vâr îse kasdın katlim et
Âb-ı hayvan içsem öldürmek olur müşkil beni

Âr katlimden sanâ ben teşne âb-ı tıygına
Öldürür hasret ger öldürmezsen ey kaatil beni

Ben[2] sanâ hayrân u benden[3] gayrı senden bî haber
Şükr anâ kim ışkına kılmış nihan[4] kaail beni

Ey hoş ol ser-mestlik[5] vakti ki ref'olur hicâb[6]
Zevk-ı mey bî-ihtiyâr eyler sanâ mâil beni

Döne-dönê lâ'l-i mey-gûnun öper ey gonce-leb
Kılmasın mı reşk-i câm u bâde hûnin-dil beni

Zevk noksânı bir âfetdir banâ[7] ey pîr-i deyr
Koyma nâkıs[8] bir nicê câm île kıl kâmil beni

Kurtulam gamdan derim kûyunda ammâ bilmezem
Kurtarır mı bahr-i gam mevcinden ol sâhil beni

Ey Fuzûlî devlet-î bâkî fenâdandır banâ[9]
Kim fenâdır eyleyen maksûdumâ vâsıl beni[10]

CCLXXXVII

Merhem koyup onarmâ sînemde kanlı dağı
Söndürme öz elinlê yandırdığın çerâğı

Olmuş[11] cünûna mâil[12] ebrûna[13] der meh-î nev
Nê[14] i'tibâr anâ kim seçmez karâdan ağı

Kaddin gamında servin sormâğa za'f-ı hâlin
Gül-zârdan kesilmez ırmağların ayâğı

Dür tek dişin sözünü her dem işitmek ister
Bahrin müdâm anınçin sâhildedir kulâğı

Zülfü siyeh sanemler olmuş senin esîrin
Işkında her birînin öz zülfü boynu bâğı

Ger müşk derse[15] âşık ol bûy-ı zülfe sâkî
Tünd olma ver[16] ayâğı ter eylesin dımâğı

Devran havâdisinden yok[17] bâkimiz Fuzûlî
Dar-ül amânımızdır meyhâneler bucağı

---

1. bir: O, E, 2. Men: K, E, 3. menden: K, E, 4. hemin kaabil: K, heman kaabil: O, E, F. S, 5. mertliğ: K, mestlik: O, F. S, 6. nikaab: O, 7. mene: K, E, sana: O, 8. noksan: K, 9. mene: K, 10. meni (redifler hep böyle): K, E. 11. Uymuş: O, K, F. S, 12. gönlüm: K, E, O, F. S, 13., kaşına: O, 14. Ni: F. S, 15. verse: L. 16. bir kadeh ver: K, O, E, F. S, 17. yoh: K, O, E, her: O.

CCLXXXVIII

Kaametin hidmetînê servin eğilmez bâşı
Ne bilir ehl-i tarîkın revişin ol[1] nâşı

Öğünür dîde ki hayrânam ezelden yüzüne
Olu malûm bu lâfında ki çokdur[2] yâşı

Eşk lâ'lî[3] rehi ışkında dutupdur eteğim
Korhulukdur nice sâlıp gideyim[4] yoldâşı

Yetdi ol gaayete za'fım ki çeker tasvîrim
Her zaman dâire-î hayrete bin[5] nakaaşı

Muhtesip Tanrı için verme banâ[6] çok da edeb
Meyl-i mescid mi eder meykedeler evbâşı

Kesdi ben[7] şîfteden ehl-i selâmet yolunu
Bes ki etrâfıma cem'o lud melâmet dâşı

Ey Fuzûlî ne belâ okları[8] kim gelse bana[9]
Sebeb ol kaşları yâyın gözüdür yâ kaaşı

CCLXXXIX

Hoş geldi dün ol âye sirişkim nezâresi
Bir[10] iş düşer ki âşıkın işler sitâresi

Ey her maraz ilâcına hükme eyleyen tabîb
Bîmâr-ı derdi ışk olanın yok[11] mu çâresi

Çıkmak[12] diler sefîne-i ten cünbişiyle can
Deryâ-yı ışkdan ki ademdir kenâresi

Derler ki vâr Vâmık u Mecnun aceb değil
Dâğılmış ôla âteş-i âhım[13] şerâresi

Noldu[14] götürmedin[15] ele sad pâre gönlümü
Vehm eyledin mi el kese ol[16] şîşe pâresi

Senden hemîşe tîr-i belâdır gelen bana[17]
Beyle olur mu âşık u ma'şukun âresi

Ey söyleyen Fuzûlî'ye ışk içre sabr kıl
Söyle bu merhem île kimin bitdi yâresi

1. her: O, 2 çohtur: K, E, O, 3. Eşk tıflı: O, 4. gidelim: K, O, E, F. S, 5. min: K, E, 6. gel mene (bana: O,) çoh verme azâb: K, O, E, F. S, 7. men: K, E, 8. ohları: E, 9. men: K, 10. Beyle olur ki: K, E, 11. yoh mu: K, O, E, 12. çıhmak: O, E, 13. ışkım: K, O, E, F. S, 14. Nôlâ: O, 15. getirmedin: K, O, 16. bu: K, E, 17. mene: K, E.

CCXC

Meğer hâb içre gördün ey gönül ol çeşm-i şehlâyı
Ki kıldın turfat-ül 'ayn içre gark-ı eşk dünyâyı

Yetirdî âhımı gerdûna ol büt gör ne kâfirdir
Demez kim[1] gökde âhım incidê nâ geh Mesîhâ'yı

Çekersin ey musavvir sûretin meh veşlerin[2] ammâ
Ne mümkindir murâdıncâ[3] çekilmek kaşları yâyı

Belâdır şehrlerdê ben[4] gibi[5] rüsvây-ı halk olmak[6]
Ne hoş Ferhâd u Mecnun menzil etmiş kûh u sahrâyı

Görünmez yâr u halk eşkim temâşâsına hayrandır[7]
Eğer nâ-geh görünsê ol perî gel gör temâşâyı

Dutup kuşlar başında âşyan feryâda[8] gelmişler
Çık[9] ey âhım odû bir dem başından dür[10] bu gavgaayı

Fuzûlî hattı[11] sevdâsın kalem tek bâşa salmışsın
Gider bâşın eğer başdan çıkarmazsan[12] bu sevdâyı

CCXCI

Mübeddel kılmağâ subh-ı visâlê şâm-ı hicrânı
Benim[13] âhım elîdir subh u şâm u çerh dâmânı

Gözüm yâşiyle[14] hem-reng olduğıyçin keşf-i râzında
Basarken bağrımâ damdı gözümden bağrımın kaanı

Dil-î pür hun mudur sînemde yâ ol kaşları yâyın
Çekilmiş nâvekî cismimde kalmış kanlı peygânı

Yüzün görmek temennâsındaem emmâ bu[15] müşkildir
Ki dem düştükçe açtırmaz banâ[16] göz eşk tuğyânı

Dedim ey Hızr benzer yâr la'lî âb-ı hayvâna
Bu ta'zîm île toprağdan götürdün âb-ı hayvânı

Nisâr-ı hâk-i pâyın lâyıkı bir gevher isterdim
Kamû gözden geçirdim katre katrê eşk-i galtânı

Fuzûlî'nin yeter ışkına inkâr eyle ey gerdun
Güvâh-ı hâl yetmez mî sanâ[17] feryâd ü efgaanı

1. ki: O, 2. ol meh-veşin: K, O, E, 3. merâmunca: O, 4. men: K, E, 5. kimi: K, E, 6. olmağ: O, 7. cem'olmuş: K, O, E, F. S, 8. pervâza: O, 9. Çıh: E, 10. sav: K, O, E, F. S, 11. zülfü: N, 12. gidermezsen: E, F. S, 13. menim: K, E, 14. yaşına: K, O, 15. düşdü: K, O, F. S, 16. budur müşkil: K, O, E, F. S, 17. mene: K, E.

CCXCII

Yeter ey felek bu cefâ yetir ben-i zâra serv-i revânımı
Meh-i tal'atiyle münevver et dil ü dîde î nigerânımı

Ruhun üzre hatt-ı sirişkinî defeât ilê kalem-î müjem[2]
Rakam ettiğiyçin il okuyup[3] bilir oldu râz-ı nihânımı

Ciğerim odûnu nihân iken ile zâhi retdi mürûr ile
Göreyim yerê geçe âb-ı çeşm-i ter-î şerâre-feşânımı

Nice kadd ü hâl ü hat u ruhun gam u derd ü renc ü belâ ile
Büke kaddimî töke yâşımı yıka[4] gönlümü yaka[5] cânımı[6]

Dutalım ki zülf-i siyâhını dutan üzre sâbit olur güneh
Ne revâ ki gamze-i kaatilin güneh etmedin töke kaanımı

Bu belâya saldı benî[7] kadin ki yaşardı[8] yer[9] yüzünü yaşını
Bu yerê yetirdî benî[10] gamın ki felek işitdi figaanımı

Sitemin daşıyla başı yarık[11] bedenî şikeste Fuzûlî'yem
Bu alâmet île bulur benî[12] soran olsa nâm u nişânım

CCXCIII

Ey saf-ı nevk-î müjen zülf-î melâmet şânesi
Her girih zülfünde bir dâm-ı tehayyür dânesi

Bülbül-î can evc-i[13] istiğnâ-yı çeşmin[14] tâyiri
Tâyir-î dil pertev-î şem'-i ruhun pervânesi

Gönlümü kılmış hayâl-î merdüm-î çeşmin vatan
Şükr kim merdüm-nişîn olmuş bu gam vîrânesi

Devr-i ruhsârında hattın hey'etî ışk ehline
Bezm-i gamdâ kaan ilê dolmuş belâ peymânesi

Zâyi'olmaz vâdi-î vahdetde ol âvâre kim
Beste-î zencîr-i zülfündür dil-î dîvânesi

Şem'-i rûyun tâb-ı hurşîd-î kıyâmet pertevi
Hakka-î la'lin sözü hâb-ı adem efsânesi

Kanlı yâşın onca kim açmış Fuzûlî her taraf
Lâle-reng olmuş habâb-ı mey gibî[16] gam-hânesi[17]

1. men-i: E, 2. müje: N, F. S, 3. ohunup: O, E, 4. yıha: O, E, 5. ala: K, yaha: O, E, 6. F. S de bu beyit 6. beyittir. 7. meni: K, e, 8. yaşurdu: F. S, 9. yîr yüze: K. 10. meni: K, e, 11. sınuk: O, E, F. S, 12. meni: K,E, 13. rûh-ı L, 14. hüsnün: K, O, E, F. S, 15. F. S de 5. beyittir. 16. kimi: K, E, 17. hum-hanesi: K, E, F. S.

CCXCIV

Âyîne sever candan ruhsâre-i cânânı
Bir gaayete[1] yetmiş kim ayrılsa çıkar[2] cânı

Feryâd ki aks oldû ol kim göreyim[3] derdim
Âyîne-i ruhsârın levh-î dil-i hayrânı

Ol çâh-ı zenahdâne derdim[4] vereyim gördüm
Gölümde görür oldum ol çâh-ı zenahdânı

Derd-ü gam-ı pinhânım fehm etdi il[5] âhımdan
Yüz âh ki fâş oldû derd ü gam-ı pinhanî[6]

Âzâdelerin gönlün cem' etmiş iken gaflet[7]
Debretme sabâ billâh ol zülf-i perîşânı

Hicran gecesin görgeç dûzah elemin[8] bildim
Kim rûz-ı kıyâmetdir yârin şeb-i hicrânı

Candan geçelî buldum râhat gam-ı âlemden[9]
Hoş hikmet ilê buldum ol derde bu dermânı

Yâre gam-ı pinhânım ızhâr edebilmezdim
Şâdım ki revân oldû gözden ciğerim kaanı[10]

Yâreb ne sebepdendir kim hîç eser kılmaz
Dil-dâre Fuzûlî'nin feryâd ile efgaanı

CCXCV

Mahşer günü görem dedim ol serv-kaameti
Ger anda hem görünmese gel gör kıyâmeti

Terk-î mey etdin ey gönül eyyâm-ı gül gelir
Elbette bû işin çekilir bir nedâmeti

Mecnun ki pâdşâh-ı sipâh-ı vuhûş idi
Ben[11] tek müsahhar etmedi mülk-î melâmeti

Sahrâ-neverd iken[12] bana[13] tasvîr-i kûh-ken
Öğretdi şehr-i ışkda resm-î ikaameti

Şeng-î melâmet île çekin[14] çevremê hisâr
Eşkim fenâya vermesin ehl-î selâmeti

Zâhid çok[15] etme ta'na mey üftadesîne kim
Çoklârı[16] yıkdı[17] pîr-i mugaanın kerâmeti

Gam zulmetinde bulmağa derd ü belâ beni[18]
Hoşdur[19] Fuzûlî âteş-i âhım alâmeti

1. hâlete: K, E, 2. çıhar: O, E, 3. göze ben: O, 4. her dem: O, 5. dil K, 6. bu beyit L. de yok, F. S de 6. beyit, 7. lûtfet: O, 8. ölümün: K, F. S. de 7. beyittir. 9. cânandan: O, F. S de 8. beyittir, 10. F. S de 9. beyittir. 11. Men K, E, 12. ilen: L, 13. mene: K, E, 14. çekün: K, 15. çoh: E, 16. çohlârı: O, E, 17. yıhtı: E, 18. meni: K, E, 19. Bestir: K, E.

CCXCVI

Revâcın nakd-i peygânınla bulmuş hüsn bâzârı
Geçer nakdin eğer bin[1] Yûsuf'un olsan hırîdârı

Meğer devr-î ruhun tarhın çeker gül safhası üzre
Kim olmuş gevher-efşân bülbülün pergâr-ı minkaarı

Çeker bin[2] dâire çevremde hırz îçin sirişkimden
Hamîdê[3] kaddimin[4] bîhade çizginmez bu pergârı

Geçer nâlem felekden ham kadimnî[5] çenge benzetmen[6]
Ki çıkmaz[7] perdeden çengin[8] sadâ-yı nâle-i[9] zârı

Yenî aydan felek sathında bin[10] kaaleb düzüp pozmuş
Verincê kaşların tâkına sûret sun'mi'mârı

Sanemler hidmetin[11] tâat bilen rind ecrsiz kalmaz
Kılar bin[12] rişte-î tesbîh işî[13] her[14] târ-ı zünnârı

Fuzûlî'ni dehânın hayretî bir derde salmış kim
Ne pinhan etmeğî mümkindir ol derdin ne ızhârı

CCXCVII

Ey her tekellümüm hat-ı sebzin hikâyeti
Virdim hemîşe mushaf-ı ruhsârın âyeti

Ermiş sahîh nakl ile ervâh-ı kudsten
İsâ'ya[15] mu'ciz-î leb-i la'lin rivâyeti

Dil kişverîni gaaret ederlerdi hûblar
Men'etmeseydi şahne-i şevkın himâyeti

Bildim tarîk-ı ışk hater-nâkdir velî
Ben[16] dönmezem[17] bu yoldan ölüm olsa gaayeti

Kaddin helâkiyem düşebilmen ayâğına
Bir derde düşmüşem[18] ki bulunmaz nihâyeti

Bes kim senî görende gider benden[19] ihtiyâr
Gelmez beyâna mihnet-i ışkın şikâyeti

Şükr et Fuzûlî etme figan yâr kılsa cevr
Kim ehl-i ışka cevrdir ônun inâyeti

1. min: K, E, 2. min: K, E, 3. Çemende: K, 4. kaametin: K, 5. kadîmi: O, E, 6. benzettim: O, 7. çıhmaz: O, E, 8. çekmek: N, 9. vü: K, 10. min: K, E, 11. hidmeti: N, 12. min: K, E, 13. işin: O, E, F. S. 14. bir: O, 15. ğsî'ye: O, 16. Men: E, 17. datmazam: L, 18. düşmesem: L, 19. elden: K menden: E.

CCXCVIII

Göz karâsı eşk-i gül-gûnumda hâlin sadkası
Eşk-ı gül-gûnum gül-î ruhsâr-ı âlin sadkası

Dûd-ı âhımdan kararmış[1] zâr ü ser-gerdan tenim[2]
Âteşin ruhsâr üzê müşkin hilâlin sadkası

Şevk-ı[3] vaslın yandıran nâkıs vücûdum mâh tek
Zerre-zerrê âftâb-ı bî zevâlin sadkası

Âşyân-ı tende murg-ı rûha etmen terbiyet
Olmasâ pervâne tek şem'-î cemâlin sadkası

Yûsuf-ı güm-keşte kimdir kim sanâ mânend ola
Yüz onâ mânend hüsn-î bî misâlin sadkası

Hecrinê bâşım[4] fidâ olsun ki cânım almadı[5]
Etdim âhır müjde-î zevk-ı visâlın sadkası

Afv eder hizmetde taksîrîmizî pîr-î mugan
Ey Fuzûlî canımız ehl-î kemâlin sadkası

CCXCIX

Lebin aksî gözüm yâşını mey tek lâle-gûn etdi
Zenehdânın murâdım dûst[6] kâmın ser-nigûn etdi

Sanâ aksin mukaabil durduğıyçin hüsn lâfiyle
Meyî[7] câm içre gayret garka-î girdâb-ı hûn etdi

Özün nisbet kılardı zülfünê zencîr her sâat
Bu sevdâlar onû ser-halka-î ehl-î cünûn etdi

Müjen hancerlerin gönlüm basar[8] bağrına vehm etmez
Onâ câdû gözün[9] gûyâ[10] ki ta'lîm-î füsûn etdi

Onun tek kim perîşanlığ ziyâsın artırır şem'in
Banâ[11] cevrin ziyâd olmak sanâ meylim füzûn etdi[12]

Bekaa-yı sûret-î Şîrîn için tevfıyk mi'mârı
Binâ-yı ışk-ı Ferhâd'ın esâsın Bî-sütûn etdi

Fuzûlî'den sebât ü sabr u cevr ü kahr âz iste
Kim ol bîçârenî derd ü gamın bî had zebûn etdi

1. karalmış: K, O, 2. menem: K, 3. Zevk-ı: O, 4. cânım: O, 5. almadın: E, eyledin: L, F. S, kalmadı: O, eyledim: N, 6. dest-gâhın: E, 7. Onû: K, E, 8. yahar: O, 9. O câdû gözlerin: K, Ona câdûların: O, 10. yârab: O, 11. Mene: K, E, 12. F. S de bu beyit 5. beyittir.

CCC

Ey saçın fikrî kamû sevdaların sermâyesi
Olmasın bâşımdan eksik serv kaddin sâyesi

Baş koyar her subh-dem hurşîd hâk-i pâyine
Bû saâdetden[1] onun geldikçe artar pâyesi

Görmemiş mehd-î zemin bir tıfl sen tek tâ felek
Dehr zâlin kılmış etfâl-î riyahin dâyesi[2]

Sen[3] selâmet kisvetin zîver kıl ey ehl-î hıred[4]
Kim banâ[5] bes mûy-ı Jûlîdem cünun pîrâyesi

Berk-ı âhından Fuzûlî'nin göyerdi bî haber
Dünler efgaaniyle bîdâr olmasa hem-sâyesi[6]

CCCI

Dün gönül dilbere şerh-î gam-ı pinhân etdi
Cem' iken gönlümü bi pâre perîşân etdi

Yer dutam der idi dil nâle ilê kûyunda
Vermedî bir yere her nîce ki efgaan etdi

Va'de verdî ciğerim kaanın içê müjgânın
İntizâr île bu hasret ciğerim kaan etdi

Kıldı mihrâba kaşın fikri fakıyhî mâil
Gör nicê kâferi ol va'z müselmân etdi

Gamze tiygıyle gözün gönlümü yüz pâre kılıp
Her birin bir hedef-î[7] nâvek-i müjgân etdi

Göreyim[8] çok[9] yaşasın dîde ki merdümlük edip
Gam hüchumunda[10] benî[11] eşk ile pinhân etdi

Ey ecel can tamaın etme Fuzûlî'den kim
Bir kemân ebruya çoktan[12] onu kurbân etdi

1. melâmetdir: N, F. S, 2. F. S de 4. beyittir, 3. Ben selâmet: L, Ben melâmet: N, Sen melâmet: F. S, 4. salâh: K, O, E, F. S, 5. mene: K, E, 6. Bu gazel Taşkent n. da yok, 7. sadef-i: O, F. S de bu beyit, 4. beyittir. 8. Göreyin: E, F. S, 9. çoh: E, 10. hücûmıda: L, 11. meni: E, 12. çohtan: E, K. O.

CCCII

Ey göz ol nerkis-i hun-hâre nigâh etme dahi
Rûzgârım gam-ı ışk[1] île siyâh etme dahi

Ey gözüm yâşı bu ser-geşteliğin terkin kıl
Serv-kaametlere kat'ı ser-i râh etme dahi

Ey gönül ömrümü verdim yele aşıklığ ile
Bakma[2] her gonce-leb ü gül-ruha âh etme dahi

Bakma[3] ey can hat u ruhsârına mahbûbların
İhtiyât eyle günâh üzre günâh etme dahi

Kılma ey ışk banâ[4] arz perî- çihreleri
Sûret-î hâlimi sûz[5] île tebâh etme dahi

Götür ey nefs hevâ vü hevesin âlemden
Herze-herze taleb-î rif'at ü câh etme dahi[6]

Ey Fuzûlî mey ü ma'şûk mezâkın terk et
Özünü âsi-i dergâh-ı İlâh etme dahi

CCCIII

Gönül yetdî ecel zevk-ı[7] ruh-ı dildâr yetmez mi
Ağardı mûy-ı ser sevdâ-yı zülf-î yâr yetmez mi

Yetirdî bâşını gerdun ayağa bâr-ı mihnetden
Hayâl-î halka-î giysû-yı anber-bâr yetmez mi

Sanâ yetdi ecel peymânesin nûş etmeğe növbet
Hevâ-yı çeşm-i mest ü gamze-î hun-hâr yetmez mi

Yeter oldû kulâğa bang-i rihlet dehr bâğından
Ne durmuşsun temâşâ-yı gül-î ruhsâr yetmez mi

Yeter cem' eyle bâr-ı ma'siyet tagyîr-i atvâr et
Hayâ kıl yokmudur[8] insâf ol kim vâr yetmez mi

Hidâyet menzilîne yetdiler sa'y île akrânın
Dalâlet içre sen kaldın sanâ ol âr yetmez mi

Fuzûlî dîme yetmek menzil-î maksûda müşkildir
Dutan dâmân-ı şer'-i Ahmed-î Muhtâr yetmez mi

1. hecr: K, O, 2. bahma: K, O, E, 3. Bahma: K, O, E, 4. mene: E, 5. sehv: E, sehv ide: N, 6. Bu beyit, O. da yok, 7. vasl-ı O, 8. yohmudur: K, O, E.

CCCIV

Ne görür ehl-i cefha bende[1] vefâdan gayri
Ne bulur şem' yakan[2] kimse ziyâdan gayri

Ey olan sâkin-i mescid ne bulupsun degilen[3]
Bûriyâsında onun bûy-ı riyâdan gayri[4]

Gel harâbâta nazar sâkiye kıl kim yoktur[5]
Ruh-ı sâf u mey-i sâfında safâdan gayri

Ser-be ser vâd-i mihnetdir ü gam mülk-i vücûd
Bir ferâgat yeri yok[6] şehr-i fenâdan gayri

Cümle-î halk[7] banâ[8] yâr için agyâr oldu
Kalmadı kimse banâ[9] yâr Hudâ'dan gayri

Azm-i kûyunda gönül yârlığ[10] ister bizden
Elimizden ne gelir hayr-duâdan gayri

Fakr imiş fakr Fuzûlî şeref-î ehl-i vücûd
Özünê eyleme hem-dem fukarâdan gayri

CCCV

Öyle şîrin leblerin âşüfte-hâl eyler beni[11]
Halk Ferhâd-ı belâ dîdê hayâl eyler beni

Bir gönül ermez dehânın remzinê hiç vech ile
Yok yeré vabeste-î fikrî-muhâl eyler beni

Girdibâd-ı deşt-i gam tek ey gönül her lâhza âh
Işk ser-gerdân bir müşkin gazâl eyler beni

Nîce arz êdem nigâra hâl-i zârım bilmezem
Sihr-i hüsnü ârızın gördükte lâl eyler beni

Öyle inceldim hayâl-i târ-ı zülfünden onun
Ey Fuzûlî her gören bir mû hayâl eyler beni

---

1. mende: K, E, 2. şem'a bahan: O, şem'i yahan: K, F. S, şem'a yakan: E, 3. bilmen: K, F. S, 4. Bu beyit, O. da yok, 5. yohtur: K, O, E, 6. yoh: K, O, E, 7. Cümle âfaak: L, 8, 9. mene: K, 10. yârlık: K, E, 11. Bu gazel bizdeki yazmayla K, E, O, ve F. S nüshalarında ve E, nüshasına esas olan nüshalarda yok. Her nedense basmaları ihmâl etmeyi şiâr edinin İş. B. basmasına da alınmamış. İst. basmasında var (s. 202).

TERKİPLER

I

— Murabḅa' —

Hâsılım berk-ı hâvadisden melâmet dâğıdır
Mesnedim kûy-ı melâmetde fenâ toprâğıdır
Zâr gönlüm tende zındân-ı belâ dutsâğıdır
Rahm kıl devletli sultanım mürüvvet çağıdır

Devr cevrinden ten ü cânımda râhat kalmadı
Sûret-î hâlimde âsâr-ı ferâgat kalmadı
Mihnet ü gam çekmeğe min ba'd tâkat kalmadı
Rahm kıl devletli sultânım mürüvvet çâğıdır

Gönlümün mülkün cefâ siylâbı vîran eyledi
Bahtımın hâlin hücüm-ı gam perîşân eyledi
Bağrımı endîşe-î devr i felek kaan eyledi
Rahm kıl devletli sultânım mürüvvet çâğıdır

İntihâsız cevrler odlâra yandırdı beni[1]
Âcı sözler datlu cânımdan usandırdı beni
Halkdan bîhûde feryâdım utandırdı beni
Rahm kıl devletli sultânım mürüvvet çâğıdır[2]

İsteyip bir çâre çok yeldim yöğürdüm[3] her yana
Rahm edip bir kimse imdâd etmedi mutlak bana
Çâresiz kaldım mürüvvet isteyip geldim sana
Rahm kıl devletli sultânım mürüvvet çâğıdır

Dâda geldim adl dîvânına feryâdım işit
Sen ki âdilsin gör efgaanım nedendir gavra yit
Şerh-i hâlim sor murâdım ver elim dut fikrim it
Rahm kıl devletli sultânım mürüvvet çâğıdır

Gör Fuzûlî'nin ruh-ı zerdinde eşk î âlini
Perde-î idbâr dutmuş sûret-î ikbâlini
Derd-mendindir inâyetler edip[4] sor hâlini
Rahm kıl devletli sultânım mürüvvet çâğıdır[5]

1. meni (hep böyle), 2. bu bend F. S de yok, 3. yöpürdüm: N, L, 4. inâyet êdiben: N, 5. Bu marabba' K. ve O nüshalarında yoktur.

II

Nice bir vesvese-î akl ile gam-nâk olalım
Gelin âlâyiş-i gamdan çıkalım[1] pâk olalım
Neş'e-î mey bulalım kaabil-i idrâk olalım
Mest-ü medhûş ü harâbâti yü bî bâk olalım

Rindler bezmine ser-mest sebû tek giriben
Zevk bağına girip câm gülînî deriben
Meye derlerse behâ akl metâın veriben
Mest ü medhuş ü harâbâti yü bî bâk olalım

Pây best-î mey-i sâfî olalım dürd-misâl
Verelim sâkiye can eyleyelim kesb-i halâl[2]
Neş'eden bildirelim[3] âleme[4] keyfiyyet-i hâl
Mest ü medhuş ü harâbâti yü bî bâk olalım

Mey habâbı kimi[5] meyhânede bir ev dutuban
Ikd-ı engûr gibi[6] her[7] arayâ baş çatıban
Alsalar dîn ile dünyâyı şerâbâ satıban
Mest ü medhuş ü harâbâti yü bî bâk olalım

Badeden gayrı ki gam def'ine bir câm yeter
Nakdinî nisyeye her kim verir[8] elbette iter
Ey Fuzûlî revış-î ehl-i riyâdan ne biter
Mest ü medhuş ü harâbâti yü bî bâk olalım

1. çıhalım: E, 2. kemâl: O, 3. bilmeyelim: O, E, F. S, 4. âlem-i E, 5. gibi: F. S, 6. kimi: E, 7. bir: O, F. S. 8. verecek olsa: E, O. 9. K. nüshasında yoktur.

III

Perîşan-halin oldum sormadın hâl-î perîşânım
Gamından derde düşdüm kılmadın[1] tedbîr-i dermânım
Ne dersin rûzgârım beyle mî geçsin güzel hânım[2]
Gözüm[3] cânım[4] efendim sevdiğim devletli sultânım

Esîr-î derd-i[5] ışkın ôlalı senden vefâ görmen
Senî her kanda[6] görsem ehl-i ışka[7] âşnâ görmen
Vefâ vü âşnâlığ[8] resmini[9] senden revâ görmen
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

Değer[10] her dem vefâsız[11] çerh yâyından banâ[12] bin ok[13]
Kimê şerh eyleyim kim mihnet ü endûh u derdim çok[14]
Sanâ kaldı mürüvvet senden[15] özgê hîç kimsem yok[16]
Gözüm[17] cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

Nazar kılmazsın ehl-î derd gözden[18] âhıdan seyle
Yamanlığdır işin uşşaak ilê yahşı mıdır[19] beyle
Gel allahı seversen bendenê cevr etme lûtf eyle
Gözüm[20] cânım efendim sevdiğim devletli sultânım[21]

Niçin[22] gönlün demâdem zulm ilê bîdâda râgıbdır
Güzeller mihneti[23] olmaz cefâ senden ne vâcibdir
Senin tek nâzenînê nâzenîn işler münâsibdir
Gözüm[24] cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

Gözümden dem-be dem bağrım ezip[25] yâşım gibi[26] gitme
Seni terk etmezem çün ben[27] benî[28] sen dâhi terk etme
İyen hem zâlim ôlup ben[29] tekî[30] mazlûmu incitme
Gözüm[31] cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

Fuzûlî şîve-î ihsânın ister bir gedâyındır
Dirildikçe ser-î[32] kûyun yolunda hak-i pâyındır
Gerek oldür gerek koy hükm hükmün rây râyındır
Gözüm[33] cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

1. etmedin: O, 2. cânım: O, 3. Beğim: O, 4. hânım: O, 5. dâm-ı: O, 6. yerde: O, 7. derde: O, 8. mihribanlığ: O, 9. terkini: E, 10. Eğer: N, F. S, 11. cefâcî: O, 12. mene: E, 13. bir oh: O, E, F. S, 14. çoh: O, E, F. S, 15. dâhı senden özge kimsem yoh: O, L, 16. yoh: F. S, 17. Beğim hânım: O, 18. gözünden akan: L, 19. değil: O, 20. Beğim hânım: O, 21. F. S de bu beyit yok, 22. Katı: O, E, F. S, 23. san'atı: O, nisbeti, E, F. S, 24. Beğim hânım: O, 25. üzüp: O, 26. kimi: O, E, 27. men: E, 28. meni: E, 29. Men: E, İyen hem zâlim olma ben gibi: F. S, 30. kimi: E, O, 31. Beğim hânım: O, 32. senin: F, O, F. S, Dirildikçe sek-i kûyun ölende: İst. basması, 33. Beğim hânım: O.

Muhammes

I

Ey harîr içrê tenin mutlak bilûr içrê gül-âb
Göğsün âb-ı rûşen ü[1] âb üzre düğmendir[2] habâb
Eyle[3] zîbâsın ki yok[4] âlemde nezzârênê tâb[5]
Veh eğer tezcek çıkıp[6] serpiplecek açsan nikaab[7]
Hîç şek yok[8] kim senî görge olur âlem harâb

Ey yüzü gül köyneğî[9] gül-gûn u dônû kırmızı
Âteşin kisvet giyip odlâra yandırdın bizi
Ây-ü gündür hûsn[10] bâbında[11] cemâlin âcizi
Âdem oğlundâ[12] senin tek doğmaz ey kâfir kızı
Gûyiyâ âtan[13] meh-î tâbandır ânan[14] âftâb[15]

1. ol: O, F. S, 2. düğmen bir: N, 3. Böyle sen mahbûb yoh: L, 4. yoh: K. E, 5. Sen tekî mahbûb (Bu bent K. de yok), 6. çıhıp: E, 7. Vey eğer tercek çıhıp sancıp kiçik sâlıp nikaab: O, 8. yoh: K, E, O, 9. kâkülü sünbül donû hem: O, 10. hüsnü yahşılıkta: L, 11. bahsinde: E, yânında: O, 12. oğlundan: E, 13. ânan: N, 14. âtan: N, O, 15. F. S de üçüncü benttir.

Al saçak altında müşkin saç perîşan-hâliyem
Sîm saak üzrê[1] kızıl halhâller pâ-mâliyem
Sanma hâl hâlin gibi[2] mihrinden ey meh hâliyem
Ârızın devrinde zerrin silsilê[3] tisâliyem
Gamzen ôkundan[4] hazin cânımga[5] yüz bin[6] ıztırâb[7]

Dil çekip zerrin otâğın verdi la'linden sürağ
Dutdu ol güftâr için la'l-i binâgûşun kulağ
Zülfünê hemdem tarak[8] âşüfte ben[9] ondan[10] ırâğ
Diş salp her pîç ü tâb açdığça zülfünden tarağ[11]
Rişte-î cânımga düşdü[12] reşkten yüz pîç ü tâb

Sürmeden gözler karâ eller kınâdan lâle-reng
Hîç şâhid yok[13] bu resm île ki sensin şûh u şeng
Vesmelî kaaşın yaşıl tozlû keman gamzen[14] hadeng
Game î[15] kaaşınga meylerler Fuzûlî bî direng
Kuş acepdir[16] kılmağay[17] tîr ü kemandan ictinâb

1. üste: L, 2. kimi: E, 3. silsilen: E, 4. ohundan: K, ôhunda: E, 5. cânımda: E, F. S, 6. min K, E, 7. Bu bent O. da yok, 8. darağ: O, tarağ: F. S, 9. men: K, E, 10. andın: K, andak: N, 11. darağ: O, 12. reşkinden düşer: O, E, 13. yoh: K, O, 14. kiprik: K, 15. vü: K, E, O, 16. aceb kim: K, E, 17. eylemez: O, kılmamak: E, F. S.

II

Candadır subh-ı[1] ezelden mihr-i ruhsârın senin
Nôla tâ şâm-ı ebed olsam taleb-kârın senin
İmdi cânâ olmuşam ben[2] âşık-ı zârın senin
Ey ezelden tâ ebed gönlüm giriftârın senin
Çâre kıl kim dil[3] olupdur zâr u[4] efgârın senin

Dutdular teşhîs-i derd îçin muâlicler rekim
Buldular[5] sihhat ki sihhatdan yakındır[6] ölmeğim
Çün yakıyn oldû devâsız derd ilê can vermeğim
Can veren demdê yanımga[7] Tanrı için gel beyim
Bâri görmüş bolga[8] ben[9] bir lâhza didârın senin

Hûblarnı imtihan kılmağda çekdim çok[10] cefâ
Nâle-i zâr île bildim derd-i dil bulmaz şifâ
Ben[11] savurdum[12] şimdi sen pendim işit kıl iktifâ
Çünki hublar mezhebindê yok[13] imiş resm-î vefâ
Ey gönül nê yerke[14] yetkey nâle-î zârın senin

Gönlüm aldı ol ikî ayyâr çeşm-î pür humâr
Şimdiden can kasdın etmişler ne mekr îlen ki var
Örf içindê olsa her ayyâr kavlî üstüvâr
Şer'ilen ger dutsalar esrik sözûne i'tibâr
Kaanımâ birkey[15] danuğlığ[16] îki ayyârın senin

Sanma cevr etsen Fuzûlî inciyip[17] şekvâ[18] kıla
Ger cefâ kıl ger vefâ cânım fedâ sen kaatile
Ben hud öldüm imdi sen tiyg-ı cefâ âlıp ele
Lûtf ilen[19] öldürsen ey dilber cefâ tiygı[20] bile
Onda hem bolgay[21] benim rûhum meded-kârın senin

---

1. mihr-i: L, 2. Men: E, 3. boldu gönlüm: O, boldu cânım içre dermânım: E, dildârın: L, 4. -i: O, 5. Boldu bu sohbet ki: O, Tapdı bu sohbet ki mihnetden: F. S, 6. yakundur: O, 7. Tanrı îçin gel yanıma ey beğüm: O, Tanrı îçün can veren demde başımga gel begüm: L, Can virür çâğında Tanrıyçün kaşumga gel beküm: F. S, 8. bolgamın bir: O, 9. men: E, bolgamın: F. S, 10. çoh gördüm: O, 11. Men: E, 12. sınâdım: E, O, fakîrim: L, 13. yoh: E, 14. yere: E, F. S, 15. dirkey: O, verkey: E, 16. danıklık: O, E, 17. incinip: O, E, 18. terkin: E, F. S, 19. Lûtfdan: L, Lutfini: F. S, Lutfini: İş. B. (Bu takdirde tahmîstir), 20. terahhumla nola: L, 21. bolsan: O, olgan: L.

III

Ten pozuldû eşk-i çeşm-î hun-feşânımdan benim[1]
Göydü[2] can gönlümdeki sûz ı nihânımdan benim
Tâ eser var cism ü[3] cân-ı nâ-tüvânımdan benim
Gam kem etmez göz ü gönlüm cism ü cânımdan benim
Bû başımdan sâvulup ol gitse yânımdan benim

Meyl-i bezm etmiş kadimni[4] çeng-i bezm-î yâr tek
Reklerim sızlar el ursam çeng üzre târ tek
Çeng ü[5] ney mümkin kim[6] îde yârlığ ben[7] zâr tek
Bes ki memlûyem[8] hevâ-yı ışka mûsikaar tek
Bin[9] figan her dem çıkar[10] bir[11] üstühânımdan benim

Âlemî duttû sirişkim kaanı dutmazsın[12] haber
Saldı yâşım rahneler yollâra salmazsın nazar
Kan yaşımdan sârı kim dutmuş yolum kıl bir güzer
Meyl kıl bir dem banâ[13] her dem[14] bu istiğnâ yeter
Kanlı îsem dâhi gel geç şimdi kaanımdan benim

Göz evî tek oldu eşkimden çok[15] evler gark-ı âb
Göz evî tek kıldı çok[16] ev merdüm-î çeşmim harâb
Âlemî seyl-âba verdim ey cemâlî âftâb
Görünür merdüm gözüne seyl ilen kopmuş[17] habâb
Sûya her ev[18] kim gider eşk-î revânımdan benim

Ey hayâlin halvetî nakd-î revânım mahzeni
Göz yaşım ôlur revan her geh hayâl etsem seni
Lûtf umup senden ser-î kûyunda duttum[19] meskeni
Gel gözüm nûru Fuzûlî tek çok[20] ağlatma beni[21]
İncimez mî hâtırın buncâ[22] figaanımdan benim[23]

IV

Vây yüz bin vây kim dil-dârdan ayrılmışam
Fitne-çeşm ü[24] sâhir-î hun-hârdan ayrılmışam
Bülbül-î şûrîdeem gül-zârdan ayrılmışam
Kimse bilmez kim ne nisbet yârdan ayrılmışam
Bir kadî şimşâd u gül-ruhsârdan ayrılmışam

---

1. Menim: E, (hep böyle), 2. Yandı: L, 3. i: O, 4. kadîmi: E, 5. Çeng ni mümkin kim: K, F. S, 6. ki: O, 7. men: K, E, 8. memlüvvem: O, 9. min: K, E, 10. çıhar: O, E, 11. her: K, O, F. S, 12. duymazsın: K, 13. mene: K, mendun yanâ: E, menden mene: L, 14. servim: K, iy serv: O, 15. çoh: O, E, 16. çoh: O, E, 17. koymuş: O, F. S, 18. od: O, 19. etdim: E, F. S, 20. çoh: O, E, 21. meni: K, E, 22. munca: K, âh-u: O, E, F. S, 23. menim (redilfer hep böyle). K. E, 24. Fitne çeşmi: F. S.

Kaddi tûbî la'li firdevsin şerâb-ı kevserî
Hulku hûyû çün[1] melek sûrette[2] emsâl-î perî
Burc-ı eflâkin seâdetlî[3] şereflî ahteri
Hüsn arâ mecmû'ı hublârın serâser serveri
Bir kadî şimşâd u gül-ruhsârdan ayrılmışam

Dûstlar ben nâle vü feryâd kılsam ayb imes[4]
Çarh-i bed-mihrin elinden dâd kılsam ayb imes
Gam diyârın dil arâ âbâd kılsam ayb imes
Bû binâ birlê cihandâ âd kılsam ayb imes

Bir kadî şimşâd u gül-ruhsârdan ayrılmışam
İştiyaak-ı[5] vasldan cân ü dilim[6] âlûdedir
Şâm-ı gam ferzâne-î bahtım benim yûkudadır[7]
Ağlamağdan çeşm ü cism-î na tüvânım sûdadır
Sanma ey hemdem ki feryâdım benim bîhûdedir
Bir kadî şimşâd u gül-ruhsârdan ayrılmışam

Düşmüşem gam-hâne-î hicrhana zâr u derd-nâk
Nâhun-i hasret bilê îdip girîbanımı çâk[8]
Günde yüz kez hecr tiygıyla olurdum[9] ben[10] helâk
Gerdiş-î devvar cevrinden ben-î[11] dil-haste-nâk
Bir kadî şimşâd u gül-ruhsârdan ayrılmışam

Vasl umup cevr ü cefâsını çekerken can henûz
Mihr umup şevkında yânarken dil-î sûzan henûz
Cism-i gam-nâkimde vâr îken gam-ı hicran henûz
Yetmedin[12] pâyâna âh u nâle vü efgan henûz
Bir kadî şimşâd u gül-ruhsârdan ayrılmışam

Mülk i vaslı dilberin gönlünde ma'mûr olmadın
Işk câmından dil-ü can mest ü[12] mahmûr olmadın
Derd-i bî derman hücûmundan tenim dûr olmadın
Hem Fuzûlî ışk u[13] âşıklığı meşhûr olmadın[14]
Bir kadî şimşâd u gül-ruhsârdan ayrılmışam[16]

1. bir: e, dur: L, Hulkı vü hîyı melek: F. S, 2. siyrette: E, F. S, 3. Burc-ı eflâk-i saâdetnîn: F. S, 4. imiş: O, F. S, 5. Âşyân-ı: N, F. S, 6. tenim: E, F. S, 7. ûhudadır: O, uyhûdadır: F. S, 8. girîbânımnı: O, F. S, 9. olûram: O, E, F. S, 10. men: 11. men-i: E, 12. yetmeden: E, yetmedi: L, 13. i: O, F. S, 14. ışk arâ âlemde: L, 15. olmadan: E (hep böyle). 16. Bu muhammes K. da yoktur. F. S de 3. bent, 5. benttir.

V

Habîbî'yi tahmis

Tâ cünun rahtın görüp dutdum fenâ mülkün vatan
Ehl-i tecrîdim kabûl etmen kabâ vu pîrehen
Her kabâ u pîrehen giysem mîsâl-î gonce ben[1]
"Ger seninçin kılmasam çâk ey büt-î nâzük-beden
Gûrum[2] olsun ol kabâ eğnimde pîrâhen kefen"

Gerçi sevdâ-yı ser-î zülfündeem[3] zâr u zelîl
Geçmen ol sevdâdan oldukçâ banâ[4] ömr-î tavîl
Sanma terk îdem bu sevdânı olursam[5] ben[6] katîl
"Çıkmayâ sevdây-ı zülfün başdan ey mah yüz[7] yıl
Üstühân-ı kellem içrê dutsa akrepler vatan"

Gaalib olmuş[8] subh dem şevk-ı gül-î rûyun bana[9]
Seyr-i bâğ etdim ki bûy-ı gül verê teskîn ona[10]
Gül görüp yâdınla dürr-i eşk saçdım her yana
"Düştü şebnem bâğa gir tâ gül nisâr etsin sana
Sebze tek her berkinê bir dür[11] ki dapşurmuş çemen"

Der idîm ey dil getirmê hîç derd ehlîne şek
Tâ senî hem salmayâ bir derde devrân-ı felek
Almadın pend imdi âşıksan işin âh eylemek
"Ey gönül ışk ehlinê her dem gülerdin şem'tek
Ben demezmiydim ki danlâ[12] ağlayâsıdır gülen"

Hâh sincâb eylesin ferşin Fuzûlî hâh gül
Hecr arâ mutlak yukuu görmez göz eğlenmez gönül
Yârsız ışk ehlinin dinlenmeği mümkin değül
"Nîce dinlensin Habîbî sensiz ey endâmı gül
Kim batar cismîne tendê her tük olmuş bir tiken"

1. men: O, E, 2. Görüm: K, E, O, 3. zülfündenem: L, F. S, 4. mene: K, E, 5. ger olsam: K, E, O, 6. men: K, E, hem: F. S, 7. ger üz: K, E, O, ger yüz: F. S, 8. oldu: K: E, O, F. S, 9. mene: K. E, 10. bana: O, F, S, mene: K, E, (yanlış) 11. dür (ki yok): E, 12. dangil: K, âhir: E, O. dangla: F. S.

Müseddes

Habîbî'yi tanzîr

Dün sâye saldı bâşıma ol serv-i ser-bülend
Kim kaddi dil-rübâ idi reftârı dil-pesend
Güftâra geldi nâgeh açıp lâ'l-i nûş-hand
Bir piste gördüm onda döker rîze-rîze kand
Sordum meğer bu dürc-i dehendir dedim dedi
Yok yok[1] devâ-yı derd i dehânındurur senin

Eğmiş hilâli üstüne tarf-ı külâhını
Çok[2] dil-şikestenin göke yêtirmiş âhını
Zülfün dağıtdı gizledi ebr içre mâhını
Gördüm yüzünde halka-i[3] zülf-î-siyâhını
Şol[4] pîç ü tâbı çok[5] ne resendir dedim dedi
Devr-î ruhumda rişte-i cânındurur senin

Vermiş fürûğ şem'-i ruhû gün çerâğına
Salmış şikest serv-i kadî gül budâğına
Dün serv tek basanda kadem göz bulâğına
Bir nice hârdan elem ermiş ayâğına
Gül berkinê batan ne dikendir dedim dedi
Müjgân-ı çeşm-i eşk-feşhanındurur senin

Seyr île saldı bâğa güzer ol semen-izâr
Envâ'-ı ziyb ü ziynet ilê faslı nev-behâr
Tökmüş[6] gül üzre sünbüli giysû-yı muşk-bâr
Yakmış[7] lâtif ayâğına gül-berk tek nigâr
Nesrîne reng-i lâle nedendir dedim dedi
Gamzem hadengi töktüğü kaanın durur senin

1. Yoh yoh: K, E, O, 2. çoh: K, E, O, 3. dâne-i hâl-ı: K, 5. çoh: K, E, 6. Açmış: O, F. S, 7. yahmış: O, E, F. S.

Düşmüş izârı üzre muanber selâsili
Âşüfte-hâl edip nice bî sabr u bî dili
Aklımı vâlih eyledi şekl ü şemâili
Göz gördü kaametin dil ü can oldu mâili
Vehbû bû ne turfe serv-i çemendir dedim dedi
Manzûr-ı dîde-î nigerânındurur senin

Seyl-î sirişkim oldu revan hâk-i kûyuna
Can vâlih oldu lâ'l-i leb ü güft ü gûyuna
Dil düşdü dâm-ı silsile-i müşk-bûyuna[1]
Ol lâhza kim sataşdı gözüm zülf ü rûyuna[2]
Akrep meh-î münîre vatandır dedim dedi
Vehm eyle kim haterlü kırânındurur senin[3]

Dün subh-dem ki lâle vü nesrin salıp nikaab
Gül çihresinden aldı sabâ perde-î hicâb
Gülzâra çıktı[4] seyr ile[5] ol reşk-i âftâb
Şebnem nisârın etdi yöğüş[6] lü'lü'-i hoş-âb
Bunlar[7] nedir ne dürr-i Aden'dir dedim dedi
Epsem Fuzûlî eşk-i revânındurur senin

Terkîb-i bend

Benem[8] ki kaafile sâlâr-ı kârbân-ı[9] gamem
Müsâfir-î reh-i sahrâ-yı mihnet ü elemem[10]
Hakıyr-i bakma[11] banâ[12] kimseden sağınma kemem
Sakıyr-i pâdşeh âsâ gedâ-yı muhteşemem
Sirişk taht-ı revandır banâ[13] vu[14] âh alem
Belâ vu derd mülâzım cefâ vu cevr haşem[15]

1. Aldandı tıf tek dil anın reng-ü bûyuna: K, 2. Burada, bu bendin üçüncü mısraı var: Dil...: K, 3. Ârâyiş-i riyâz-ı revânın durur senin: L, 4. çıhtı, K, E, O, 5. ide: K, ilen: E, 6. güneş: L, 7. Munlar: O, Lü'lü'müdür bu dürr-i: K. 8. Menem: K, E, F. S, 9. kârvân-ı K. O, E, 10. sitemem: N, F. S, 11. bahma: K, O, E, 12. mene: K, E, 13. mene: K, E, revan bes: L, 14. bu: E, 15. Cefâ vü cevr mülâzım belâ vü dêrd: K, O, E. F. S.

Ne mülk-ü mâl banâ[1] çerh verse memnûnam
Ne mülk ü mâlden âvâre kılsa mahzûnam
Eğerçi müflis ü pest ü muhakkar ü[2] dûnam
Demâdem eyle hayâl eylerem ki Kaarûn'am
Gönülde nakd-i vefâ genci lîyk pinhânî[3]
Gözüm hızâne-i lâ'l-ü güher velî fânî

Hayât sarfediben dêrd kılmışam hâsıl
Sirişk-i âl ü ruh-î zerd kılmışam hâsıl
Zamîr gözgüsüne gêrd kılmışam hâsıl
Tabiat-ı sek-i şeb-gêrd kılmışam hâsıl
İşim karâ gece tâ subh nâle vü feryâd
Ne verseler ona şâkir ne dêseler[4] ona şâd

Sirişk-rîz gül-endâmlar heyâsiyle
Şikeste-hâl siyeh-zülfler belâsiyle[5]
Zemâne içre gam-ı[6] ışk mâcerâsiyle
Hemîşe maslahatım özgeler rızâsiyle
Ne devr-i gerdiş-i gerdun[7] benim[8] murâdımla[9]
Ne gaayet-î[10] emelim hüsn-i i'tikadımla[11]

Hasûd sûret-i ahvâlimê nazar kılmaz
Cefâ kılar ben-i[12] bî-çâreyê hazer kılmaz
Sanır ki nâle-i[13] zârım onâ eser kılmaz
Onû mürûr ile âlemde derbeder kılmaz
Zemâne içre mücerrebdir intikaam-ı zeman
Hemîşe[15] yahşıya yahşı gelür[14] yamâna yaman

Hoşam ki hame-i takdîr-i İzed-î müteâl
Vücûd levhine tasvîr edende sûret-i hâl
Rakam kılan[16] eğer idbârdır eğer ikbâl
Olur tagayyür onâ gayrden bir emr-i muhâl
Seâdet-î ezelî kaabil î zevâl olmaz
Güneş yer üstüne hem düşse pây-mâl olmaz

1. mene: K, 2. -i: L, 3. vîrânî: L, E, 4. kılsalar: K, 5. cefâsıyle: L, 6. gamım: N, 7. devran: K, 8. menim: K, E, 9. murâdım ilen: O, L, 10. kaayıd-i: O, 11. i'tikaadım ilan: O, L, 12. men-i: K, E, 13. vü: K, E, 14. verir: F. S, 15. Zemâne: N, 16. kılıp: E.

Azîz-i Hak hased-î düşmen île olmaz hâr
Hasûd hîlesi ikbâli eylemez idbâr
Eğerçi bülbüle gâhi hazanda âfet var
Tedârük eyler onâ âkıbet nesîm-i behâr
Garez ki her kim ezelden olursa[1] devlet-mend
Muhâldir yete âsâr-ı devletine gezend

Eğerçi bir nice gün iktizây-ı âlem-i dûn
Cihanda eyledi ikbâl râyetîni nigûn
Zemâne sûret-i ahvâlin[2] etdi dîğer-gûn
Vefâ hatına kalem çekdi çerh-i bûkalemûn
künun[3] zemâne ol ahvâlden peşîmandır
Eğerçi kâfer idî hâliyâ müselmandır

Fuzûlî eylediğin ahdine vefâ kılgıl
Yeter şikâyet edip şerh-i mâcerâ kılgıl
Vücûdunu hedef-î nâvek-î belâ kılgıl
Kamû cefâlara sabreyleyip duâ kılgıl
Kim olâ dûst rızâsı hemin sanâ hâsıl
Rızâ-yı dûstdur asl-ı temettu' ey gaafil

Tercî-i bend

I

Getir sâkî kadeh kim âftâb-ı[4] âlem-ârâdır
Zemin sebz ü hevâ can-bahş u gülşen râhat-efzâdır
Perîşân olma kim gül-berk tek hâlâ bu gülşende
Neşât-ı[5] ayş için esbâb-ı cem'iyyet müheyyâdır
Açıldı lâle güldü gonce geldî işret eyyâmı
Zebân-ı hâl-i sebze işret imâsına gûyâdır
Gör öz hâlîni sen[6] çekmê gam ı mâziyy ü müstakbel
Ki hâlâ mevsim-î gül-geşt ü devr-î cam-ı sahbâdır
Sabâ[7] gülzâra gir billâh bu mevsimlerde vü[8] her dem
Temâşâ kıl ki divânında verdin[9] hoş temâşâdır
Açıldı gonce tûmârî vü ma'lûm oldu mazmûnu
Budur kim fevt kılman mevsim-î gül câm-ı gül gûnu

1. olursa ezelde: O, 2. ahvalim: F. S, K, 3. Bugün: F. S, 4. neç-behâr-ı: K, O, 5. u: K, O, F. S, 6. hem: K, vü: F. S, 7. Seher: K, O, F. S, 8. sen: O, 9. gülnün: K, F. S.

Getir sâkî kadeh bil kim teallül fevt-i fursatdır
Bu fursat vâr iken fevt etme kim fursat ganîmetdir
Zemîne "Keyfe yuhyil arz"[1] yazmış hâme-î sebze
Nazar kıl kim bu hem âsâr-ı rahmetden bir âyettir
İşitdim[2] cennet içrê ateş olmaz bû acebdir kim
Gülistân âteşin gül birle reşk-î bâğ-ı cennetdir
Cihân-ı reşk-i gülzâr-ı İrem[3] sanman behâr etmiş[4]
Bu feyz-i adl-i ibrâhim Hân-ı pâk sûretdir[5]
Onun yânında kim her berk gülzâr-ı maânîdir[6]
Onun bezminde kim[7] serv ü riyâhin[8] bâğ-ı behcetdir
Açıldı gonce Tûmârı vü ma'lûm oldu mazmûnu
Budur kim fevt kılman mevsim-î gül câm-ı gül-gûnu

Getir sâkî kadeh oldunsa râz-ı[9] dehrden âgeh
Ki devrân üzredir peyveste subh u şâm u sâl ü meh
Hazan deycûrıda gülzâr bezminde azan bülbül
Çerâğ-ı gül yakıp[10] halvet serây-ı vasla tapmış[11] reh
Gül açmış hân-ı vaslın[12] bülbülê teklîf eder her dem
Ki ger mihmân isen hân-ı Halîlullâh bismilleh
Cihandâ[13] dün mükedder-hâtır îdim fâl-i feth îçin
Bu gün gülzâra girdim gül kitâbın açmağa nâgeh
Açıldı gonce tômârı vu ma'lûm oldu mazmûnu
Budur kim fevt kılman mevsim-î gül câm-ı gül gûnu

Getir sâkî kadeh kim ayş hoşdur gül zemânında
Zaman fevt etme dehrin gussa vu[14] sûd u ziyânında
Kamârî "Tahtülhel enhâr"[15] okur gülzâr vasfında
Anâdil "Hâzihil cennât"[16] okur gülzâr şânında
Sabâ goncê dehânın pür zer etsê[17] hîç ayb olmaz
Ki medh-î Hân-i[18] bin Hâkandurur goncê dehânında
Hevâ sebzê zebânın[19] tîz[20] eğer kılsâ yerîdir kim
Senâ-yı Hân-ı hayr-encâmdır sebze zebânında
Kadeh dutmakdan ikrâh etmezem tâ kim işitdim men[21]
Seher bülbül dilindê gül katında gonce[22] yânında
Açıldı gonce tûmârı vu ma'lûm oldu mazmûnu
Budur kim fevt kılman mevsim-î gül câm-ı gül-gûnu

1. "Yeryüzünü nasıl da diriltti" âyet, XXX, 50, 2. Diyerler: O, F. S, 3. Halîl: O, F. S, 4. ermiş: K, 5. siyrettir: K, O, F. S, 6. meânîde: K, 7. hem: O, 8. revân-ı: O, F. S, 9. hâl-i: O, F. S, 10. yahup: O, 11. bulmuş: O, F. S, 12. vaslı: K, F. S, 13. Cihandan: K, F. S, 14. i: O, 15. "kıyılarında ırmaklar" âyet, II, 25, 16. "Bunlardır cennetler." âyet, IX, 101. 17. ayb irmez kim: F. S, 18. Hân-ü hakan kadrdir: K, O, F. S, 19. dehânın: O, 20. ter: K, Pür-dür etse bes: O, 21. ben: F. S, 22. sebze: F. S.

Getir sâkî kadeh kim bâğ u sahrâ lâle-zâr oldu
Aceb fasl-ı huceste mevsim-î[1] hoş-rûzgâr oldu
Şükûfe berki toprâğ üzre sîmin hıştlardır kim
Esâs-ı ayş-ı halk ol hıştlardan üstüvâr oldu
Ciğer kaanı gibî[2] gitmişdi gözden tâze gül şekli
Yinê dağ-ı dil-i ehl-î vefâ tek[3] âşikâr oldu
Çıkardı[4] sebze-i gül hâkden çok lâ'l ü fîrûze
Velî yüz[5] şükr kim Han hâk-i pâyînê[6] nisâr oldu
Fuzûlî ger hazan faslı[7] olurdun[8] müttakî hâlâ
Mey iç kim mevsim-î gül geldi eyyâm-ı behâr oldu
Açıldı gonce tûmârı vu ma'lûm oldu mazmûnu
Budur ki fevt kılman mevsim-î gül câm-ı gül-gûnu[9]

II

Ben kimem bir bî kes ü bî çâre vü[10] bî-hân ü man
Tâliim âşüfte ıkbâlim nigûn bahtım yaman
Nemli eşkimden zemin memlû ünümden[11] âsman
Ah ü nâlem nâveki[12] peyveste ham kaddim keman
Tîr-i âhım bî hatâ te'sîr-i nâlem bî güman
Muttasıl gam-hâne-î sînemde yüz gam mîhman
Kanda bir gam etse benden[13] istesinler ben[14] zıman
Yok[15] bana[16] kayd-ı[17] belâ vü derd ü[18] mihnetden aman
Çıkdı can gönlümde[19] endûh-u gam u mihnet heman
Ey benim[20] cânım sen ü gönlüm seninle şâdman
Sensiz olman ayrı mihnetden belâdan bir zaman
El-aman hicran belâ vü mîhnetinden el-aman

1. -ü: K, O, 2. kimi: K. 3. nın: K. 4. Çıhardı: O, 5. sad: O, 6. pâyinde: K, 7. vakti: O, F. S vaktinde: K, 8. oldun: O, irürdün: F. S, 9. Bu terci E. de yoktur. 10. bîçare-î: L, 11. ahımdan: L, 12. nâvekü: F. S, 13. menden: K, E, 14. men: K, E, 15. Yoh: K. E, O, 16. mene: K, E, 17. dam-ı K, O, E, 18. kayd-ı K, E, O 19. Çıhmadı gönlümden: E, 20. menim: K, E.

Fâriğ îdim cümle âlemden bilir âlem beni[1]
Aybederdî bî-haber sânıp beni Âdem beni
Koymadı devrân-ı çerh öz hâlimê hurrem[2] beni
Şâd iken âlemde çerh etdi esîr-i gam beni
Işk nâgeh oldu peydâ dutdu müstahkem beni
Saldı yüz sevdâya ol giysû-yı ham-ber[3] ham beni
Şimdi Mecnun'dan gam-ı[4] ışk içre sanman kem beni
Yâr hud kılmaz harîm-i vaslına mahrem beni[5]
Söyle ey gül çün[6] sanâ[7] baht eylemez hem-dem beni
Sensiz olman ayrı mihnetden belâdan bir zaman
El-aman hicran belâ vü mihnetinden el-aman

Bülbül-î zârem gül-i ruhsâr-ı âlinden cüdâ
Tûti-î lâlem şeker-nisbet mekaalinden cüdâ
Der idim sabreyleyem olsam cemâlinden cüdâ
Bilmedim[8] düşvâr imiş olmak visâlinden cüdâ
Tîre oldû rûzgârım zülf ü hâlinden cüdâ
Oldu sahrâ menzilim vahşî gazâlinden cüdâ
Ham getirdi kaametim müşkin hilâlinden cüdâ
Çıktı[9] cân-ı nâtüvan şîrin zülâlinden cüdâ
Oldum el-kıssa ruh-ı ferhunde-fâlinden cüdâ
Sensiz olman ayrı mihnetden belâdan bir zaman
El-aman hicran belâ vü mihnetinden el-aman

Sîne-çâk ü dîde nem-nâk[10] ü beden efgârdır
Can hazin hâtır gamin şeydâ gönül bîmârdır
Ben[11] bu gam içrê ki def'in eylemek nâ çârdır[12]
Maslahat sordum dedîler maslahat ızhârdır
Söyledim derd-î dilimnî bildi ol kim zârdır
Kılmadı bir rahm bes kim zâlim ü hun-hârdır
Dâhi ızhâr eylemen nê[13] hâcet-î tekrârdır[14]
Eyleyem[15] sabr u tehammül tâ hayâtım vârdır
Câna yetgeç bende[16] tâ kim kuvvet î güftârdır
Söylerem ey gül ki senden ayrılık düşvârdır
Sensiz olman ayrı mihnetden belâdan bir zaman
El-aman hicran belâ vü mihnetinden el-aman

1. meni (bütün redifler böyle): K. E, 2. bir dem: F. S, 3. der: K, O, E, F. S, 4. reh-i: K, F. S, 5. bu beyit L. de yoktur: 6. kim: K, O, F. S, 7. neye: N, bana: F. S, 8. Âh kim: O, 9. Çıhtı: E, 10. giryân: O, 11. Men: K, E, 12. düşyârdır: K, O, 13. nî: O, 14. ızhârdır: N, L, F. S, 15. Eylerem: K, 16. mende: K, E, tende: O.

Yâr bilgeç hâlimî bir rahm peydâ eyleye[1]
Anlayıp derd-î dilimnî bir müdâvâ eyleye
Olmasâ[2] gaafil banâ[3] min ba'd pervâ eyleye
Rahm edip ancak benî[4] âlemde rüsvâ eyleye
Tâ özün[5] gönlüm onun ışkında şeydâ eyleye
Dutsa[6] dâmânın onun vaslın temennâ eyleye
Kılmasâ[7] ikrâh cevrinden müdârâ eyleye
Düşmesê[8] ondan cüda[9] kûyunda me'vâ eyleye
Ger özünden yâr onû âyırsa[10] gavgaa eyleye
Dem-be dem yüz şevk ilê bû beyti înşâ eyleye
Sensiz olman ayrı mihnetden belâdan bir zaman
El-aman hicran belâ vü mihnetinden el-aman

Âkıbet âhım benim[11] ol mâha te'sîr etmese[12]
Bunca[13] efsûnum perî veş yârı teshîr etmese
Yâr hâl-î zârımâ bir fikr ü tedbîr etmese
Bî vefâlık resmini geldikçe tagyîr etmese
Ol cüvân-ı nâzenin meyl-î ben-î[14] pîr etmese
Dûtaram bir yâr[15] ben hem[15] ömr taksîr etmese
Yâr yâr olmaz gönül uşşaak ilê bîr etmese
Zülfünü âşıkların boynûna zencîr etmese
Âşıkın kaydına yüz niyreng ü tezvîr etmese
Görmeyen sâatde yüz özr île takrîr etmese
Sensiz olman ayrı mihnetden belâdan bir zaman
El-aman hicran belâ vü mihnetinden el-aman

Fâkr ışk içrê Fuzûlî izz ü câhımdır benim[16]
Şîve-hi mihr ü mahabbet resm-i[17] râhımdır benim
Derdimî sâbit kılan uşşaaka âhımdır benim
Ah bû dâ'vîde bir âdil güvâhımdır benim
Gerçi gam maksûdu katl-î bî günâhımdır benim
Gam değil çün künc-i meyhâne penâhımdır benim
Dergeh-î pîr-î mugan ümmîd-gâhımdır benim
Ben onun bir çâkerî ol padşâhımdır benim
Ey ki her cürm olsa lûtfun özr-hâhımdır benim
Âyıran senden beni[18] baht-ı siyâhımdır benim
Sensiz olman ayrı mîhnetten belâdan bir zaman
El-aman hicran belâ vü mihnetinden el-aman

——— o ———

1. eylese: (bütün redifler böyle): K, E, 2. Olmaya: O, E, 3. mene: K, E, 4. meni: K, E, 5. Özünü: K. 6. Dûta: E, 7. Kılmaya: E, 8. Düşmeye: E, F. S, 9. ırah: K, 10. Ger özünden ônu yâr âyırsa: K, E, 11. menim: K, E, 12. etmeye (bütün redifler böyle): O, 13. Munca: K. O, 14. men-î: K, E, 15-15. -ı sâdık: K, 16. menim (bütün redifler böyle): K, 17. ü: E, F. S, 18. meni: K, E.

Kıt'alar

I

Hamd-i bî had dem-be dem ol mübdi'-î[1] eşyâya kim
Hilkat-î imkân vücûb-ı[2] zâtını îcâb eder

Geh sevâd-ı gird-bâd-ı kahrı hâk-î tîreye[3]
Tûtyâ-yı dîde-î hurşîd-i âlem tâb eder

Geh nüzûl-î katre-î bârân-ı[4] ebr-î rahmeti
Yer yüzünden sebze-î pejmürdeî[5] siyrâb eder

Meyde muzmer eyleyip keyfiyyet-î tagyîr-i hâl
Sîm-berler zülfünü can kaydınâ kullâb eder[6]

Câna hem elbette ondandır bu isti'dâd kim
Rağbet-î mahbûb ü pervâ-yı şerâb-ı nâb eder[7]

Ola kim makbûl olâ özr-î günâhım çün bilir
Kim amel[8] teklîfinî cem'iyyet î esbâb eder

II

Ey vücûd-ı kâmilin âyîne-dâr-ı feyz-ı Hak
Âstânın kıble-î hâcât-ı erbâb-ı yakıyn

Ey kemâl î re'fetin sermâye-î emn ü aman
Vey cemâl-î şevketin sermâye-î dünyâ vü dîn

Hüsn-i re'yin âftâb-ı âlem-î sıdk u safâ
Hâk-î pâyin menşeî cem'iyyet î rûy-ı zemin

Gelmemiş bir sen gibî[9] pâkîze-tıynet âleme
Tâ binâ-yı âlem etmiş nakş-bend-î mâ-u tıyn

Mesned-î Nûşîrevan'dır bıka'a-î Dârüsselâm
Sensin istihkaak ilê Nûşîrevân'a câ-nişîn

Cismdir ma'nîde Burc-ı Evliyâ sen rûh-ı pâk
Bir nigindir hıtta-î Bağdâd sen nakş-ı nigîn

Serverâ yüz şükr kim feyz-î kemâl-î re'fetin
Evliyâ burcûnu etmiş reşk-i firdevs-î berîn

1. Hâlık: O, 2. vücûd-ı: L, 3. tîreni: K, O, tîreyi: E, F. S, 4. ü: F. S, 5. pejmürdeni: K, O, pejmürdeyi: E, 6. 10. mısraın yerindedir: O, 7. 8. mısraın yerindedir: O, 8. Kime kim: O, 9. kimi: E.

Hâs-u âm olmuş nevâl-î ni'metinden behre-mend
Âferîn ey şehriyâr-ı mülk-perver âferîn

Kemterînin bir[1] duâ-gûyam nazar kıldın bana[2]
Koymadın hâk-î mezelletde kalam zâr u hazîn

Zâyi'îken hadrimî bildirdin ehl-î âleme
Tîre îken eyledin hâk-î vücûdum anberîn

Ebr-i lûtfun kıldı hâr-ı huşkümü gül-berk-i ter
Feyz i cûdun kıldı eşk[3]-î şûrumu dürr-î semîn

Ni'metin şükrü banâ[4] farz etdi ızhâr-ı senâ
Şefkatin tavkı benî[5] kıldı gulâm-ı kemterîn

Gam değil ehl-î garez eylerse benden[6] men'-i hayr
Gam değil ehl-i hased bağlar ben-î[7] miskîne kîn

Rûzgâr îlê benim maksûdumû hâsıl kılıp
Ol ki men'eyler olur bed-hâhı Rabb-ül âlemîn

Hîç şey yok[8] kim yeter maksûda kalmaz nâ ümîd
Hırmen-î eltâfın etrâfında ôlan hûşe-çîn

Vâr ümîdim mihr ü mâh etdikçe devran ôlasın
Kâm-yâb u kâmrân u kâm-bahş u kâm-bîn[9]

III

Sarf-ı nakd-î ömr edip ben[10] kesb-i irfân etmişem
Ehl-i dünyâ hem kemâl-î cehl ilê tahsîl-i mâl

Dehr bir bâzârdır her kim metâın arz eder
Ehl-i dünyâ sîm ü zer ehl-î hüner fazl u kemâl

Kim ki benden[11] nef'bulmaz istemen nef'in onun
Ol ki yok[12] nef'im onâ nef'î banâ[13] olmaz halâl

İstemen nâdan banâ[14] ger verse genc-î sîm ü zer
Kim ivazsız mâle zindân-ı[15] tasarrufdur vebâl[15]

1. Ben ki bir kemter: E, F. S, 2. mene: E, 3. seng-i hâremi: F. S, 4. mene: E, Ni'met-i şükrü: F. S, 5. meni: E, 6. menden: E, 7. men-i: E, (bağlarsa ben miskîne) F. S, 8. yoh: E, 9. Bu kıt'a, K ve O, da yok, 10. men: E, 11. menden: E, 12. yoh: E, 13. mene: E. 14. mene: E, 15. nâdanın E. nâdandan: İş B., 16. bu kıt'a K ve O da yok.

IV

Çok[1] tefâhur kılma cem'-i mâl ilê ey hâce kim
Sîm ü zer cem'iyyeti ehl-î gurûr eyler seni

Bâr gâh-ı kûrbden[2] cem'iyyet-î mâl ü menâl
Her ne mikdâr olsa ol mikdâr dûr eyler seni

Gerçi ni'met çok[3] kifâyetden tecavüz kılma kim
İmtilâ bâr-ı bedendir bî huzûr eyler seni[4]

V

Kef-î hırs île dâim dâmen-î gerdûn-ı dûn dutsan
Zemâne şûr-baht eyler senî peyveste dreyâ tek

Mülevves olmayıp tecrîd ilê çıksan bu âlemden
Senî zâl-î felek hurşîde cüft eyler Mesîhâ tek[5]

VI

Hemişe dûstum oldur derem ki mâl verip
Kılar tabîatımı beste-î alâka-i mâl

İbâdet-î Hak u kesb-î ulûm için mutlak
Komaz mülâhaza-î zabt-ı mâl bende mecâl

Müdâm düşmen onâ söylerem ki mâlım alır
Bana müyesser eder ni'meti-i ferâgat-i hâl

Huzûr-ı kalb verir revnak-ı ibâdet-i Hak
Ferâğ-ı hâtır olur mûcib-î husûl-i kemâl

Figan ki dûstumû düşmenimden etmen fark
Kemâl-i cehl ile evkaat sarfolur meh ü sâl

Bu vech ilê özümü ehl-i ma'rifet sanuram
Zihî tasavvur-ı bâtıl zihî hayâl i muhâl[6]

VII

Ey ki endîşe-i mâl île serâsîme gezip
Dün ü gün dêhrde âşüfte geçer ahvâlin
Cem'-i mâl eylediğin râhat içindir ammâ
Râhatın eksik olur her nice artar mâlin
Mâli çok etme hazer eyle azâbından kim
Renci artar ağır olduğca yükü hammâlin[7]

1. Çoh: K, E, 2. kurbde: K, 3. çoh: E, 4. Bu kıt'a O. da yoktur. 5. Bu kıt'a K. ve O da yoktur. 6. Bu kıt'a K. da yoktur. 7. K ve O. da yoktur.

VIII

Olsa maksûdunca devrân-ı felek bir nîce gün
Olma mağrûr ehl-i hâl-î dehr rûşendir sana

Kaatil-î âbâ vü ecdâdın muâf etmez seni
Umma ondan dûstluğ resmin ki düşmendir sana[1]

IX

Nice bir nêfs temennâsı ile
Yemek ü içmek olâ dil-hâhın

Eyleyip zühd ü verâ'dan nefret
Tâat-ı Hak'dan olâ ikrâhın

Ma'bedin matbah olâ şâm u seher
Müsterâh ola ziyâret-gâhın

Bunun îçin mı olupsun mahlûk
Bumudur emri sanâ Allâh'ın[2]

X

Ey ki âlemde mahabbet âdını mezmûm edip
Her zaman bir mâh-ruhsârın olursun mâilî

Geçdi[3] ömrün şâhid-i maksad cemâlin görmeyip
Şâhid-î maksad sağınmışdır[4] arâdâ hâili

Ârif îsen dûta gör ser-rişt-i feyz-î bakaa
Terk kıl bû sûret-i fâniyy ü nakş-ı zâilî[5]

XI

Sen ne âfetsin banâ ey akl-ı nâ-fercham kim
Bulmağ olmaz sûret-î kurbünde âsâr-ı neşât

Tıflar dîvâneler senden müberrâ olmağın
Dünyi vü ukbîde bulmuşlar kemâl-î inbisât

İzzet ü zilletde bilmezler tarîk-ı i'tibâr
Hillet ü hürmetde çekmezler azâb-ı ihtiyât

1. K. da yoktur. 2. K. da yoktur. 3. Gêçe: L, 4. sağınmış sen: E, 5. K. da yoktur.

Ol ki dâim hem-nişînindir mukarrebdir müdâm
Nîşe kim teklîf-i hükm-î şer'ilê sensin binât

Ol zamandan kim sanâ verdim inân-ı îhtiyâr
Ol zamandan k'eyledim mutlak seninle irtibât

Olmayıp hâlî gam u endûhdan gönlüm evî
Hâr bisterdir banâ peyveste hâkister bısât

Olmasaydım kâşkî hergiz seninle hem-nişîn
Kılmasaydım kâşkî mutlak seninle îhtilât[1]

XII

Her kimin vâr ise zâtında şerâret küfrü
Istılâhat-ı ulûm île müselmân olmaz

Ger karâ tâşı kızıl kaan ile regîn etsen
Tab'a tagyîr verip lâ'l-i Bedahşân olmaz

Eylesen tûtiye ta'lîm-i edâ-yı kelimât
Nutku inhân olur ammâ özü insân olmaz

Her uzun boylu şecâat edebilmez da'vî
Her ağaç kim boy atar serv-i kırâmân olmaz[2]

XIII

Dehr bir seylâbdır mülhak adem deryâsına
Biz ki ser-gerdânız ol seylâba düşmüş hâr u has

Çizginir hâr u has ol seylâb olduğça revan
Yetmedin deryâya râhat mümkin olmaz bir nefes

XIV

Elinden âhlar ey ahter-i baht-ı siyâhım kim
Benî halk içre âlî-kadr iken gaayetde hâr ettin

Kılıp hurşîd-i hırmân matla'ı ümmîd gerdûnun
Vücûdumdan misâl-î sâye selb-î i'tibâr ettin

Sevâd-ı dîdemî mutlak beyâz-ı ayne döndürdün
Beyâz ı hüsn-i hâlim hâl-i rûy-ı rûzgâr ettin[4]

1. K, ve O da ve İst. basmasında yoktur, 2. K. nüshasında yoktur, son beyit yalnız E. de ve İst. basmasındadır, 3. O. da yoktur, 4. K. ve O. da yoktur.

XV

Yahamı pençe-i tahvif-i reh-î şer'dutar
Dâmen-i ma'rîfet-î ehl-i riyâset dutsam

Zeng-i iflâs dutar âyine-i râhatımı
Terk-i hükkâm kılıp künc-i kanâat dutsam

Hîç âlemde bulunmaz eser-î râhat-ı rûh[1]
Olurum muztarıb-ül hâl ne san'at dutsam[2]

XVI

Ehl-i kemâle câhil eğer kadr kılmasa
Ma'zûr dut melâmetin etmek revâ değil

Câhil tabîatında mezaak-ı kemâl yok
Her nefse îktidâ-yi tabîat hatâ değil

Ülfet hemîşe fer'i olur âşnâlığın
Câhil fazîlet ehli ilê âşnâ değil[3]

XVII

Eyleyip nâdâna arz-ı fazl u izhâr-ı hüner
Şerm-sâr etmek atâ ummak nedir zûlm-î sarîh

Sen bilirsin mücmelen ondan ne âlırsın velî
Bilmez ol kim aldığı senden hasendir yâ kabîh

Zâhiren satmak hüner almağ atâ bîr bey'dir[4]
Tıfldır nâdan buyurmaz şer'onun bey'in sahîh[5]

XVIII

İlm kesbîyle rûtbe-î rîf'at
Ârzû-yı muhâl imiş ancak

Işk imiş her ne vâr âlemde
İlm bir kıyl-ü kaal imiş ancak[6]

1. dil: F. S, 2. K. ve O. da yoktur, 3. K. da yoktur. 4. aybdır: N 4. K, O da yoktur, 6. K. da yoktur.

XIX

Ey sıfât-ı sûretin kaydın çeken bil kim henûz[1]
Jenkden[2] âyîne-î idrâkini pâk etmedin

Jenktir âyîne-î idrâke her sûret ki var
Sen henûz ey sâde bû mazmûnu idrâk etmedin[3]

XX

Ey gönül mutlak ibâdet kılmayıp ömrün tamâm
Eyledin sevdâ-yı zülf-i her perî-ruhsâra sarf

Saç ağardı gel yeter mir'ât-ı bahtın tîre kıl
Ömrden bir dem ki kalmış eyle istiğfâra sarf[4]

XXI

Gelin ey ehl-i hakıykat çıkalım âlemden
Gayrı yerler gezelim özge safalar görelim

Seyr-i germiyyet-i gavgaa-yı kıyâmet kılalım
Vaz'-ı[5] cem'iyyet-i hengâme-i mahşer görelim

Reviş-î silsile-î dehr melûl etdi bizi
Nice bir dehrde evzâ'-ı mükerrer görelim[6]

XXII

Bin[7] iken kadr ü kıymetin bir olur
Muztarıb olsa kalbin ey ârif

Eyle teskîn-i kalb hâsıl kim
Elfi tahrîk-i kalb eyler elif[8]

XXIII

Muttasıl ma'rifet ehlîni ayağlâra salıp
Felek-î süfle kılar mihnet ü gam pâ-mâlî

Ol ki câhildir eder cümle murâdın hâsıl
İ'tibâr île kılar mesned-i kadrin âlî

Bu sebepden bilirim kim bu cihan avretdir
Avretin beyledir akvâli ilê ef'âlî

Ulu evlâdı keser sütden ü te'dîb verip
Süt verir lûtf ile bağlar beşiğê etfâli[9]

1. Ey vücûd-ı kâmilin âyîne dâr-ı feyz-i Hak: E, O, Ey safâ-yı suretin: F. S, 2. Renkden: N, F. S, 3. K. ve O. da yoktur, 4. K. ve O. da yoktur, 5. Vasl-ı L, 6. K. da yoktur, 7. Min: E, 8. K. ve O. da yoktur, 9. K. ve O yoktur.

XXIV

Perde çek aybına zulmet gibi halkın dâim
Ger dilersen ki nasîb ôla sanâ âb-ı hayât

Kılma hurşîd gibî[1] ayb-nümâlığ ki felek
Yere salmâya senî ba'de ulüvvüdderecât

Cehd kıl zâtın olâ mazhar-ı âsar-ı kabûl
Kılma ol câha tefâhur ki değil kaabil-i zât

Fazl olur sanma sanâ menzilet-î asl ü nesep
Câh olur sanma sanâ kesret-i esbâb-ı cihât

Âriyetden özünê kılma kamer tek ziynet
Gayrden âriyetin nûr ise hem yâzıya at[2]

XXV

Bâhîl kılmasa cem'ettiği direm sarfın
Nihâl-i maksadı[3] ser-sebz olup semer vermez

Elindekî güherî[4] bezl kılmasâ mümsik
Şeb-î gamına emel müjde-î seher vermez

Tükenmeyince[5] kevâkib güneş tulû'etmez
Tökülmeyince şükûfê nihâl ber vermez[6]

XXVI

Pâdşâh-ı mülk dînâr-u direm rüşvet verip
Feth-i kişver kılmağa eyler müheyyâ leşkeri

Yüz fesâd u fitne tahrikiyle bir kişver alır
Ol dahî âsâr-ı emn ü istikaametden berî

Gösteren sâatde devrân-ı felek bir inkılâb
Hem özü fânî olur hem leşkerî hem kişveri

Gör ne sultânım ben[7]-î dervîş kim feyz-i suhan
Eylemiş ikbâlimî âsâr-ı nusrat mazharı

Her sözüm bir pehlevandır kim bulur te'yîd-i Hak
Azm kıldukda dutar tedrîc ilê bahr u beri

1. kimi: E, 2. K. ve O. da yoktur; F. S de son dört mısra, ayrı bir kıt'adır. 3. rîf'atı: O, 4. hüneri: O, 5. tökülmeyince: O, 6. K. da yoktur, 7. men'i:

Kanda kim azm etse mersûm u mevâcib istemez
Kansı mülkü dutsa değmez kimseyê şûr u şeri

Pây-mâl etmez onû âsîb-i devr-î rûzgâr
Eylemez te'sîr onâ devrân-ı çerh-î çenberi

Kılmasın dünyâda sultanlar banâ[1] teklîf hud
Besdürür bâşımda tevfîk-ı kanâat efseri

Her cihetden fârığam âlemde hâşâ kim ola
Rızk için ehl-i bakaa ehl-î fenânın çâkeri[2]

XXVII

Zulm ilê akçalar alıp zâlim
Eyler in'âm halka minnet ile

Bilmez ânı ki etdiği zulme
Görecekdir cezâ mezellet ile

Müddeâsı bu kim rızâ-yı İlâh
Ona hâsıl olâ bu âdet ile

Cennetî almağ olmaz akça ile
Girmek olmaz behişte rüşvet il[3]

XXVIII

Ey güzel[4] zâtın maârif birle tezyîn[5] êdegör
Hatt-ı müşkin perde-î ruhsâr-ı gül-gûn olmadın

Sohbet-î erbâb-ı ilm ü ma'rifetden kesb kıl
Hüsn-i siyret sûret-î hâlin diger-gûn olmadın

Cehd kıl kim görmeyê hûrşîd-i ruhsârın zevâl
Nûr-ı feyzinden hilâl-î kadrin efzûn olmadın[6]

XXIX

Ey hatâ-yı lafz ilé Kur'an şükûhun sındıran
Mu'ciz-î âyât-ı Kur'andan hazer kılmazmısın

Her elif bir harcer-î hun-rîz-i bürrandır sana
Hancer-î hunrîz-i bürrandan hazer kılmazmısın

Bir hakîm-î kâmilin dârüşşifâ-yı hikmetin
Etmek istersin harâb ondan hazer kılmazmısın[7]

1. mene: E, 2. K. ve O, da yoktur, 3. K. da yoktur, 4. gözüm: E, 5. rengîn: E, O, 6. K. da yoktur, 7. K. ve O. da yoktur.

XXX

Sadâ-yı ney harâm ôlur[1] dedin ey sûfi-î câhil[2]
Yelê verdin hilâf-î şer'ilê nâmûsun İslâmın

Bu endâm île[3] vecd etmek dilersen ehl-i hâl içre[3]
İlâhî ney gibî sûrâh sûrâh olsun endâmın[4]

XXXI

Ey muallim âlet-î tezvîrdir eşrâra ilm
Kılma ehl-î mekre ta'lîm-î maârif zînhâr

Hîle îçin ilm ta'lîmin veren müfsidlere
Katl-i âm îçün verir cellâd atiyg-ı âb-dâr

Her ne tezvîr etse ehl-î cehl onâ olmaz sebât
Mekr-i ehl-î ilmdir asl-ı fesâd-ı rûzgâr[5]

XXXII

Müddeî eyler banâ[6] taklîd nazm u nesrde
Liyk nâ merbût elfâzı mükedder zâtı var

Pehlevanlar bâd-pâlar seğridende her taraf
Tıfl hem cevlân eder ammâ ağaçtan âtı var[7]

XXXIII

Sa'd-ü nahs ahvâlinî kılsan müneccimde suâl
Muktedâ-yı ma'rifet Bircîs-ü Keyvandır ona

Eylesen remmâlden teftîş-i hâl-î nîk ü bed
Mürşid-î râh-ı yakıyn enkîs ü lehyandır ona

Nokta-î eşkâl-i reml ü seyr-i encâm-ı nücûm
Kîme rehber olsa feyz-î akl bühtandır ona

Bilmiş ol kim her ne sâdır olsa zişt ü hûbdan
Mazharı bir ilmdir kim akl hayrandır on[8]

1. olsun: E, 2. sâlûs: E, 3-3. vecdiyyâttan dem urmak istersin: E, F, S, 4. K. ve O. da yoktur. 5. K. ve O, da yoktur, 6. mene: E, 7. K. ve O. da yoktur, 8. K. ve O. da yoktur.

XXXIV

Severim ol nigâr-ı sîm-beri
Ki cefâ-pîşe vü sitem-gerdir

Nişe[1] kim resm-i ışk-bâzlığım
Ma'siyet olduğu mukarrerdir

Cevr ilê ol müdâm men'im edip
Reh-i zühd ü salâha rehberdir

Kaabil-î ecr olursa zecri[2] nola
Emr-i ma'rûf u nehy-i münkerdir[3]

XXXV

Ben[4] subh-u şâm derd-i dil-î sûz-nâk ile
Bağrın kebâb edip veririm çerhe inkılâb

Hût'ü Hamel medârı ilê âsman dağı
Kan yutturup verir dil-i sûzânımâ azâb

Dünyâda yok ferâgata ümmîd nîşe[5] kim
Kan yağdırır odâ[6] nice[7] kim çizginir kebâb[8]

XXXVI

Ey Kaadi-î huceste-likaa kim Hak eylemiş
Sâhib-serîr-i mesned-i hükm-î kazâ seni

Cehd eyle kim mülâhaza-î nef'-i dünyevî
Hükm-î kazâda etmeye ehl-î hatâ seni

Makbûl-i halhk kılmış iken ilm ü ma'rifet
Merdûd-ı Hâlık eylemeyê irtişâ seni[9]

1. Nite: E, Nişe: L, 2. cevri: E, 3. K. ve O. da yoktur, 4. Men: E, 5. nîte: E, 6. utturur: E, yûddurup: L, 7. nite: E, nişe: L, 8. K. ve O. da yoktur, 9. K. ve O. da yoktur.

XXXVII

Oldur gazel ki feyzi onun âm olup müdham
Ârâyiş-î mecâlis-i ehl-î kabûl ola

Vird-i zebân,ı ehl-i safâ vü sürûr olup
Mazmûnu zevk-bahş ü serî'-ül husûl ola

Ondan ne sûd kim ola mübhem ibâreti
Her yerde istimâın edenler melûl ola[1]

XXXVIII

Hıred-mendî ki dâim âlem-i ışk içre bahseyler
Esalîb-î fünûn-ı şir'den elbette gaafildir

Mezaak-ı şi'r hem bir özge âlemdir hakıyatde
İki âlem müyesser[2] eylemek gaayetde müşkildir[3]

XXXIX

Ey vezîr-i mülk-perver kim nızâm-ı mülk için
İntihâb etmiş cemî'-î gâyrden sultan seni

Hall ü akdın âlemin kılmış müfavvaz re'yine
Nâib-î hükm-i hilâfet eyleyip devran seni

Kıl hazer kim olmayâ nâgeh mizâcın münkalib
Kılmayâ ser-mest câm-ı şevket-i dîvân seni

Olasın insâf için mansûb iken[4] ehl-i fesâd
İde din ehlîne âfet kıllet-î iman seni

Etme kim ma'mûre-î İslâmı vîran kendüye
A'zam-ı a'vân u ensâr eyleye şeytan seni

Etmiş iken efdâl-î halk-ı cihan ikbâl ile
Erzel-î ehl-î cehennem eyleye sübhan seni[5]

XL

Doğrûluğ île iste ulüvv-i makaam kim
Geldikçe hâline vere devr-î felek revâc

Doğrûluğ île hârflere sâdrdır elif
Yâ harfinî ayağa bırakmışdurur ivâc[6]

Yâ ihtilâtı île serîr oldu pây-mâl
Başdâ makaam duttu elif nusrtatiyle tâc

Doğrûlar île gez ki senî ser-bülend ede
Eğrîler île eyleme elbette imtizâc[7]

1. K. ve O. da yoktur, 2. müsahhar: F. S. 3. K. ve O. da yoktur, 4. ile: L, 5. K. ve O. da yoktur, 6. bırakmıştır i'vicâc: E, F. S, 7. K. da yoktur.

XLI

Ey hâce ger kulundan oğulluğ murâd ise
Şefkat göziyle bak ona dâim oğul gîbi[1]

Vur oğlunu umarsan olâ sâhib-î edep
Elbette eyle zillete mu'tâd kul gibi[2]

XLII

Yevm-üs suâl hazrete arzeyleyim eğer
Eltâf ü merhametle kulundan cevâb ala

Dünyâ evinde konduk oturduk bir îkî gün
Lâyıkmıdır kerîme konukdan hisâb ala[3]

XLIII

La'net ol nâdâna ki bir kimseden bir kimseye
Bir ciğer-kâh olacak söz naklide gerçek yalan

Çün haber hem sıdka kem kizbe olupdur muhtemel
Ol sözü kendü dimiş olur o şahsa bî güman[4]

XLIV

Mü'min olmaz kişî hakıvkat ile
Tutmayınca tarıyk-ı terk-i hevâ

Her ne öz nefsine revâ görse
Yâr u kardâşa görmeyince sezâ[5]

XLV

Zînhâr olma ehl-i âlem ile
Munkabız tab'lu yaman sözlü

Tanrı ol bendesin sever ki müdâm
Ola hoş hulklu güler yüzlü[6]

1. kimi: E, 2. kimi E, K. da bu kıt'a yoktur, 3. yalnız O. da vardır. 4. F. S de "Velehû" başlığıyla kenarda (s. 128). 5. Aynı nüshada, aynı başlıkla kenarda (s. 130). 6. Aynı sahifede.

XLVI

Ol tüvanger değil ki nakş-ı hevâ
Safha-i kalbine musavver olur

Gayr .... olan tecemmülden
Kesen ümmîdini tüvanger olur[1]

Beyitler

I

Hızr ister iken hırsa düçâr oldu Fuzûlî
Bâlık yerinê tôruna tosbağa ilişdi[2]

1. Noktalı yerleri okumaya imkân yok. 130. sahifede üç, 132-136. sahifelerde birkaç kıt'a var; okunmalarına imkân yok. Dîvanı hazırlayan son kısma, metinde okunamayan yerleri gösteren bir cetvel koymuşsa da bunlar, bu cetvelde de yok. 2. Yalnız bizim yazmada var.

RUBAÎLER

I

El hamdu li men enâre kalbî ve hedâ
Veş şükrü li-mâ fîhi mineş şevkı bedâ
Mâ emdahu[1] vâhiben sivâhu ebedâ
Lâ eşrikü fî senâi Rabbî ebedâ[2]

II

El hamdu li-men azze kemâ en ve alâ
Men kaame bi emrihî ve men nâzaa lâ
Sümmes salavâtu vet tahiyyâtu alâ
Men faddalahullahu bi[3] izzin ve alâ[4]

III

Ey feyz-i vücûd şâhid-î cûd sana
Ey[5] şâhid-i cûd her ne mevcûd sana
Ümmîd-i kabûl ü i'timâd-ı keremin
Merdûdunu etmiş yine merdûd sana

IV

Ey zâtına mümkinât burhân-ı vücûb
Sâbit sana imtinâ'-ı imkân-ı uyûb
Şâyeste-i ni'met-î hayât-ı ebedî
Ervâh-ı maârifinle ebdan ü kulâb

V

Hoş ol ki dem-î ecel çekem[6] bâde-i nâb
Ser-mest yatam kabrde tâ rûz-i hisâb
Gavgaa-yı kıyâmtde duram mest ü harâb
Ne fikr-i sevâb[7] ôla ne pervâ-yı azâb[8]

---

1. Lâ emdahu fî senai rabbî ahadâ: E, 2. Bu rubaî K. ve ??? da yok. (Herhalde Arapça olduğu için İş. B. basımına alınmamış. Türkçesi: Övüş, gönlümü ışıtana, doğru yola götürene.. gönlümde özleyiş belirdiğinden dolayı şükürler olsun. O'ndan başka bir vereni hiç mi, hiç görmedim; Rabbimi övüşte kimseyi ortak etmedim). 3. bi-gayrin: O, K. da bu rubaî yoktur. 4. Bu da İş. B. basmasında yok. (Türkçesi: Tüm olgunlukta, tüm yücelikte en üstün olana övüş, her varın, yok demeden buyruğuna uyduğu Tanrı'ya övüş.. Sonra rahmetler, iyilikler, Tanrı'nın yücelttiği, üstün ettiği Peygamber'e) 5. Vey: K, 6. çekip: E, O, 7. hisâb: E, O, F. S, 8. Bu rubaîden itibaren bütün rubaîler K. da yoktur.

VI

Ey ukde güşâ-yı Acem ü Türk ü Arab
Ressâm-ı rüsûm-ı fazl u âsâr-ı edeb
Mazmûn-ı hadîsin sebeb-i[1] her millet
Da'vâ-yı kabûlün sened-i her mezheb

VII

Sâki kerem et şarâb-ı gül-fâm yürüt
Gül-fâm şarâba verme ârâm yürüt
Bezm içre habâb-ı eşk-i gül-gûnumdan
Bin[2] câm yürütme cem'[3] için câm yürüt

VIII

Cânımda olan zahîre-i nutk u hayât
Cismimde olan cevher-i hüsn-hi harekât
Sarfolmadı hûblar reh-î ışkında
Efsûs ki bîhûde geçirdim evkaat

IX

Ta'mir-i bıkaa'u cem'-i mâl ettin dut
Her ârzu etdinse onâ yettin dut
Çün ömr bakaasına dutulmaz ümmîd
Her hâl ile geldiğin gibi gittin dut

X

Derler ki kılur gonce leb-î yâr ile bahs
Gül-berk-i ter ol la'l-i güher-bâr ile bahs
Ol bir nice dilsizlere töhmetdir bû
Da'vîye gele[4] eyliye güftâr ile bahs

XI

Ey mihr-i ruhun kadîm u âlem hâdis
İzhâr-ı vücûda keşf-i râzın bâis
Geçdim ser-i kûyunda ikî âlemden
Lî beyne makaameyni makaamun sâlis[5]

---

1. sebak-ı: F. S, 2. Bir: O, Min: E, 3. cân: E, câmıçün: F. S, 4. gerek lehce-i: F. S, 5. "iki durak arasında üçüncü bir durağım var."

XII

Hayl-i gamın etdi nakd-i ömrüm târâc
Sabr île müyesser olmadı derde ilâc
Ruhsârıma tökdü merdüm-î çeşmim kan
Hindû'yı görün la'l verir Rum'a harâc

XIII

Ey şerbet-i vaslın elem-î hecre ilâc
Bâzâr-ı gamında eşk nakdîne revâc
Ger dutsa[1] hadengin rek-i cânım ne aceb
Nabz île kılar tabîb teşhîs-i mizâc

XIV

Ey fâide-i ilmine âlem muhtâc
Hâk-i kademin ehl-i hüner bâşına tâc
Her kimde ki gördü şefkatin[2] su-i mizâc
Ol sû-i mizâca kıldı lûtfiyle ilâc

XV

Ey zikr-i lebin nâsih-i enfâs-ı Mesîh
Nutkun "Ene afsah" kelimâtında fasîh
İzhâr-ı kabûlün eserî lûtf-ı hafî
İhfâ-yı reh-i şerîatın zulm-i sarîh

XVI

Gül devri hoş ol ki dutdu[3] gül-fâm kadeh
Bezminde demî dutmaya ârâm kadeh
Her subh ki hurşîd-sıfat kaldıra baş
Bezmin bezeyip gezdire tâ şâm kadeh

XVII

Dutdukça elê sâgar-ı sahbâ-yı sabûh
Artar eser-î zevk-ı dil ü râhat-ı rûh
Tuğyân-ı gamâ müfiddir sâgar-ı mey
Tûfan hatarında eyle kim keşti-i Nûh

1. duta: E, 2. himmetin: F. S, İst. B, 3. duta: E, hoş ol kim tuta: F. S.

XVIII

Mey şevkı[1] olubdur bana âdet ey şeyh
Geldikçe bu şevk olur ziyâdet ey şeyh
Hoşdur bana[2] mey sanâ ibâdet ey şeyh
Re'yile gerek ışk u irâdet ey şeyh

XIX

Ger kûyuna eşkim güzer eyler güstâh
Ver kaddine çeşmim nazar eyler güstâh
Ayb eyleme reng-i çihre-î zerdimi gör
Kim çokları[3] âlemde zer eyler güstâh

XX

Tâ boynuma saldı ol ham-ı zülf kemend
Tedbîr ile âçılmadı boynumdan bend
Çok pend verildi olmadı fâide-mend
Yetmez mi banâ[4] pend verin halka bu pend

XXI

Bir âb u hevâdır eşk-i germ ü dem-i serd
Kim ondan alır neşv ü nemâ gülbün-i derd
Gülzâr-ı gamın benefşe vü yâsemeni
Dûd-ı dil-i âşüftedir ü çihre-i zerd

XXII

Def'-î gam-ı rüzgâradır bâde müfid
Ref'-î elem-î ışka ruh-ı sâde müfîd
Terk-î mey ü ma'şûkdur ol illet kim
Olmaz ona hîç nesne dünyâda müfîd

1. Şevk-ı mey: O, 2. mene. F. 3. çohları: E, 4. mene: E.

XXIII

Tâ devrdedir âyine-î[1] kevn ü fesâd
Mümkin değil olmağ harekâtından şâd
Tâs-ı felek içre ku'beteyn-î encüm
Göstermez imiş hîç kime nakş-ı murâd

XXIV

Her yerde kim ol sîm-ber ü sîmin-had
Arzeylese[2] ârız aça sünbül çeke kad
Reng-î gül ü bûy-ı sünbül ü cilve-i serv
Hükmeylemezem kim ola makbûl-i hıred

XXV

Tâ mahmel-i mîhrdir bu zengârî mehd
Mihrinle vefâ ehline muhkemdir ahd
Birdir bize bezmgâh-ı ışkında felek
Ger kahr ile zehr verse ver lûtf ile şehd

XXVI

Ey şehd-i lebin sözü şeker vâr lezîz
La'lin gibi[3] kanda bir şeker vâr lezîz
Teng-î şeker olmasaydı dürc-î dehenin
Olmazdı çıkan[4] lehce-i güftâr lezîz

XXVII

Her dem bana[5] yâr arz-ı ruhsâr elyer
Hüsnüne benî[6] beter giriftâr eyler
Gûyâ ki kemâl-i ışk dersin okudur[7]
Her dem bana[8] ta'lîmini tekrâr eyler

XXVIII

Ger ni'met-i[9] yüsrdür[10] ve ger ni'met-i[11] sabr
Sabr île kanaatda gerek müslim ü gebr
Ger[12] ni'met ü mihnet ki verirsin yârab
Ver ni'mete bir kanâat u mihnete sabr

1. dâire-î: O, E, 2. arzeyleye: O, E, 3. kimi: E, 4. çıhan: E, mene: E, 6. meni: E, 7. ohudur: E, O, 8. mene: E, 9. mihnet-i E, F. S, 10. devrdir. O, hecrdir: E, kesredir; F. S, 11. mihnet-i: O, 12. Her: E, O, F. S.

XXIX

Hecrin ciğerîni her kimin kaan eyler
Tedrîc ile vaslın ona dermân eyler
Zülfün kimi kim müddet ilê kâfer eder[1]
La'lin onu bir demde müselmân eyler

XXX

Meh veşler içinde bir nigârım vardır
Hecr île bu nev' rüzgârım vardır
Rüsvâlığımâ nasîhat eyler nâsıh
Sânır ki elimde ihtiyârım vardır[2]

XXXI

Işkında gönül eğerçi kaan îse yeter
Yohsa garezim bu nîm cân îse yeter
Kurbânın olam eğerçi eger sitemdür besdür
Başunga içün ger imtihân îse yeter[3]

XXXII

Her dil ki esîr-i gam-ı hicrân olmaz
Şayeste-i zevk-ı vasl-ı cânân olmaz
Her dârd ki vâr vâr dermân[4] ve liyk
Bî-derdlerin derdine dermân olmaz

XXXIII

Kimdir ki gamında nâle-î zâr etmez
Derdin sana nâle île izhâr etmez
Feryâdına hîç kimsenin yetmezsin
Feryâd ki feryâd sanâ kâr etmez

XXXIV

Biz âlem-i ışk âlem-ârâlarıyız
Meyhâne-i derd dürd-peymâlarıyız
Gül-berk-i nedâmet çemenîdir âlem
Biz bû çemenin bülbül-i şeydâlarıyız[6]

1. idi: E, İst, dir: O, 2. Bu rubaî E, O ve F. S de yoktur, 3. İş. B. basımdan aldık. Orda XXVIII. rubâîdir, fakat nüsha farkları gösterilmediği için nerden alındığı belli değil. Üçüncü mısra "Kurbânın olam egerçi sitemdür besdür" tarzındadır; yanlış-doğru cetvelinde de düzeltilmemiş olan bu tarz, vezni düşürmektedir. 4. dermânı: F. O. İst, Her derd ki vâr vardurur dermânı: F. S, 5. veli: E, O, İst, 6. O da yoktur.

XXXV

Rengim gül-i za'ferâna döndü sensiz
Kaddim ham olup kemâna döndü sensiz
Kurbânın olam eğer sitemdir besdir
Peymânem elimde kaana dönü sensiz[1]

XXXVI

Çıkdı feleğe âh u fıganım sensiz
Çoh derde mukayyed oldu cânım sensiz
Âyıralı çerh sen habîbi menden
Bî tâkat u bî tâb u tüvânım sensiz[2]

XXXVII

Sûz-ı dilim eşk-i âlden eyle kıyâs
Endûhumu za'f-ı hâlden eyle kıyâs
Hurşîd ki husnünle kılar bahs-ı kemâl
Terk-î edebin zevâlden eyle kıyâs

XXXVIII

Cânân ise matlûb tama'candan kes
Matlûb ise can ümîd cânandan kes
Can sevmek ilê müyesser olmaz cânan
Yâ bundan[3] ümîd yâ tama' ondan[4] kes

XXXIX

İdbâr-ı[5] zaman dâire-î hayret imiş
Esbâb-ı cihan memâlik-î[6] mihnet imiş
Dünyâya heves[7] etmemek etmekden yeğ
Çün evveli hırs u âhırı hasret imiş

XL

Kûyunda senin ne tâşa kim urdum bâş
Kıldım onu gark-ı hun töküp gözden yâş
Göz yâşına rahmeyle ki çok müddetdir
Bîdâdına sabr edip basar bağrına tâş

1. Bu rubaî yalnız O, da var, 2. İş. B. basımı, 3. ondan: O, 4. bundan: O, 5. Edvar: O, E, İst. F. s. 6. mehâlik-î: F. S, 7. tama': O.

XLI

Gurbetde garhib şâdmân olmaz imiş
Hiç kimse garîbe mihribân olmaz imiş
Altun kafes içre ger kızıl gül bitse
Bülbüle tiken tek âşyân olmaz imiş[1]

XLII

Ey kesb-i kemâle i'tikâdın nâkıs
Tahsîl-i cemâle ictihâdın nâkıs
Âr etme talebde kıl hazer ondan kim
Kâmiller içindê ola âdın nâkıs

XLIII

Hoş ol ki kılıp rehber-i sidkın ihlâs
Halvet-geh-i ihlâsa[2] olâ kurb ile hâs
Sarrâf-ı vefâ pûta-i te'dîbe salıp
Her gıştan ede hass-ı[3] vücûdûnu halâs

XLIV

Ey bâd kıl ahvâlimi cânânıma arz
Ser-geşteliğim serv-i hırâmânıma arz
Öldürdü kinâyet île agyâr beni
Bu zulm-i sarîhi eyle sultânıma arz

XLV

Ey cevher-i ışkın eseri canda[4] araz
Yok[5] âşıka senden özge âlemde garaz
Çün bildin esîrinem tarahhum kıl kim
Tedbîr gerek müşahhas oldukda maraz

1. Yalnız O. da var, 2. kurba ola ihlâs ile hâs: O. İst. F. S, 3. Her gışşıdan êdesin: O, Her gışdan ede miss-i: E. İst. F. S, 4. cism-u araz E. İst. cism-i: O, F. S, 5. Yoh: E, O.

XLVI

Zâhid mey-i nâbdandır ikrâh galat
Sen hâh sözüm sahîh dut hâh galat
Mescidlere girdüğüm değil rağbetden
Ser-mestliğimden eylerem râh galat

XLVII

Dağ urma dil-î hazîne ey müşkin-hat
Ger mâil-i hüsn-i hatt isen kılma galat
Kim eylememiş kâtib-i dîvân-ı kazâ
Dil harflerin kaabil-i tazmîn-i[1] nukat

XLVIII

Mey men'ini[2] eyleyip şiâr ey vâiz
Dutdun reh-i ta'n-ı[3] ışk-ı yâr ey vâiz
Terk-i mey ü mahbûb edip[4] cennet için
Şerh eyle ki cennetde ne vâr ey vâiz

XLIX

Tehdîd ile geçdi rûzgâr ey vâiz
Fevt oldu şerâb-ı vasf-ı yar ey vaiz
Ger kevser ü hûriyse garaz verme azâb
Ne terk buyur ne intizâr ey vâiz

L

Ey vasf-ı cemâlinê tahayyür mâni'
Vermiş sana ısbât-ı kemâlin sâni'
Vaslında cefâ-yi ta'na-î agyârın
Hecrinde benî hayâle etmiş kaani'

1. tezyîn-i: O, İst, F. S, 2. nefyini: E, O, F. S, 3. zühd-ü ta'n-ı yâr: O, 4. ederiz: E, İst, F. S, eledin: O.

LI

Pervâneye zulm-i bî-hisâb eyler şem
Zulm ôduna bağrını kebâb eyler şem
Gûyâ ki bilir zulm ser-encamı nedir
Bîhûde değil ki ıztırâb eyler şem'

LII

Her şâm[1] yeter visâl-i cânâne çerâğ
Tâ sûbh kalır[2] hemdem ü hem hâne çerâğ
Reşk ôduna yandırdı[3] beni[4] her sâat
Vehm eylemez âhım odunâ yâna çerâğ

LIII

Her dem[5] ki bahâr kıldı ârâyiş-i bâğ
Nevmîdliğ urdu lâle veş bağrıma dâğ
Zîrâ diken üzre dutdu bülbül mesken[6]
Gül bâd güzer-gehinde yandırdı çerâğ

LIV

Yok[7] dehrde bir muvâfık-ı tab'harîf
Kim sohbeti dil-güşâ olâ lafzı zarîf
Feryâd ki nâ cins musâhibler ile
Bî fâide zâyi' oldu evkaat-ı şerîf

LV

Ben[8] zühd ü vera'dan urmazam lâf u güzâf[9]
Dâim ruh-ı sâde isterem bâde-i sâf
Terk-î mey ü mahbûb edebilmen mutlak
Ger etse idim urmaz idim lâf-ı hilâf[10]

1. Her subh: O, 2. olur: O, 3. yandırma: O, 4. meni: E, O, 5. Her gâh: N, Her geh ki: O, F. s, 6. mesken bülbül: O, 7. Yoh: E, O, 8. Men: E, O, F. S, 9. laf-ı hilâf: E, O, F. S, 10. Ger etmek olur derem zihî bîhude lâf: E, O, F. S.

LVI

Ey nâvek-i bîdâdına her sîne hedef
Vey cevher-i peygânına her dîde sadef
Feryâd u figânım gam u hicrânından
Bezm-î gamadır nevha-i ney nâle-i def

LCVII

Uşşâka değil kayd-ı alâyık lâyık
Hergiz gam-ı rûzgâr çekmez âşık
Kayd-ı gam-ı rûzgâr bir illetdir
Ol illete ışkdır tabîb-î hâzık

LVIII

Ey sâlik-i râh-ı Hak sanâ kat'ı tarıyk
Düşvârdır olmazsa refîkın tevfıyk
Dut dâmen-i mürşid-î tevekkül ki sana
Maksûd müyesser ola tevfıyk refıyk

LIX

Ser- menzil-i her murâda rehberdir ışk
Keyfiyyet-i her kemâle mazhardır ışk
Gencîne-i kâinâta gevherdir ışk
Mişkât-ı vücûd-ı halka masdardır ışk

LX

Yâ men besatal arza ve ecrel erıak
İdrakü kemâlihi kemâlül idrâk
Fil arzı ve fissemâi la rabbe sivâk
Mâ na'budu yâ vâhıdu illâ iyyâk[1]

1. Anlamı: "Ey yeryüzünü döşeyen, gökleri yürüten, onun olgunluğunu anlamak, anlayış olgunluğudur. Yerde de senden özge Tanrı yok, gökte de... Ey bir Tanrı, senden başkasına tapmayıp biz.

LXI

Yâ men bike ilticau men kâne sivâk
Tûbâ li men iktedâ bi mâ fîhi rızâk
Burhânüke fil kemâli yekfî levlâk
Levlâke lemâ dâre medâr-ül eflâk[1]

LXII

Mecnûn oda yandı şu'le-î âh ile pâk
Vâmık suya batdı eşkden oldu helâk
Ferhâd heveslê yele verdî ömrün
Hâk oldular onlar benem[2] imdî ol hâk

LXIII

Tâ halka-i zülf-i yâre düşdün ey dil
Dâm-ı gam-ı rûzgâra düşdün ey dil
Efsûs ki kutb-ı ehl-i cem'iyyet iken
Ol dâireden kenâra düşdün ey dil

LXIV

Meh durdu mukaabil sana buldukda kemâl
Gördü ki özünde sence yok husn ü cemâl
Bir gaayete yetdi incelip gamdan kim
Za'f-ı beden île bedr iken oldu hilâl[3]

LXV

Hurşîd ki kıldı subh-dem arz-ı cemâl
Dergâhına yüz sürmeğile buldu kemâl
Çün yetdi kemâle etdi sen mâh ile bahs
Ol terk-i edeb verdi kemâlîne zevâl

1. "Senden başka ne varsa sana sığınır; râzı olduğun şeylere uyana ne mutlu. Uluğuna delil şu yeter: Sen olmasaydın gökler dönmezdi; hiçbir şey var olmazdı." 2. menem: E, O, F. S, 3. O. da yok.

LXVI

Ruhsâra ser-î zülfü perîşan etgil
Gözden meh-i ruhsârını pinhân etgil
Bir nîce perîşanları öz hâline koy
Her lahza yeter kasd-ı dil ü cân etgil[1]

LXVII

Ey ukde-güşâ-yı rişte-î tedbîrim
Her tâata afvin sebeb-î taksîrim
Taksîrime etme özge takdîr-i cezâ
Şermendeliğim yeter benim taksîrim

LXVIII

Besdir bana lâ ilâhe illallâhım
Yâr olsa Muhammedür rasûlullâhım
Vallah ikisi dâdıma yetmez billâh
Lûtf eylemes Alî vliyyullâhım[2]

LXIX

Hemdem gör akan[3] sirişk-i âlimni[4] benim
Dutmuş ruh-ı keh-rubâ misâlimni benim
Billâh bizi[5] ol gül-ruha arzeyleye gör
Bir reng ile bû sûret-i hâlimni benim[6]

LXX

Kad enkazanî devâmu re'yi[7] dâim
Mâ lî cesedün alel maâsî kaaim
Yâ lâimu lev vaka'te fî mâ ene fîh
Vallâhi lemâsahte ve lümtel lâim[8]

1. Bu rubaî, bizde "H" kafiyesindedir ve sondaki "etgil" ler "eyle" dir, E. de de öyle. 2. Yalnız O. da var. 3. ahan: E, 4. âlîmi (hep bu tarzda): E, 5. yürü: E, 6. menim (hep böyle): E, İst. ve O. da yok, 7. dâî: E, 8. Bizde ve O. da yok. "Anlamı: Şunu - bunu yapma dileğinin yükü altındayım. Bir bedenim var; boyuna suç işlemede. Benim bulunduğum hâle düşseydin beni kınayan, kınaman doğru olmazdı; kınayan, seni kınardı, sana öğüt verirdi."

LXXI

Dâim özümü bî ser ü sâman gördüm
Üftâde-i derd ü dâğ-ı hicran gördüm
Bir katla ki munda Nûh tûfan gördü
Men Nûh değüldüm nice tûfan gördüm[1]

LXXII

Kad şerrefekellâhu bi tavfil haremeyn
Min ru'yeti Meşhedeyni karret leke ayn
Tûbâ limen elkaade li ennet tahkıyk
Men zâreke kad zâre Aliyyen ve Huseyn[2]

LXXIII

Ey gaaib olan dîde-i hun-bârımdan
Vey râhat olan sîne-i efgârımdan
Ben vârımı yok[3] senincün etdim ne revâ
Sen dutmayasın haber yok u[4] vârımdan[5]

LXXIV

Hûnâbe-feşan[6] dîde-i giryânımdan
Sensiz boyadım yer yüzünü kaanımdan
Öz kaanımı eylerem özümle da'vî
Gitmezse nola elim girîbânımdan

LXXV

Efgandır işim sevr-i hirâmânın için
Kandır ciğerim gonce-i handânın için
Işkında gam u gussa çekip pîr oldum
Ben pîre terahhun et iğit cânın için

LXXVI

Dîdim lebinê la'l-i Bedahşandır bu
Cüldü dedi ey fakıyr bühtandır hu
Bir tâşa ne reng île kılarsın nisbet
Şîrîn ü şeker-feşân u handandır bu

1. İş. B. basımı. Nerden alındığı belli değil. Birinci mısra'da "Üftâde-i derd-i", herhalde "derd ü" olacak. Üçüncü mısra' "Bir kat ile ki Nûh tûfan gördü" yazılmış. Bu tarzda vezin bozuktur. 2. Anlamı: Alî'nin, Hüseyn'in haremlerini ziyâret ettin de gözün aydınlandı. Tanrı, seni bu sûretle yüceltti. Ne mutlu seninle buluşana; çünkü gerçekten de seni ziyâret eden Alî'yle Huseyn'i ziyaret etmiş olur. 3. yoh: E, 4. yoh u: 5. O. da yok, 6. töküp: E, O.

LXXVII

Kaddîne dedim ki serv-i büstandır bu
Tünd oldu ki ey haste ne[1] hezyandır[2] bu
Pâ-beste vü ûr u bî zebandır dediğin
Handân u kabâ-pûş u hırâmandır bu[3]

LXXVIII

Yandırdı benî[4] şem'-i cemâlin ey mâh
Her lahza aceb değil yetirsem göğe âh
Zülfün girihî çıktı elimden nâgâh
Gör kim ne cefâ kıldı banâ[5] baht-ı siyâh[6]

LXXIX

Müjgânımı ey şûh güher-bâr etme
Pinhan gamımı âleme ızhâr etme
Işk ehline zulmdür vefa etmemeğin
Zinhâr etme bu zulmü zinhâr etme

LXXX

Feryâd ki ışk bî karâr etdi beni[7]
Derd ü gam ilê zâr u nizâr etdi beni
Hâk-i ser-i kûyunda gubâr etdi beni
Ser-geşte vü hâr u hâksâr etdi beni

LXXXI

Gördüm seni elden ihtiyârım gitdi
Baktım[8] kadinê sabr u karârım gitdi
Hâk oldum u her yanâ gubârım gitdi
Elkıssa kapından[9] i'tibârım gitdi

1. Tünd oldu ki ey fakıyr; İst. 2. bühtandır: İst. 3. Bu rubai bizde yok, 4. meni: E, 5. mene: E, 6. O. da yok, 7. meni: (hep böyle) E, F. S, 8. Bahdım: E, Bahdum: O, 9. kapında: E, O. F. S.

LXXXII

Ruhsârına ayb etme nigâh ettiğimi[1]
Gözyâşı töküp nâle vü âh ettiğimi
Ey pâdşeh-î hüsn terahhum kıl kim
Afveyle ki bilmişem günâh ettiğimi

LXXXIII

Gül faslı bu yıl aceb behârım geçdi
Gam birle bu çaklarda medârım geçdi
Sensiz ne diyem ne çekmişem elhâsıl
Kanlar yuda-yûda rûzgârım geçdi[2]

Matla'

Ey perî-veş dilberim nîçin girîban-çâksin
Özgeler hayran seninçin sen neden gam-nâksin

BİTTİ

1. etmemeği: O, 2. E. ve F. S de yok.

LÜGATLAR

A

A'lâ — Daha yüce, üstün.
A'mâl — Ameller, işler.
Âb — Su.
Âb-ı âteşin — Ateş renginde su, şarap.
Âb-ı hayât — Hızır ve İlyas'ın içip ölümden kurtuldukları su, Bengisu.
Abtahiy — Mekke'li, Bathâ, Mekke'ye verilen adlardan.
Âc — Abonoz denen sağlam tahta.
Âdap — Edepler.
Adem — Yokluk.
Âdemî - zâd — İnsandan doğan, insan.
Âdemî — Âdemoğlu, insan.
Âferin — Beğenmeye delâlet eden bir söz, yaşa. Yaratan, "Nutk-âferin - söz yaratan."
Âfrîniş — Yaratış.
Âftâb — Güneş.
Âgâh — Bilen.
Ağyar — Yabancılar.
Ahâdîs — Peygamber buyrukları, hadisler.
Âhar — Başka.
Âhen — Demir.
Âheng — Nağme, başlayış.
Âhir — Nihayet, son.
Ahker — Kıvılcım.
Ahmed-i Muhtâr — Seçilmiş Ahmed. H. Muhammed.
Ahsentü — Beğendim. Beğenilince takdir makamında söylenilir.
Ahter — Yıldız.
Ahter-şinas — Astrolog, müneccim.
Âhû — Ceyhan.
Âkıbet — Son, sonuncu.
Âkıl — Akıllı.
Akmışa — Kumaşlar.
Âl — Hile, kırmızı, al.
Alâyık — Bağlar, ilgiler.
Âlâyiş — Gösteriş.
Amdâ — Bilerek, inadına.
Amel — İş.
Âmm — Umumî, bütün.
Andelîb — Bülbül.
Ankaa — Zümrüdü anka kuşu.
Ankarîb — Yakında.
Ârâ — Bezeyen.
Arak — Ter, rakı.
Ârâm — Huzur, istirahat.
Arız — Yanak.
Âriyet — Eğreti, ödünç.
Arş — Taht, Tanrı'nın manevi arşı.
Arûs — Gelin.
Arz — Yeryüzü, enlilik.
Âsâ — Gibi.
Asâ — Sopa.
Âsan — Kolay.
Âsâr — Eserler.
Ashâb — Konuşulan, görüşülen kişiler.
Âsîb — Zarar.
Âsman — Gökyüzü.
Asnâf — Sınıflar, çeşitler.
Âstan — Eşik, tapı.
Âstin — Yen.
Âşıkane — Âşıkçasına.

Âşnâ — Bildik.
Âşûb — Fitne, karışıklık.
Âşüfte — Hali perişan, dağınık âşık
Âşyan — Yuva.
Atâ — İhsan, vermek.
Âteş-gâh — Ateş yurdu, ateşe tapanların ateş yaktıkları mihrap.
Âteş-perest — Ateşe tapan.
Âteşin — Ateş gibi, ateş renkli, kızıl.
Avâm — Halk. Halkın ileri gelenlerinden başka asıl kalabalık kısım. Bir şey bilmeyenler.
Âvâre — Başı boş.
Âvâze — Ses, şöhret.
Ayağ — Kadeh.
Âyîn — Tören, âdet.
Âyîne — Ayna.
Âyîne-i gîtî-nümâ — Dünyayı gösteren ayna, İskender'in aynası, kadeh.
Ayş — İyi geçim, yaşayış.
Ayyâr — Hileci, eskiden bir sınıf asker.
Âzâd, âzâde — Hür.
Âzâr — İncitiş.
Azîmet — Bir şeyin üstüne düşmek, gitmek.
Âzmun — Deneme, sınav.

B

Bâb — Kapı.
Bâd — Yel, rüzgâr.
Bâd-pâ — Yel ayaklı, yürük.
Bâdiye — Deniz, aruzda vezinlerin nev'i.
Bâğban — Bağcı.
Bahş — Bağışlamak.
Baîr — Erkek deve.
Bâk — Korku.
Bâl — Kanat.
Bâlığ — Ergen, kendini bilmiş.
Bang — Ses.
Bâr gâh — Tapı, huzur, saray.
Bâr — Meyve, yük. Kelimenin sonunda olursa "saçan" mânasına gelir.
Bâran — Yağmur.
Basâret — Cangözüne sahip oluş.
Bâtın — İç, gönül.
Bâver — İnanmak.
Bâzar — Pazar.
Beçe — Çocuk.
Bed — Kötü, fena.
Bedîa — Örneksiz, benzersiz güzel.
Bedr — Ayın on dördü, dolunay.
Behâ — Güzellik, değer.
Behâyim — Hayvanlar.
Behcet — Güzellik, güleryüzlülük.
Belâgat — Düzgün, yerinde ve güzel söz söylemek.
Belî — Evet.
Bend — Bağ, ek, mafsal.
Ber — Meyve.
Berâber — Aynı.
Berî — Irak, ayrı.
Berin — Güzel.
Berk — Şimşek.
Berk — Yaprak, azık.
Bes — Yeter, kâfi.
Besî — Çok.
Besmele — Kuran'dan bir âyet, "Bağışlayan ve esirgeyen Tanrı adıyla."
Beşâret — Müjde.
Beyâban — Çöl.
Beyan — Söz söylemek.
Beydak — Satranç taşlarından.
Beyt-i hazen — Hüzün yurdu.
Beytullah — Tanrı evi, Kâ'be.
Bezm — Meclis.
Bıhâr — Denizler.
Bısât — Yaygı, döşeme.
Bî — "Siz, sız", nefiy eki.
Bî-dil — Gönlünü kaptırmış, âşık.
Bî-hud — Kendinden geçmiş.
Bî-nevâ — Yoksul, arıksız, kimsesiz.

Bî-sütun — Nakş-ı Şîrîn de denir. Ferhad'ın deldiği ve su akıttığı dağ.
Bîdâd — Zulüm.
Bîdâr — Uyanık.
Bîgâne — Yabancı, halden anlamaz.
Bîm — Korku.
Bîmâr — Hasta.
Bîn — Gören. Geç-bin - eğri gören.
Bi-hamdillâh — Allaha hamdolsun ki.
Bihbûd — Çok iyi, sıhhat.
Bihûde — Lüzumsuz, abes.
Bilâd — Şehirler.
Binâgûş — Kulak.
Binâtünnaaş — Şimalde bir yıldız kümesi.
Binye, bünye — Yapılış, maya.
Biryan — Yanmış, kavrulmuş, kebap.
Bû, bûy — Koku.
Buhâr — Duman.
Buhûr — Denizler, aruz bahirleri.
Burhan — Kuvvetli delil.
Bûriyâ — Hasır.
Bûstan, bû-sitan — Çiçek bahçesi.
Bühtan — İftira.
Bülegaa — Belâgat sahipleri.
Bülend — Yüksek.
Bünyâd — Esas, temel.
Bünyan — Esas, temel.
Bürran — Çekilmiş, keskin.
Bürûdet — Soğuk, soğukluk.
Büstan — Bûstan'a bak.
Büt — Put, güzel.
Büt-kâne — Put yurdu.

C

Câdû — Sihirbaz, büyücü.
Câm — Kadeh.
Câme — Elbise.
Câmi' — Toplayan.
Cânan — Sevgili.
Cânib — Taraf.
Cânver — Canlı, canavar, yırtıcı hayvan.
Cârî — Akan, olagelen.
Câvîd — Ebedî.
Câvidan — Ebedî.
Câzib — Çekici, alımlı.
Cebîn — Alın.
Cebreîl — Peygamberlere vahiy getiren ulu melek, Cebrâîl.
Cedel — Kavga, mantıkta bir bahis.
Cedvel — Düz çizgi, yazma kitaplarda altınla, yahut kırmızı veya lâcivert boyayla sayfa kenarlarına çekilen çizgiler.
Celâl — UluGluk.
Cem' — Toplamak.
Cem'iyyet — Topluluk.
Cemâlullah — Tanrı ululuğu, güzelliği, yüz.
Cenan — Gönüller.
Ceres — Zil, çan.
Cevâhir — Değerli taşlar.
Cevher — Esas, maya, yaradılış, kılıçlardaki meneviş ve dalgalar, öz.
Cevlân — Dönüp dolaşmak.
Ceyhun — Büyük ırmak.
Cezâ günü — Kıyâmet.
Cezâ — Karşılık.
Cezm — Azm etmek, bir şeyi iyice kurmak, niyetlenmek.
Cîfe — Leş.
Cibâl — Dağlar.
Cibillet — Huy, yaradılış.
Cihan — Dünya.
Cinan — Cennetler.
Cuğd — Baykuş.
Cur'a — Yudum.
Cûyhar — Irmak, dere.
Cüdâ — Ayrı.
Cüllâb — Gülsuyu.
Cünbiş — Oynayış, hareket.

Cünun — Delilik.
Cüz'-i lâ-yetecezzâ — Ayrılıp ayrılıp da artık ayrılmasına, bölünmesine imkân bulunmayan parça.
Cüz'iyyât — Parça buçuk şeyler, dînî bilgilerden başka bilgiler.
Cüzü' — Parça, kısım.

Ç

Çâh — Kuyu.
Çâk — Yarık.
Çâker — Kul, köle.
Çâpük — Çabuk, çevik.
Çeh — Kuyu.
Çemen — Çimen, yeşillik.
Çeng — Bir çalgı.
Çerağ — Işık, mum.
Çerh — Felek, dünya, devran.
Çeşm — Göz.
Çeşme — Kaynak.
Çeşme-i hayvan — Âbıhayat kaynağı.
Çevgân — Ucu eğri sopa, bununla topu çelerlerdi, Hokeye benzeyen bu oyuna "Tûp-u çevgân" denirdi.
Çîn — Meşhur ülke, büklüm, kıvrım, buruşuk.
Çi — Ne.
Çül — Çul.
Çün — Çünkü, vaktâ ki, mademki.

D

Da'vî — Dâva.
Dâd — İmdat, yardım.
Dâğ — Yanıktan meydana gelen yara.
Dahl — Kınamak. Etki. Gelir.
Dâî — Duacı.
Dalâlet — Sapıtmak, sapıklık.
Dâm — Tuzak.
Dâmân, Dâmen — Etek.
Dânâ — Bilen, bilgin.
Dâne — Tane.
Dâniş — Bilgi.
Dârül-aman — Emniyet yurdu.
Dâye — Dadı.
Debistan — Mektep.
Defaât — Birçok defalar.
Dehen, Dehan — Ağız.
Dehr — Zaman, dünya.
Dekayık — İnce şeyler.
Dellâk — Dokunan, ovan, tellak.
Dem — Nefes, an, kan.
Dem-be dem — Her an.
Demî — Bir nefes, bir an.
Dendan — Diş.
Der — Kapı.
Derd-mend — Dertli.
Derece — Sıra, rütbe.
Dergâh, dergeh — Kapı, tekke.
Dervâze — Kapı.
Deryâ — Deniz.
Dest — El.
Dest-âmûz — Elde yetişmiş, elde terbiye edilmiş.
Dest-res — El erişmesi, sahip oluş.
Deşt — Çöl, ova.
Devât — Hokka.
Devr — Dönmek, zaman.
Devr-i kamer — Ay zamanı, H. Muhammed'in devri, âhir zaman.
Devran — Dönmek, zaman.
Devvâr — Dönen.
Deyr — İbadet yurdu. Hıristiyan manastırı.
Dırıyg — Yazık.
Dîde — Göz.
Dîvan — Birisinin şiirlerini toplıyan kitap.
Dîvâne — Deli.
Didâr — Yüz, buluşmak.
Dil — Gönül.
Dil-bend — Gönül bağlayan, güzel.

Dil-dûz — Gönlü bağlayan, oklayan güzel.
Dil-pezîr — Gönlün kabul ettiği.
Dil-rûba — Gönül kapan, güzel.
Dil-sitan — Gönül alan, güzel.
Dildâr — Gönül zapteden, güzel, sevgili.
Dişnâm — Söğme.
Dûd — Duman.
Dûn — Alçak.
Dûzah — Cehennem.
Dûzahî — Cehennemlik.
Dü-tâ — İki büklüm.
Dür — İnci.
Dürc — Hokka.
Dürd — Tortu, tortulu şarap.
Dürr-i yetîm — Tek, eşsiz inci.
Dürûd — Dua, övme.
Düşmen — Düşman.

E

Ebl-i nazar — Güzele bakan, bakışıyla gönülleri temizleyen, keramet ehli.
Ebr — Bulut.
Ebrû — Kaş.
Ebvâb — Kapılar.
Ecr — Sevap, ücret.
Eczâ — Cüzler, ilâç.
Edâ — Tarz, söyleyiş tarzı.
Ednâ — En yakın, alçak.
Edyan — Dinler.
Eflâk — Gökler.
Efsâne — Masal.
Efser — Taç.
Efsûn, füsûn — Üfürmek, teshîr etmek, afsun, büyü.
Efsürde — Donmuş, harap, solmuş.
Efşan — Saçan.
Ehl-i dil — Gönül ehli.
Ehl-i hâl — Hâl ehli.
Ehl-i irfan — Bilenler, anlayanlar.
Ehl-i meşreb — İçen, zevk ehli.
Ejdehâ — Ejderha, büyük yılan.
Ekaalîm — İklimler.
El-emâne — Emanet.
El-firaak — Ayrılık.
Elhak — Hakikaten, gerçekten.
Elîm — Elemli.
Elkıssa — Hâsılı.
Elvidâ' — Ayrılık.
Emel — İstek.
Emmâ ba'd — Bundan sonra.
Emvâc — Dalgalar.
Enbiyâ — Nebîler, Tanrı'dan haber getirenler.
Encâm — Son.
Encüm — Yıldızlar.
Endîşe — Düşünce.
Endûh — Keder.
Engûr — Üzüm.
Engüşt — Parmak.
Enîs — Arkadaş.
Envâr — Nurlar.
Er — Eğer.
Ervâh — Ruhlar.
Esas — Temel.
Esbâb — Sebepler.
Esîr — Tutsak.
Esnâ — Sıra.
Esrâr — Sırlar, gizli şeyler.
Eş'âr — Şiirler.
Eşi'â — Işıklar, ışık huzmeleri.
Eşref — En yüce.
Etrâk — Türkler.
Etvâr — Tavır ve hareketler.
Evbâş — Külhanbeyi.
Evc — En yüksek yer.
Evkaat — Vakitler.
Evrak — Kâğıtlar.
Eymen — Emniyet yurdu, emin.
Eyyâm — Günler.
Ezel — Zamanın tasavvurdaki evveli.

F

Fâik — Üstün.
Fakıyh — Fıkıh, dini hukuk bilgisini bilen.
Fakıyr — Yoksul, Hakka ulaşmış.
Fakr — Yoksulluk, tasavvufta her şeyi yok edip Tanrı varlığına erişmek.
Fâm — Kelimenin sonuna gelir ve renk bildirir. Gül - fâm - gül renkli.
Fânûs — Mumun üstüne örtülen üstü açık billur mahfaza, fennus.
Fark — Tepe, baş, ayırmak.
Fasâhat — Sürçmeden düzgün ve güzel söz söylemek.
Fasl — Ayırmak, mevsim.
Fâtiha — Açış, başlangıç, Kur'ân'ın ilk sûresi.
Fazl — Üstünlük.
Fehm — Anlamak.
Felek — Gök.
Fenâ — Yokluk.
Ferâğ — Hiçbir şeyle ilişiği olmayan.
Ferâğat — Hiçbir şeyle ilişiği olmamak.
Ferâmûş — Unutmak.
Fercâm — Kutluluk, son.
Ferd — Tek, eşsiz.
Ferruh — Kutlu.
Ferzend — Erkek çocuk.
Fesâd — Bozmak.
Fesâne — Efsane, masal.
Feth — Açmak.
Fettan — Fitneci, işvebaz.
Fevâid — Faydalar.
Fevz — Kurtulmak, murada erişmek.
Fezâ. Efzâ — Arttıran, can fezâ = cana can katan.
Fıtrat — Yaradılış.
Fiâl — İşler, hareketler.
Fiil — İşlenmiş iş.
Filcümle — Hâsılı.
Firaak — Ayrılık.
Firîb — Aldatmak, aldatan.
Fitîle — Bükülmüş, fitil.
Fukarâ — Yoksullar.
Fûlâd — Demir, çelik.
Futa — Peştemal.
Fünûn — Fenler, çeşitler.
Fürkan — Ayıran, bildiren, Kur'an.
Fütâde, üftâde — Düşkün.
Füzûn, efzûn — Çok, ziyâde.

G

Gaalib — Üstün.
Gaaret — Yağma.
Gaayet — Son, nihayet.
Galtan — Yuvarlanan.
Gammâz — Kovucu.
Gamze — Bakış.
Garka — Batmış.
Gavr — Dip, en derin yer, esas temel.
Gavvâs — Dalgıç.
Gayr — Başka, yabancı.
Gazâl — Ceylân.
Geç — Eğri. Geç. rev = eğri giden, sapık.
Gedâ — Yoksul.
Geh, gâh, gâhî — Bazı - bazı.
Genc — Hazîne, defîne.
Gencîne — Hazîne.
Gerâmî — Büyük, muhterem.
Gerdan — Dönen, boyun.
Gerden — Boyun.
Gerdiş — Dönüş.
Gerdun — Kâinat, dünya.
Gerkes — Leş yiyen bir kuş.
Germ — Sıcak, sıcaklık, iştiyak.
Geşte — Olmuş.
Gevher — Maya, yaradılış. Değerli taş.
Gılman — Delikanlılar.
Gird — Toz.
Girdâb — Dönen su.
Girdbâd — Kasırga.

Girîbân — Yaka.
Giriftâr — Tutulmuş.
Girih — Düğüm, büklüm.
Giryan — Ağlayan.
Girye — Ağlamak.
Giysû — Saç, bilhassa yan saçları.
Gubâr — Toz.
Gufran — Tanrı bağışı, acıması.
Gûn — Renk bildirir, Gül-gûn = gül renkli.
Gurâb — Karga.
Gûş — Kulak.
Gûşe — Köşe.
Gûy — Top.
Gûyâ — Sanki, hani.
Güftâr — Söz söylemek, söz.
Güher — Gevher.
Gül-i râ'nâ — İçi sarı, dışı kırmızı bir nevi gül.
Gülâb — Gülsuyu.
Gülbün — Gül fidanı.
Gülşen — Gül bahçesi.
Güm — Kayıp.
Güman — Şüphe.
Güvâh — Şahit, tanık.
Güzâr — Geçiş.

H

Hâb — Uyku.
Habâb — Habbeler.
Habîb — Dost.
Hacil — Utanmış.
Had — Sınır, uç, son, yanak.
Hadâık — Bahçeler.
Hadenk — Ok temreni.
Hâdî — Doğru yolu gösteren.
Hadîka — Bahçe.
Hadîs — Söz, Peygamber buyruğu.
Hâdise — Sonradan meydana gelen, olay.
Hagüster — Kül.
Hâh — İsterse, iste (Söz sonuna gelirse isteyen. Hayır hâh - Hayır istiyen).
Hâil — Araya giren, göstermeyen.
Hak — Tanrı, gerçek.
Hâk — Toprak.
Hakaayık — Gerçekler.
Hakîm — Filozof, hekim.
Hâksâr — Topraklara döşenmiş, alçalmış.
Hâl — Ben.
Halâl-zâde — Temiz soydan doğmuş.
Hâlât — Haller.
Hâle — Ay ağılı, ayla.
Halîl — Dost, İbrahim Peygamber.
Hâli — Boş, ıssız.
Halk — Boğaz.
Halvet — Yalnızlık, dervişlerin ibadet için tek başlarına bir odada oturmaları.
Halvet-geh — Yalnızlık yurdu.
Halvet-seray — Yalnızlık yurdu.
Ham — Örgü, büklüm, bükülmüş.
Hamâyil — Boyna takılan muska.
Hamd — Övüş.
Hâme — Kalem.
Hammâr — Şarap satan, meyhaneci.
Hamrâ — Kırmızı.
Hâmûş — Susan.
Han — Sofra, yemek.
Handan — Gülen.
Hâr — Aşağı, bayağı.
Hâr — Diken, çalı çırpı.
Hâr — Yiyen.
Harâbât — Meyhane.
Harâbâtî — İçkiye düşkün.
Harâmî — Haram yiyen, hırsız, eşkıya.
Harem — İç.
Harîf — Bir işin ehli.
Harîr — İpek.
Hâris — Ekinci.

Has — Çer-çöp.
Hasbeten lillah — Tanrı için.
Hasım — Düşman.
Hâsid — Hasetçi.
Hâşâk — Çer-çöp.
Hâşelillâh — Hâşâ, Tanrı için hiç olmaz, olmayacak şey.
Haşimi — Peygamber'in dördüncü atası Hâşim soyundan.
Haşr — Toplanmak, Ölümden sonra kıyamette dirilip bir arada toplanmak.
Hat çekmek — Bozmak, bâtıl etmek.
Hat — Çizgi, yeni çıkan sakal.
Hâtem — Mühür, son, sonuncu.
Hater — Tehlike.
Hater-nâk — Tehlikeli.
Hatt-ı reyhan — Sülüs yazının bir tarzı.
Havâdis — Sonradan meydana çıkan şeyler, olaylar.
Havâss — İleri gelen kişiler.
Havf — Korku.
Hayl — Sürü.
Hazân — Sonbahar.
Hazef — Kırık saksı parçaları çakıl.
Hazer — Çekinmek.
Hâzin — Haznedar.
Hecr — Ayrılık.
Heft kişver — Yedi iklim.
Hemânâ — Ancak.
Hemîşe — Daima.
Hemin — İşte bu.
Hemrâh — Yol arkadaşı.
Hemtâ — Eşit, benzer.
Hendesî — Hendeseye (geometriye) âit.
Hevl — Korku.
Hırâm — Salınarak yürüyüş.
Hırâmân — Salına-salına yürüyen.
Hıred — Akıl.
Hırman — Mahrum oluş.
Hırmen — Harman.
Hısn — Korunak.
Hışt — Kerpiç.
Hicâb — Perde, örtü, utanmak.
Hicran — Ayrılık.
Hidâyet — Doğru yolu göstermek.
Hikemî — Fizik bilgisine ait.
Hil'at — Elbise.
Hilâl — Yeni ay.
Hilye — Süs.
Himâyet — Korumak.
Hindû — Hind'li, kara, ben, saç.
Hisâr — Kale.
Hiyel — Hîleler.
Hû, hûy — Huy, âdet.
Huccet — Reddedilemeyecek delil.
Hud — Öz, kendi (Hud-nûma = kendini gösteren).
Hudâ — Tanrı.
Hudûd — Sınırlar.
Huffâş — Yarasa.
Hukemâ — Hakîmler, filozoflar.
Huld — Ebedi yurt, cennet.
Hum — Küp.
Humâr — Şarabın verdiği sersemlik.
Hûn — Kan.
Hûn-âb, hûn-âbe — Kanlı su, kanlı gözyaşı.
Hûnîn — Kanlı.
Hûr — Huri kızları.
Hurrem — Sevinçli.
Hurşîd — Güneş.
Husûl — Olmak, meydana gelmek.
Husûsen — Bilhassa, hele.
Huşk — Kuru.
Hümâ — Devlet kuşu.
Hümâyun — Kutlu.
Hüsn — Güzellik.
Hüşyâr — Akıllı, ayık.
Îcâb — Lüzum.
Îcâd — Vücuda getirmek.
Îman — İnanmak.
Îzed — Tanrı.

I - İ

İ'câz — Âciz bırakmak, mucize göstermek.
İ'lâm — Bildirmek.
İbtihâc — Güzelleşme, sevinme.
İctinâb — Çekinmek.
İdbâr — İşi tersine dönmek.
İdrâk — Anlamak.
İfşâ — Açmak.
İhânet — Hor, aşağı görmek, aşağılamak.
İhsâs — Duymak, anlamak, duyurmak.
İhtilât — Karışmak.
İhtirâ' — Yeni bir şey icât etmek.
İhtirâz — Çekinmek.
İhtisâr — Kısaltmak.
İhtiyâr — Seçmek.
İhyâ — Diriltmek.
İkbâl — İleri gidiş, ilerleyiş.
Ikd — Düğüm, bağ.
Ikdâm — İyice çalışmak, ayak diremek.
Iktidâ — Uymak, tabî olmak.
Iktinâ' — Devşirmek, elde etmek.
İktisâb — Kazanmak, sahip olmak.
Iktizâ — Lazım olmak, gerekmek.
İlâh — Tanrı.
İllâ — Ancak. İstisna eki.
İllet — Sebep.
İltimâs — İstemek.
İlzâm — Lüzumunu ispat etmek.
İmlâ — Doldurmak, söyleyip yazdırmak.
İmtihan — Mihnete düşmek, sınav.
İmtizâc — Karışmak, birleşmek.
İnbisât — Genişlemek, ferahlamak, sevinmek.
İnkılâb — Dönmek, bir başka hâle gelmek.
İntihâ — Son, sona varmak.
İntisâb — Mensub olmak.
İrâde — Dilek, istek.
İrem — Şeddâd'ın yaptırdığı cennet.
İrşâd — Doğru yolu göstermek.
İrtibât — Bağlamak, bağlantı.
İrtifâ' — Yüceltmek, yükseltmek.
İsm'-i A'zam — Tanrı'nın en ulu adı.
İsnâd — Bir şeye dayanmak, iftira.
İstignâ — Hiçbir şeye aldırış etmemek.
İstigraak — Dalmak, kendinden geçmek.
İstikamet — Doğruluk, doğru davranış, bir yöne uzanma.
İstimâ' — Duymak.
İstisnâ — Kaideye uymaz.
Işk — Aşk, sevgi.
İtidâl — Orta karar.
İttisâl — Ulaşmak.
İyân — Açık, meydanda.
İzdiyâd — Çoğulmak.
Izhâr — Açığa çıkarmak.
Iztırâb — Buruşmak, dalgalanmak, elem çekmek.
İzz — Yücelik.

J

Jâle — Çiy tanesi.
Jeng — Pas.
Jûlîde — Karışık.

K

Ka'r — Dip, künk.
Kaabil — Kabul eden, kabiliyetli.
Kaaf — Eskilere göre dünyayı çepeçevre kuşatan dağ. Meşhur Ankaa'nın yuvası bu dağdaymış. Cinler de bu dağın arındaymış.
Kaafiye — Şiirde mısraların sonundaki hecelerin kulağa aynı ahengi verişi.

Kaaim — Duran, ayakta.
Kaaleb — Kalıp, ceset.
Kaamet — Boy.
Kaasıd — Kasteden, postacı.
Kad — Boy.
Kadem — Adım, ayak.
Kader — Tanrı'nın her işin sonunu bilmesi.
Kâfer, kâfir — Küfürde kalan, imana gelmeyen. (Şiirde) kara saç.
Kâinât — Var olanlar, âlem.
Kalb — Dönmek, yürek, gönül.
Kâm — İstek, dilek.
Kâmil — Kemâl sahibi, Yüce.
Kân — Mâden.
Kand — Şeker.
Kand-ı mükerrer — Ağdalaşmış şeker.
Kârvân, kârbân — Kervan.
Kâş — Keşke.
Kat' — Kesmek.
Kat'â — Katiyen, kesin.
Kavî — Kuvvetli.
Kavl — Söz.
Kayd — Bağ.
Kazâ — Her şey hakkındaki Tanrı bilgisinin, zamanında zuhûru.
Kef — Köpük.
Kelîl — Çolak.
Kelimât — Sözler.
Kem — Az.
Kemâl — Olgunluk.
Keman — Yay.
Kemend — Ava atılan ucu ilmekli ip, kayış.
Kenâr, kenâre — Kıyı.
Kerâhet — Nefret.
Kerâmet — İhsan, bağış, olağanüstü bir iş.
Kesret — Çokluk, (Vahdet karşılığı).
Keşf — Meydana çıkarma.
Keşte — Olmuş - güm - keşte = kaybolmuş, yitmiş.
Kıble — Namazda dönülen cihet, Kâ'be.
Kılâde — Gerdanlık, tasma.
Kındîl — Kandil.
Kıyâm — Ayağa kalkmak.
Kıyâs — Birşey hakkında benzerine göre hüküm vermek.
Kimyâ — Eskilerce mâdenleri karıp altın yapma çabası, simya.
Kimyâger — Bu bilgiyle uğraşan.
Kuds — Kutluluk.
Kufl — Kilit.
Kûh — Dağ.
Kûh-ken — Dağ kazan, delen, Ferhâd.
Kulûb — Kalbler.
Kulzüm — Engin, büyük deniz.
Kûr — Kör.
Kurb — Yakınlık.
Kureşî — Kureyş boyundan olan.
Kûtâh — Kısa.
Kûteh — Kısa.
Kuvvet — Fiil karşılığı, düşünülen, fakat henüz yapılmayan iş.
Kûy — Civar, mahalle.
Kûze — Testi.
Küdâz — Yakıp eriten.
Küfr — İnanmamak, örtmek.
Künbed — Kubbe.
Künc — Köşe, bucak.

L

La'l — Değerli kırmızı bir taş, yakutun bir nev'i.
Lâ-mekân — Mekânsızlık âlemi.
Lâ-übâlî — Hiç bir şeye aldırış etmez.
Lâcerem — Hâsılı, özerk.
Lâfz — Söz.
Laht — Parça.
Lâmi' — Parlayan.
Leâlî — İnciler.

Leb — Dudak.
Leşker — Asker.
Letâif — Lâtif, güzel şeyler, sözler.
Levh — Yazı yazılan düz tahta, taş.
Likaa — Yüz, buluşma.
Lillâh — Allah için.
Livâ — Bayrak.
Liyk — Lâkin, fakat.
Lü'lü' — İnci.

M

Ma'dûd — Sayılı.
Ma'kuul — Akıllıca.
Ma'nî — Mâna, anlam, içyüz.
Ma'reke — Savaş, gürültü, kalabalık.
Ma'sıyet — Suç, günah.
Ma'şuk — Sevgili.
Ma'yûb — Ayıplı.
Mâadâ — Başka, ayrı.
Maâş — Geçim, geçim için aylık.
Mağbûn — Aldanmış.
Mağfiret — Tanrı'nın kullarının günahlarını bağışlaması.
Mağz — İç, öz, beyin.
Mâh, meh — Ay.
Mâh-tâb — Ay ışığı.
Mahabbet — Sevgi.
Mahabbet-nâme — Sevgi mektubu.
Mahâfil — Mahfiller, topluluklar.
Mahal — Yer.
Mahbûb — Sevgili delikanlı.
Mahfî — Gizli.
Mahmel — Deve ve hayvan üstünde olan ve içine oturulup gidilen evcik.
Mahrûs — Korunmuş.
Mahşer — Toplanılan yer, öldükten sonra kıyamette dirildiğimiz zaman toplanacağımız yer.
Mahûf — Korkunç.
Mahz — Yalnız, ancak.
Mahzen — Hazine yeri.
Makaam — Durulan yer, mevki.
Makaasıd — Maksatlar.
Makdem — Ayak basılan yer, geliş.
Makdûr — Kederlenmiş, takdîr edilmiş.
Mansıb — Mevki, memuriyet.
Manzar — Bakılan yer, pencere.
Manzûr — Bakılan.
Mâr — Yılan.
Marîz — Hasta.
Marzî — Razı olunmuş, beğenilmiş.
Masdar — Çıkış yeri.
Mâsivâ — Ondan başka, Tanrıdan gayrı.
Masnû', masnûa — Yapılmış.
Masûn — Korunmuş.
Matâ' — Nal.
Mâtla' — Doğu yeri, tan.
Matlûb — İstenen.
Mazıyk — Dar, darlık, dar yer.
Meâsir — Tesir eden şeyler, eserler.
Mebâhis — Bahisler.
Mecâl — Tâkat.
Mecâz — Geçmek.
Mecâzî — Geçici.
Mecnun — Kays adlı âşık, deli.
Medâr — Üstünde dönülen yer, esas.
Medâris — Medreseler, ders okunan yerler.
Medd — Uzatmak, uzatış, uzun.
Medenî — Medîne'li.
Medfen — Gömülen yer, mezarlık.
Mefhûm — Kavram, anlaşılan, anlaşılmış.
Meftûh — Açılmış.
Mehcûr — Ayrı.
Mehd — Beşik.
Mekkî — Mekke'li.
Mekr — Hîle.
Melâhat — Tuzluluk, tatlılık, alım.
Melâl — Sıkıntı, üzüntü, elem.
Melâmet — Kınanmak.

Melûl — Üzülmüş.
Memâlik — Ülkeler, şehirler.
Memât — Ölüm.
Memlû — Dolu.
Menâhî — Yapma denen şeyler.
Menşe' — Çıkılan yer, doğum yeri, doğulan şehir.
Menzil - gâh — Konak yeri.
Merdûd — Reddedilmiş.
Merdüm — Halk, insanlar, gözbebeği.
Merhale — Gidilen yoldaki konak yerleri.
Mesdûd — Kapanmış.
Mesîh, Mesîhâ — H. İsâ.
Mest — Sarhoş.
Meşrûh — Açılmış, açıklanmış.
Meşşâta — Gelini süsleyen kadın.
Mevc — Dalga.
Mevlid — Doğulan yer, doğum şehri.
Mevzûn — Vezinli, ölçülü.
Mevzûniyyet — Ölçülü oluş.
Mey — Şarap.
Meykede — Meyhane.
Meyl — Eğilmek.
Meymûn — Kutlu, mübârek.
Mezaak — Tat, zevk.
Mezemmet — Yerme, kınama.
Mezraa — Ekin yeri, tarla.
Mıyg — Bulut.
Mînâ — Sırça, billur.
Mi'râc — Merdiven, H. Muhammed'in gökleri seyri.
Micmer — Ateşdan, içinde ödağacı vesaire yakılan âlet.
Midâd — Kalem.
Miftâh — Anahtar.
Mihman — Konuk.
Mihr — Sevgi, güneş, merhamet.
Mihriban — Merhametli.
Min ba'd — Bundan sonra.
Minhhac — Gidilen yol.
Minkaar — Kuş gagası.
Minnet — Duyulan saygı ve şükür.
Mir'ât — Ayna.
Misâl — Ferman.
Miyan — Bel, orta, ara.
Mu'ciz — İnsanı âciz bırakan, mucize gösteren.
Mu'terif — Söyleyen.
Muâlic — İlaç veren, hekim.
Muammeyât — Muammalar.
Muanber — Amberleşmiş, güzel kokulu.
Muarrif — Meclislerde gelenleri överek halka tanıtan.
Muattar — Güzel kokulu.
Muğbeçe — Ateşe tapanların rahip yamakları, delikanlılar, meyhanede hizmet eden genç güzel oğlan.
Muhaddis — Hadis bilgisi mütehassısı.
Muhakkar — Aşağılanmış.
Muhâl — Mümkin olmayan.
Muharrir — Yazar.
Muhâtab — Kendisine söz söylenen.
Muhâveret — Konuşmak.
Muhtereât — İcat edilen şeyler.
Muhtesib — Hesap yapan, belediye memuru.
Mukarreb — Yakın kişi, haldaş.
Mukayyed — Bağlı.
Mûr — Karınca.
Murg — Kuş.
Musaffâ — Halis, saf.
Musâhabet — Görüşmek.
Musallâ — Namaz yeri.
Musavvir — Ressam.
Mutâbaat — Uymak, tâbi olmak.
Mutasavver — Düşünülmüş.
Mutrib — Çalgıcı.
Muvahhid — Tanrı'nın birliğine inanan.
Muvazabet — Üstüne düşmek, boyuna meşgul olmak.
Mü'min — İman etmiş, inanmış.

Mübâhât — Övünmek.
Mübhem — Belli olmayan, her tarafa çekilebilecek.
Müdâm — Daimi, gece içilen şarap.
Müdavâ — Teâvî.
Müdâvemet — Devam etmek.
Müellefât — Toplanan şeyler, eserler.
Müfessir — Tefsirci.
Müfîd — Faydalı.
Müheyyâ — Hazırlanmış.
Mühezzeb — Terbiyeli, güzel, süslü, temiz.
Müjdeî — Bir müjde.
Müje — Kirpik.
Müjgân — Kirpikler.
Mültemes — İstenen.
Mümlî — Dolduran, yazan, kâtip.
Mün'im — Nimet veren.
Müneccim — Astrolog, yıldız bilgisini bilen.
Münharif — Bir yana sapmış.
Münşeât — Yazılıp toplanmış nesirler.
Mürde — Ölü.
Mürettep — Tertip edilmiş.
Mürüvvet — Adamlık, erlik.
Müşahhas — Tanınmış.
Müşk — Misk.
Müşkin — Misklenmiş, misk gibi.
Mütâlaa — Okumak.
Mütekellim — Söz söyleyen.
Mütezâyid — Artan, fazlalaşan.

N

Nâ — Nefiy eki, Nâ res = olmamış, ham. Bî ekinin aynı.
Nâ-fermân — Buyruk tutmaz.
Nâ-geh, nâ-gâh — Ansızın, vakitsiz.
Nâ-süfte — Delinmemiş, dokunulmamış.
Nâ-yâb — Bulunmaz.
Naat — H. Muhammed'i öven şiir.
Nâb — Hâlis, sâf.
Nâdan — Bilgisiz, câhil.
Nâfe — Misk keçisi.
Nahl — Fidan, hurma fidanı.
Nakış — İz, eser, resim.
Nakid — Para, peşin.
Naks — Azaltmak.
Nâlân — Ağlayan.
Nâle — Ağlayış.
Nâm — Ad.
Nâme — Mektup.
Nâmî — Yetişen, gelişen.
Nâr — Ateş.
Nass — Değişmez hüküm.
Nasûh — Öğütçü, bir adam.
Naşi — Tarikatten olmayan, adam olmayan.
Nâvek — Temren, ok.
Nazar — Bakış.
Nazar-gâh — Bakış yeri, birinin hatırası için yapılan mezar.
Nâzenin — Nazlı güzel.
Nâzım — Ölçülü, kafiyeli söz söyleyen, düzen.
Nazm — Düzmek, dizmek, şiir.
Nâzük — Nâzik, kibar.
Nebî — Haber getiren, peygamber.
Necât — Kurtulmak.
Nef' — Fayda.
Nefiy — İspatın zıddı, gideren.
Nem — Islaklık, yaşlık.
Nemed — Yün, yün elbise, hırka.
Nemek — Tuz.
Nenk — Ayıp, âr.
Nerd — Tavla oyunu.
Nerkis — Çiçek, göz.
Nesak — Tertip, tarz.
Nesîm — Rüzgâr.
Nesir — Saçmak, alelâde konuşur gibi söylenen söz.
Neşîmen — Oturulacak yer.
Nev — Yeni, nev-bahâr = ilk bahar.

Nev-res — Turfanda, yeni yetişmiş.
Neverd — Dolaşan.
Nevk — Uç, temren.
Neyl — Murada erişmek, mavi.
Nezâre — Bakış.
Nıkmet — Nîmet zıddı, sıkıntı, kahır.
Nî — Nefiy eki, hayır, aslâ anlamına; ne, mânasına da gelir.
Nigâh — Bakış.
Nigâr — Güzel.
Nigeran — Bakan, gözeten, bekleyen, merak.
Nigûn — Başaşağı.
Nihâd — Tabiat, yaradılış.
Nihâl — Fidan.
Nihan — Gizli.
Nihânî — Gizlice.
Nikaab — Perde, örtü, peçe.
Nisâr — Saçmak.
Nisbet — Münasebet.
Nisye — Veresiye.
Niyreng — Hile.
Nuhûset — Kutsuzluk, uğursuzluk.
Nûr — Işık.
Nutk — Söz, söylev.
Nübüvvet — Peygamberlik, habercilik.
Nüzhet — Temizlik.

Ö

Özür — Suçu bağışlatmak için sebep göstermek.

P

Pâ, pây — Ayak.
Pâdşâ — Padişah.
Pâk — Temiz, Pâk-bin = Temiz gören.
Pâre — Parça.
Pâsban — Bekçi.
Pâş — Saç, saçan. Güher-pâş = inciler saçan.
Pây — Ayak.
Pâyân — Son.
Pâye — Rütbe, derece.
Pejmürde — Hırpani, perişan.
Pelâs — Yırtık elbise, çul.
Penbe — Pamuk.
Pend — Öğüt.
Per — Kanad.
Perest — Tap, tapan. Dünyâperest = dünyaya tapan.
Pergâle — Parça, kaba iplikle dokunmuş kumaş.
Pergâr — Pergel.
Perî — Göze görünmez, görünürse türlü şekillerde görünür cin taifesi.
Pertev — Işık.
Pervâ — Korku, çekinme.
Perverd — Besleyen, yetiştiren.
Pest — Alçak, aşağı.
Peyâ-Pey — Durmadan, ardı ardına.
Peyâm — Haber.
Peyember — Peygamber.
Peygân — Ok Temreni.
Peyger — Beden.
Peyk — Haberci, haber çavuşu.
Peymâ — Ölçen, Hevâ-peymâ = hava ölçen, tez, yürük, uçak.
Peymâne — Kadeh.
Peyvend — Bağ.
Peyveste — Bağlı, daima.
Pezîr — Kabul eden.
Pîç — Büklüm, kıvrım.
Pîr — İhtiyar, bir işin ustası, büyüğü.
Pîr-i mugan — Ateşe tapanların râhibi, meyhâneci.
Pîrâhen, pîrehen — Gömlek.
Pîrâye — Süs-püs.
Pîşe — İş, sanat.
Pinhan — Gizli.
Piste — Fıstık.
Pül — Köprü.
Pür — Dolu.

R

Ra'nâ — Güzel.
Rab — Herşeyi kemale götürerek besleyen, yetiştiren Tanrı.
Rabbânî — Rabb'e mensup.
Râh — Şarap.
Râh, reh — Yol.
Rahm — Acımak.
Rahmet — Acımak.
Rahş — Yürük at.
Rahşan — Parlayan.
Raht — Eşya, pılı-pırtı.
Rakam — Yazı.
Râkım — Yazan.
Rakıyb — Engel.
Rakkaas — Oynayan erkek.
Râm — Mutî'.
Ratab — Hurma.
Ravza — Bahçe.
Râyiz — Sulayan, bahçıvan.
Râz — Sır.
Reciz — Savaşta okunan kahramanca şiir.
Ref' — Yükseltmek, kaldırmak.
Reftâr — Gidiş, yürüyüş.
Rehâ — Kurtuluş.
Rehber — Yol gösteren.
Rehnümun — Yol gösteren.
Renc — Eziyet, zahmet.
Rence — Eziyet.
Reng — Renk, hîle.
Res — Erişmek, ulaşmak.
Resm — Âdet, tören, iz, nişane, tarz.
Reşahât — Sızıntılar.
Reşk — Haset.
Revâ — Lâyık.
Revâc — Sürüm.
Revan — Ruh, hemen, yürüyen.
Reviş — Yürüyüş.
Revnak — Parlaklık.
Revzen — Pencere.
Rıbât — Kervansaray, han, tekke.
Rıdvan — Razılık, cennetin kapıcısı olan melek.
Rıf'at — Yücelik.
Rıhlet — Göçmek.
Rîz — Döken (hun-rîz = kan döken).
Rind — Kalender, her şeye aldırış etmez, zâhidin aksi.
Risâlet — Elçilik, peygamberlik.
Rişte — İplik.
Riyâ — Yalancı gösteriş.
Riyâset — Reislik.
Riyâyî — Gösteriş yapan.
Riyâz — Bahçeler.
Ruh — Yanak.
Rûh — Can.
Ruhsâr, ruhsâre — Yanak.
Rûm (Ülkesi) — Anadolu.
Rûz — Gün.
Rûz-ı cezâ — Karşılık günü, kıyâmet.
Rûze — Oruç.
Rûzgâr — Zaman.
Rüsûm — Âdetler, tarzlar.
Rüsül — Rasuller, elçiler, şeriat sahibi peygamberler.

S

Sa'y — Çalışmak.
Saâdet — Kutluluk.
Sabâ — Seher yeli.
Sabak — İleri gidiş.
Sâbit — Duran.
Sabûh — Sabah çağı içilen şarap.
Sâde — Sâf, pürüzsüz, düz.
Sâdık — Doğru.
Sâdır — Çıkan.
Sadka — Sadaka.
Sadr — Göğüs, başköşe.
Safâ — Temizlik, arılık.
Safha — Düz şey, yaprak.
Sâgar — Kadeh.
Sâhir — Büyücü.
Saht — Katı.

Sâid — Bilek.
Sâir — Gezen, durmayan.
Sâki — Şarap sunan.
Sâkin — Duran.
Sâl — Yıl.
Salâh — Uygun görmek, iyilik ve doğruluk.
Sâlik — Bir yolu tutan, derviş.
Sâlis — Üçüncü.
Sanem — Put, güzel.
Sâr — Mekân eki. Çeşme - sâr = kaynağı bol yer.
Sarf — Harcamak.
Sâye — Gölge.
Saykal — Cilâ.
Sebât — Durmak.
Sebkat — İleri geçmek.
Sebû — Testi.
Sebz — Yeşil.
Sebze — Yeşillik.
Sefîd — Ak.
Sefîne — Gemi.
Sehâb — Bulut.
Selâsil — Zincir.
Selb — Gidermek.
Selsebîl — Cennette bir ırmak.
Semâ — Gök.
Semâ' — Çalgı, çalgıyla dönüp oynamak.
Semen — Yasemin.
Semen-ber — Yasemin gibi ak bedenli.
Senâ — Övüş.
Seng — Taş.
Ser — Baş.
Ser-gerdan — Başı dönen.
Ser-hat — Baş yazı, başlık, önsöz.
Ser-nâme — Başlık.
Serâb — Çölde görünen ve hakikat olmayan otlak, sulak yer hayali.
Serâperde — Harem örtülü yer.
Serd — Soğuk, sert, kaba.
Serhad — Sınır.
Serîr — Taht, kerevet.
Serv — Selvi, kavak.
Sevâd — Yazı karalama, karanlık.
Sevâd-ı a'zam — Büyük karartı, büyük şehir.
Sevhân — İğne.
Sıdk — Doğruluk.
Sıyt — Şöhret.
Sîm — Gümüş.
Sîmâ — Yüz.
Sîmâb — Civa.
Sîmîn — Gümüşten, gümüş gibi.
Sîne — Göğüs.
Sikke — Padişah alameti, üstünde bu alamet olan para.
Silk — İp, dizi.
Silsile — Ulanmış, dizi, zincir, şecere, soy-sop.
Sipâhî — Asker ve bilhassa atlı.
Sipâs — Övüş, Tanrı'ya şükür.
Sipend — Çörötu.
Siper — Kalkan.
Sipihr — Kâinât.
Sirişk — Gözyaşı.
Sitâre — Yıldız.
Sitem-ger, sitemgâr — Haksızlık eden, zulüm eden.
Siyâset — Ceza, yönetim, politika.
Siyrâb — Tamamıyla suya doymuş, taze, latif.
Siyret — Huy, tabiat.
Sû' — Kötülük.
Subh — Sabah.
Sûd — Fayda.
Sûfî — Tasavvur ehli.
Sun' — Yapmak, sanat göstermek.
Sûrâh — Delik.
Sûz — Yanış.
Sûzân — Yakan.
Sübhân — Noksandan arı. Tanrı, Tanrı'yı takdis ve tenzih.
Sühâ — Bir yıldız.
Sühan — Söz.

Süheyl — Bir yıldız.
Sülûk — Bir yola girmek, mânevî yolculuk, dervişlik.
Süreyyâ — Bir yıldız kümesi, ülker yıldızı.
Sürûd — Nağme.
Sürûr — Sevinç.
Süst — Sağlam olmayan.

Ş

Şâd — Neşeli, sevinçli.
Şâh — Dal.
Şâh — Padişah, satrançta bir taş ve hâne.
Şâhid — Tanık, güzel.
Şahne — Vali, pazarlarda esnafa karışan memur, zâbıta memuru.
Şak — Yarmak, yarık.
Şâm — Akşam.
Şâne — Tarak.
Şâyeste — Layık, yakışık.
Şeb — Gece.
Şebâne — Geceye mahsus.
Şefâat — Suçlunun suçunu bağışlatmak.
Şefkat (doğrusu şefakat) — esirgemek.
Şeh — Şah, padişah.
Şehd — Bal.
Şehlâ — Az ve güzel şaşı.
Şeker-hâb — Uyuklamak, kestirmek, şekerleme.
Şekeristan, şeker-sitan — Şeker kamışlığı.
Şem' — Mum.
Şemme — Koku, bir parçacık.
Şemşîr — Kılıç.
Şer' — Nehrin su içilen yeri, kaynak, dînî hükümlerin tümü.
Şer' — Nehrin su içilen yeri, kaynak, dini hükümlerin tümü.
Şeref — Yücelik.
Şerhi mâ fil-bâl — Hâlini anlatmak.
Şerîat — Doğru yol, Tanrı buyruğu.
Şerîf — Yüce.
Şermende — Utanan.
Şeydâ — Deli, âşık.
Şîfte — Kendini aldırmış, âşık.
Şîrâze — Ciltlenen kitabın arka dikişi.
Şîrin — Tatlı, Ferhad'ın sevdiği kız.
Şîve — Tarz, naz ve edâ.
Şikâr — Av.
Şiken — Saç kıvrımı.
Şimşâd — Boylu bir ağaç.
Şitâb — Acele.
Şu'le — Işık.
Şuâ' — Işıklar, ışık huzmeleri.
Şuarâ — Şâirler.
Şûh — Cilveli.
Şûr — Acı.
Şuûr — Anlayış.
Şümâr — Sayı.

T

Ta'rîz — Kapalıca kınamak.
Taab — Yorgunluk.
Taalluk — Bağlılık, ilgilenmek.
Taan — Kınamak, aleyhte bulunmak.
Tâb — Tâkat, mihnet, ışık, büklüm, düğüm, kıvranmak.
Tab' — Tabiat.
Tâbân — Parlak.
Tabâyi' — Tabiatler: Soğukluk, sıcaklık, kuruluk, yaşlık, insandaki tabiat ve huylar.
Tagyîr — Değiştirmek.
Tahayyür — Şaşmak.
Tahkıyk — Doğruluğunu araştırmak.
Tahrîk — Harekete getirmek.
Tahsîn — Beğenmek, güzel bulmak.
Tahsil — Elde etmek.
Taht-ı revan — Yürüyen taht, hayvan üstündeki evcik.

Taht-ı Süleyman — Süleyman Peygamber'in rüzgâr tarafından götürülen tahtı.
Tâir — Uçan, kuş.
Takdîr — Beğenmek, olacak şeyleri Tanrı'nın bilmesi.
Taklîd — Birisine uymak, yolunda gitmek.
Takrîr — Kararlaştırmak.
Takrib — Yaklaştırmak.
Takvî, takvâ — Şüpheli şeylerden bile çekinecek kadar dini hükümlere riâyet.
Tal'at — Yüz, güzellik.
Taleb — İstemek.
Tâli' evi — Falda, yıldızda adamın talihinin bulunduğu yer.
Târ — Karanlık, kiriş, iplik.
Tarab — Çalgı, neş'e.
Târâc — Yağma etmek.
Tarahhüm — Acımak, acınmak.
Târem — Kubbe, gökyüzü.
Tarf — Taraf, cihet.
Tarfat-ül ayn — Bir bakışta.
Tarh — Usul, âdet, yaymak.
Tarıyk — Yol, tarîkat.
Tarrâr — Saçları önüne düşen, insanı şaşırtan.
Tavâf — Dönmek, hac töreninde Kâ'be'nin çevresini yedi kere dolanmak.
Tavakku' — Ummak.
Tavf — Dönüp dolanmak.
Tavk — Halka.
Tayy-ı mekân — Bir keramet. Yer dürülür ve giden pek çabuk varır.
Tecerrüd — Her şeyden ayrılmak, evlenmemek, teklik.
Tecrîd — Ayırmak, evli olmamak.
Tedârük — Tedarik, hazırlanmak.
Tedbîr — Düşünmek, işin sonuna bakmak.
Tedrîc — Yavaş yavaş yürütmek, herşeyi yavaş yapmak.
Tefâhur — Övünmek.
Tefâsîr — Tefsirler, Kuran'ı inceleyen bilgi kitapları.
Tefrika — Ayrılık, kargaşalık.
Tegaafül — Gafletten gelmek, bilmezliğe vurmak.
Tehî — Boş.
Tekellüm — Söylemek, konuşmak.
Telh — Acı.
Temâşâ — Seyretmek.
Temevvüc — Dalgalanmak.
Temkîn — Oturaklı olmak, ağırbaşlılık.
Tena'um — Nîmetlenmek.
Teneffür — Nefret etmek.
Teng — Dar, sık.
Ter — Yaş, taze.
Terâne — Şarkı, nağme, rubâî.
Teraşşuh — Sızmak.
Terbiyet — Yetiştirmek.
Tereddüd — Karar verememek, gerilemek.
Terk — Bırakmak, dünyadan geçen dervişlere "Terk ehli" denir.
Terkîb — Parçaları bir-araya getirmek.
Tersâ — Hıristiyan.
Tersâ-beçe — Hıristiyan çocuğu.
Tesânîf — Sınıflaşmış, hazırlanmış, yazılmış kitaplar.
Tesvîdât — Müsvedde yazmak, müsveddeler.
Teşerîf — Şereflendirmek.
Teşevvüş — Karışıklık.
Teşhîs — Tanımak.
Teşne — Susuz.
Teşvîr — Coşturmak, hararetlendirmek, kızıştırmak.
Tetebbu' — Araştırmak.
Tevâzu' — Alçak gönüllü olmak.
Tevfıyk — Başarı, başarı elde ediş.

Tevsen — At.
Tezvîr — Hile, yalan, düzen yapmak.
Tılâ — Altın.
Tıryâkıy — Afyon yutan, çeken.
Tıynet — Yaradılış, maya.
Tîmâr — Tedavi.
Tîr — Ok.
Tîre — Karanlık.
Tîyg — Kılıç.
Timsâl — Benzer, resim.
Tiryak — Afyon.
Tişe — Kazma, külünk.
Tûbâ — Kökü yukarda, dalları aşağıda cennet ağacı.
Tufeyl — Küçücük, bit gibi, bir canlıyla geçinen küçük hayvanlar. Birisinin hürmetine var olan.
Tufûliyyet — Çocukluk.
Tuğyân — Azmak, âsi olmak.
Tulû' — Doğmak, ay, güneş ve sairenin doğması.
Tûmâr — Kırılmadan bükülmüş kâğıt.
Turfa — Tuhaf, görülmemiş.
Turre — Öne düşen saçlar.
Tûtî — Dudu kuşu.
Tûtyâ — Göze çekilen ve görmeyi kuvvetlendiren ilâç, bir nevi taş.
Tuyûr — Kuşlar.
Türâb — Toprak.
Türbe — Mezar, mezar üzerine yapılmış bina.
Tüvan — Kuvvet.

U

Ucub — Kendini beğenmek benlik.
Ûd — Ödağacı.
Ulûm — İlimler, bilgiler.
Ulüvv — Yücelik.
Umûr — İşler.
Uryan — Çıplak.
Uyûb — Ayıplar.

Ü

Üftâde — Düşkün, düşmüş.
Ümm-ül habâis — Kötülükler anası, aslı, şarap.
Ümmî — Okuyup yazma bilmeyen, anadan doğduğu gibi kalan.
Üstühan — Kemik.

V

Va'de — Buluşmaya söz vermek, randevu.
Vâcip — Yapılması gereken.
Vâdî — İki dağ arası, ova, gidilen, tutulan yol.
Vahdet — Birlik.
Vahşet — Sıkıntı, mûnis olmayış.
Vâiz — Vaazeden, öğüt veren.
Vâjgun — Baş-aşağı.
Vâkıf — Bilen.
Vâlâ — Yüce, bir nevi ağır ve değerli kumaş.
Vâlih — Şaşırmış, hayran.
Vallahu a' lemü bis-savâb — Tanrı, doğrusunu daha iyi bilir. Fetvaların sonuna yazılırdı.
Vâr — Gibi, lâyık. Kelimenin sonuna gelir. Şeydâ-vâr = deli gibi. Şeh-var = padişaha lâyık.
Vâris — Mirasçı.
Vasf — Övmek, anlatmak.
Vasl — Buluşmak, kavuşmak.
Vatan — Yurt, doğulan yer.
Vâzıh — Apaçık.
Vebâl — Suç, adamın yıldızının kötü bir noktaya, gelişi.
Veh, vâh — Malûm teessüf eki.
Vehmî — Bir vehim.
Velî — Dost, eren.
Velî — Fakat, lâkin, ama.
Vera' — Takva'ya bak.
Veş — Gibi. Meh-veş = ay gibi.

Vey — Ve ey. Nidâ eki.
Visâl — Sevdiğine kavuşma.
Vuhûş — Vahşîler, ehli olmayan hayvanlar.
Vuzû — Aptes almak.
Vücûd — Varlık.

Y

Yâ nasîb — Kısmet, düşeş, piyango.
Yâd — Anmak, yabancı.
Yâr — Sevgili.
Yeksan — Eşit, denk, bir.
Yevm-ül hisâb — Soru günü, kıyâmet.

Z

Zâğ — Karga.
Zâhid — Rind karşılığı, kaba ve ham sofu.
Zâhir — Görünen.
Zahm — Yara.
Zâil — Gitmiş, zeval bulmuş.
Zâl — İhtiyar, Rüstem'in babası.
Zâr — Ağlayıp inleyen.
Zeban — Dil.
Zebâne — Yalım.
Zebun — Altolmuş, güçsüz.
Zekât — Yıllanmış ve artan, yahut hapsedilmese artacak olan malın muayyen bir miktarını yoksullara vermek, temizlemek.
Zekî — Temiz, ziyrek.
Zemin — Yer.
Zemm — Yermek.
Zencîr — Zincir.
Zeng — Pas.
Zengâr — Paslı.
Zer — Altın.
Zerbeft — Altın işlemeli.
Zerd — Sarı.
Zerk — Gösteriş.
Zerrin — Altından, sapsarı, bir çiçek.
Zevrak — Kayık, pul şişe.
Zıman — Kefil.
Zîbâ — Güzel.
Zîver — Süs.
Zihî — Takdir sözü, "ne de" gibi.
Zikr — Anmak.
Zillet — Alçalmak.
Zinde — Diri.
Zinhâr, zînhâr — Asla, aman ha aman.
Zişt — Çirkin.
Ziyb — Süs.
Ziynet — Süs püs.
Zuhûr — Meydana çıkmak.
Zulmet — Karanlık.
Zühre — Malum yıldız, Venüs, Afrodit.
Zülâl — Berrak, soğuk su.
Zünbûr — Bal arısı.

BAZI TÜRKÇE KELİMELER

A

Ağu, ağı — Zehir.
Aka, ağa — Büyük, ulu.
Anca — O kadar.
Artık — Fazla.
Arza kılmak — Bildirmek.
Ayb etmek — Ayıplamak.

B

Bile — Beraber.
Birle — Beraber.
Bolmak — Olmak.
Bular — Bunlar.

C

Ce, ca — Mikdar eki. Anca = O kadar.
Cek, cak — Zaman eki. Göricek = Görünce.

Ç

Çizginmek — Dönmek.

D

Da, de — Zaman eki. Yazanda, gelende = yazdığı, geldiği zaman.
Dağı — Dahi.
Dammak — Damlamak.
Dapşurmak — Teslim etmek.
Daş — Dış, taş.
Değşürmek — Değiştirmek.
Dın, din — Zaman eki. Olmadın, gelmedin = olmadan, gelmeden.
Dırnağ — Tırnak.
Dışra — Dışarı.
Durmak — Ayağa kalkmak.
Dokuz gerdun — Dokuz gök. Ay, Utarid, Mürrîh, Güneş, Zühre, Müşteri, Zuhal yıldızlarıyla burçların bulunduğu gök ve içinde hiçbir şey bulunmayan ve bunları kaplayan gök, Atlas göğü.
Don — Elbise.

E

Eğin — Sırt.
Erinmek — Üşenmek.
Esrimek — Sarhoş olmak, coşmak.
Eyle — Öyle.

G

Gaç, geç — Zaman eki. Kılgaç = kılınca.
Gıl, gil — Tekid eki. Yapgıl. gelgil = mutlaka yap, gel.
Gilen — Tekid eki, hadi anlamına. Degilen = söyle bakalım, söyleyiver.
Gözgü — Ayna.

H

Handa — Nerde.

I

Ilan — Yılan.
Ilduz — Yıldız.

İ

İğen — Pek.
İl — Halk, kabile.
İtmek — Kaybolmak, yitmek.
İtürmek — Kaybetmek, yitirmek.

K

Kalem olmak — Kesilmek.
Kamu — Hepsi.
Kancaru — Nereye.
Kanda — Nerde.
Karanku, kanrangu — Karanlık.
Kan sarhoş — Kütük gibi, kör kandil.
Kansı — Hangi.
Kavmak — Kovmak.
Kaygu — Düşünce, elem.
Kez — Defa.
Kızıl — Altın.
Kimi — Gibi.
Kuloğlu — Asker. Yeniçeri eri.

L

Li, lı — Lüzum eki. Yenmeli yemek, dutulmalı söz. = Yenecek yemek, tutulacak söz.

M

Min — Bin.
Munca — Bunca.

N

N — m yerine. Çıkman = Çıkmam.
Nesne — Şey.
Ni — Yi yerine. Fuzûlî'ni = Fuzûlî'yi.
Nişe — Nice, nasıl, ne kadar.

O

Od — Ateş.
Okşamak, okşatmak — Benzemek, benzetmek.
Okumak — Davet etmek.
Olar — Onlar.
Otak — Otağ, çadır.

Ö

Özge — Başka, yabancı.

P

Paşmak — Ayakkabı.
Pozmak — Bozmak.

R

Rakam kılmak — Yazmak.
Rek, rak — Fazlalık eki. Yiğrek, yahşırak = Daha iyi, daha hoş.

S

Sağ — Hasta olmayan.
Sahlamak — Saklamak.
San — Sanki.
Sancılmak — Ok batmak, mızrak batmak.
Savutmak — Soğutmak.
Sayru — Hasta.
Sındırmak — Kırmak.
Sınmak — Kırılmak.
Sınık — Kırık.

T

Tapılmak — Bulunmak.
Tapmak — Bulmak.
Tek — Gibi.
Teki — Gibi.
Tepük — Tekme.
Tökmek — Dökmek.
Tük — Tüy.
Tütün — Duman.

U

Utmak — Oyunda üst gelmek, yutmak.

Ü

Üze — Üzere, üstünde.
Üzmek — Koparmak.

Y

Yahşı — İyi, güzel.
Yaman — Kötü, fena.
Yastanmak — Yatmak, yaslanmak.
Yaş — Taze, genç.
Yaşarmak — Tazeleştirmek, ıslatmak.
Yaşıl — Taze, yeşil.
Yaşurmak — Yaşarmak'a bkz.
Yay kurmak — Oku yaya koyup atacak hale getirmek.
Yazı — Ova.
Yelmek — Koşmak.
Yığılkan — Yığılan.
Yiğ — Daha iyi.
Yöğürmek — Koşmak.
Yöngül — Hafif.
Yuhu — Uyku.
Yuku — Uyku.
Yuddurmak — Yutturmak.
Yumak — Yıkamak.

"Dîvân"da geçen adlar
(Ülke ve şehir adları dâhil)